

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET ÉS
KÉPZŐMŰVÉSZETI LEKTORÁTUS FOLYÓIRATA

2007. NOVEMBER

12/5

TARTALOM

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Mók Ildikó: A tatabányai kistérség közművelődési koncepciója 1

Török József: Új irányok és arányok. A megyei művelődési központokról két tételben 29

Bordás István: A kulturális alapellátás lehetséges feladatai és szinterei Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. A jósvafői (2007. február 2-4.) és miskolci (május 14.) műhelymunka 36

Németh János István: A közművelődés helye és szerepe a kistérségben 41

KUTATÁS

G. Furulyás Katalin: A megyei (fővárosi) közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás feladatai 46

MŰVELŐDÉSI OTTHONI ALTERNATÍVÁK

Beke Pál: Fejlesztési javaslat Hajdúnánás közművelődési, és ezen belül közösségi művelődési rendszerének modernizálására 62

ARCKÉPEK

Gelencsér Katalin II. (Kálóczy Katalin) 71

INTERJÚ

Interjú Borbáth Erikával – Gondolat – Jel, az MRI Kossuth Rádió kulturális hetilapja (Szénási Sándor – Hutterer Ingrid) 83

Interjú Pál Miklósnéval (Pordány Sarolta) 85

Interjú Csabán Béla polgármesterrel – Civil Rádió, FM 98, Az emberi hang. Demokrácia MOST! (Kovács Edit – Péterfi Ferenc) 89

Rövid interjú Pozsony Ferenc néprajzossal (Mátyus Aliz) 93

ERDÉLYI ARCOK

Cseke Péter: Sütő András (1927 – 2006.) 95

TANULMÁNY

Antal György: A csíki székeltek és a gyimesi csángók identitástudatáról 98

KÖNYVBEMUTATÁS – ÍRÁSOKKAL

(Írások a Jászsági Évkönyvből – 2007.)

Wirth István: Fejezetek a jászberényi tanítóképzés történetéből 102

Szarvák Tibor: Információtársadalom-elképzelések az Észak-Alföldön és a Tisza völgyében 105

Fodor István Ferenc: Jászkóhalmi civil szerveződések 107

SZAKMAI BESZÁMOLÓK

Beszámoló a XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokról (Dáné Tibor Kálmán) 111

IFJÚSÁG

Deák Péter: A fantasy és a science-fiction irodalom kapcsolata 117

APROPÓ

Tóth Zsuzsanna: Apropó – színjátszás...2. Kérdések, válaszfélek, információk – a gyakorlat szemszögéből 119

KÖNYVRÉSZLET

Kemsei István: Jakab apostol: Az igazság és tévedés (Esszé) 121

SZERZŐINK 124

nka

A Szín – Közösségi Művelődés a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS 12/5 – 2007. november

A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus folyóirata. Megjelenik kéthavonta. Szerkesztőbizottság elnöke FÖLDIÁK ANDRÁS. Tagjai: G. Furulyás Katalin, Komjáti Gabriella, Péterfi Ferenc, Tóth Erzsébet, Tóth Zsuzsanna. Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ. Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BORBÁTH ERIKA. A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8. – Titkára: Szeder Erika. Tel: 225-60-07, e-mail: szedere@mimi.hu. Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764. E-mail: kalmarj@mimi.hu, matyus.alice@chello.hu – A folyóirat internetes elérési címe: www.mimi.hu/ kiadványok. A lapot Szüts Eszter festőművész tervezte. E számunkat bz rajzokkal illusztráltuk. Nyomda: CopyCat, 1054 Budapest, Alkotmány u.18. ISSN 1416-6925.

KULTURÁLIS TERVEZÉS A TATABÁNYAI KISTÉRSÉGBEN

A SZÍN- Közösségi Művelődés 12./2-3. számában megjelent a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint a Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás együttműködésében megvalósult kulturális tervezési program első, előkészítő (információgyűjtő és -elemző) szakaszának összegző tanulmánya. A programot a társulás folytatni kívánta, így 2007 szeptemberében - októberében három workshop, illetve tréning során elkészült a kistérség kulturális koncepciója. Az alábbiakban a tervezési folyamat egy közbelső, illetve a végső dokumentumát adjuk közre. Az első a három tervezői workshop vezetői összefoglalója, amely – úgy gondoljuk – hasz-

nosítható megállapításokat, következtetéseket tartalmaz a másutt megvalósuló kistérségi kulturális tervezés során is. A második a tatabányai kistérség kulturális koncepciója. Tudomásunk szerint ez idáig kevés kistérségben készült el hasonló dokumentum, így ennek közreadását inspirációnak, gondolatébresztőnek szánjuk.

A vezetői összefoglaló egyes megállapításai értelemszerűen belkerültek a kulturális koncepció szövegébe, így némely mondat többször felbukkan a következő oldalakon. A maguk helyén azonban a gondolatmenet szerves részei, emiatt az ismétlődéseket nem távolítottuk el egyik helyről sem.

MÓK ILDIKÓ

*A tatabányai kistérség kulturális koncepciójának kidolgozása,
tervező és partnerségépítő tréningek lebonyolítása*

Vezetői összefoglaló

A program vezetői:

Salamon Hugó – 4EL Kft, ügyvezető igazgató, vezető tréner, tanácsadó

Mók Ildikó – a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Regionális Programok Főosztálya vezetője

Boross Gabriella – A Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás kistérségi menedzsere

Dr. Nagy Andrea – A Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás munkatársa

A tatabányai kistérség kulturális koncepciójának elkészítésére, illetve a Kistérségi Kulturális Kerekasztal tagjainak felkészítésére irányuló tréningorozat lebonyolítása során leszűrhető tapasztalatok megerősítették azt az országosan is jellemző tény, mely szerint a statisztikai kistérségekhez tartozó települések között alig van vagy nincs aktív kulturális kapcsolat, gyenge a közös identitás, elvértve akad együttműködés. Ezek felelősítése pedig alapvető követelmény a jelen tervezési időszak alatt lehívható uniós és hazai fejlesztési források elnyeréséért induló versenyfutásban. A súlyos gondokkal terhelt önkormányzatok, illetve a települések kulturális életének alakítói, szereplői ma még inkább a saját fejlesztési elképzeléseik önálló megvalósításában gondolkodnak. Ha fel is merül az együttműködések szükségszerűsége, a cselekvésig inkább a kényszer, mintsem az előrelátó gondolkodás juttatja el őket. Az első lépések megtétele a kistérséghez tartozó települések partneri együttműködéseire felé vezető úton nem csupán a régi beidegződések miatt nehéz. Nehéz azért is, mert még az egymás szomszédságában lévő falvak, városok lakossága is keveset tud egymásról, nem is beszélve a 30-40 km távolságra lévőkről. A történelmi léptékekkel mérve közös történelmi gyökerek a jelenben nem képeznek egymáshoz szervesen kapcsolódó kultúrát, kevés az átjárás, a közös élmény és a tapasztalat. Az egymás nem ismeréséből fakadó bizalmatlanság, távolságtartás nem szüntethető meg egyik napról a másikra, de kis lépésekben haladva bizonyára igen. Mi nyújthatna ehhez nagyobb segítséget, mint a kulturális együttműködések és közösségi kapcsolatok közös fejlesztése, rendszeressé tétele? A bizalom és az együttműködés természetesen ezen a területen sem alakítható ki vezényszórá. Az érintettek saját belátásán, felismerésén és aktív, önálló cselekvésén alapuló partneri kapcsolatok hordozzák a közös siker lehetőségét.

Éppen ezért a tervezési és partnerségépítő tréningek programjának előkészítése és megvalósítása során mindvégig a széles körű társadalmi és szakmai részvétel biztosítására, illetve a korszerű módszertani ismeretek és eszköztár átadására és megismertetésére törekedtünk. A program egyik fontos célkitűzése az volt, hogy a kistérség településeinek kulturális szakemberei, az ezen a területen dolgozó önkéntesek illetve a részt vevő döntéshozók megismerjék egymást, kialakuljanak a személyes kapcsolatok, megteremtődjön a bizalom légköre, megalapozódjanak a partneri kapcsolatok. Cél volt továbbá, hogy a résztvevők ismereteket szerezzenek az együttműködéshez szükséges emberi készségek, kompetenciák felmérésének és fejlesztésének lehetőségeiről, a különbözőségek erőforrásként való kezelésének fontosságáról, szembesüljenek önmaguk ilyen irányú beállítódásaival, erőforrásaival. Kiindulásunk helyességét a résztvevők programmal kapcsolatos elvárásai is visszaigazolták. A legtöbb résztvevő kiemelte a tapasztalatok cseréjének, a valódi, tartalmas együttműködések elindulásának, a közös tervezésnek, a programok egyeztetésének fontosságát, a szomszédos települések és a kultúra területén aktívan dolgozók megismerését. A résztvevők nyitottak voltak az új ismeretekre, igényként fogalmazták meg új munkamódszerek, pályázati lehetőségek megismerését.

A kistérség kulturális szakemberei illetve önkéntesei számos, az együttműködésre vonatkozó pozitív és negatív tapasztalattal rendelkeznek. Ezek nagymértékben befolyásolhatják a jövőbeni partnerségi kapcsolatok sikerét, éppen ezért ezek kezelésére nagy hangsúlyt fektettünk. A bizalmatlanság és a pesszimizmus kezelése érdekében fontos lépés volt, hogy a résztvevők kölcsönösen megismerték egymás ilyen irányú tapasztalata-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

it, fenntartásait. A személyes gétek lebontásának egyszerű és bevált eszköze a párbeszéd, a beszélgetés. Ennek hasznát és használhatóságát – értékclő visszajelzéseik szerint – megtapasztalták a tréningek résztvevői. A pénzügyi lehetőségekben, a szervezeti keretekben, a régi beidegződésekben testet öltő nehézségek leküzdése – pénzühiány, a személyes ambíciók vagy sélrmek előtörbe helyezése a közös érdekllel szemben, az érdekltelenség – már nagyobb közös erőfeszítést kíván. A megoldás kulcsát a résztvevők is a közös tervezésben, az együttműködésben, az információk cseréjének hatékonyabbá tételében és a pályázati lehetőségek jobb kihasználásában látják. A siker érdekében a tréning résztvevőit megismertettük a személyes, illetve a közösségi szintű együttműködéshez, partnerséghez szükséges módszertani ismeretekkel és eszköztárral.

Az első tréning keretében, tanácsadói előadás során megtörtént a partneri együttműködésben való hatékony munkához szükséges ismeretek átadása, majd az egyéni attitűdöket, képességeket és kompetenciákat felmérő MBTI modell ismertetése. A problémamegoldó folyamatban való különböző viselkedésmódok, a változásokhoz való személyes viszony tipológiáját mérő MBTI-kérdőív egyéni kitöltése és értékelése, majd az egyes típusokhoz tartozó elemzések megismerése során a hangsúlyt az önismeret javításán túl arra helyeztük, hogy a módszer elsajátításával és alkalmazásával egy olyan eszközt adjunk a résztvevők kezébe, amelyet hatékonyan tudnak alkalmazni partnerségi csoportok szervezetének, munkamegosztásának kialakítása, projekt-team tagok kiválasztása során.

Ezt követően a partneri együttműködés másik fontos feltétele, a konfliktuskezelés tudatosabbá, hatékonyabbá tétele történt. A kérdőívek egyéni kitöltése, majd feldolgozása és kiértékelése révén a résztvevők szembesültek saját rejtett vagy kevésbé ismert attitűdjükkal, annak szerepével és hatásával a különböző konfliktusok kezelése során. Egyben újabb eszközt kaptak ahhoz, hogy a vezetésük alatt álló emberek beállítódásait a célok elérése érdekében hatékonyan tudják kezelni a jelenlegi, illetve a jövőbeli partnerségi csoportokban.

A tatabányai kistérségi kulturális koncepció megalkotásának folyamata az előkészítő, clemző szakasz első lépéseitől kezdődően, következetesen a társadalmi tervezés metodikájára és szakmai alapelveire épül. Ennek az a lényege, hogy a fejlesztési igények megfogalmazása, a fő irányok kijelölése, majd a konkrét cselekvési tervek kidolgozása széles körű közösségi és szakmai egyeztetések után, az érintettek bevonásával, részvételével és a végrehajtás folyamatára is vonatkozó aktív szerepvállalásával történik. Ennek megfelelően – támaszkodva és hivatkozva az előkészítő szakaszban megszületett, a települések történelméről, a jelen kulturális helyzetéről feltáró és összegző dokumentumra – a második tréning során megtörtént a települések saját kulturális - közösségi helyzetének elemzése, az erősségek és a gyengeségek, illetve a lehetőségek és a veszélyek számbavétele. Mindezek kölcsönös bemutatása, ismertetése után pedig sor került a kistérség egészére vonatkozó közös helyzetkép megrajzolására, az együttgondolkodás, a közös tervezés alapját képező azonos értékítélet megfogalmazására. Végül az analízis eredményének szintetizálása, komplex szemléletre történő megfogalmazódott a közös jövőképelemek, a fejlesztési lehetőségek.

A második tréning a kulturális koncepció megalkotásának fontos megalapozó munkáit végezte el, számos szempontot és információt gyűjtött össze. A települések képviselői a kistérség erősségeként értékelték a vonzó természeti környezetet és a jó

földrajzi elhelyezkedést, a sokszínű és intenzíven ápoltnemzeti-ségi, valamint bányász-hagyományokat. Értéknek tekintik a meglévő kulturális intézményeket, az országos hírű amatőr könnyűzenei bázist, valamint a már kialakult, jól működő, illetve a most kezdeményezett, csfáiban létező együttműködéseket.

Ugyanakkor fontos, a tervezés és az együttműködések kialakítása során szem előtt tartandó gyengeség, hogy a települések nem ismerik egymást, az információk településen belül és a települések között is nehézkesen áramlanak, a kistérségi szintűek jobbra el sem jutnak a falvak lakosságához. Hiányoznak a közös célok, jelenleg mindenki csak a maga keretei között gondolkodik. Ennek részben az egymás nem ismeréséből adódó bizalmatlanság, részben a források megszerzése miatti versenyhelyzetből következő érdekellentét lehet az oka.

Az erősségeket, a különleges helyi értékeket, valamint a meglévő, de kezelhető gyengeségeket egyaránt szem előtt tartva, a tatabányai kistérség előtt számos olyan lehetőség áll, amelyek kulturális és közösségi téren fejleszthetik a kistérség egészét és településeit. A megfogalmazott lehetőségek közé tartozik a szervezeti kérdések megoldása, amely meglévő szervezetek és együttműködések aktív és hatékony működtetését, illetve új szervezetek létrehozását egyaránt jelenti. Fontos és hangsúlyos lehetőség olyan programok és rendezvények szervezése, amelyek a kistérség erősségeit, értékeit használják ki. A közös kulturális stratégia megalkotása, valamint a kistérségi identitás kialakulását segítő, ugyanakkor kommunikációs, marketing eszköznek is tekinthető közös arculat kialakítása szintén támogathatja a tatabányai kistérség kulturális fejlesztését.

A harmadik tréning során megtörtént a résztvevők által összegyűjtött fejlesztési javaslatok, ötletek tematizálása és rangsorolása, majd kiválasztották egyrészt azokat a témákat, amelyek projektté fejlesztése a legfontosabb lenne a kistérség kulturális, közösségi fejlesztése szempontjából, másrészt azokat, amelyek projektté fejlesztése legelőbb megkezdhető. Ezek az információk fontos részét képezik a jövőorientált kulturális koncepció kidolgozásának.

A tatabányai kistérség kulturális koncepciójában javasolt fő fejlesztési irányok:

- Az egyik fő fejlesztési irány a részben nagyobb lélegzetű, a kistérség valamennyi települését érintő, egymás értékeinek megismerését szolgáló, ezáltal identitás-teremtő programok szervezése, részben infrastrukturális fejlesztések.
- A másik stratégiai fejlesztési irány a kistérség kulturális együttműködését fejlesztő szervezetek létrehozása, a meglévők hatékony működtetése.
- A harmadik fontos fejlesztési csomag a kivételes történelmi emlékekre, a közös nemzetiségi hagyományokra és a kiemelkedő természeti értékekre alapozott kistérségi szintű programok szervezése – amelyek egyben hosszú távon turisztikai vonzerőként is segíthetik a települések fejlődését.
- A negyedik fejlesztési irány a kistérség településeinek lakossága közötti kommunikációs csatornák, eszközök megteremtése és működtetése, mintegy előfeltételként a közös tervezési folyamatnak és a partnerségi együttműködésnek.

A tematizált és rangsorolt fejlesztési ötletek, javaslatok közül kiválasztásra kerültek azok a kezdeményezések, amelyeket a résztvevők a legfontosabbnak tartanak a kistérség kulturális, közösségi fejlesztése szempontjából, illetve amelyek közös ki-

dolgozását a Kulturális Kerekasztal rövid időn belül meg kívánja kezdeni. Ezekkel a témákkal a csoport tagjai a Kulturális Kerekasztal következő találkozásán kívánnak foglalkozni.

Kidolgozásra kiválasztott projektötletek:

- Kistérségi kulturális portál és elektronikus hírlevél; évszakonként nyomtatott kistérségi programfüzet
- Kistérségi kulturális, gasztronómiai és borna-pok/borverseny
- Szomszédolás – térségi túranap
- Kistérségi Kerekasztal működtetése, változó helyszínnel
- Pályázattíró team felállítása

A Tatabányai Kistérségi Kulturális Kerekasztal következő találkozásának

- időpontja: 2007. november 6.
- helyszíne: Várgesztes, Faluház
- vendégátója, szervezője: Geiszt Róbert, a Faluház vezetője

A jövőképelemek megfogalmazásán túlmenően a program további részében előtérbe helyeztük a megvalósítást szolgáló gyakorlati ismeretek átadását. A résztvevők megismerkedtek a 2007-2003. közötti időszak kulturális fejlesztéseket szolgáló európai uniós és hazai pályázati rendszereivel és lehetőségeivel, illetve a feladat-megvalósítás legfontosabb összetevőjével, a projekttervezés eszköztárával. Tanácsadói előadás során mutattuk be a problémaelemzés módszereit, a célok megfogalmazását, a projekt megvalósításának szakaszait és azok tartalmát, a célcsoport körülhatárolását, az érintettek és a kockázatok elem-

zésének módszereit. Részletes tájékoztatást kaptak a projekttervezésről, az egyes fejezetek, valamint – a mintaként szolgáló pályázati űrlap fejezetein végighaladva – az EU-s projektadatlapok megfeleléséről. Minden résztvevő megkapta az elhangzott ismeretanyag összefoglalását, a részletes kivonatot a TÁMOP, a TIOP és az ÚMVT kulturális szférát érintő, várható pályázati lehetőségeiről, a hazai pályázatok kiírásairól, részben nyomtatott kézikönyv, részben pedig elektronikus dokumentumok formájában.

A tatabányai kistérség kulturális koncepciójának elkészítése, valamint a tervező és partnerségépítő tréningek során a települések kulturális életének meghatározó személyiségei között létrejöttek a személyes kapcsolatok, kialakult a kölcsönös bizalom és megbecsülés légköre. Felismerték, hogy a fejlesztési források megszerzése, de akár csak a szinten tartás érdekében is minden település és közösség elemi érdeke az együttműködés. Az erre irányuló szándékok megfogalmazódtak, a lehetséges közös fejlesztési irányok kirajzolódtak, néhány konkrét terv kidolgozása elkezdődött. A Kulturális Kerekasztal résztvevői olyan ismeretek és eszközök birtokába jutottak, amelyek lehetővé teszik számukra a közös tervezési folyamatokban, projektek kidolgozásában és megvalósításában való részvételt. A személyes és közösségi fejlesztési folyamat fenntartása érdekében fontos lenne további képzésük, támogatásuk, hiszen a kistérségi társulás illetve a települési önkormányzatok erős támasza található bennük a szűkebb és tágabb közösség érdekében végzett munkájuk során.

A tatabányai kistérség kulturális koncepciója

2007.

„A vidékfejlesztés feladatának kell tekintse a vidéki lakosok regionális önazonosságának erősítését és a közösségi tevékenységek elősegítését... minél erőteljesebben megjeleníteni a kultúra, a közösségi művelődés fontosságát a településfejlesztési koncepcióban... (történjen meg a vidéki élet képességeinek feltárása vétele, fejlesztése, nyilvánosság felé történő megjelenítése)”

(Európa Tanács: Vidéki Térségek Európai Kartája)

1. Bevezető

1.1. Előzmények

A tervezési folyamat első fázisában a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint a Tatabányai Többszempélyű Kistérségi Társulás együttműködésében 2006. szeptember - 2007. május között lezajlott a kulturális - tervezési program előkészítő szakasza. Ennek során megtörtént a kistérséghez tartozó települések kulturális helyzetének feltárása, a polgármesterek illetve a helyi kulturális élet szereplőinek kerekasztal-beszélgetése révén a jelenlegi adottságok, valamint a jövőbeni fejlesztési elképzelések részletes felmérése. Elkészült a folyamat összegző tanulmánya, a kistérséghez tartozó települések kulturális értékkatasztere, valamint a program résztvevőiből megalakult a Kistérségi Kulturális Kerekasztal.

A Tatabányai Többszempélyű Kistérségi Társulás az elkezdett tervezési programot folytatni kívánta, így 2007 szeptemberében - októberében három tervező workshop eredményeképpen elkészült a tatabányai kistérség kulturális koncepciója.

1.2. Szakmai alapelvek

„Az európai kontinensre a kulturális sokféleség példátlan fejlettsége és sokszínűsége jellemző. (...) Az európai – és így a magyar – vidék is e kulturális sokszínűség hordozója. (...) Ma már Nyugat-Európában a felzárkózott vidék (...) büszke arra a hagyományörző szerepére – a tájszólásokra, a helyi öltözködési hagyományokra, étkezési és helyi ünnepkultúrára –, amely megmaradt a 21. századra. És már a vidéki ember is elfogadja: mi, városiak ugyanúgy a nemzeti hagyományok részei, alkotói vagyunk, mint ők (...)”

GLATZ FERENC: A VIDÉKI AGYARORSZÁG JÖVŐJE – VITAANYAG*

* A vitaelőadás alaptézisei elhangzottak 2005. március 4-én Az európai vidékfejlesztés kihívásai c. nemzetközi konferencián

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

A települések vonzóvá tétele a felnövekvő generációk számára, a szűkebb pátria megtartó erejének növelése nem lehetséges a közösségi értékek ápolása, a hátrányos helyzetű térségek és rétegek kulturális csélyegyenlőségének javítása, a képzett emberi erőforrás fejlesztése nélkül. Ehhez azonban vonzó, korszerű közösségi terek, színvonalas programok és szolgáltatások, elkötelezett kultúráközvetítők és anyagi források kellene.

A 2007-2013. közötti tervezési időszakban az ágazati illetve a regionális operatív programok (TÁMOP, TIOP, ÚMVP, KD ROP) jelentős, a kulturális intézményrendszer infrastrukturális fejlesztésére, az életen át tartó tanulás támogatására, a lakosság életminőségének javítására, az épített és a szellemi örökség megőrzésére, valamint a települések turisztikai vonzerejének növelését célzó programokra fordítható összegeket fognak tartalmazni. Ezekre a forrásokra azonban csak a települések, intézmények, szervezetek partneri együttműködésen alapuló, kidolgozott, hosszú távon is működőképes projektjeivel lehet a siker reményében pályázni, és a közös célokat az elnyert összegek segítségével megvalósítani.

A kulturális koncepció megalkotásának az a célja, hogy a tatabányai kistérség rendelkezzen a kulturális terület középtávú fejlesztési céljait meghatározó koncepcióval, amelynek alapján kidolgozható a megvalósítást szolgáló kistérségi kulturális stratégia és a fő fejlesztési feladatokat kidolgozó projektek.

A kulturális koncepció feladata a kistérség kulturális helyzetének elemzése, az elérni szándékozott jövőkép és a fő fejlesztési irányok bemutatása. A kulturális koncepció a távlati fejlesztést megalapozó tervdokumentum, amely meghatározza az átfogó fejlesztési célokat, továbbá a fejlesztési programok kidolgozásához szükséges információkat biztosítja a szféra szereplői számára.

A tatabányai kistérség kulturális koncepciója megalkotásának folyamata az előkészítő, elemző szakasz első lépéseitől kezdődően következetesen a közösségi tervezés metodikájára és szakmai alapelveire épül. Ennek az a lényege, hogy a fejlesztési igények megfogalmazása, a fő irányok kijelölése, majd a konkrét cselekvési tervek kidolgozása széles körű közösségi és szakmai egyeztetések után, az érintettek bevonásával, részvételével és a végrehajtás folyamatára is vonatkozó aktív szerepvállalásával történik.

A kulturális koncepció megalkotásának folyamatában valamennyi település polgármestere, kulturális, közösségi, oktatási, sport- és vallási életének meghatározó szereplői részt vettek. Közel százan járultak hozzá az adatok, információk összegyűjtéséhez, a vélemények és az igények megfogalmazásához, a kistérség kulturális, közösségi fejlesztési irányainak meghatározásához.

1. 3. Vezetői összefoglaló

A tatabányai kistérség kulturális koncepciójának elkészítésére, illetve a Kistérségi Kulturális Kerekasztal tagjainak felkészítésére irányuló tréningorozat lebonyolítása során leszűrhető tapasztalatok megerősítették azt az országosan is jellemző ténytet, mely szerint a statisztikai kistérségekhez tartozó települések között alig van vagy nincs aktív kulturális kapcsolat, gyenge a közös identitás, elvétve akad együttműködés. Ezek felerősítése pedig alapvető követelmény a jelen tervezési időszak alatt lehívható uniós és hazai fejlesztési források elnyeréséért induló versenyfutásban. A súlyos gondokkal terhelt önkormányzatok, illetve a települések kulturális életének alakítói, szereplői ma még inkább a saját fejlesztési elképzeléseik önálló megvalósításában gondolkodnak. Ha fel is mérül az együttműködések szükségességére, a cselekvésig inkább a kényszer, mintsem az előrelátó gondolkodás juttatja el őket. Az első lépések megtétele a kistérséghez tartozó települések partneri együttműködéseire felé vezető úton nem csupán a régi beidegződések miatt nehéz. Nehéz azért is, mert még az egymás szomszédságában lévő falvak, városok lakossága is keveset tud egymásról, nem is beszélve a 30-40 km távolságra lévőkről. A történelmi léptékel mérve közös gyökerek a jelenben nem képeznek egymáshoz szervesen kapcsolódó kultúrát, kevés az átjárás, a közös élmény és tapasztalat. Az egymás nem ismeréséből fakadó bizalmatlanság, távolságtartás nem szüntethető meg egyik napról a másikra, de kis lépésekben haladva bizonyára igen. Mi nyújthatna ehhez nagyobb segítséget, mint a kulturális együttműködések és a közösségi kapcsolatok közös fejlesztése, rendszeressé tétele? A bizalom és az együttműködés természetesen ezen a területen sem alakítható ki vezényszóra. Az érintettek saját belátásán, felismerésén és aktív, önálló cselekvésén alapuló partneri kapcsolatok hordozzák a közös siker lehetőségét.

A tatabányai kistérségi kulturális koncepció megalkotásának folyamata az előkészítő, elemző szakasz első lépéseitől kezdődően következetesen a közösségi tervezés metodikájára és szakmai alapelveire épült. Az így kialakult fő fejlesztési irányok és a javasolt programok alkalmasak arra, hogy hozzájáruljanak a kistérség kulturális identitásának megteremtéséhez, az együttműködésben tervezett fejlesztések kidolgozásához és a széles körű közösségi támogatással, partnerségben történő megvalósulásához.

A tatabányai kistérség kulturális koncepciójában javasolt fő fejlesztési irányai:

- Az egyik fő fejlesztési irány a részben nagyobb lélegzetű, a kistérség valamennyi települését érintő, egymás értékeinek megismerését szolgáló, ezáltal identitás-teremtő programok szervezése, részben infrastrukturális fejlesztések.
- A másik stratégiai fejlesztési irány a kistérség kulturális együttműködését fejlesztő szervezetek létrehozása, a meglévő hatékony működtetése.
- A harmadik fontos fejlesztési csomag a kivételes történelmi emlékekre, a közös nemzeti hagyományokra és a kiemelkedő természeti értékekre alapozott kistérségi szintű programok szervezése – amelyek egyben hosszú távon turisztikai vonzerőként is segíthetik a települések fejlődését.
- A negyedik fejlesztési irány a kistérség településeinek lakossága közötti kommunikációs csatornák, eszközök megteremtése és működtetése, mintegy előfeltételként a közös tervezési folyamatnak és a partnerségi együttműködésnek.

A fő fejlesztési irányok és a javasolt programok összecsengenek a Nemzeti Fejlesztési Terv II. Társadalmi Megújulás Operatív Programja illetve Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programja, az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program III. és IV. intézkedése, valamint a Közép-dunántúli Operatív Program „II. Prioritási tengely: Regionális turizmusfejlesztés” és „IV. Prioritási tengely: Helyi és térségi kohéziót segítő infrastrukturális fejlesztés” fejezete számos tervezett intézkedésével. A várhatóan 2008. el-

ső felében megjelenő pályázatokra a tatabányai kistérség a kulturális koncepció által megalapozott stratégia kidolgozásával, a programjavaslatok projektté fejlesztésével tud a siker reményében pályázni.

A tatabányai kistérség kulturális koncepciójának elkészítése, valamint a tervező és a partnerségépítő tréningek során a települések kulturális életének meghatározó személyiségei között létrejöttek a személyes kapcsolatok, kialakult a kölcsönös bizalom és megbecsülés légköre. Felismerték, hogy a fejlesztési források megszerzése, de akár csak a szinten tartás érdekében is minden település és közösség elemi érdeke az együttműködés. Az erre irányuló szándékok megfogalmazódtak, a lehetséges közös fejlesztési irányok kirajzolódtak, néhány konkrét terv kidolgozása elkezdődött. A Kulturális Kerekasztal résztvevői olyan ismeretek és eszközök birtokába jutottak, amelyek lehetővé teszik számukra a közös tervezési folyamatokban, projektek kidolgozásában és megvalósításában való részvételt.

1. 4. Ütemezés, alkalmazott módszerek

A kulturális koncepció kidolgozása közösségi tervezési folyamatban, az érintettek széles körű bevonásával, több lépcsőben történt.

1. 4. 1. A kidolgozás folyamata

1. 4. 1. 1. Előkészítő, információgyűjtő szakasz

- A települések kulturális életének vezetői, véleményformálói, döntéshozói névsorának összeállítása
- Személyes interjú a települések polgármestereivel. Helyzetkép, elvárások, tervek, folyamatban lévő fejlesztések. A fenti lista kiegészítése
- Előkészítő interjú valamennyi helyszínen a települések kulturális életének meghatározó szereplőivel. (Személyes beszélgetés, előkészítő kérdőív)
- Előkészítést összegző tanulmány készítése
- Programzáró workshop az érintett települések kulturális életének szereplői, formálói részvételével. A Kistérségi Kulturális Kerekasztal megalakulása

1. 4. 1. 2. Elemző, tervező szakasz

Az elemző, tervező szakaszban három program során születtek meg azok a dokumentumok, amelyek a tatabányai kistérség kulturális, közösségi helyzetét tárják fel és a kulturális koncepció részei.

• Kommunikáció, együttműködés, partnerségi tréning

Célja, hogy a tervezési folyamatban a kistérség településeit képviselő, egymás számára ismeretlen emberek között megteremtődjön az együttműködéshez szükséges személyes és bizalmi szint; kölcsönösen információhoz jussanak a társtelepülések kulturális, közösségi életéről; elinduljon a párbeszéd a közös tervezési folyamatról; megtörténjen a hatékony együttműködéshez szükséges emberi készségek, kompetenciák fejlesztése, a szervezeti keretek kialakítása; a szervezeti diagnózismodell bemutatása; a kulturális tervezési folyamat kistérségi modelljének megismerése.

• A települések és a kistérség kulturális SWOT-elemzése – workshop

Célja a települések saját helyzetelemzése; a kistérség kulturális, közösségi életére, adottságaira és viszonyaira vonatkozó helyzetkép megalkotása, az erősségek/lehetőségek, valamint a gyengésségek/veszélyek prioritizálása; a közös jövőképelemek megfogalmazása

• A kistérség lehetséges fő kulturális fejlesztési irányainak feltárása, megfogalmazása; cselekvési program felvázolása a 2007-2008. közötti időszakra; közös projektek megfogalmazása – workshop

Célja: olyan jövőorientált kulturális koncepció kidolgozása, amely – illeszkedve a különböző szintű fejlesztési programokhoz – valamennyi település hagyományaira, jelenbeli erősségeire és jövőbeli céljaira alapozva kijelöli a kistérség egésze számára a fő

fejlesztési irányokat; kijelöli a 2007-2008. közötti időszak prioritásait; megfogalmazza azokat a projekteket, amelyek megvalósítását elsőként kívánja megkezdeni.

1. 4. 2. Alkalmazott módszerek

Interjú

• 2006. szeptember-október folyamán interjú készült valamennyi település polgármesterével.

Témák: a helység általános jellemzői; részletes kulturális, közösségi helyzetkép; tervek, folyamatban lévő fejlesztések, nehézségek. A működő kulturális, sport-, vallási stb. közösségek, civil szervezetek meghatározó, véleményformáló személyiségeinek számbavétele.

Kérdőív

• A települési kerekasztal-beszélgetések alkalmával a belső és a külső kapcsolatokat, az együttműködések, illetve a terveket, a fejlesztési elképzeléseket kérdőív kitöltésével is rögzítették.

• A tréning illetve a workshopok során a résztvevők együttműködési tapasztalataira, elvárásaira, motivációira kérdeztünk rá.

• MBTI-kérdőív segítségével mértük a problémamegoldó folyamatban való különböző viselkedésmódokat, a változásokhoz való személyes viszony tipológiája alapján.

• Kérdőív segítségével tártuk fel a konfliktuskezelés során tanúsított attitűdöket.

Települési kerekasztal-beszélgetések

• 2006. novemberétől 2007. márciusáig csoportos interjúk, kerekasztal-beszélgetések zajlottak le a települések kulturális életének meghatározó szereplőivel. Az általuk képviselt közösségre, illetve a település egészére vonatkozó helyzetértékelésre, a nehézségek és a sikerek számbavételére kértük a résztvevőket. Megtörtént a településen belüli közösségekkel, intézményekkel, hivatalokkal, valamint más települések közösségeivel, csoportjaival meglévő és tervezett, illetve fejlesztendő együttműködések feltérképezése.

Tréning

• A kommunikációs, együttműködési és partnerségépítő tréning során megtörtént a tervezési folyamatban a kistérség településeit képviselő, egymás számára ismeretlen emberek közötti személyes és bizalmi szint megteremtése. A tapasztalati tanulás tréning módszerének segítségével a résztvevők kölcsönösen információhoz juttatták egymást a társtelepülések kulturális, közösségi életéről; elkezdődött a párbeszéd a közös tervezési folyamatról; megtörtént a hatékony együttműködéshez szükséges emberi készségek, kompetenciák fejlesztése, a szervezeti diagnózis modell bemutatása valamint a kulturális tervezési folyamat kistérségi modelljének megismerése.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Helyzetelemző és jövőtervező workshop

• A két workshopon elkészült a kistérség településeinek, illetve a tatabányai kistérségnek a kulturális, közösségi szempontú SWOT-elemzése, a jövőkép elemeinek megfogalmazása, a lehetséges fő fejlesztési irányok felvázolása.

Dokumentumelemzés és -kutatás

A tervezési folyamat során az alábbi dokumentumok elemzése, feldolgozása történt meg:

- a Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás területfejlesztési koncepciója – 2006.
- a Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és közoktatás-fejlesztési terve - 2005-2010.

2. Kitekintés

2. 1. Az Európai Unió kulturális politikája

Az európai integráció történetében a kilencvenes évek előtt aláírt alapszerződések nem említik a kulturális együttműködés területét, a kultúra közösségi politikaként 1992-ig nem jelent meg az alapszerződésekben. Az 1992-es **Maastrichti Szerződés** fogalmazott meg elsőként a közösséggel szemben támasztott elvárásokat a kulturális együttműködés területén. Ma is ez jelenti az Unió kulturális politikájának alapját, ezen a későbbi szerződések csak kis mértékben változtattak. A szerződés két olyan alapvetet tartalmaz, amelyek elsődlegesen jellemzik a közösség viszonyát a kulturális ügyekhez:

- a kultúra vonatkozásában az Európai Unió nem törekszik arra, hogy előíró magatartást tanúsítson, a hangsúly a kultúra támogatásán, a kulturális tevékenység ösztönzésén van, a döntés joga azonban alapvetően a tagállamok kezében, nemzeti szinten marad
- a másik fontos elv, amelynek maradéktalanul kell érvényesülnie az uniós kulturális politika területén is: a szubszidiaritás elve

Az **Európai Alkotmány** alapvetően nem változtatott ezen a hozzáálláson, így az Unió szerepét az ösztönző intézkedések meghozatalában maximálja, alapvetően tehát továbbra is a tagállamok szintjén hagyva a kultúrát érintő döntéseket.

2. 2. A kulturális életet szabályozó hazai törvényi háttér

2. 2. 1. 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

Magyarországon a kulturális javakhoz, szolgáltatásokhoz való hozzáférés állampolgári jog. Szabályozása részben az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról, részben pedig az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről révén történik.

Előbbi kimondja, hogy a helyi önkormányzatok kötelező feladata közösségi tér biztosítása, illetve a kulturális, sport- stb. tevékenységek támogatása. A feladat ellátásának módját és mértékét azonban a helyi igények és az anyagi lehetőségek függvényében saját hatáskörbe utalja.

1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról

„A települési önkormányzat feladata, hatásköre, szervei

8. § (1) A települési önkormányzat feladata a helyi közszolgáltatások körében különösen: (...) a közösségi tér biztosítása; közművelődési, tudományos, művészeti tevékenység, sport támogatása; a nemzeti és etnikai kisebbségek jogai érvényesítésének a biztosítása;

- A tatabányai kistérség, kistérségi szociális koncepciója – 2005
- Tatabánya idegenforgalmi stratégiája – 2006.
- az Európai Unió alkotmánya
- Nemzeti Fejlesztési Terv II.
- Új Magyarország Vidékfejlesztési Terv
- a Közép-dunántúli Régió Operatív Programja 2007-2013.
- az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról
- az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- a 2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról

Az Európai Unió jelenleg a **Kultúra 2007-2013.** keretprogram révén nyújt ösztönző támogatást a szférának. A program középpontjában három nagy célkitűzés áll:

- a kulturális szektorban dolgozók nemzetközi mobilitásának elősegítése,
- a műalkotások és a kulturális javak nemzetközi áramlásának ösztönzése,
- a kultúrák közötti párbeszéd ösztönzése a tagállamok között.

Ezeket a célokat három fejezetben meghirdetett programok támogatása révén kívánja elérni:

- kulturális együttműködések támogatása,
- európai jelentőségű és méretű kulturális szervezetek támogatása,
- tanulmányok készítésének, valamint a kulturális együttműködéssel kapcsolatos információk gyűjtésének és terjesztésének támogatása.

Az Európai Bizottság a 2008-as évet a Kultúrák Közötti Párbeszéd évének nyilvánította. Ennek köszönhetően a kultúra, az oktatás, az ifjúság, a sport és az állampolgárok tájékoztatása területén számos programot hoztak létre, pályázatot hirdettek meg.

az egészséges életmód közösségi feltételeinek elősegítése.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt feladatokban a települési önkormányzat maga határozza meg - a lakosság igényei alapján, anyagi lehetőségeitől függően -, mely feladatokat, milyen mértékben és módon lát el.”

2. 2. 2. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

Az **1997. évi CXL. törvény** a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről részletesen meghatározza a kultúrához, a kulturálódáshoz való jog alapelveit, illetve az egyes szakmai területek tartalmát. A települési önkormányzatok kötelező feladatává változtatlanul csak a könyvtári ellátás biztosítását, illetve közösségi színtér biztosítását teszi, módját és tartalmát helyi döntés határozhatja meg. A törvény gondoskodik arról is, hogy a helyi lakosság javaslattételi, véleményezési joggal részt vehessen a közművelődést érintő döntések előkészítésében, illetve figyelemmel kísérhesse a terület pénzügyi eszközeinek felhasználását. (Közművelődési Tanács)

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

„Alapelvek

4. § Mindenkinek joga, hogy

a) megismerhesse a kulturális örökség javait és ezek jelentőségét a történelem alakulásában, a nemzeti, nemzetiségi és etnikai kisebbségi önismeret formálásában, valamint az ezek védelmével kapcsolatos ismereteket a muzeális intézmények tevékenysége, a könyvtári szolgáltatások, az oktatás, a közművelődés, az ismeretterjesztés, a sajtó és a tömegtájékoztatás útján,

b) igénybe vegye a nyilvános könyvtári ellátás rendszerét, a muzeális és közművelődési intézmények szolgáltatásait,

c) műveltségét, készségeit életének minden szakaszában gyarapítsa, közművelődési jogai érvényesítése céljából közösséget hozzon létre, s külön jogszabályban meghatározottak szerint szervezetet alapítson, működtessen,

d) e törvény szerint művelődési céljai megvalósításához közművelődési közösségi színteret (a továbbiakban: közösségi színtér), szervező, szervezeti és tartalmi segítséget kapjon.

I. fejezet

A nyilvános könyvtári ellátással kapcsolatos általános szabályok

53. § (1) A könyvtárhasználati jog gyakorlását a könyvtári ellátás rendszere biztosítja.

64. § (1) A települési és a megyei könyvtári ellátás biztosítása a helyi önkormányzatok kötelező feladata.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott feladatot a községi, városi, megyei jogú városi önkormányzat nyilvános könyvtár fenntartásával, vagy önkormányzatok közötti társulásban nyilvános könyvtár fenntartásával, vagy nyilvános könyvtár szolgáltatásának megrendelésével teljesítheti

II. fejezet

A helyi közművelődés

A települési önkormányzatok közművelődési feladatai

76. § (1) A települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása.

(2) Ennek formái különösen:

a) az iskolarendszeren kívüli, öntevékeny, önképző, szakképző tanfolyamok, életminőséget és életesélyt javító tanulási, felnőttoktatási lehetőségek, népfőiskolák megteremtése,

b) a település környezeti, szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárása, megismertetése, a helyi művelődési szokások gondozása, gazdagítása,

c) az egyetemes, a nemzeti, a nemzetiségi és más kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése, a megértés, a befogadás elősegítése, az ünnepek kultúrájának gondozása,

d) az ismeretszerző, az amatőr alkotó, művelődő közösségek tevékenységének támogatása,

e) a helyi társadalom kapcsolatrendszerének, közösségi életének, érdekérvényesítésének segítése,

f) a különböző kultúrák közötti kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának segítése,

g) a szabadidő kulturális célú eltöltéséhez a feltételek biztosítása,

h) egyéb művelődést segítő lehetőségek biztosítása.

77. § A települési önkormányzat a helyi társadalom művelődési érdekeinek és kulturális szükségleteinek figyelembevételével, e törvény és a helyi lehetőségek, sajátosságok alapján rendeletben határozza meg, hogy a 76. §-ban felsoroltakból mit, milyen konkrét formában, módon és mértékben lát el.

78. § (1) A települési önkormányzat a közművelődési tevékenységek folyamatos megvalósíthatósága érdekében közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít.

A közművelődés helyi lakossági képviselője

82. § A közművelődés helyi, lakossági képviselője érdekében településenként, fővárosi kerületenként legfeljebb hároméves időtartamra egy-egy Közművelődési Tanács (a továbbiakban: Tanács) alakítható. A Tanács elsődlegesen a lakossági igények megjelenítésének, a kulturális érdekérvényesítésnek és a közművelődési tevékenységek önkéntes összehangolásának rendszeres és folyamatos helyi fóruma.

83. § (1) A Tanácsot azok a közművelődési célú társadalmi szervezetek hozhatják létre, melyeknek bejegyzett székhelye az adott település, s amelyeknek legfelsőbb szerve írásos határozatban jelzi ez irányú szándékát.

A közművelődés helyi lakossági képviselője

8) A Tanács

a) véleményt nyilváníthat, illetőleg javaslatot tehet a település közművelődési tevékenységével kapcsolatos valamennyi kérdésben,

b) az önkormányzat által közművelődési célra biztosított pénzügyi támogatás felhasználását és a vagyoni eszközök célszerű használatát a vonatkozó döntések, illetve az éves önkormányzati költségvetési tervezet és a zárszámadás alapján figyelemmel kíséri, véleményezi,

c) elősegíti a különböző közművelődési szervezetek együttműködését.”

2. 2. 3. 2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról

A 2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról lehetővé teszi, hogy többcélú kistérségi társulások is végezzenek közművelődési, közgyűjtmenyi tevékenységet. Ezt a vállalat azonban egyelőre csupán mozgókönyvtári normatíva támogatja, melynek egy része 2007-től – helyi döntés alapján – közösségi szintér kialakítására, fenntartására is fordítható. A szintén indokolt közművelődési normatíva bevezetéséről szakmai egyeztető tárgyalások folynak.

2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról

„2. § (1) A többcélú kistérségi társulás jogszabályban meghatározott feltételek szerint gondoskodhat az alábbi feladatkörbe tartozó közszolgáltatások biztosításához kapcsolódó és térségi együttműködést igénylő egyes feladat- és hatáskörök ellátásáról:

a) oktatás és nevelés;

b) szociális ellátás;

c) egészségügyi ellátás;

d) család-, gyermek- és ifjúságvédelem;

e) közművelődési, közgyűjtmenyi tevékenység;

(...)

r) területfejlesztés.

(2) Amennyiben a többcélú kistérségi társulás legalább az (1) bekezdés a), b), c) és r) pontokban meghatározott feladatkörbe tartozó egyes feladat- és hatáskörök ellátásáról gondoskodik, akkor ezekhez a központi költségvetés az éves költségvetési törvényben ösztönző támogatást biztosít.”

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

A tatabányai kistérségben szolgáltatási megállapodás alapján a József Attila Megyei Könyvtár biztosítja a mozgókönyvtári ellátást a szerződött települések számára.

„A tatabányai kistérség 2007-től igényel először normatívát.

A Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás az elmúlt évben már tárgyalta a mozgókönyvtári feladat felvételéről. Kilenc község tartozik a kistérséghez, ebből kettő (Tanján, Vértesszőlős) szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén. Egy községben (Héreg) a 90-es évek elején megszűnt a könyvtári szolgáltatás. 2006-ban NKA-s pályázathoz öt község számára (Gyermely, Környe, Szárliget, Várgesztes, Vértessomló) vásárolt könyveket a megyei könyvtár nettó 300 ezer Ft értékben. 2007-ben a társulás ismét tárgyalta a mozgókönyvtári ellátásról, és hét község (Héreg, Gyermely, Környe, Szárliget, Szomor, Várgesztes, Vértessomló) igényelte a normatívát. A feladat ellátásával a József Attila Megyei Könyvtárat bízzák meg. (...) A megyei könyvtár szervezi a települési és az ellátó könyvtár közötti dokumentum- és információcserét, biztosítja a települési könyvtár gyűjteményének fejlesztését, feltárását, gondozását, folyamatosan tájékoztatást nyújt dokumentumairól és szolgáltatásairól, szakmailag segíti (kistérségi továbbképzés vagy/és személyes tanácsadás formájában) a szolgáltató hely kezelőjének munkáját. Ugyanakkor a községek vállalják a könyvtárhelyiség és a kölcsönző könyvtáros biztosítását.”

Takács Anna: A mozgókönyvtári ellátás helyzete Komárom-Esztergom megyében TÉKA-TÉMA A Komárom-Esztergom megyei könyvtárosok híradója – XVIII. évfolyam, 1. szám, 2007. január - február

2. 2. 4. 4 /2004. (II. 20.) NKÖM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltség-növelő támogatásáról

A helyi önkormányzatok a 4./2004. (II. 20.) NKÖM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltség-növelő támogatásáról alapján évente pályázhatnak saját anyagi források mértékében arányosan megállapított összegre.

4./2004. (II. 20.) NKÖM rendelet

„3. § A központi támogatás érdekeltség-növelő szerepének biztosítása érdekében a támogatás mértékét a rendelkezésre álló saját forrás arányában kell megállapítani.

A közművelődési támogatás rendje

8. § (1) A közművelődési támogatásokra rendelkezésre álló összeg a helyi önkormányzat által fenntartott, illetve az önkormányzattal kötött közművelődési megállapodás alapján működő közművelődési intézmények, közösségi színterek technikai, műszaki eszközállományának, berendezési tárgyainak gyarapítására használható fel.

9. § (1) A helyi önkormányzat minden év március 25-éig nyújthatja be támogatási igényét - az e rendelet melléklete szerinti formanyomtatvány kitöltésével és csatolt dokumentumok megküldésével.”

2. 3. A Nemzeti Fejlesztési Terv II. kulturális vonatkozású programjai

2. 3. 1. Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP)

Az alkalmazkodóképesség javítása

- Lépj egyet előre
- Munkaerő-piaci kulcskompetenciák fejlesztése

A minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek

- „Építő közösségek” – Program a közművelődési intézményrendszer és a civil szféra atipikus, nem formális képzési szolgáltatásainak fejlesztésére

- „Tudásdepó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élet-hosszig tartó tanulás érdekében

- A kreatív ipart megalapozó, iskolán kívüli tehetséggondozás

- Program a kulturális szakemberek át- és továbbképzésére

- E-tanácsadás az információs esélyegyenlőségért

- Civil részvétel erősítése a kompetenciafejlesztés eszközeivel

2. 3. 2. Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP)

- AGÓRA - Program az integrált koncepció mentén működő multifunkcionális közösségi központok és/vagy területi közművelődési tanácsadó szolgálat feltételeinek a kialakítása

- AGÓRA POLUS – Pólus-, illetve társ-pólus-városok innovatív kulturális infrastruktúra-fejlesztéseinek támogatása

2. 3. 3. Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP)

III. intézkedéscsoport

- Életminőség a vidéki területeken és a vidéki gazdaság diverzifikálása

- Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás

- Mikroállalkozások létrehozásának és fejlesztésének támogatása

- A turisztikai tevékenységek ösztönzése

- A vidéki gazdaság és lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások – integrált kistérségi közösségi és szolgáltató terek (Általános Művelődési Központok – ÁMK-k)

- Falumegújítás és -fejlesztés

- A III. intézkedéscsoport-hoz tartozó területeken működő gazdasági szereplőkre vonatkozó képzési és tájékoztatási intézkedés

- Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás

IV. intézkedéscsoport – a LEADER program

- Helyi fejlesztési stratégiák megvalósítása

2. 3. 4. Közép-dunántúli Operatív Program

II. prioritási tengely: Regionális turizmusfejlesztés

- Térségi és helyi turisztikai intézmények, együttműködési rendszerek és a turisztikai

- beruházás-ösztönző tevékenység fejlesztése

- Integrált térségi és helyi turisztikai információs rendszerek fejlesztése

- A térségi és helyi idegenforgalmi marketing hatékonyságának javítása

IV. prioritási tengely: Helyi és térségi kohéziót segítő infrastrukturális fejlesztés

- A régió kistérségeinek integrált, illetve komplex szemléletű fejlesztési programjai

mentén a települések közcélú fejlesztése, közösségi szolgáltatások – költség-hatékony

és fenntartható módon történő hozzáférhetővé tétele.

3. A tatabányai kistérség bemutatása

3. 1. A Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás

A Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás 2005. április 20-án jött létre a Tatabánya és Környéke Területfejlesztési Társulás jogutódjaként.

A társulást 10 település alkotja: Gyermely, Héreg, Környe, Szárliget, Szomor, Tarján, Tatabánya, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős.

A társulás feladatai, céljai:

- A térségi érdekek megjelenítése, képviselete és érvényesítése.
- Fejlesztési stratégiai tervek készítése és aktualizálása.
- Települési szakmai együttműködés, pályázati források feltárása, pályázatok készítése.
- Környezetvédelmi teendők térségi összehangolása.
- Vállalkozói, befektetői lehetőségek térségi feltárása.
- Szociális gondok, foglalkoztatási problémák megoldásában való együttes közreműködés.
- A térség idegenforgalmi értékeinek feltárása és bemutatása.
- A területi identitás erősítése, a kulturális örökség őrzése.
- Összehangolt településmarketing munka.

A részt vevő önkormányzatok a társulás szervezeti és működési szabályzata szerint az alábbi területeken hangolják össze feladataikat:

- oktatás és nevelés;
- közművelődési, közgyűjteményi tevékenység;
- sport;
- egészségügyi és szociális ellátás;
- gyermek- és ifjúságvédelem;
- területfejlesztés;
- igazgatási feladatok (építésügyi, honvédelmi hatósági, szabálysértési hatósági, belső ellenőrzési).

A társulás ezeken a területeken szakmai és komplex program-előkészítő, javaslattevő, programmenedzselő, koordináló, döntést hozó, a döntések végrehajtását figyelemmel kísérő és végrehajtó tevékenységet folytat.

3. 2. A tatabányai kistérség természeti adottságai

3. 2. 1. Földrajzi elhelyezkedés

A tatabányai kistérség Fejér és Pest megyével, a dorogi, a tatai, az esztergomi és az oroszlányi kistérséggel határosan, 332 km² területen fekszik, területe Komárom-Esztergom megye területének 14.65 %-a.

Földrajzi fekvése több szempontból is kedvezőnek tekinthető.

A központi település, Tatabánya, a kistérséget kettészélő M1-es autópálya mellett fekszik, az 1-es számú országos főút pedig átszeli a várost. A Duna és Budapest közelsége, jó elérhetősége szintén kedvezően hat a kistérség életére.

Északon és északkeleten a Gerecse hegység, délkeleten a Vértes hegység nyúlványai, délnyugatra a Tatai medence határolják. A kistérség jórészt a meghatározó Gerecse és Vértes hegységek oldalain, illetve lábainál helyezkedik el, területére benyúlik a Gerecsei Tájvédelmi Körzet és a Vértesi Tájvédelmi Körzet.

A kistérség domborzati viszonyai változatosak. A térség több magaslata is a tatabányai kistérség területén található: legmagasabb pontja a Héreg felett emelkedő Nagy-Gerecse (633 m), és a Vértes legmagasabb pontja a 487 m magas Nagy-Csákány is a kistérség területére esik. Keleti-Gerecse jelentős magaslata, a Somlyóvár pedig Tarján közsgétől délre emelkedik (448 m).

A térség országos jelentőségű, védett természeti területei a Gerecsei Tájvédelmi Körzet, a Vértesi Tájvédelmi Körzet és a Vértesszőlősi Előembertelep.

A Gerecse tetőfelszínein beszivárgó csapadék és a kőzetben belül áramló karsztvíz számos barlangot (pl. Lengyel-barlang, Vereshegyi-barlang, Vértes László-barlang, Aranylyuk-barlang, Keselő-hegyi barlang) hozott létre. A térség különlegessége a tatabányai Kő-hegy 140 méternél is magasabb meredek sziklafala, amelyben a nagyméretű Szelim-barlang és több kisméretű barlang, sziklaüreg alakult ki. A természet védelméről szóló törvény alapján valamennyi barlang országos jelentőségű, természetvédelmi oltalom alatt áll.

A fentiekben kívül a tatabányai kistérségben 17 helyi védettségű terület és 21 magasabb védelem alatt nem álló, de kiemelt figyelmet érdemlő természeti objektum található. A kistérség területének 25%-a áll valamilyen fokú természeti védelem alatt (KVVM alapján).

3. 2. 2. Növényzet és állatvilág

A természetföldrajzi elhelyezkedés következtében a tatabányai kistérség megközelítőleg 40%-át erdők borítják. Természetes, hogy a gazdag faállomány gondozásának és a fakitermelés szabályozásának komoly erdészeti hagyományai vannak. Ugyanakkor a nagy kiterjedésű erdők már a középkor óta kiváló vadászterületnek számítanak. A túlnyomórészt természetvédelem alatt álló erdőségekben ma is jelentős vadállomány él. A Vértesben főként nagyvadak (vaddisznó, muflon, szarvas, őz, valamint kisebb számban dämuvad) fordulnak elő, de több védett madárfaj is megfigyelhető (sólyom, vércse, darázsölyv, kígyászölyv, holló, fekete gólya, fekete harkály). A Gerecsének a kistérség területéhez tartozó részein szintén sok a vaddisznó és az őz, de előfordul a vadmacska, helyenként a szarvas és a róka is, illetve a ritka madárfajok közül főként a holló, a törpesas és a barnakánya. A kistérségben folyó hatékony vadvédelemre jó példa a Gyermely melletti Gyarmatpusztán létrehozott vadrezervátum.

A kistérség területén számos védett növény honos, így például a pikkelypáfrány, a baglyos szegfű, a fehér zászpa, az agárkosbor, a homoki nőszirm és az erdei szellőrózsa is.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

3. 3. 1. A térség történelme

A tatabányai kistérség évezredek óta kedvező természeti feltételeket nyújtott az emberi letelepedésre. Az 1965-ben, Vértesszőlősen megtalált, félmillió évvel ezelőtt itt élt előember maradványai, illetve a Gyermely és Környe határában, valamint a tatabányai Szelim-barlangban fellelt számos, az őskori ember által használt pattintott és csiszolt kő- és bronzszerszám ezt egyértelműen igazolja. De Szomor is a kőkorszak óta lakott hely, a „Ludanicei-kultúra” - Kr. e III-II. évezred - leleteit a térségben csak itt találták meg.

A római uralmat megelőző időkben a keltákkal együtt az avariskok törzse lakta e területet.

A Római Birodalom idejéből szintén számos lelet került elő. Környén az Által-ér északi partján még ma is láthatók a római erőd (Castrum) maradványai. Valószínűleg a Quirinum nevű erődítménnyel azonosítható a település. Szomor egy római kori településre épült a korai középkor elején, az itt talált római kocsi ma a Nemzeti Múzeumban látható. Valószínűleg Gyermelyen is népes kolónia élt akkoriban. A „Német halála” nevű dűlőben például egy előkelő római sírköve került elő.

A népvándorlás során több hullámban hunok, longobárdok, gótok érkeztek a vidékre, majd avarok telepedtek meg a térségben. Őket a Nyugat-Európában létrejött Frank Birodalom egyik hűbérese, Szvatopluk morva fejedelem igazta le. A IX. század végi újabb népvándorlási hullámban érkeztek a területre az első magyar törzsek. A legenda szerint Árpád vezér hadai Bánhidánál győzték le Szvatopluk seregeit. Ennek emlékére őrizi az 1896-ban, a millenniumi ünnepségek során állított, nagyméretű Turul-szobor a Kő-hegyen.

A magyarság honfoglalását követően a térség egyre jelentősebb szerephez jutott, sorra alakultak a községek. A tatabányai kistérség egyes településeinek első okleveles említései a XI-XV. századból származnak, az itteni falvak kora tehát 560-820 év között van.

A középkorban a terület birtokviszonyai sokat változtak. A mai kistérséghez tartozó egykori falvakon (Gyermely, Héreg, Környe, Szárliget, Szomor, Tarján, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős) és az őket körülvevő földbirtokokon, erdőkön, vizeken stb. a király és az egyház mellett több nemesi család is osztozott, akik várépítésekkel (Gesztes, Vitány, Tata) is erősítették hatalmukat.

A XVI. században az ismétlődő török támadások hatalmas pusztításokat okoztak a térségben. Mivel – Komárom és Tata végvárrakkal – itt húzódott a Magyar Királyság és a Török Birodalom határa, a térség hosszú időn át az állandósuló magyar - török csatározások színhelye lett, számos falu jelentősen vagy teljesen elnéptelenedett.

A lakatlan települések benépesítése a XVII. század végén, a térség utolsó nagybirtokosainak köszönhetően indult meg. Az Esterházyak ekkor hívtak be és telepítettek le németeket Elzászból és Württembergből, illetve szlovákokat a Felvidékről. Ekkoriban, a XVII. században találták meg a barnakőszénét, és indította el az Esterházy-család az első, kezdetleges bányát – főként a betelepített lakosság foglalkoztatására illetve az ő szakértelmükre támaszkodva. A térség történelmét formáló tényezővé azonban csak a XIX-XX. század fordulóján vált a szénbányászat, illetve a fokozatosan ráépülő nehézipar. A tatabányai központú bányászat és szénfeldolgozás a környező települések életét is jelentősen befolyásolta, hiszen munkaerőt vont el az addig meghatározónak számító mezőgazdasági tevékenységtől.

A gazdasági rendszerváltás a tatabányai térséget mint bányászati és nehézipari régiót az átlagosnál is jobban sújtotta. A Tatabányai Szénbányák Vállalat szétesése és több gyár bezárása miatt a város és környéke súlyos munkanélküliséggel küzdött az 1990-es évek elején. A város és térsége ma már kedvező hely a beruházások számára: fejlett az infrastruktúra, a nemzetközi főutak és vasutak közelsége, a beruházásbarát politika egyaránt ebbe az irányba hat.

3. 3. 2. A kistérség népessége

2004-ben a tatabányai kistérség lakónépessége 89064 fő volt, ez Komárom-Esztergom megye népességének 28,43 %-a.

Az adatok tanúsága szerint a kistérség összlakossága az elmúlt néhány évben folyamatosan nő. Ez azonban a betelepüléseknek köszönhető, hiszen az évi születésszám csökkenőben van.

A települések kedvezményes telekhez jutási akciókkal ösztönzik a helybeli fiatalokat a letelepedésre, illetve vonzzák a máshonnan érkezőket.

*A település 2000-től tartozik a tatabányai kistérséghez.

Forrás: KSH megyei statisztikai évkönyv, 1994., 2000., 2004.

A kistérség településeinek első okleveles említése

Település	Okleveles említés
Gyermely	1181.
Környe	1238.
Alsógalla	1251.
Tarján	1262.
Szomor	1269.
Bánhida	1283.
Héreg	1326.
Várgesztes	1326.
Vértessomló	1426.
Vértesszőlős	1440.

Település	Lakónépesség (fő)		
	1994	2000	2004
Gyermely	1128	1125	1361
Héreg	994	978	1039
Környe	4118	4353	4597
Szárliget*	-	2018	2217
Szomor	986	989	1112
Tarján	2774	2723	2783
Tatabánya	73239	71701	71154
Várgesztes	503	497	554
Vértessomló	1249	1238	1354
Vértesszőlős	2587	2751	2893
Kistérség	87578	88373	89064

3. 3. 3. Nemzeti kisebbség

Komárom-Esztergom megye azon térségek közé tartozik, ahol – a törökök kiűzését követő német és szlovák betelepítések eredményeként – már a 17. század vége óta jelentős számú nemzeti kisebbség él. A tatabányai kistérség településein főként német nemzetiségű lakosokat találunk.

Ők a kistérség öt községében, Környén, Szomoron, Tarjánban, Vértessomlón és Várgesztesen élnek nagyobb számban, de Tatabánya német nemzetiségű lakosainak száma is jelentősnek mondható. A rendszerváltás után e településeken német kisebbségi önkormányzat is alakult. Tatabányán a német mellett szlovák, lengyel, görög és roma önkormányzat is működik. A kistérség települései közül Vértesszőlősön élnek szlovák nemzetiségűek, itt kisebbségi önkormányzatuk is létrejött.

3. 3. 4. Iskolázottság

Az országos tendenciáknak megfelelően a tatabányai kistérségben is megfigyelhető a népesség iskolázottsági szintjének hosszú távú emelkedése.

A népszámlálás adatai szerint a nyolc osztályt elvégzők aránya a kistérségben közel 90%, amely megfelel a régiós és a megyei átlagnak. Érettségivel a lakosok 36,3%-a, felsőfokú oklevéllel 9,58%-a rendelkezik. Előbbi magasan meghaladja a régiós és a megyei átlagot, utóbbi kevéssel a megyei átlag fölött van. Forrás: KSH Népszámlálási adatok, 2001.

3. 3. 5. Vallás

A tatabányai kistérség településein jellemzően a katolikus illetve a református felekezethez tartozónak vallják magukat az emberek. Tatabányán hat katolikus, egy református templom van, ezen kívül egy evangélikus templom, illetve baptista imaház is működik a városban. A kistérség valamennyi községében van katolikus templom, Környén, Gyermelyen, Héregen és Tarjánban pedig református templomot is fenntart a közösség.

3. 4. Gazdasági jellemzők

3. 4. 1. Foglalkoztatás

A kistérség munkaképes korú lakosságának mintegy 60–70%-a aktív kereső, a fennmaradó 30–40%-ot a továbbtanuló 18 éven felüliek, a munkanélküliek, az egészségügyi okokból nyugdíjazottak és a háztartásbeliek teszik ki.

A kistérség községeiben csak csekély mértékű ipari tevékenység folyik, a munkavállalók nagy része Tatabányára vagy a megye más, a lakóhelyhez közeli városába (Oroszlány, Komárom, Esztergom, Dorog) jár dolgozni. A községek viszonylag kevés dolgozót foglalkoztat, többségükben vegyes profilú cégei és vállalkozásai közül csak kevesen foglalkoznak ipari termelő tevékenységgel, azok is csak kisipari méretekben.

Az agráriumban ma már a lakosság csekély százaléka dolgozik. Összességében az iparban foglalkoztatottak aránya változatlanul magas, bár a nehézipar helyett manapság a feldolgozó és újabban az elektronikai üzemek a legnagyobb foglalkoztatók. Jelentősen emelkedett a kereskedelmi – szolgáltató szektorban dolgozók aránya.

A kistérségben létező munkahelyek zöme Tatabányán illetve a környék városaiban van, így a falvak aktív keresői 40–85%-ban ingázók. A községek közül a legtöbb munkahellyel Környe és Gyermely rendelkezik, amelyek meg tudták őrizni illetve fejleszteni mezőgazdasági és élelmiszeripari üzemeiket. Ezekben, valamint a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások területén van a legtöbb munkalehetőség.

3. 4. 2. Munkanélküliség

A bányászat és a nehézipar területén bekövetkezett szerkezetváltás Tatabányán és kistérségében is válsághelyzethez, a munkanélküliség gyors növekedéséhez vezetett. A kedvezőtlen folyamat a 1990-es évek közepén tetőzött, majd a betelepült cégek munkahelyteremtésének köszönhetően a kistérségben is csökkenni kezdett a munkanélküliek létszáma és az aktív keresőkön belüli arányuk. Jelenleg a munkanélküliségi ráta az országos illetve a megyei átlag alatt van.

3. 5. Idegenforgalom

3. 5.1. Általános jellemzők

A tatabányai kistérség nem tartozik az ország, illetve a megye kiemelkedő idegenforgalmi területi közé, ennek ellenére az utóbbi 10 évben megnőtt a kereskedelmi szálláshellyel rendelkező települések száma, a szálláshelyek választéka és férőhelyszáma. A szálláshely-kapacitás növekedése annak köszönhető, hogy a térség települései felismerték a turizmusban rejlő lehetőségeket, és bővíteni kezdték a szolgáltatások körét. Tarjánban ma már a falusi vendéglátás keretében 40-nél is több férőhelyet lehet igénybe venni, közel 10 háznál. Az utóbbi években újra fellendült a vadászturizmus (Vértesszőlős, Tarján, Gyermely, Várgesztes), különösen a külföldi vendégek körében, hiszen a Vértes és a Gerecse gazdag zsákmányt ígérő vadászterületek. A várgesztesi Villapark az 1990-es évek közepétől folyamatosan fejlődött, 2005-től már 70-nél is több luxusvilla működik.

2002-ben elkészült a megye középtávú idegenforgalmi stratégiája, 2006-ban pedig Tatabánya idegenforgalmi stratégiája. Utóbbi kitekintéssel van a tatabányai kistérség településeire is, számba veszi azok turisztika szempontból értelmezett „vonzerőit”. A kistérség falvai növekvő mértékben használják ki a vadászat, a horgászat és a lovas turizmus, a természetjárás, a falusi vendéglátás nyújtotta lehetőségeket.

3. 5. 2. Vendéglátás

Jelentősebb a vendéglátás szerepe a kistérség foglalkoztatási palettáján, hiszen az 1990-es évek elején alapított vállalkozások nagy része a kereskedelem mellett a vendéglátás területén jött létre. Ez a tendencia elsősorban Tatabányán figyelhető meg, ahol 1996-ig gyorsan nőtt a vendéglátóhelyek száma. A kistérség falvaiban ma már több mint 70 vendéglátó egység áll a helybeli la-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

kosság és a turisták rendelkezésére. A falusi turizmus fellendítését a kistérség községeiben egyre több színvonalas vendéglátóhely szolgálja, bár többre és változatosabb programkínálatra, kapcsolódó szolgáltatásokra lenne szükség.

3. 5. 3. Jelentősebb turisztikai vonzerők

Tatabánya és kistérsége változatos, erdővel borított hegységekben, barlangokban gazdag természeti tájai, sokféle történelmi - kulturális értéke, az aktív sportolási, kikapcsolódási lehetőségek kedvező feltételeket nyújtanak a térség idegenforgalmi vonzerejének növeléséhez.

Tatabánya legfőbb turisztikai látványosságai: a Turul emlékmű, a Tatabányai Múzeum, a Szabadtéri Bányászati Múzeum, a Szelim-barlang és az Aknatorony Kilátóból feltáruló panoráma. A síkvölgyi tavak a horgászok, a Gerecse és a Vértes a bakancsos turisták számára kínálnak lehetőségeket

Gyermelyen a Gyarmatpusztai arborétum és az országos hírv vadaspark, a Sándor- Metternich-kápolna és a Vadászkastély, nyaranta pedig a Széchenyi Művésztelep Alapítvány tábora képviselnek különleges vonzerőt.

Héregen a tájház, az ősnádas, a katolikus és a református templomok jelentik a fő látványosságokat, de vonzóak a túrázási lehetőségek, illetve az októberben megrendezésre kerülő lovasnapok eseményei is.

Környe legfőbb fő értékei az Ybl Miklós által épített római katolikus templom, a mellette lévő plébánián található római emlékművek, szarkofágok, síremlékek. A kistérség egyetlen megmaradt Árpád-kori templomának alapjai a Somlói út mentén láthatók. Az Által-ér északi partján, a Környei-tó közelében található a római erőd (CASTRUM Quirinum) maradványai.

Szárliget fő vonzereje a Zuppa-hegy, illetve a Körtyvélyespuszta - Csákányospuszta közötti Mária-szakadék.

Szomor fő látványosságai a katolikus templom, a Nepomuki Szent János szobor, a Kézdi-Vásárhelyi kastély, a falu szélén álló Kőkereszt és a temetőkápolna. A túrázók számára vonzó lehet a Kakukk-hegy, ahol – a szép kilátáson túl – többféle védett növény is megtekinthető.

Tarjában számos olyan objektum és rendezvény található, amelyeknek már ma is jelentős a vonzereje. Ezek közé tartozik a Somlyó-hegy, a vársáncok, a közeli Pes-kő, a felújított Kálvária, Tarján-Tornyópuszta és a Koldusszállás Vadászlak. Jellemző helyi építészeti emlék a pincesor, a római katolikus és a református templom. Kiemelkedő rendezvény a Zenei Fesztivál. A faluhoz tartozik a Nemzetiségi Ifjúsági Tábor is.

Várgesztes a kistérség egyik fő turisztikai célpontja. Elsősorban a XIV. századi vár vonzza a látogatókat, de a római katolikus templomot és a Gesztési-szikklaüreg Mária-szobrát is érdemes megtekinteni. A falu határában lévő Villapark egész évben várja a pihenésre vágyókat.

Vértessomló is több vonzó adottsággal rendelkezik. Kiemelkedik közülük a középkori Vitány várának romja, a Mátyás-kút, a Szarvas-kút, a Szép Ilonka-forrás, illetve a műemlék jellegű római katolikus templom, mely búcsújáró hely is. Vértessomló különleges húsvéti rendezvénye a tojásgurítás, látványosak az adventi ünnepek.

Vértesszőlős ma még kihasználatlan turisztikai kincsel rendelkezik: világhírű archeológiai lelete, a félmillió éves elöember maradványai a Szabadtéri Múzeumban tekinthetők meg. A falu szlovák tájháza és a római katolikus templom is figyelmet érdemel. A falu lehetőséget kínál lovaglásra, horgászatra, természetjárásra, túrázásra és siklóernyőzésre is.

3. 6. Testvér-települési kapcsolatok

A kistérség turisztikai vonzerejét a testvér-települési kapcsolatok ápolása is növeli. A kistérség szinte minden településének van kapcsolata külföldi településekkel, amit a jövőben a turizmus fejlesztése érdekében is kamatoztatni kell.

Testvér-települési kapcsolatok

Település	Testvér-település	Ország
Héreg	Imely	Szlovákia
	Nyírágó	
Környe	Langweid	Németország
	Tardoskedd	Szlovákia
	Csallóközarányos	(baráti kapcsolatok)
	Felsőpatony	
	Dunamocs	
Tarján	Staufenberg (partnerkapcsolat)	Németország
	Parajd	Románia (baráti kapcsolatok)
Tatabánya	Kirchberg	Németország
	Aalen	Németország
	Bedzin	Lengyelország
	Christchurch	Anglia
	Székelyudvarhely	Románia
	Izsevszk	Oroszország
Vértessomló	Fairfield	Egyesült Államok
	Bochor, Berne	Németország
Vértesszőlős	Turany, Udvard	Szlovákia
	Muhr am See	Németország

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

4. A települések kulturális helyzetképe

A fejezet a SZÍN 12./2-3. (2007. júniusi) számában teljes terjedelmében olvasható.

5. SWOT-elemzés

Erősségek	Gyengeségek
Sokszínű nemzetiségi kultúra	Települési érdekek előtérbe helyezése az együttműködéssel szemben
A szép természeti környezetből adódó turisztikai potenciál	Bizalmatlanság a pályázati pénzek elosztásával kapcsolatban
A kistérség településeinek bányász-hagyományai	Információhiány, programegyeztetés hiánya
Meglévő kulturális intézmények, létesítmények (színház, sportcsarnokok, művelődési házak, faluházak, könyvtárak, stb.)	A települések földrajzi távolsága nagy
Kreatív, aktív emberek	Falu - nagyváros ellentét
Nagyszámú kulturális civil szervezet	Nincs kommunikáció a települések között
A kistérség jó földrajzi elhelyezkedése (főváros közelsége, autópálya)	Nincsenek közös célok, közös jövőkép
A színház rekonstrukciója	Nincs a kistérségnek arculata
Hagyományörző kulturális programok sokasága	A kistérségre vonatkozó információk nem jutnak el a települések lakosságához
Amatőr zenei bázis (könyűzenei)	A települések nem ismerik egymást
Kistérségi Kulturális Kerekasztal	Hiányoznak a partneri kapcsolatok
Falunapok sorozata	Menedzseri szemlélet hiánya
Kulturális igény erősödése	A szféra érdekképviselője, érdekérvényesítője nem elég hatékony
Meglévő együttműködések, új kezdeményezések	

Lehetőségek	Veszélyek
Túraútvonalak kialakítása, infrastruktúrájuk kiépítése a települések érintésével	Az együttműködő, „kitaláló, működtető” csoport lemorzsolódik, megszűnik
Kiállítások összeállítása és vándoroltatása	Összefogás hiánya miatt lemaradunk a régiós és országos források megszerzéséről
Kistérségi kulturális napok a közös értékekre alapozva (történelmi, nemzetiségi, bányász-hagyományok)	A falvak vezetése nem használja ki a felkínált lehetőségeket
Kistérségi kulturális portál, elektronikus hírlevél indítása, fejlesztése	Ellentéttek a pénzügyi keretek elosztása, felhasználása miatt
Jól működő Kulturális Kerekasztal	„Nem merünk álmodni”
Közös programfüzet, időszaki lap megjelenítése	Továbbra is megoldatlan marad a rendszeres információáramlás
Kulturális portfólió összeállítása, egyéni kistérségi arculat létrehozása	Településeken belüli ellenállás az új kezdeményezésekkel, a nyitással szemben
Közös fejlesztési, pályázati alap létrehozása (önrész finanszírozásához)	A hagyományörzés háttérbe szorulása (tévé, számítógép, internet stb.)
A települések kiemelkedő értékeire épített rendezvénysorozat létrehozása	Régi módszerekkel akarunk új helyzeteket megoldani
Kistérségi kulturális stratégia megalkotása	A politika rátelepedik a kistérségre, a kultúrára, emiatt növekszik a bizalmatlanság
10 fordulós településismereti vetélkedő-sorozat változó helyszínen, helyi kulturális csoportok bemutatkozása	Rivalizálás a települések között
Hatékony közös külső kommunikáció, marketing	Változatlanul párhuzamos fejlesztésekben gondolkodnak a települések
Kistérségi kulturális szervezetfejlesztés (kulturális, turisztikai iroda létrehozása)	A választások után ismét újra kell építeni a kapcsolatokat
Rendszeres műhelymunka, szakmai segítségnyújtás, képzések	

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

6. Javaslatok a lehetőségek kihasználására és a veszélyek kezelésére

Javaslatok a lehetőségek kihasználására
Kulturális, közösségi intézmények infrastrukturális fejlesztése (infokommunikáció, többfunkciós létesítmények, e-takarékosság) a létező intézményi háttér vonzóbbá tételére
Tájházfelújítások, „élő tájház”, településtörténeti séták a helyi értékek megőrzése, átadása érdekében
Tematikus túraútvonalak kialakítása, a természeti értékek felmérése és bemutatása, túravezetők képzése
Kistérségi hagyományőrző kavalkád, fesztivál megrendezése rendszeresen, változó helyszínnel
A helyi kézműipar felélesztése a hagyományőrzés igényeire alapozva (pl. viseletvarrás, hagyományos ételek, eszközök készítése, emléktárgyak készítése)
Kistérségi Kulturális Kerekasztal folyamatos működtetése, változó helyszínnel
Történelmi játékok a jelentős épített és szellemi örökségre alapozva (Várgesztes, Vértesszőlős)
Kistérségi néptánc- és dalostalálkozó rendszeres megrendezése, változó helyszínnel, a sokszínű és színvonalas nemzetiségi kultúra ápolásával
Kistérségi kulturális, gasztronómiai és bornapok/horverseny szervezése. Olyan komplex program, amely arcu- latformáló és identitásteremtő erővel és tartalommal rendelkezik. A turisztikai attrakcióvá fejlesztés szándé- kával kidolgozható projekt.
Szomszédolás – térségi túranapok
Testvérvárosok fesztiválja – olyan komplex, két-három évente megrendezendő program szervezése, amely a sokszínű és kiterjedt testvér-települési kapcsolatokat kihasználva nemzetközi szinten is ismertté tudja tenni a kistérség kivételes természeti, kulturális és gazdasági adottságait.
Az országos hírű amatőr zenei bázisra támaszkodva kistérségi zenei napok szervezése, több műfajban (népzene, pop-rock).
Kalandtábor szervezése gyerekek számára, a széles spektrumú történelmi örökséget és nemzetiségi hagyományokat megismertetve, továbbadva.
Szlovák ifjúsági találkozó

Javaslatok a veszélyek kezelésére
Kistérségi információs és kulturális iroda létrehozása a programok összehangolása, hatékony szervezése érdekében
Pályázati iroda felállítása, képzése annak érdekében, hogy a hazai és az uniós kulturális fejlesztési forrásokra a kistérség eredményesen tudjon pályázni
Kistérségi Kulturális Kerekasztal folyamatos működtetése, változó helyszínnel – az együttműködési kezdeményezések erősítése, fenntartása, valamint a hatékony szakmai érdekérvényesítés miatt
Nemzetiségi ifjúsági szervezetek megalakítása, találkozók szervezése, a településeken élő fiatalok bevonása, aktivizálása érdekében
Kistérségi civil szervezetek fórumának megszervezése a partneri kapcsolatok kialakítása, a jó módszerek és az információk átadása érdekében
Falunapok felfűzése, összehangolása, programok, csoportok kölcsönös cseréje révén a települések megismerik egymás kultúráját
Tízfordulós településismereti vetélkedő megrendezése változó helyszínen, kulturális csoportok kölcsönös bemutatkozásával a települések megismerik egymás történelmét, kultúráját, a közös hagyományokat. Hozzájárul a kistérségi identitás kialakulásához
Kistérségi kulturális portál és elektronikus hírlevél létrehozása, működtetése; évszakonként nyomtatott kistérségi programfüzet összeállítása a külső és a belső tájékoztatás, információcseré és marketing érdekében
Egységes kulturális és turisztikai arculat kialakításával az identitás erősítése, hatékonyabb kulturális és turisztikai marketing válik lehetővé
Médialánc – helyi tévéműsorok cseréjével a kistérség településeinek élő információkhoz jutnak a távolabbi társtelepülésekről
Kistérségi hagyományőrző és könnyűzenei cd megjelentetése a közös értékek külső és belső megismertetése céljából

7. Fő fejlesztési irányok, programok

7. 1. Komplex programok, fejlesztések

A kistérség abban a ritka és kivételes helyzetben van, hogy az 500.000 évvel ezelőtől a legújabb időkig keletkezett vonzerők akár egy hosszú hétvége alatt bejárhatók. Megismerhető keresztmetszetét tudja nyújtani történelmünk emlékeinek: az őskori leletek (Vértesszőlős: Előember-telep, Tatabánya: Szelim-barlang), a római kori falmaradványok és tárgyi emlékek (Környe, Szomor, Gyermely), a honfoglalás kori legendák (Bánhidai csata), az Árpád-kori körtemplom maradványa (Környe), a középkori várak (Várgesztes, Vitány-vár, Somlyó-hegyi maradványok), a Szelim-barlang török kori, valamint a 18. századi betelepítés legendája (Várgesztes), a szinte valamennyi települést érintő bányász hagyomány, a földrajzi - természeti adottságok hasonlóságában gyökerező mesterségek és tevékenységek, az egyik lehetséges vezérfonala a közös kulturális programok, fejlesztések kialakításának.

Ugyanilyen szervezőerőként kínálkozik a hagyományok közös és kölcsönös felmutatása, megismertetése. A magyar, a sváb és a szlovák zenei, ének- és tánc kultúra, a megőrzött viseletek, tárgyi emlékek, épületek, a ma is élő ünnepek, szokások, a hagyományos ételek és foglalkozások széles és színes palettáját tudja felvonultatni a kistérség. A szőlőtermesztés, a borászkodás (Környe, Vértesszőlős, Tarján, Szomor, Gyermely, Héreg) szintén több településre jellemző, kultúrát teremtő élő hagyomány, amelynek nyomai a tárgyhasználatól a munkakultúrán át az ünnepekig át- meg átszövik a közös múltat és jelent.

Közös kincse a településeknek az a gyönyörű és változatos természeti környezet, a jellegzetes „pannon táj” amely már ma is kedvelt célponttá teszi a bakancsos és a kerékpáros turisták, természetjárók, sziklamászók, vadászok, ornitológusok, ökoturisták, lovasok, jó levegőre, csendre, háborítatlan környezetre vágyók előtt a tatabányai kistérséget. Védett növények és állatok (Tarján, Héreg, Gyermely, Szárliget, Szomor), ősnádas (Héreg), jól mászható hegyek és erdőségek, geológiai (Tatabánya) és védett növényeket bemutató tanösvények (Gyermely), horgásztavak (Tarján, Tatabánya, Vértesszőlős, Gyermely, Környe, Vértessomló, Várgesztes) egyaránt megtalálhatók itt.

A bakancsos és a kerekcs természetjárók (Várgesztes, Vértessomló, Héreg) kívül a sziklamászók, sárkányrepülő és siklóerőnyősök (Várgesztes, Tatabánya, Héreg, Vértesszőlős), a lovaglás (Héreg, Vértesszőlős, Vértessomló), a lövészet és az íjászat (Gyermely, Tatabánya, Vértessomló) művelőit is a kistérségbe lehet csábítani, megfelelő programkínálattal és infrastrukturális feltételek biztosításával.

7. 1. 1. Javasolt programok

Komplex fejlesztések, programok
Kulturális, közösségi intézmények infrastrukturális fejlesztése (infokommunikáció, többfunkciós létesítmények, e-takarékosság)
Tájházafejlesztések, „élő tájház”, településtörténeti séták
Tematikus túraútvonalak kialakítása, a természeti értékek felmérése és bemutatása
Kistérségi hagyományörző kavalkád, fesztivál megrendezése rendszeresen, változó helyszínnel
A helyi kézműipar felélesztése a hagyományörzés igényeire alapozva (pl. viseletvarrás, hagyományos ételek, eszközök készítése, emléktárgyak készítése)
Történelmi játékok a jelentős épített és szellemi örökségre alapozva (Várgesztes, Vértesszőlős)
Kistérségi kulturális, gasztronómiai és bornapok/borverseny szervezése
Testvérvárosok fesztiválja

7. 2. Szervezetfejlesztés

Markáns fejlesztési irányként kínálkozik a rendezvények, műsorok, színházi előadások, szórakoztató estek, ismeretterjesztő programok, kiállítások közös szervezése, költségkímélő tájoltatása. Ennek összehangolására, a pályázatfigyelés és -írás, a program-szervezés és -koordinálás, valamint a turisztikai és kulturális fejlesztés szinkronizálása, egymásra építése érdekében egyaránt megfogalmazódott egy kistérségi kulturális - turisztikai iroda létrehozásának kívánalma.

A Kistérségi Kulturális Kerekasztal közvetítő szerepet tölthet a döntéshozók és a településeken dolgozó kulturális szakemberek, civil közösségek és művészeti csoportok között. A javaslattevő, kezdeményező szerepkörtől a döntés-előkészítő szakmai munkáig széles mozgásteret kínál számára sokszínű összetétele. Szervezeti és működési rendjének kialakítása, kompetenciáinak meghatározása, bevonása a munkába a Többcélú Kistérségi Társulás feladata. A Kulturális Kerekasztal katalizátora, jelentős erőforrása lehet a közös kulturális fejlesztéseknek.

7. 2. 1. Javasolt programok

Szervezetfejlesztés
Kistérségi Kulturális Kerekasztal folyamatos működtetése, változó helyszínnel
Kistérségi információs és kulturális iroda létrehozása
Pályázatíró team felállítása, képzése

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

7. 3. Programszervezés

A kivételes történelmi emlékekre, a közös nemzetiségi hagyományokra és a kiemelkedő természeti értékekre alapozott kistérségi szintű programok szervezése, a produkciók és az erőforrások jobb kihasználásán túl erősíti a kapcsolatokat elmélyülését, együttműködéseket indukál és folyamatos fejlődést kíván az alkotóktól. A helyi művészeti csoportok produkcióinak intenzívebb bemutatása a helyi értékekkel való jobb gazdálkodást, azok intenzívebb bemutatását teszi lehetővé. Csomagban vásárolt produkciók, szolgáltatások esetében az együttműködés kedvezőbb feltételek elérését teszi lehetővé.

Fontos és hangsúlyos lehetőség olyan programok és rendezvények szervezése, amelyek a kistérség erősségeit, értékeit kihasználják.

7. 3. 1. Javasolt programok

Programszervezés
Kistérségi néptánc- és dalos találkozó rendszeres megrendezése, változó helyszínnel
Falunapok felfűzése, összehangolása, kölcsönös programcsere
Amatőr zenei napok
Tízfordulós településismereti vetélkedő, változó helyszínnel, kulturális csoportok kölcsönös bemutatkozásával
Kalandtábor
Szlovák ifjúsági találkozó
Szomszédolás – térségi túranapok

7. 4. Kommunikációs fejlesztés

A kistérség településeinek lakosságai közötti kommunikációs csatornák, eszközök megteremtése és működtetése előfeltétele a közös tervezési folyamatnak és partnerségi együttműködésnek. Egymás kölcsönös megismerése, a mindennapokba való betekintés, a sikereken és a problémákon való osztozás nem csupán a bizalom erősítése és a közös identitás megteremtése miatt fontos feladata a közösségi, kulturális fejlesztéseknek. Az információkhoz való hozzáférés, illetve azok felhasználásának hatékony megszervezése, a meglévő és tervezett szabadidős, kulturális, közösségi programok összehangolása forráskímélő illetve forrásteremtő eszköz is ma már. Közös projekteket kidolgozni, pályázatokat beadni és programokat megvalósítani nem lehet a közösség széles körű támogatása, az információk gyors cseréje nélkül.

A kistérségi identitás kialakulását segítő, ugyanakkor kommunikációs, marketing eszköznek is tekinthető közös arculat kialakítása, valamint promóciós kiadványok megjelenítése támogathatja a tatabányai kistérség kulturális fejlesztését.

7. 4. 1. Javasolt programok

Kommunikációs fejlesztés
Kistérségi kulturális portál és elektronikus hírlevél létrehozása, működtetése
Kulturális értékkataszter folyamatos karbantartása, bővítése
Kistérségi marketinganyagok készítése
Egységes kulturális és turisztikai arculat kialakítása
Évszakonként nyomtatott kistérségi programfüzet
Médialánc – települési tévéműsorok cseréje
Kistérségi KI KICSODA? CD-szaknévsor
Kistérségi hagyományörző és könnyűzenei cd megjelentetése

8. Összefoglaló megállapítások, javaslatok

A tatabányai kistérségben lezajlott kulturális tervezési program során azt tapasztaltuk, hogy a nemzetiségi, nyelvi, vallási sokszínűség, kulturális változatosság, a hagyományok, az értékek újrafelfedezése és ápolása, a több évszázados közös történelem mellett a gyökerek különbözőségének elfogadása és nagybecsülése egyaránt jellemzi az itt élő emberket és közösségeiket. Nem is lehet ez másként, hiszen a tíz település közül nyolcban nagy számban élnek kisebbségek, akik saját identitásukat megőrizve, részesei szűkebb pátriájuk kulturális értékkeremtésének, gazdasági gyarapodásának és társadalmi életének. A központi település, Tatabánya, szinte leképezi, önmagában is megjeleníti ezt a sokszínűséget, hiszen három elődtelepülése közül kettőben nagyszámú német, egyben pedig szlovák nemzetiségű lakosság él, de rajtuk kívül romák, lengyelek, és görögök is élnek a városban.

A kistérség kulturális fejlesztésének közös lehetőségeit keresve, számos előfeltételezéssel találkoztunk. A térségi szint indokoltságának, életképességének, szükségességének megkérdőjelezésétől kezdve, az „eddig is csak magunkra számíthattunk, ezután is megleszünk közös programok, tervek nélkül” keserű tapasztalatán át annak a kételynek a megfogalmazásáig, hogy egymástól földrajzilag oly távol eső települések, mint például Szomor és Várgesztes, ugyan miben is működhetnének együtt egymással? A falvak

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

és Tatabánya kulturális helyzetének feltárása során azonban számos olyan momentumot ismerhettünk meg, amelyek ezer szállal kötik össze az itt élőket, és jó alapot adnak az együttgondolkodás, a közös tervezés és cselekvés sikeréhez.

A kistérség települései között, túl a közös magyar történelmi örökségen, erős összetartozást jelent, hogy az évszázadok során lakosságuk többször is igen hasonló körülmények között cserélődött ki. A török idők alatt több község teljesen, több jelentős mértékben elnéptelenedett. A környék földesurai – elsősorban Esterházy József illetve Sándor Móric gróf – a megmaradt, többnyire református magyarokat elűzve, katolikus németeket (*Gyermely, Héreg, Környe, Szomor, Tarján, Várgesztes, Vértessomló, Alsó- és Felső-Galla*) illetve szlovákokat (*Vértesszőlős, Bánhida*) telepítettek be a lakosság pótlására. Sőt, tovább csavarintva a történelem furcsaságain, a kizárólag magyarok lakta Héreg mai polgárainak ősei is Csallóközből, a mai Szlovákiából származnak, hiszen a török időkben teljesen kipusztult falut 1670-től szlovákiai magyarokkal népesítették be újra. Két évszázados építkezés, beilleszkedés után aztán különböző mértékben, de mindegyik települést érintette a II. világháborút követő erőszakos kitelepítések, majd a helyükre érkező betelepítésének hulláma. A nemzedékek sorát érintő megpróbáltatások közös tapasztalatként – nemzetiségtől és anyanyelvtől függetlenül – a ma itt élők kultúrájában, mindennapjaiban tovább élnek. Ennek köszönhetően – bár nyilván ellenkező példa is akad – a tatabányai kistérségben élőknek nem kell hosszasan magyarázni, miben állnak az európai polgárrá válás olyan alapkövetelményei, mint a tolerancia, a kultúrák egymás mellett élése, a másság tisztelete, a különbözőségek értékékként való kezelése.

Az itt élő népek közös történelme, illetve különböző, ám párhuzamosságokat mutató sorsa olyan sokszínű kultúrát eredményezett, amelynek továbbéltetése, önmaguk, egymás és mások számára történő megőrzése, felmutatása elegendő muníciót adhat a jövőbeni közös, kulturális alapú fejlesztésekhez.

Az érintkezési pontok, a különbözőségek mögül búvópatakként folyton felbukkanó egyezések felfedezése, az egymásra csodálkozás öröme alapozhatja meg a kényszerek nélküli együttműködések, olyan tervek kidolgozásának bátorságát és megvalósítását, amelyek egyedül erőn felülnek, összefogva azonban megvalósíthatók.

Biztos háttérrel ad a fejlesztések bátorságához, hogy a tatabányai kistérség valamennyi településének rendkívül erős az önszervező képessége. A helyi önkormányzatokat számos civil szervezet, az intézmények, az egyházi közösségek és a helyi vállalkozók támogatják a fejlesztésekben, így a kulturális élet fellendítésében is. Ennek eredményei meg is mutatkoznak a programkínálatban, a közösségi élet élénkségében. A tatabányai kistérségben a szűkös anyagi lehetőségek ellenére több településen új vagy felújított közösségi terek, művelődési házak, sportcsarnokok épültek, többé-kevésbé hozzáférhetőek a korszerű kommunikációs csatornák. Néhány településen azonban nincs, vagy erősen leromlott állapotú a művelődési ház, a könyvtár, elavultak a berendezések, korszerűtlen a technikai felszereltség. Több helyen nincs megoldva a rendszeres nyitva tartás, nincs közművelődési szakalkalmazott, előfordul, hogy a közüzemi díjak kiegyenlítése is problémát okoz a fenntartó számára. Általánosnak mondható tapasztalat, hogy a települések kulturális életének legaktívabb, általában a középkorostályhoz tartozó szereplői aggódva említik, hogy nehéz a fiatalokat bevonni a közösségi életbe, a hagyományos csoportokba, a szabadidő értelmes eltöltésének lehetősége nélkül féltik, hogy elkallódnak a fiatalok – ugyanakkor szinte mindenütt csak terv egy ifjúsági klub, egy saját fészék kialakítása.

A közösen megoldandó problémák közé sorolható az információkhoz való hozzáférés, illetve azok felhasználásának problémája, a meglévő és tervezett szabadidős, kulturális, közösségi programok összehangolása. Többek között a kulturális fejlesztések ma már szinte egyetlen forrását jelentő pályázati információkhoz való hozzájutásnak nem csak a kiírások dömpingjében való eligazodás képessége a feltétel, hanem az is, hogy mihez kezd az adott település vagy intézmény az információval, a lehetőséggel. Féltik, hogy megfelelő szakember, speciális feladatkörű szervezet vagy kapacitás hiányában számos lehetőség marad felfedezetlenül, kihasználatlanul.

Kivétel nélkül minden kistelepülésen felmerült a rendezvények, műsorok, színházi előadások, szórakoztató estek, ismeretterjesztő programok, kiállítások közös szervezésének, költségkímélő tájoltatásának az igénye. A pályázatfigyelés és -írás, a program-szervezés és -koordinálás, valamint a turisztikai és kulturális fejlesztés összehangolása, egymásra építése érdekében egyaránt megfogalmazódott egy kistérségi kulturális - turisztikai iroda létrehozásának kívánalma.

Tatabánya, a központi nagytelepülés sem csupán adni tud a „kicsiknek” (elsősorban kulturális szolgáltatásokat, együttműködések kezdeményezését, koordinálását, szakértelmet), hanem a kistelepülések rendkívül gazdag értékeiből felfrissítheti a maga programkínálatát, élvezheti az emberközeli, természetes és barátságos környezetet, kapcsolatokat, újratanulhatja az egymásra támaszkodás, a bizalom és a kölcsönösség energiákat megsokszorozó erejét.

A megfogalmazódott fő fejlesztési irányok és javasolt programok alkalmasak arra, hogy hozzájáruljanak a kistérség kulturális identitásának megerősítéséhez, együttműködésben tervezett fejlesztések kidolgozásához és széles körű közösségi támogatással, partnerségben történő megvalósulásához.

Az alapvető cél elérése érdekében reményeink szerint a Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás illetve a Kulturális Kerekasztal hatékonyan és eredményesen tudja felhasználni a kulturális koncepciót, az elkészült és tovább bővíthető, folyamatosan frissítendő értékleltárt, és a települések, illetve a kistérség javára fordítja mindazt a kezdeményezőkézséget, tenni akarást, jobbító szándékot és együttműködési készséget, amelyet a koncepciókészítés folyamata során tapasztaltunk.

9. A Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás településeinek kulturális értékkatasztere

(Lezárva: 2007. május 15.)

	Gyermely	Héreg	Környe	Szárliget	Szomor	Tarján	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
Lakosságszám:	1380 fő	1058 fő	4633 fő	2207 fő	1113 fő	2675 fő	596 fő	1371 fő	2938 fő	73000 fő
Kategóriák:										
I. Civil szervezetek/ egvesítetek										
Alapítványok	X Gyermelyért Faluvédő Egyesület, Széchenyi Művésztelep Alapítvány, Gyarmatpusztáért Alapítvány	X Héregi Általános Iskolás és Óvodás Gyermekért Alapítvány, BIR-AIR Nemzetközi Aviatikai Múzeum Alapítvány	X Környezetünk Jövőjéért Alapítvány	X Szárligetért Alapítvány, Hétszínvirág Alapítvány	X Szomor Jövőjéért Alapítvány, Kézdi-Vásárhelyi Imre Alapítvány	X Tarján Községért Közalapítvány, Tarjáni Gyermekéért Alapítvány, Tarjáni Óvodáért Alapítvány, Tarjáni Nemzetiségi Ifjúsági Tábor Közalapítvány	X Várgesztesért Közalapítvány	X Vértessomlóért Kiemelten Közhasznú Alapítvány	X Vértesszőlősért Alapítvány, Iskolai és Óvodai Alapítvány, Segítő Kéz Vértesszőlősért Közhasznú Alapítvány	kérésre külön listán mellékeljük
Sportegyesületek	X Gyermely-Szomor SC, Gyarmatpusztai MTT SZ, Íjászsakosztály	X Labdarúgószakosztály	X Környei Sportegyesület (kézilabda, foci, tenisz, sakk), Tömegsport Egyesület - újjászervezés alatt	X Labdarúgás és majorett	X Gyermely - Szomor SC, Odeon Se (Karate Egyesület)	X Amatőr Sportolók Egyesülete, Foci E. 3 korcsoport, kézilabdacsapat NB. II., Községi Sportegyesület	X Várgesztesi Sport- és Faluvédő Egyesület - Labdarúgó szakosztály (Megye II.)	X Vértessomló Sportegyesület (foci - megyei, lövészet - országos eredmények, asztalitenisz, karate)	X Vértesszőlősi Sportegyesület (VSE), foci, karate, majorett	Kérésre külön listán mellékeljük
Táncgyűttesek	X Majorett csoport	X Majorett csoport	X Szívavány Táncgyűttes, Művészeti Iskola, X-Plov Modern táncgyűttes, Német Nemzetiségi Táncgyűttes	X "Liget" Táncgyűttes, majorett csoportok	X majorett csoport és hagyományőrző tánc csoport (felnőtt)	X Tarjáni Zenei és Ének Hagyományőrző Egyesület - ifjúsági és felnőtt tánc csoport, majorett csoport (2 korcsoport)	X tánc csoport (német nemzetiségi), óvodás és kisiskolás	X Német Nemzetiségi Tánc csoport	X Fialka Tánc csoport (3 korosztály), Jazzbalett (2 korosztály), majorett csoport, has-táncklub	Tatabányai Show Formációs Táncgyűttes, Hezam El Aluan Orientális Tánc csoport, Thália 2002 Táncművészeti és Sportegyesület táncosai, High Voltage Sporttáncgyűttes, Dancing Feet Akrobatikus R&R SE, Bányász és Katica Mazsorett Csoport, Napsugár Mazsorett Csoport, Harmónia Mazsorett Csoport (a lista nem teljes)

	<u>Gyermely</u>	<u>Héreg</u>	<u>Környe</u>	<u>Szárliget</u>	<u>Szomor</u>	<u>Tarján</u>	<u>Várgesztes</u>	<u>Vértessomló</u>	<u>Vértesszőlős</u>	<u>Tatabánya</u>
<u>Zenei Egyesületek</u>	X Művészeti iskolában zeneoktatás	X Ifjúsági Fúvószenekar	X Magyar Dalkör, Német Dalkör		X	X Tarjáni Zenei és Ének Hagyományörző Egyesület ifjúsági és felnőtt Dalkör	X Német Nemzetiségi Dalkör	X Német Nemzetiségi Dalkör	X Asszonykórus - Zimozelen, fűrlyaszakkör	Német Nemzetiségi Dalkör, Bányász Dalkör, Rozmaringos Bányász Egylet, Tatabánya Város Vegyeskara, Bárdos Lajos Vegyeskórus
<u>Zenekarok</u>				X Iglice citerazenekar	X Szomor Sramli	X Több is van, pl. Stréhli Kapelle, Spitzbaum Tarján, S-IKER 2000 Sramli Zenekar, Tarjansramli, Freundekapelle és 5 gyerekzenekar is van		X		Tatabánya Város Fesztivál Fúvószenekara, Bánhidai Fúvós és Bányász Fúvószenekar, Tatabánya Város Szimfonikus Zenekara, Évszakok Kamaragyüttes
<u>Hagyományörzők</u>	X Faluvédő Egyesület	X Hagyományörző Egyesület	X Környei Németek Baráti Köre és Kultúregyesülete		X Szomori Hagyományörző Egyesület (nemzetiségi)	X Tarjáni Zenei és Ének Hagyományörző Egyesület, Tarján Községért Baráti Kör	X Hagyományörző Nyugdíjas Klub	X Vértessomló Közművelődésért Egyesület	X Pátria Faluközösségi Egyesület, Nyugdíjas Klub	Szabadtéri Bányász Múzeum Alapítvány, Rozmaringos Bányász Egylet, Alsógallai Baráti Kör, Felsőgallai Baráti Kör
<u>Polgárórség</u>	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
<u>Nyugdíjas Klubok</u>	X	X	X	X		X	X	X	X	kérés alapján külön listán melléjük
<u>Idősek Otthonai</u>			X			X			X	Egyesített Szociális Intézmények

	<u>Gyermely</u>	<u>Héreg</u>	<u>Környe</u>	<u>Szárliget</u>	<u>Szomor</u>	<u>Tarján</u>	<u>Várgesztes</u>	<u>Vértesszló</u>	<u>Vértesszőlős</u>	<u>Tatabánya</u>
<u>Nemzetiségi csoportok</u>			X Környi Németek Baráti Köre és Kultúregyesülete		X német nemzetiségi	X Német Nemzetiségi Egyesület	X Német Nemzetiségi Dalkör	X Német Nemzetiségi Dalkör	X szlovák	kérésre külön listán mellékeljük
<u>Kisebbségi Önkormányzatok</u>	X német nemzetiségi		X német nemzetiségi		X német nemzetiségi	X német nemzetiségi	X német nemzetiségi	X német nemzetiségi	X szlovák nemzetiségi	német, szlovák, lengyel, görög, cigány
<u>Képzőművészek</u>	X Festők (pl. Bereznai István), falfaragók régi könyvtár műterem.	X Kőfaragók		X Festők (pl. Orcsik Judit) és iparművészek	X (pl. Borkuti Árpád)	X Több festő és falfaragó is él a faluban (pl. Pajó, Sámson, Papp, Szalcziger)			X	Tatabánya Alkotó Művészeiért Közalapítvány nyilvántartása szerint
<u>Drámacsoportok</u>	X Falusi színjátszók – felnőttcsoport (Drahota Andrea) Terveznek amatőr színjátszó csoportot az iskolában	X Színjátszó csoport		X iskolában működik (Nagy Ágnes vezeti)	X gyermekszínpad működik az iskolában	X színjátszók: magyar és német csoport, irodalmi kör		X iskolában működik	X Színjátszó Kör (gyermek 8-12 évesek)	Orfeusz Társulat, Prolog Színházi Egyesület, középiskolák színjátszó köre
<u>Vadász társaságok</u>	X Gyarmatpuszta	X		X		X	X	X	X	
<u>Tűzoltó egyesületek</u>		X	X				X	X jelentős eredmények, ifjúsági csoport VB résztvevő		Intézményi formában működik - Tatabánya Város Hivatásos Tűzoltó Parancsnoksága
<u>Egyéb szervezetek, egyesületek</u>	X Katolikus Caritas, Vöröskereszt	X Baráti Lovaskör (Vörös Géza), Vöröskereszt	X Öreg Klubja, Vöröskereszt, C24 Postagalamb Sportegyesület, Feszty Árpád Polgári Kör, Három Királyok	X Falukör Egyesület, Vöröskereszt		X Kézműves szakkörök (agyag, rajz, kézimunka), mozgásfoglalkozások felnőtteknek	X Kézimunka Szakkör, Női Tornakör	X Vöröskereszt	X Foltvarró Kör, Kézimunka Szakkör, Női torna klub, Baba-Mama Klub, Református közösség	kérésre külön mellékeljük

	<u>Gyémely</u>	<u>Héreg</u>	<u>Környe</u>	<u>Szárliget</u>	<u>Szomor</u>	<u>Tarján</u>	<u>Várgesztes</u>	<u>Vértessomló</u>	<u>Vértesszőlős</u>	<u>Tatabánya</u>
<u>Katolikus egyházkö-</u> <u>zösségek</u>	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
<u>Református</u> <u>egyházközösségek</u>	X	X	X			X			X	X
<u>Testvértelepülések/</u> <u>kapcsolatok</u>		X Osnabrück és Langweit (Németország- Bajorország), Ímely és Nyírágós (Szlovákia - Csallóköz)	X Steffenberg (Németország), Dunamocs (Szlovákia), Tardoskedd (Szlovákia), Felsőpatony (Szlovákia), Aranyos (Szlovákia), Parajd (Erdély), Párkány (Szlovákia).		X Main am Kreis	X Staufenberg (Hessen tarto- mány), Kirchberg (Bajorország), Gerlingen, (Main-kinzig járás), Vesoul (Franciaország), Marish-Trübau (Csehország), Halle/Saale (Németország)	X	X		Aalen (Németország) Bendzin (Lengyelország) Christchurch (Egyesült Királyság) Fairfield (USA) Izsevszk (Oroszország) Székelyudvar- hely (Erdély, Románia)
<u>2. Rendezvények</u>										
<u>Falunapok</u>	X szeptemberben	X (október kö- zepe)	X Környebányai Falunap (aug. 19.)	X júniusban (Szent Magdol- na)	X Nemzetiségi Fesztivál és Fa- lunap (Pünkösd- kor)		X júniusban	X májusban	X Augusztus 20- ai Falunap és Samu Ünnepek (2 nap)	
<u>Búcsúk</u>		X (június utolsó vasárnapja)	X januárban, az ország első bú- csúja	X júliusban	X Mihály napi ünnepségek és búcsú (szept. vé- ge)	X Tarjáni bú- csú (ápr. és okt.)	X Vendel napi búcsú (október)	X júliusban és novemberben	X Mária napi búcsú (szept. első vasárnapja)	X
<u>Egyházi rendezvé- nyek</u>		X Lovasnapon közös istentiszte- let	X Pünkösdi Ün- nepek							X

	Gyermely	Héreg	Környe	Szárliget	Szomor	Tarján	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
<u>Bálok</u>	X Szüreti felvonulás és bál (október első hete)	X Szilveszteri és húsvéti bál	X Szüreti felvonulás és bál (szeptember vége), augusztus 20-ai utcabál		X Mihály napi bál	X Sváb bál (megyei febr.), szüreti bál, óvodai és iskolai jótekonysági bálók	X	X Húsvéti bál, szüreti felvonulás és bál (szept., vagy okt.)	X Szüreti felvonulás és bál	területi művelődési házanként változó
<u>Fesztiválok</u>			X Német Nemzetiségi és Sör-fesztivál (júl. 2. hete)	X Majorett fesztivál (május)	X Német Nemzetiségi Fesztivál (Pünkösöd)	X Nemzetiségi Zenei Fesztivál (3 napos, Pünkösdkor)			X Mesterkezek kiállítás és programjai (aug. 18/19-i megnyitóval, két hét), Tavasi Fesztivál és Gyermeknap (máj. vége)	Május 1., Nyárköszöntő Fesztivál, Városi Gyermeknap, Szent István Napok, Tatabányai Bányász Napok
<u>Sportrendezvények</u>	X Rendszeres focikupák	X Lovastalálkozó (október)			X focikupák, Szomor 23 túra (október 23.), "Fáklyás túrák" (január 4.)	X focisták megyei bajnokságban (3 korosztály), kézilabdázók NB II.-ben (6 korosztály), ők nemzetközi tornákon is részt vesznek. Mikulás Kupa.	X teremfoci kupák, Vértessomló 30 teljesítménytúra érinti		X (pl. lovasversenyek nyáron, vagy karate versenyek)	több van, kérésre mellékeljük
<u>Kiállítások</u>	X festők képeiből		X			X Esetenként az iskolában vagy a Községi Házban (főleg festmények)	X Esetenként a Faluházban		X Díszmadárkiállítás (országos), borverseny és kiállítás (tavasszal), Mesterkezek Kiállítás	X
<u>Borversenyek</u>	X Márton napkor		X			X Regionális Borverseny (márc. 15.)			X Borverseny (tavasszal)	területi művelődési házanként változó

	Gyermely	Héreg	Környe	Szárliget	Szomor	Tarján	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
<u>Erdei iskolák/ifjúsági táborok</u>	X Gyarmatpuszta	X Lovastáborok (egész évben, Opál Lovas Udvarház), Katolikus Ifjúsági Üdülő a Nagy-Gerecsén	X Környebányai Erdei Iskola és Ifjúsági Tábor		X Sátortábor (Balatonnál), napközis nemzetiségi tábor, rendszeres erdei iskola (Börzsöny-Pusztamarót), Olvasótábor	X Nemzetiségi és Ifjúsági Tábor (6 épület)				iskolák, művelődési intézmények szervezésében
<u>Táncház</u>	X Iskolában van gyermekeknek táncház			X	X	X		X		programokhoz kapcsolódónak, de nem állandó jelleggel
<u>Játszóház</u>				X Kézműves Játszóház						területi művelődési házakban, játszótereken civil szervezetek szervezésében programhoz kötődően
<u>Egyéb állandó rendezvények</u>	X Gyarmatpusztai majális, Iskolanapok (júl. első hete), Idősek Napja (dec. 14.), közös imahetek	X Karácsonyi Koncert (Ifjúsági Fúvószenekar szervezésében), Nyugdíjas találkozó/Idősek napja	Májfadöntés/pünkösdi ünnepek, Orbán napi ünnepség (május), Márton napi ünnepek (november), Márton Napi Dalostalálkozó, Tánc Világnapja (ápr. 29.), Kisfaludy-napok (iskola szervezésében, márc. 28-30.), Kitelepítési megemlékezés (aug. 27.), Adventi ünnepségsorozat (Ádvent, Falu Karácsonyfája, Karácsonyi Szöszmötölő, Idősek Karácsonya), Lucázás	X Májfaállítás (Nyugdíjas Klub), Idősek Napja (okt.), Baba - Mama Klub	X Kézdi Napok (1 hetes program ősszel), Karácsonyi Koncert, Falu Karácsonyfája, Idősek Napja, Farsangi Mulatság	X Kézműves Nap (aug. utolsó vasárnapja), Nemzetiségi Körustalálkozó, Doni Megemlékezés (jan. 12.), Hagyományok Napja.	X Idősek Napja (október)	X Szent Borbála Ünnepe (az év második falunapja, dec. eleje). Hagyományos tojásgurítás	X Pünkösdi Koncert - Gyermektánc Találkozó, Idősek Napja, Falukarácsony, Karácsonyi Koncert, komolyzenei koncertek, karácsonyi és húsvéti körmenet	

	Gvernely	Héreg	Környe	Szárliget	Szomor	Tarján	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
<u>Egyéb helyszínek</u>	X Szabadtéri Színpad, Gyarmatpuszta	X Király-kúti sátrazóhely	X Vitéz Dinnyés Zsigmond Református Konferenciaterület		X Felújított plébánia épülete, színpad az Iskolai sportcsarnokban	X Szabadtéri színpad, rendezvénytér, Ifjúsági Tábor közösségi épülete, felújított római katolikus plébánia épülete	X Vár, vár alatti tisztás, Gesztető környéke, Villapark	X Szabadtéri színpad a Búcsú téren	X rendezvény tér	Millenniumi Közpark, Turul Parkerdő, Május 1. Park
<u>3. Helyi termékek, ételek</u>										
<u>Hagyományos ételek</u>	X Sült kacsafertály, a káposzta-termesztéshez kapcsolódó ételek					X "Rozmaring hagyománya"	X		X egyedi sütemények, káposztás ételek (pl. káposztás lángos)	
<u>Borászkodás</u>	X	X			X	X	X	X	X	X
<u>Kézműves termékek</u>	X Fafaragás				X	X	X (pl. fapapucs), fa szerszámok, eszközök	X (pl. csuhébabakészítés, fapapucskészítés)	X	területi művelődési házakban működő kézműves csoportok munkái
<u>Hagyományos tevékenységek, szokások</u>	X Húsvéti sonka és tojáslövő verseny		X Hagományos sváb disznóvágás		X Hagományos sváb disznóvágás, "fáklyás túrák"	X	X Hagományos sváb disznóvágás, "Csengő Ünnep" (betelepülés emléke)	X Tojásgurítás	X	Ünnepkörökhöz kapcsolódó események megvalósítása területi művelődési házakban

	Gyermely	Héreg	Környe	Szárliget	Szomor	Tarján	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
<u>4. Helyi média</u>										
<u>Helvi rádió</u>										X
<u>Helyi Tv</u>	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
<u>Faluújság, helyi lapok</u>	X		X	X		X		X	X	X
<u>Települési weblap</u>	X		X	X		X	X	X	X	X
<u>Szélessávú Internet</u>	X	X	X	X		X		X	X	X
<u>Helytörténeti kiadvány</u>	X		X		X előkészületben, kiadás előtt	X			X	Több kiadvány is készült
<u>5. Intézmények</u>										
<u>Általános iskolák</u>	X Oktatási és Kulturális Központ	X (csak az alsó tagozat van helyben, a felső bejár Tarjánba)	X	X	X	X Általános Művelődési Központ, német nemzetiségi oktatás az iskolában	X (csak az alsó tagozat van helyben, a felső bejár Vértessomlóra)	X német nemzetiségi	X szlovák nemzetiségi nyelvvoktatás	X
<u>Óvodák</u>	X	X	X	X	X	X német nemzetiségi óvoda	X	X német nemzetiségi	X	X
<u>Zeneiskolák/ művészeti iskolák</u>	X Bodajki Művészeti Iskola, többféle hangszeres oktatás, faragás - textilművesség is		X		X	X "Ritmus" Alapfokú Művészetoktatási Intézmény (egyéni hangszeres és moderntáncoktatás)	X Zeneiskola heti 2 alkalommal	X Zeneiskola (alapítványi)	X Hang-Szín-Tér Művészeti Iskola (képzőművészeti szakokkal is)	X

	Gyermely	Héreg	Környe	Szarliget	Szomor	Tarián	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
<u>Könyvtárak</u>	X	X (iskolában működik)	X	X	X	X	X	X	X	X
<u>Művelődési Há- zak/Faluházak</u>	X	X	X		Nem üzemel	X Művelődési Ház	X	X	X	X
<u>Tájházak</u>		X	X Német nemzetiségi tájház kialakítása tervben/folyamatban van		X	X Volt, anyaga megvan, de új épület kell, mert a régi összedőlt.	Igény lenne német nemzetiségi tájház építésére	X Német nemzetiségi tájház kialakítása tervben/folyamatban van	X szlovák tájház	X
<u>Közösségi Házak</u>				X		X konyha is van benne (baráti kör működteti)				X
<u>Teleházak</u>								X		X
<u>Sportcsarnokok/ sportpályák</u>	X felújított sportpálya, műfüves pálya tervek közt	X sportpálya és hozzá tartozó 38 férőhelyes vendégház	X sportpálya (foci és kézilabda pálya)	X sportpálya	X sportcsarnok és sportpálya	X modern sportcsarnok és sportpályák is	X sportcsarnok és sportpálya	X sportcsarnok és sportpálya	X sportcsarnok és sportpálya	X
<u>Egyéb sportpályák</u>	X Gyarmatpusztán lőtér, koronglőtér, erdei tornapálya, tenispálya	X lovaspálya	X Jet ski pálya tervben van			X tenispálya, bowling pálya		X Lőtér	X lovaspálya, síklőernyős start-hely	X
<u>Ifjúsági klubok</u>		X Hagyomány-őrző Egyesület Ifjúsági Tagozata alakulóban								X
<u>Múzeumok/ kiállító- helyek</u>		X Tájház gyűjteménye				X Tájház gyűjteménye		X Tájház gyűjteménye	X Előember-telep (Magyar Nemzeti Múzeum kiállító helye), Szlovák Tájház	X

	<u>Gyermely</u>	<u>Héreg</u>	<u>Körmve</u>	<u>Szárfiget</u>	<u>Szomor</u>	<u>Tarján</u>	<u>Várgesztes</u>	<u>Vértessomló</u>	<u>Vértesszőlős</u>	<u>Tatabánya</u>
<u>Galériák</u>	X nyaranta festők képeiből					X Magángaléria létezik (festő). Kezdeményezés, igény közösségire is lenne.				X
<u>Művésztelepek/ alkotótelepek</u>	X Széchenyi Művésztelep profi festőknek nyaranta, és amatőr képzőművészek tábora, gyermekeknek is (festőtábor, népművészet, réz, agyag, üveg, papír, textil). Bereznyci István vezeti									
<u>E-Magyarország Pontok</u>	X						X	X	X	X
<u>6. Látnivalók/műemlékek</u>										
<u>Katolikus templomok</u>	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
<u>Református templomok</u>	X	X	X			X			X Templom nincs, csak imaterem	X
<u>Kápolnák</u>	X Sándor-Metternich sírkápolna, Gyarmatpuszta				X Temetőkápolna (műemlék)	X Rózsafüzér Királyné Kápolna (2004-ben felújítva)		X	X	X
<u>Szobrok</u>	X		X (pl. Szent Orbán-szobor)		X	X (pl. Szentháromság, Szent Rókus-szobor)	X Lourdes-i Mária-szobor		X	X

	Gyermely	Héreg	Környe	Szárliget	Szomor	Tarján	Várgesztes	Vértessomló	Vértesszőlős	Tatabánya
<u>Kálváriák</u>	X felújítása tervek közt szerepel				X romos, felújítása tervek közt szerepel	X néhány éve felújították		X (felújítva)		X
<u>Várak/kastélyok</u>	X vadászkastély	X "Kiskastély" a Gerecse oldalában (volt hercegprímási kastély)				X Somlyóvár sáncainak maradványai a közeli Nagy-Somlyó-hegyen	X Gesztesi vár és "Kisvár"	X Vitány-váromjai		
<u>Emlékművek</u>	X 1848-as emlékmű, világháborús emlékmű millenniumi kopjafa	X 1848-as emlékmű, világháborús emlékmű, millenniumi kopjafa, Magyar Zoltán emlékoszlop	X Milleniumi emlékkő, világháborús emléktáblák, kitelepítettek emlékműve, Árpád-emlékmű	X 1848-as és millenniumi emlékmű	X Milleniumi emlékkő, világháborús emléktáblák	X Világháborús emlékművek, 1956-os forradalom emlékműve, millenniumi emlékmű	X Milleniumi emlékkő, világháborús emlékmű	X Világháborús emlékművek, bányász emlékmű, millenniumi kopjafa	X Világháborús emlékművek, millenniumi emlékoszlop	X
<u>Hagyományos pincesorok</u>	X		X			X			X	
<u>Egyéb műemlékek/ épületek</u>	X Sándor-Metternich sírkápolna, Gyarmatpuszta		X Római emlékövek, katolikus templom oldal-kápolnája, Árpád-kori körtemplom maradványa, római katolikus plébániaház		X Nepomuki Szent János-szobor, copf stílusú temetőkápolna, "Utcai kápolna", "képoszlopok, Szent Vendel-szobor, Kőkereszt	X Református templom (országosan védett műemlék), körpincek, Szent Anna kereszt		X Harangláb (Mária-szobor), régi iskola épülete, tájház (felújítás alatt)	X Öreg iskola épülete, régi parasztházak	X
<u>Egyéb érdekesség, látnivaló</u>	X Tanösvény, sétaútvonal a Bagó-hegyen	X Király-Kút, Kis és Nagy-Gerecse, "ősnádas"	X Környei-tó, millicentenáriumi emlékpark	X Harangláb, Magyar Vértanúk Keresztje (Zuppa-tető), védett növények és állatok	X Kakukk-hegy (védett növények, körpanoráma)	X Pes-kő, Kis-Somlyó (kulcsosház), Tornyópuszta (nemesi kúriák maradványai)	X Sziklaüreg, Zsigmond-kő, Országos Kék Túra helyi szakaszai	X Templom sétány, Üdülőfalu, Milleniumi park, Napsugár park	X Kacsás-tó, Által-ér síkja, Bükk-völgy, Halyagos-hegy	X

TÖRÖK JÓZSEF

ÚJ IRÁNYOK ÉS ARÁNYOK

A megyei művelődési központokról – két tételben

Témánk szempontjából sokatmondó, ahogy ez az írás összeállt. Már a puszta magyarázat vall arról a gyorsan változó helyzetről, amelyben szinte megkésettén regisztráljuk a bajt, amelyben egy „békeidőben” született írás (sajnos, érdemi vita nélkül) mára szinte anakronisztikussá válik. Pedig csak néhány év telt el azóta, hogy *Írányok és arányok* címmel elmondhattam¹ és rövidítve leírhattam² a megyei művelődési központok általam kívánatosnak tartott funkcióját. A teljes anyag közlése halasztódott, s mire erre sor került volna, már itt az újabb összefoglalás kényszere, ami alapjaiban rengeti meg a korábban írottakat. Am úgy vélem, mégsem kellene a múltba dobni ezeket a gondolatokat, hiszen így legalább lehet összehasonlítást végezni a jelen helyzetből fakadó szakmai konzekvenciákkal. A napjainkban – 2007 nyarán-őszén – játszódó intézményerőzítő még inkább arra kényszerít bennünket, hogy gondoljuk át a megyei közművelődési feladatellátás lehetőségeit és szükségleteit.

Ezért a Kedves Olvasó két különálló írást olvashat: az 1. tétel a 2002-ben írott teljes változata a megyei funkciókról gondoltaknak; míg a 2. tétel a mai helyzetképet és okait, tanulságait veszi sorba. Amely helyzetkép persze relatív, hiszen a napi információk azt erősítik meg, hogy még ez a „mára” (2007 októbere) is hamar múltidőbe kerülhet az újabb változások miatt.

1. TÉTEL

A hazai közművelődési intézményrendszer nagy múltú, fontos, ám a rendszerváltás óta gyakran vitatott elemei a megyei művelődési központok. Ez a vita amennyire nem nélkülözi a politikai felhangokat és a racionalizálás retorikájába bújtatott restriktív szándékokat, annyira nélkülözi a higgadt szakmai elemzéseket. Szükséges itt máris két önkritikus megjegyzést tennünk: 1. a támadásokra gyakran épp' az általam is vitatott intézményi méret és ezzel szorosan összefüggő funkció- és feladatrendszer adott okot; 2. (talán éppen ezért?) a népművelő szakma sem tudott elméleti igényű funkcionális elemzéssel elébe menni a fenntartói szándékoknak.

Írással arra teszek kísérletet, hogy vázlatosan végignézzem a megyei művelődési központok (a továbbiakban: mmk-k) funkcióváltásait, mai jellemzőit, és megfogalmazom a társadalmilag és szakmailag releváns funkciókat és feladatokat.

I. A TÖRTÉNET

1959-ben határozott úgy az MSZMP Politikai Bizottsága, hogy a megyei és járási székhelyen legyen módszertani segítséget nyújtó intézmény. Így szervezték meg még abban az évben hét megyében a népművelődési tanácsadót.³ A művelődési otthonok tipizálását

1960-ban fogalmazták meg először.⁴ A jól ismert fogalmak szerint művelődési központ, művelődési ház ill. klubkönyvtár kategóriákba kellett besorolni az intézményeket. Intézményünk itt még – a kormányrendelet 1. § (3) bekezdésében – megyei művelődési otthon néven ismert, s a szűkszavú fogalmazás alapján „a megye területén működő művelődési otthonok szakmai segítségét is ellátja”. A végrehajtásról szóló miniszteri rendelet 5. § (1) bekezdésében viszont megyei művelődési ház névvel jelölik. A szakmai segítséget itt már pontosabban meghatározták:

„A fővárosi, illetve megyei művelődési ház (Népművelési Tanácsadó) az illetékességi területén működő művelődési otthonok módszertani hálózati központja. Feladata: tapasztalatcserék szervezésével, módszertani kiadványok szerkesztésével, terjesztésével, műsorpolitikai tanácsadással (?! – T. J.), a munkához szükséges eszközök kölcsönzésével segíteni a főváros, illetőleg a megye területén működő kerületi, járási, városi és nagyobb vállalati művelődési otthonok munkáját.”

A szöveg világosan mutatja, hogy a hálózati központi szerep alig titkoltnan valósítja meg a műsorpolitikai tanácsadás mint hatalmi kontroll-funkció ellátását. Ezzel még jól megfértek a különböző tapasztalatcserék, kiadványok, sőt, jó eszközei voltak a „tanácsadásnak”.

Az mmk-k szerepének kiteljesedése 1965-ben következett be, amikor kimerítő alapossgal fogalmazták meg egy országos utasításban⁵ az intézmény szervezését és működését. Az utasítás az alábbiak szerinti sorrendben jelöli a fő feladatokat:

A 2. pont értelmében „a megyei művelődési házak, mint hálózati módszertani központok közvetlenül, illetőleg a járási művelődési házak útján

- a) figyelemmel kísérik és segítik a művelődési otthonok szakmai tevékenységét,
- b) szervezik a művelődési otthonok dolgozóinak továbbképzését,
- c) gondoskodnak a művelődési otthonoknak megfelelő szakirodalommal és szemléltetőanyagokkal történő ellátásáról, illetőleg szakmai útmutatást adnak ezek beszerzésében.”

A 4. pont szerint „a megyei művelődési ház - a módszertani tevékenység mellett - a helyi lakosság kulturális igényeinek közvetlen kielégítéséről is gondoskodik”. A fogalmazás azt sejteti, hogy a hálózati módszertani munkának van valamelyest prioritása. A részletes szabályozó részben ez a sorrend azonban megfordul, s az 1. pontban írnak a helyi tevékenységről – tudományos ismeretterjesztés, klubok, szakkörök, műkedvelő művészeti csoportok, tanfolyamok, előadások stb., s csak 2. pontban a hálózati munkáról – igaz, egészen aprólékosan, öt pontban részletezve. Legfontosabb feladataik a következők voltak:

1. színvonalasabbá, hatékonyabbá tenni a gyakorlati tevékenységet munkájuk tanulmányozásával, ezek alapján javaslatokat dolgoz ki, jó módszereket terjeszt.

¹ Alaptételei elhangzottak 2001. október 11-én Győrben, a fenti témájú konferencián.

² A megyei művelődési központok funkcióiról és feladatairól. In: B. Gelencsér Katalin és Pethő László (szerk.): Közművelődés és felnőttnevelés. Írások Maróti Andor 75. születésnapjára. Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány, Budapest, 2002

³ Sebestyén János: Az egri megyei művelődési központ története. Megyei Művelődési Központ, 2002

⁴ 3/1960. (VI. 16.) MM sz. r. a művelődési otthonokról szóló 2/1960. (I. 16.) Korm. sz. r. végrehajtásáról

⁵ A művelődésügyi miniszter és a Szakszervezetek Országos Tanácsa 202/1965. (M. K. 18.) MM-SZOT számú együttes utasítása a megyei (fővárosi) művelődési házak szervezéséről és működéséről

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

2. segíteni a járási művelődési házakat feladatuk minél jobb ellátásában.
3. oktatási és továbbképzési feladatok ellátása,
4. a művelődési otthonok szakirodalommal való ellátása,
5. film- és eszköztár működtetése, ill. az állami, nemzeti és családi ünnepek fejlesztése.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az utasítás a szakmailag is értelmezhető és elfogadható szempontok mellett két ponton „maradandót” alkotott:

1. „*köbe véste*” az intézmények számára a helyi tevékenység ellátásának fontosságát,
2. a hálózati feladatban megjelenő központi normatív jelleg tartós mmk-s attitűdöket generált.

Az intézményrendszer 1968-ban nyerte el hosszú távra érvényes osztályozási rendjét, mivel ebben az évben adta ki a művelődésügyi miniszter az erről szóló utasítását.⁶ Ebben a megyei művelődési házról azonban érdemi változtatás nem született, csak megszületett a máig érvényes név: *megyei művelődési központ*. Tevékenységi körére továbbra is az 1965-ös utasítás volt érvényben.

A történet további része már az infrastrukturális fejlődésről szól – némileg ellentmondásosan. Miközben némelyik megyében – mint épp nálunk, Csongrádban – sosem jött létre helyi tevékenységet is ellátó intézmény, hanem – a népművelődési tanácsadó metamorfózisaként – „csak” a megyei hálózati munka szervezete, eközben a 70-es években sorra épültek a hatalmas üveg- és kőpaloták – impozánsan legitimálva a helyi hatalom nagyságát. Ezek az épületek törvényszerűen erősítették fel a helyi tevékenységet – mert egyrészt erre voltak alkalmasak, másrészt a hatalmas tereket ezzel lehetett megtölteni.

Az mmk-k három-négy évtizednyi élete máig ható erővel alakította ki azokat a szakmai attitűdöket, reflexeket, szakmai magatartásmintákat és értékeket, amelyeknek most a felülvizsgálatára kényszerülünk. A rendszerváltás utáni évek a már jelzett szempontok szerinti vitái arra kényszerítettek bennünket, hogy szembe nézzünk mai valóságunkkal – szervezeti és szakmai állapotainkkal. Legelőbb vizsgáljuk meg tehát azt, mik jellemzik a jelenlegi mmk-kat.

II. MEGHATÁROZOTTSÁGAINK

A megyei művelődési központok mai létezését és tevékenységét három fő paraméter határozza meg – kétségkívül különböző mértékben. Erről azonban később. Nézzük most meg, mi ez a három paraméter s mi a tartalma?

1. Az 1997. évi CXL. – köznapi nevén: a kulturális – törvény.

Meghatározó szerepét – azt hiszem – nem kell indokolni, hiszen a törvény a 84-85. §-okban kiemelten szól a megyei művelődési központokról. Észre kell vennünk, hogy a hagyományos tevékenység mellett erősen jelen van az elméleti tevékenység kötelezettsége is, ld. 85 § c) e) és g) pontjai. De meghatározza az intézmény területi kompetenciáját is, hiszen rendszeresen jelzi a megyei határokat. Ugyanakkor azt is látni kell,

hogy számukra a teljes közművelődési fejezet jelent illetékességi terepet, szakmai feladatellátást.

2. A fenntartó megyei önkormányzatok által adott kondíciók és elvárások, feladatok.

E paraméter tartalma: szerep- és feladatelvárás sajátosságai, igazgatási attitűdök beszűrődése. Egyértelmű, hogy ezek alapján legkülönbözőbb létszámú, költségvetésű és feladatrendszerű mmk-k léteznek. Ez alapján két nagy csoport rajzolódik ki: a 4–8 fővel működő *tanácsadó irodák* ill. a még mindig 20–30 fővel működő, helyi tevékenységet is ellátó *megyei művelődési központok*. Megszabott tevékenységük szerint pedig a turizmus felvállalásától az iskolarendszerű szakképzésig terjed a skála.

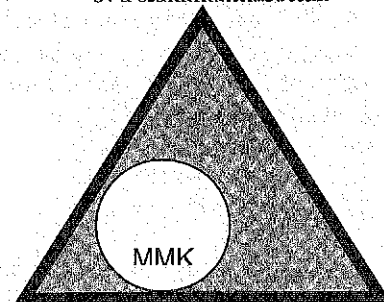
3. Az intézmény szakalkalmazottai

Ingoványos mezőre érkezünk. A jelzett paraméter tartalma ugyanis: egyéni képzettség, felkészültség, attitűd/affinitás, szakmai szocializáció, iskolázottság szintje és helye. Gondoljunk csak arra, hányféle iskolába jártunk, mennyire mást nyújtott az ELTE, mint a KLTE, s ma is hányféle minőség „jön ki” egyik-másik főiskoláról. Továbbá: jól ismert tény, hogy e szakmában erős a személyes érdeklődés szerepe. Példával élve: a fotós érdeklődésű népművelő fotószakkört csinál, függetlenül attól, hogy az adott közösségben ez a legadekvátabb cselekvés, vagy más. E pont hiteleségét igazolhatja egy tanulságos empiria.

Ha végignézzük az mmk-k létező honlapjain a szakalkalmazottak munkaköri feladatait, két következtetést tehetünk: a) Igen erősen jelenik meg az a *szakmai ortodoxia*, amely kizárólag a hagyományos szakági módszertani munkában, azok gondozásában, a számukra és velük szervezett bemutatók, fesztiválok rendezésében merül ki. b) Megjelenik a már jelzett *„magán hobby”*. Vagyis: ha a kolléga a népművészetet szereti, akkor az a terület jelenik meg dominánsan az mmk tevékenységszerkezetében; ha az informatika érdekli, akkor az; ha falukutatás, akkor az... stb.

Mi hát a *kívánatos távolság* a fenti három paramétertől? Ha az mmk-t e három erőterébe képzeljük, akkor az alábbi ábra segít megmagyarázni:

3. a szakalkalmazottak

1. a törvény

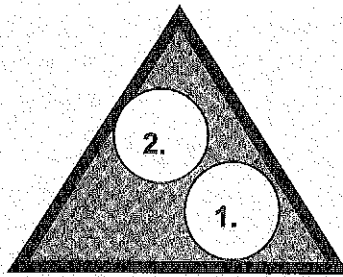
2. a fenntartó

Ez tehát az optimális helyzet: a „mezőn” belül van még a tevékenység, s bár jelen van a fenntartói akarat és az alkalmazotti személyesség is, de – helyesen! – a *kulturális törvény* ill. az általa szimbolizált *szakmai funkciók dominánsak*.

A valóság azonban az, hogy a három paraméter létező dominanciája alapján azonban az mmk-k az alábbi két irányba is elmozdulhatnak – s mint tudjuk, el is mozdulnak. Ezek pedig a következők:

⁶ A művelődésügyi miniszter 105/1968. (M. K. I.) MM számú utasítása a művelődési otthon jellegű intézmények továbbfejlesztéséről

alkalmazottak szubjektuma

kulturális törvény

fenntartó

1. Elmozdulás a fenntartó felé:

A törvényben előírt feladatok helyett megyei reprezentáció, kézivezérléses programfeladatok, látvány-rendezvények térítik el az intézmény funkcióját.

2. Elmozdulás a szakalkalmazottak felé:

Személyes szakmai irányultságok dominálnak: a személyes célok elnyomják a szakmailag indokolt szervezeti célokat (ahol az informatikát „szeretik”, ott az erős; ahol a népművészetet, ott az; ahol a falufejlesztést, ott az; s ahol az önkormányzati munkát – mint általam nálunk –, ott az. A lényegi kérdés itt az, hogy a szervezeti célok és feladatok mennyire esnek egybe az alkalmazottak személyes szakmai céljaival, érdeklődésével. A jelen helyzet szerint a kívánatosnál és a megengedettnél nagyobb mértékben települ rá a szervezetre a személyes érdeklődés.

Az mmk-k teljesítményéről további pontos képet ad a megyei szakfelügyeleti vizsgálatokat összefoglaló jelentés (készítette: dr. Németh János István, ld. www.erikanet.hu/ szakmatár). A megyei önkormányzatokat és az mmk-kat elemző dokumentumban szereplő vizsgálati szempontok erősrendje azt mutatja meg, hogy a maximálisan adható 189 pontból az adott mmk-s tevékenység hány ponttal van jelen a szervezet munkájában, s az hány százaléka a 189 pontnak.

Íme a táblázat – sűrű mezővel kiemelve a témánk szempontjából fontosabbak:

pont / %	vizsgálati kategóriái (max. 189 p.)
144 / 76	- feladatdominancia
	- rendezvények száma
132 / 70	- szolgáltatási kör
	- szakintézményi háló
129 / 68	- civil viszonyok
	- visszacsatolások
	- pályázati hatékonyság
126 / 67	- megyei jelenlét
	- kapcsolatszervezés
	- képzési kör
123 / 65	- lobby technikák
117 / 62	- munkamegosztás
114 / 60	- elméleti bázis
111 / 59	- megyeiség érzékelése
108 / 57	- módszertani kultúra
96 / 51	- pr-tevékenység
	- információ (informatikai színvonal)

A táblázat tanulságai:

- a vizsgálati kategóriákban magas a rendezvények száma (144 pont) (erre vagyunk felkészültek /vö. elméleti bázis és módszertani kultúra pontszáma/ és szocializáltak, a politika meg mi is ezt szeretjük: ez a mérhető és a látványos, öngazoló),

- „alkalmi” a megyei jelenlét,

- „lefelé húzó” a lényegi kategóriákban az mmk-minőség!!!

Ha összegezni akarjuk a mai mmk-s lét tanulságait, azt mondhatjuk, hogy szervezeti és tartalmi értelemben is nagyok a különbségek, erősen él a hagyományos rendezvény-központú tevékenység szerkezet és módszertan, gyenge a munka elméleti bázisa.

Mindezek után tisztázandó: az mmk kinek szolgáltat, kikkel kell viszonyban lenni, ki a célközönségünk.

II. CÉLKÖZÖNSÉGÜNK /klienseink/ munkánk terepe:

A válaszhoz vegyük sorba azokat az egyéneket, csoportokat és szervezeteket, amelyek intézményi munkánk kliensei lehetnek.

1. Egyéni amatőr alkotók
2. Amatőr művészeti csoportok
3. Közművelődési szervezetek
4. Helyi önkormányzatok
5. A megye mint régió ill. kistérségei

Indoklás az egyes pontokhoz:

1. Csak azokkal az egyénekekkel van dolgunk, akik valamilyen egyéni alkotó munkát végeznek. Helyi lakossági szolgáltatás nem alapfunkciónk, sőt, a rendezvények szervezése óhatatlanul energiát visz el – sokszor a bevételi kényszerek miatt – a funkcionális megyei munkától.

2. Ugyanez érvényes a csoportokra és közösségekre is, azzal a megengedéssel, hogy belc kell értenünk a klubokat, szakköröket is s persze a civil világ csoportjait is.

3. A közművelődési szervezeteknél nem elég a szokásos információközvetítés. Fontos lenne (mert alig jelenik meg a gyakorlatban) a szervezetek fejlesztése, tevékenységelmzések, modellezések, ezek közreadása, az intézmény szervezeti-személyi feltételeinek, jogi, pénzügyi hátterének, vizsgálása, elemzése...

4. Rendkívül hangsúlyosnak kellene lenni (mert most alig jelenik meg) az önkormányzatokkal való kapcsolattartás. Ennek jellemzőjeként egyfajta kvázi-szakfelügyeletre gondolok.

Azért fontos, mert az önkormányzat a „tető” a tevékenység és a szervezetek felett, s ha a tető lyukas, be- és „elázik” minden. Rendszeres kapcsolatban kellene lenni velük, s figyelni („ellenőrizni”) a közművelődési igazgatás szakszerűségét és jogszerűségét. Pl. elmezni a normatíva felhasználását, a szervezeti és személyi feltételeket, jogszabálygyűjtemények, pályázati tájékoztatás...

5. Ez utóbbi alig van jelen munkánkban, pedig semmi nem tiltja, hogy pl. az mmk elkezdjen megyei közművelődési koncepciót készíteni. Miért kell ehhez fenntartói utasításra várni? Rutinszerűnek kellene lenni a megyei statisztika tartalmi elemzésének minden évben, a megyei jelenlétnek, a megyei értékek feltárásának és közreadásának...

Fentiekhez való munkaviszonyunk nem arányos és nem egyenletes erősségű: 1-től 5-ig haladva csökken az intenzitás, a hatékonyság stb. (ld. funkció) Alapelv: mindegyikre a szakmailag szükséges, tehát arányos figyelmet kell fordítani, nem lehet

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

egyiket a másik rovására bővíteni, sőt logikailag 5-től 1-ig haladva tartom fontosnak.

Mielőtt azonban továbblépnék a funkció meghatározására, tisztázandó, hogy mit vélek itt és most a szakma funkciójának és feladatának.

III. MI A SZAKMA funkciója és célja?

A válasz röviden fogalmazva: **a (helyi) társadalom minőségi újjáépítésének segítése**. Ehhez elégséges keretet ad a kulturális törvény által előírtak (ld. 76. §) teljesítése. Értelmezésként néhány szempont:

- minden program „csak” eszköz e cél eléréséhez;
- „ki kell lépni” a házból, a „tele a ház”-állapot ugyanis nem biztos, hogy minőséget és adekvát cselekvést is jelent (a

település bármely pontja potenciális cselekvési hely); nem elég a kérdésekre válaszolni – tanítani kell kérdezni (a „kielégítem az igényeket” kevés);

- segíteni az ÉRDEKek artikulálását és érvényesítését (nincs érdek-telenség, csak azt fel nem ismerő népművelő, ezért a kérdés: megtaláljuk-e az emberek ÉRDEKEit, amelyek mentén cselekednünk kell?);
- a település egészében kell gondolkodni;
- probléma-orientált gondolkodásmódra van szükség;
- a művészetre korlátozott szűk értelmezés helyett tágabb kultúra-értelmezés, sőt:
- tágítani a kompetencia-határokat a gazdasági és a társadalmi szféra felé

Összegezve:

**TELEPÜLÉS-FÜGGŐ HIVATÁS
és TEVÉKENYSÉG**

+

**SEGÍTŐ-FEJLESZTŐ ATTITÚD
a kultúraelosztó helyett**

Ezzel a szakmaképpel indulunk neki az mmk-funkció megfogalmazásához.

IV. AZ MMK MAI FUNKCIÓJA

A lényeg kifejtéséhez először Bárkányi Júlia 1990-ben (!) írt gondolatait¹ idézem. A követendő mmk-s "tevékenységek közös jellemzőjét talán úgy lehetne összefoglalni, hogy a népművelésben – de talán a művelődés egészében – nincs helye semmiféle irányításnak, szakfelügyeletnek, utasításoknak és előírásoknak, de helye van, sőt szükség van arra a magatartásra, amely a településeket, az intézményeket hozzásegíti saját értékeik felismeréséhez, felhasználásához. A népművelésben megjelent ún. segítő magatartásnak kialakult a 'megyei szintje': amelyet közösségfejlesztésnek, felkutatásnak, településfejlesztésnek stb. neveznek. Ehhez a munkához nincs szükség mamut komplexumokra, drágán működő fényűző épületekre – maga a tevékenység sem 'látványos', mert nem helyben, akkor és ott jelenik meg az eredménye, nem hoz hasznot, 'csak' az ott élőknek. Ez a fajta cselekvési szándék csírájában – némi jóindulatú belemagyarázással és az ideológiai köntös lerántásával – fellelhető az MMK-k egyik 'ősénél, az ún. népművelődési tanácsadónál. Talán az elnevezés visszahozatala anakronizmus lenne, de kevésbé hamis, mint maga az MMK név."

Eddig az idézet, amelynek lényegével egyetértve fogalmazható meg most már az általam elképzelt mmk-funkció. Ennek lényege az a – már az előbbi szerzőnél is leírt – **logikailag hierarchikus viszonyban lévő kettős funkció + 1, amit szívesen elhagynék**. Sémája az alábbi:

A fejlesztő-segítő szervezet

1. Olyan KUTATÓ-ELEMZŐ-FEJLESZTŐ tevékenység, amelynek célja a lokalitások és a megye értékeinek, erőforrásainak feltárása, működési folyamatainak elemzése, leírása; a helyi érdekek artikulálásának, érvényesítésének segítése; a cselekvésre kész és képes helyi erők bátorítása.

+

2. A művelődés szakmai felelősségéből adódó azon tevékenység, amely úgy fogalmazható meg, mint a **KÖZMŰVELŐDÉSI PROFESSZIONALITÁS EMELÉSE**.

+ (?)

3. Az ún. MEGYEI NAGYRENDEZVÉNYEK KOORDINÁCIÓJA (nem lebonyolítása!). Vagyis: a keretek és tartalmi értékek **kontrollja mellett lebonyolítani valamely intézménnyel**.

Indoklás:

Minden más szakági, művészeti ügy partneri viszonyban lebonyolítható a társintézményekkel (örömmel kapnak rajta saját létük igazolása okán is), ehhez nem kell semmilyen hagyományos térszerkezet, nagybusz és egyéb infrastruktúra. Jó példa volt erre a Nyugat Kapuja névvel ismert fesztivál, amelyet a 4-5 fős kis mmk-k ugyanolyan jól lebonyolítottak, mint a nagy intézmények. Ehhez csak megfelelő helyi partnerintézményeket kellett találni. Ugyanakkor ez a munka mégiscsak az elsődleges funkciótól vett el jelentős energiákat – s ez nem jó. Az ilyen típusú munka átvállalására példa éppen Csongrád megye, ahol '92 és '99 között nem volt mmk, és a népművészetet felvállalta a Dél-alföldi Népművészeti Egyesület (s ma már belőlük kiválva másik is van), a Weöres színjátszó napokat egy makói iskola... A tanulság az, hogy a művészeti műfajokban a társadalom előbb utóbb egyre több olyan partnert termel ki, akik **készek és képesek** a szakági nagyrendezvényeket lebonyolítani.

¹ Bárkányi Júlia: A fejlesztő szervezet. 360⁰ – Közművelődés Csongrád megyében, 1990/2.

Amit semmilyen szervezet nem fog megcsinálni, az kizárólag az 1. pontban írt tevékenység. Még a 2. pont tartalma is osztódik, hiszen sok egyéb szervezet végez képző, továbbképző tevékenységet. Ez természetesen másmilyen népművelői szerepértelmezést és személyiséget kíván. Nem lehet ma már – a rész-szakmák professzionalizálódásának korában – elvárni, hogy valaki egyformán jól értsen a rendezvény előkészítéséhez és a helyi társadalom elemzéséhez, az információk korszerű kezeléséhez stb. Ez szakmai illúzió. **Másfajta tudások kellenek:** a hagyományos programszervező tudás helyett mély elméleti felkészültség kell (kultúra- és művelődéstudomány, település/szociológia, jog, közgazdaságtan, informatika...)

Mindehhez vegyük hozzá, hogy ez szükséges és lehetséges klienseinket, munkánk terepét is kijelöli, hiszen növekvő mértékben kellene figyelmünket fordítani a települések egészére, azok önkormányzataira, a kistérségi folyamatokra s magára a megyére.

V. FUNKCIÓHOZ SZABOTT SZERVEZETI FORMA

Legfontosabb jellemzői:

- igazgatási jelleg helyett értelmiségi szervezet;
- művelődési központ helyett 'intézet' mint a munkajelleg meghatározója;
- rugalmas, gyorsan reagáló, szuverén, kompetens;
- minimális létszám: 5-8 fő szakalkalmazott;
- a gazdálkodási mód minimuma: rendelkezés a rovatok felett;
- infrastruktúra-minimum: elégséges terek (irodasor), kommunikációs, informatikai, irodatechnikai korszerűség, gépkocsi.

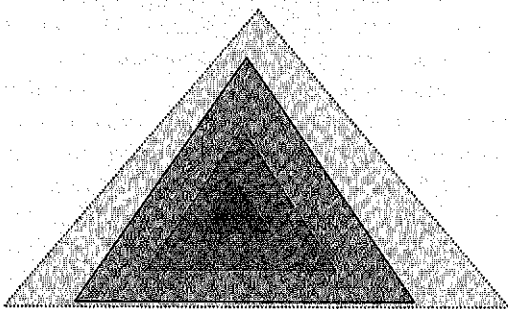
VI. A SZÜKSÉGES TEVÉKENYSÉGFORMÁK

1. Adatok gyűjtése, rendszerezése, elemzése (kulturális statisztika, finanszírozás, szervezeti-szociális-szakmai feltételek, tevékenységi és szakági adatok, megyei összefoglalók országos összehasonlításai...)
  2. Személyes tanácsadás (mentális szerep is)
  3. Helyi és megyei "kutató"-fejlesztő munka (koncepció, rendeletek, fejlesztési tervek, települési stratégiák...)
  4. Képzés-, továbbképzés (OKJ-s, szakági, új ismeretekről bemutatók, tréningek, szakmai fórumok, konferenciák...)
  5. Szakmai kiadványok - erősítendő a szakma írásbeliségét
- Szükséges lenne egy Hírlevél-formájú és egy másik, átfogóbb-elméletibb a megyei folyamatokról, egyedi kiadványok, elemzések...)

VII. ARÁNYOS IRÁNYOK avagy: az egyenletes fejlődés

Ha az alábbi három meghatározó csoporttal (1. a fenti tevékenységekkel, 2. a célmezőkkel /klienseinkkel ill. 3. a funkciókkal) behatároljuk munkánkat, akkor **arányosan kell megfelelni** mindhárom szempontrendszernek. Ez az egyenlő oldalú háromszög nem billenhet el egyik felé sem. A szervezeti munka torzultsága csak ezen arányosság betartásával növekedhet.

Tevékenységek

Célközönség / kliensek

Funkciók

Végül két fontos megjegyzés a 20 intézmény kívánatos munkájához:

1. Szükséges lenne valamilyen szakmai **konszenzus a minimum** (a legkisebb háromszög) **mértékéről és tartalmáról**. Ez azt jelenti, hogy meghatározódna, mi az a feladat, amelyet minden megyében egyforma mennyiségben és minőségben kell elvégezni. Erre épülnének rá a helyi sajátosságok.

2. Ebből következően egymással **kompatibilisebb mmk-s munkára** lenne szükség, hogy a tények, események és folyamatok összehasonlíthatóak legyenek.

EPILÓGUS

Az intézménytípus rendkívül fontos a hazai közművelődésben. Munkájuk ma is hasznos és fontos. A változó világ azonban egyre erősebben követeli, hogy a társadalmilag releváns válaszokra legyünk képesek. Ehhez a megyei művelődési központok szerepfelfogásának és funkcióértelmezésének is módosulni kell. Szembe kell nézni megszokásainkkal, beidegződéseinkkel, szakmai szocializációnkkal. Keserves tükörbe nézés ez, de nincs alternatívája. Hiszem, hogy megvan a szakmában a megújulás képessége – már csak szándék kell...

2. TÉTEL

A hazai közművelődési intézményrendszer nagy múltú, fontos, ám a rendszerváltás óta gyakran vitatott elemei a megyei művelődési központok. Ez a vita amennyire nem nélkülözötte a politikai felhangokat és a racionalizálás retorikájába bújtatott restriktív szándékokat, annyira nélkülözötte a higgadt szakmai elemzéseket. Talán ennek is következménye, hogy mára megyék sorában történt meg az intézmény átszervezése – legtöbbször létszámcsökkentéssel együtt.

Itt most arra vállalkozunk, a 20 megyei (fővárosi) művelődési központ eddigi honlapját keresve kíséreljük meg nyomon követni a 2006-os választások után elindult szervezeti átalakítások következményeit. Szándékunk „veszélyes”, hiszen korántsem biztos, hogy mire az írás megjelenik, ez az állapot még érvényes lesz. Mindenesetre, a sorok írásakor – október közepe táján – a helyzet, az alábbi táblázat szerint a következő: (lásd a következő oldalon).

A táblázat szerint a megyei művelődési központok ill. a megyei közművelődési feladatokat ellátó szervezetek felét valamilyen módon átszervezték, s szakmai közvélekedésük szerint a folyamat még nem állt meg. A táblázat adatai szerint a fő trend az, hogy tovább csökkent a közművelődési ellátás szervezeti önállósága: kizárólag valamilyen összevont szervezet alegységként jelenik meg, kivéve Tolnát, ahol a közművelődés maradt meg fő erőként.

A bajt tetézi, hogy ezeknek fele eltűnt a virtuális térben, elérhetetlenek, hiszen az új szervezet honlapján legfeljebb a szervezet neve jelzi a közművelődést, de egyéb kontakt adatok vagy egyáltalán nincsenek, vagy csak véletlenszerűen lelhetőek fel valamely almenüben. A velük napi kapcsolatban nem lévők számára így ők nincsenek. Ez azt hozza magával, hogy ezek a szervezetek kimarad(hat)nak a szakmai és egyéb elektronikus kommunikációból, márpedig aki kimarad, az lemarad.

További probléma, hogy több új megyei intézményben a közművelődési feladatellátás nem jelenik meg semmilyen szervezeti struktúrában, csak alkalmazotti létszámban. Aligha kell indokolni, hogy ahol nincs kompetens alegységi vezető, ott

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Megye	A korábbi szervezet	Az új szervezet	Vezetőváltás: igen / nem
1. Békés	Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum	igen
2. Borsod-Abaúj-Zemplén	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Szakmai, Szakszolgálati és Közművelődési Intézet	igen
3. Csongrád	Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	Csongrád Megyei Közművelődési, Pedagógiai és Sportintézmény Általános Művelődési Központ	igen
4. Hajdú-Bihar	Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kölcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Információs Központ	igen
5. Jász-Nagykun-Szolnok	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sportközpont	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versey Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézet	igen
6. Komárom-Esztergom	Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ	Tatai Városkapu Közhasznú Zrt.	igen
7. Nógrád	Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet	igen
8. Somogy	Somogy Megyei Művelődési Központ	Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága	igen
9. Tolna	Tolna Megyei Önkormányzat Általános Művelődési Központja	Tolna Megyei Önkormányzat Általános Művelődési Központja	nem
10. Zala	Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola	nincs internetes elérhetőség (Keresztury Dezső ÁMK?)	igen

nehéz a szakmai érdekeket artikulálni és érvényesíteni. Ahol a 2-3 népművelő a nagyságrenddel nagyobb könyvtáros- vagy múzeumi létszám mellett létezik strukturálatlanul, ott a napi működés a jószándékok ellenére is nehéz lehet.

Kézenfekvő a kérdés: mi okozta ezt a szinte földcsuszamlás mértékű változást.

Van olyan vélekedés, amely szerint az ún. mamut intézmények helyi rendezvényszolgáltatását nem kívánják finanszírozni a megyei önkormányzatok. Magam is kritikusan elemeztem ennek a szakmai felfogásnak, mert úgy vélem, hogy a megyei segítő, tanácsadó munkától veszi el a kondíciókat. Valóban fellelhetők olyan megyék, ahol ezekre konzekvense megpróbálják a városi önkormányzat intézményeibe integrálni. Ha ez lenne a valódi ok, akár szakmai szempontú döntéseknek is minősíthetnénk az átszervezéseket. Ilyen tárgyú elemzésekről azonban nem tudunk s ráadásul az átszervezett intézményeknek csak egy részében volt igaz ez a tevékenység. Ezért nem igazolható, hogy ez az átszervezések valódi oka.

Más vélekedés szerint gazdasági oka van mindezeknek. Kétségtelen, hogy a kormányzat – különböző technikákkal, pl. az illetékek elvonása – jelentősen szűkítette a megyei önkormányzatok mozgásterét. Csak hogy számos példa van a legkülönbözőbb presztízs kiadásokra. Ezeket látva mondhatjuk – s ez nem demagógia, hanem sokévtizedes tapasztalat –, hogy a hatalomnak arra van pénze, amire akarja, hogy legyen, s ez biz' rendszerfüggetlen állandó. Ha önként vállalt feladatok sorára kell, arra van; ha a leváltott igazgató sokmilliós nettó fájdalomdíjára,

akkor arra van; ha ál (mert drágább, mint előtte) közbeszerzésekre telik, ha... és mindenki tudná mondani még a maga példáját. Cáfolható lennék persze, ha a megyéknél ott sorakoznának a változtatások gazdasági és szakmai hatékonyságát bizonyító hatáslevezések és költségszámítások. Én ilyenről még nem hallottam, s ahol volt, ott is kozmetikázva, hogy bizonyítható érv legyen. Úgy vélem, ez az indoklás is csak retorika valódi ok helyett.

De kell hogy legyen magyarázat! Nos, szerintem a dolog sokkal triviálisabb, földhözragadtabb és kisszerűbb, minthogy komoly szakmai vagy egyéb okokat keressünk. Nézzük csak meg újra a táblázatot, s a megyék számba a vezetőváltásokat: egy kivétellel (erről még szólok) mindenütt új vezető van a szervezet élén. Képtelenség tűnik, hogy ők mindnyájan alkalmatlan vezetői lettek volna szakterületüknek, hiszen akkor maga a megyei feladatellátás sínylette volna meg. Személyes tapasztalataim és információim szerint két egymásba fonódó motívumról lehet beszélni, s itt most – bármennyire is ódzkodom tőle – politikáról lesz szó. A megyei önkormányzatok szinte azonos politikai vezetőrétege valódi mozgástér és/vagy hozzáértés híján pótcselekvések sokaságát teszi, hogy felmutasson valamit, ami más az eddigiekénél – mondhatni: bármilyen. Ezzel együtt a teljes vezetőváltás arról szól(t), hogy a vélt vagy valós nem-szimpatizánst le kell cserélni megbízható személyekre. Ezt az érvet bizonyítja még az átszervezett, ill. a megmaradtak egyike-másika is, hiszen nyilvánvaló párhelyzetük tette/teszi őket védetté. Ezért aztán ennek sem lehet felhőtlenül örülni. E két

motívum – a pótcselekvés és a leváltás – egymásba fonódó kötélként vezérli a megélt átalakításokat. Hogy hol melyik az erősebb szál, nem tudni, vélhetően inkább egymást erősítő szálak ezek, amelyek teljes hétköznapi ügyek a mai politikai kultúrában. Molnár Ferenczel szólva: *totalis einstand, és sehol egy Áts Feri.*

De jól teszik-e a megyék mindezt? S e kérdés mégcsak nem is rólunk szól. Ha ugyanis a megye vagy régió dichotómiára utalunk, akkor a megyékről az intézményfenntartó retorika szól. Szociológiai közhely, hogy nincs régiós identitás, ellenben van megyei. Ha az identitást kultúraként értelmezzük, mert mi más lehetne, akkor azt kell mondanunk, hogy a mai megyei önkormányzatok, amikor minimalizálják a közművelődési intézeteket és sok helyen a pedagógiai intézeteket is, akkor éppen saját megyei szereptük ellen tesznek. Éppen a megyei identitást

erősítő kultúráközvetítő szervezetek kondícióit csökkentik, s ez meglátásom szerint olyan bumeráng, amely negatívan fog rájuk „visszarepülni”. Ennek felelős átgondolása maradt el a megyei önkormányzatokban. Hatása sajnos csak évek múlva fog kiderülni, s akkor már vélhetően késő.

Közben a szakmai közbeszéd újabb átalakulásokról is szól: Heves, Szabolcs-Szatmár és Veszprém megyéről szólnak a hírek s még ki tudja mit hoz a jövő a többiek számára. Ebben a helyzetben fokozódik az MMIKL regionális irodáinak felelőssége és kompetenciája, hiszen a településen dolgozó szervezetek és kollégák nem maradhatnak magukra. Szükségük van az információra, a segítségnyújtásra. S ahol ez a megyei feladatellátásban sérül, ott ezt valakinek pótolni kell. Ennek mértékén, tartalmán, formáin és a hozzá szükséges feltételrendszeren mielőbb érdemes gondolkodni.

A KULTURÁLIS ALAPELLÁTÁS LEHETSÉGES FELADATAI ÉS SZÍNTEREI BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN

I. A kulturális ellátás hiányainak vázlata

A 90-es évek második felére tisztázódott a magyar kultúra finanszírozásának legfontosabb alapkérdése. Eldőlt, mely területek kerülnek az üzleti szféra hatókörébe, mik azok a „termékek”, amelyeket az állam közvetlenül finanszíroz. Tisztázódott továbbá, milyen kulturális tevékenységeket finanszíroz normatív módon a központi költségvetés.

Kialakult és stabilizálódott a hazai forrású pályázati rendszer, melynek gerincét a Nemzeti Kulturális Alap és a hozzá hasonló állami vagy önkormányzati alapítású közalapítványok adják.

Különösebben nem belemerülve a részletekbe, megállapíthatjuk, hogy a szórakoztatás szinte teljes skálája üzleti hatókörbe került. Ez alól kivételt talán csak a települési önkormányzatok – helyi politikai propaganda szempontjából fontos – ingyenes szórakoztató rendezvényei képeznek.

Az állam közvetlenül finanszírozza az úgynevezett „magas kultúrát” képviselő intézményeit és alkotóműhelyeit. Ezt a mecénási formát színezték az utóbbi időben – az egyre erősödő fesztiváldömpingben – az egy-egy jól lobbizó szervező társulatnak adott külön támogatások. Mindez az „elitkultúra” mint értékmérő elvi megközelítés mentén történik.

A települési művelődési ellátás azonban mindmáig inkább az önkormányzatok hatókörébe tartozik. Fenntartási költségeit a rendszer három forrásból tudja biztosítani. Felhasználja az 1997. óta létező közművelődési normatívát. Jelentős helyi erőforrásokat mozgósítanak: a települések és a saját költségvetésük „terhére” támogatják a kultúra-közvetítést és a helyi előállítás. Mindezeket túl egyre nagyobb arányt képvisel a szakmai kiadások forrásaként a pályázati programtámogatás.

A fenti – vázlatosan összefoglalt – modell több „sebből vérzik”. Egyrészt az állami – ha úgy tetszik: nemzeti érdekből juttatott – mecenatúra mindenkor az aktuális politikai kurzus függvénye. Hol nyíltan, hol burkoltan szolgálja az éppen kormányon lévő politikai párt vélt vagy valós ideológiai érdekeit. Másrészt ezen összeg nagyságrendje messze meghaladja a normatíva útján, a településekhez juttatott költségvetési támogatást. Teszi ezt az elosztási rendszer mindannak ellenére, hogy a legutóbbi kutatások bebizonyították: ma a teljes lakosság legnagyobb része a művelődési intézményeken keresztül jut hozzá a kultúrához.¹ Különösen igaz ez a vidéki népességre.

Azt tényként megállapíthatjuk, hogy ha az önkormányzatok nem támogatnák a kultúra-közvetítő intézményeket, akkor azok a normatívából és a pályázati forrásokból nem lennének képesek fenntartani magukat.

Az elmúlt években – különösen a művelődési házak esetében – két alapvető tendencia figyelhető meg. A nagyobb, önkormányzati szándékaiiban kultúrabarát településeken megerősödtek az intézmények. Ezek az intézmények egyre nagyobb energiát fordítanak a fejlesztésre és a programokba beforgatható külső források bevonására.

Ugyanakkor a „szegényedési spirálba került” települések még azokban az esetekben is leépítik az intézményeiket, amelyekben azok túlélték a 90-es évek első felének gazdasági traumáit. Itt egyre kevesebb esély van az előrelépésre, hiszen a leépítés első momentuma mindig az egyre nagyobb terheket jelentő foglalkoztatottak elküldése. Nem lesz tehát, aki pályázzon, aki ötletekkel bombázza az önkormányzatokat, közösséget szervezzen, biztosítsa a helyi nyilvánosságot. Lepusztulnak a házak, felbomlanak a csoportok, bezár az amúgy is elavult állományú könyvtár. A kultúra egyetlen letéteményese az évenként egyszer megrendezett falunap lesz, amely el is viszi a közművelődési normatíva szinte teljes összegét. Ezt a folyamatot erősíti a csökkenő állami normatíva is.

Az alkotmányból eredő alapjog – a művelődéshez való egyenlő hozzáférés – az ország lakosainak nagy része számára nyilvánvalóan csupán írott malaszt ma is. Egyértelmű, hogy ez fokozottan igaz a kistelepüléseken és a halmozottan hátrányos helyzetű térségekben.

Ezt a helyzetet felismerve és a változtatás szándékától vezérelve a szakmapolitikában az utóbbi években jelentős változás történt. Előtérbe került a kistelepülési művelődési alapellátás kérdése. A megoldás iránya – főleg ha az anyagi lehetőségeket tekintjük – a kistérségek felé tolt a megoldások keresését. Ezt az egyre erősödő közigazgatási átalakulás igénye is támogatja.

Bár a finanszírozás átalakítása csak elveiben indult meg, nagyságrendjében nem, azonban mindenképpen jelzi a szakpolitika szándékait. A pályázati források decentralizált elosztása, a normatív rendszer kibővítése a kistérségek irányába, a párhuzamosságok lehetőség szerinti megszüntetésének kinyilvánítása mind-mind jelzik a reform szándékát. A korábbiakhoz képest jobban differenciált, az egyes feladatokat a lehető leghatékonyabban megoldani tudó, rugalmas rendszer képe bontakozik ki. Olyan, amely mind anyagi forrásai, mind pedig működtetőjét tekintve sok lábon áll. Nem különíti el kasztszerűen a szakmai területeket sem szolgáltatási, sem pedig finanszírozási szempontból.

E rendszer sajátossága többek között az is, hogy tényleges szakmai tartalmát és szervezeti formáit az egyes térségek maguk töltik fel, a helyi igényekhez igazodva.

E rendszer sajátossága többek között az is, hogy tényleges szakmai tartalmát és szervezeti formáit az egyes térségek maguk töltik fel, a helyi igényekhez igazodva.

II. Munkamódszer

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei művelődésszervezők és könyvtárosok szakmai közössége is fontosnak tartja a művelődési alapellátás rendszerének megújítását. Ennek érdekében két alkalommal olyan összejövetelet szerveztek, amelyek célja a települési kulturális ellátás szakmai tartalmának meghatározása volt. Külön vizsgálták az egyes települési szinteket: így a falvakat, a kistérségeket, a megyei hatókört. A munkacsoport összeállításakor igyekeztek lefedni mind a települési szinteket, mind pedig a szakmai irányultságokat.

Az összejövetelel a jövőműhely módszerével tárták fel a települési ellátás szempontjából releváns hiányokat, határozták meg a legfontosabb horizontális és vertikális ellátási tartalmakat.

Az eredmények ismertetése előtt meg kell jegyezni, hogy az első lépésben a rendelkezésre álló idő, valamint a meghívást el-

¹ Lásd Hunyadi Zsuzsa: A művelődési házak közössége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Bp., Magyar Művelődési Intézet, 2004.

fogadó szakemberek összetétele miatt nem került sor az aprófalvak (1000 fő alatt) és a régiók ellátási tartalmának pontos meghatározására. Ezt a későbbiek során a kistelepülések tekintetében egy újabb összejövettel pótolták, annak érdekében, hogy teljes legyen az a kör, amelyre a megyében dolgozó szakembereknek ráhatása van. A regionális feladat-meghatározással kapcsolatos elvárások megfogalmazásával továbbra is adások maradtak.

III. A kulturális alapellátás hiányai

A jelenlegi állapot szerint, a mindenki számára hozzáférhető kultúra szempontjából, 38 olyan hiányt állapítottak meg, amelyek többé-kevésbé akadályozzák a jó minőségi hozzáférést.² A megállapítások két kontrollcsoportban történtek, egymástól függetlenül. Az elsőben éppen úgy részt vettek városi művelődési intézmény-vezetők, mint könyvtárosok illetve nagyobb falvakban dolgozó kollégák. Ezzel szemben a második csoport kizárólag kistelepülési népművelőkből (népművelő könyvtárosokból) állt.

A két csoport megállapításai közel azonosak voltak. Eltérés csupán abban volt, hogy a kistelepüléseken nagyobb súllyal jelentek meg a pénzhiányra visszavezethető akadályozó tényezők. Mindkét helyen kiemelt problémacsoportként említették a kollégák az emberi hozzáállásból eredőket.

A problémahalmaz súlyozása és ésszerű összevonása után az alábbi lista szerinti problémásor állt elő.

• Fenntartói és igazgatási menedzselési hiány, érdektelenség	22 %
• Emberi erőforráshiányok – szakember	18 %
• Gazdasági erőforráshiány	17 %
• Infrastruktúra hiány	12 %
• A helyi társadalom hiányosságai	12 %
• Eltérő fogyasztói szokások	10 %
• Emberi erőforráshiányok – lakosság	9 %

A lista előállításakor megfogalmazódtak azok a kérdések, amelyek megválaszolása nagyban hozzájárulna a helyzet javulásához.

A kimagasló arányban legnagyobb problémának tartott **fenntartói érdektelenség** alátámasztására leginkább az az érv hangzott el, hogy sok esetben a helyi politikusok, döntéshozók még akkor sem élnek a felkínálkozó lehetőséggel, ha azok hozzáférhetőek és van mód a megvalósításra. Konkrét példák első sorban olyan összefüggésben hangzottak el, amikor egyes pályázati források azért maradt kihasználatlanok, mert a szükséges – sokszor minimális – önrészt sem biztosította az önkormányzat. Szintén gondot okoz, hogy a lehetséges kapcsolati tőkét, politikai befolyást ritkán használják a kultúra fejlesztésére.

Fontos még megemlíteni azt a tényt, hogy azokon a településeken, ahol az ellenkezője igaz: tehát a döntéshozók fontosnak tartják a helyi kultúra ügyét és hajlandók azt menedzselni, jelentős eredmények születtek az elmúlt években.

Megválaszolendő kérdés: hogyan lehet a döntéshozókat érdekeltté tenni a kulturális célú humán és tárgyi infrastruktúra-fejlesztésekben?

A második helyen említett problémacsoport a **szakemberhiányra** hívja fel a figyelmet. A hiány azokon a kistelepüléseken a legsúlyosabb, ahol minden jó szándék ellenére sem tudnak szakembert foglalkoztatni. Sok esetben azonban gond mégsem az alkalmazáshiányban jelentkezik. Sokkal inkább a felkészültség hiányában. Egyrészt az egyes szakmai területek nem kellően részletes ismeretében. Az adott településen egyetlen művelődéssel foglalkozó szakember vagy könyvtáros, vagy népművelő, tehát nem birtokolja a másik szakmaterület ismereteit, készségeit. Másrészt a lakosság és a települési környezet elvárásai is átalakultak az utóbbi években. A hagyományos népművelői és könyvtárosi tevékenységek mellett egyre nagyobb szükség van arra, hogy a kolléga éppen úgy legyen e-mentor, mint munkaerő-piaci tanácsadó, vagy éppen ő jelentse az első lépést a szociális rendszer hozzáféréséhez, alapszintű „szociális munkásként”. A helyi nyilvánosság új lehetőségei is az ismeretek bővítését igénylik.

Megválaszolendő kérdés: hogyan biztosítható az aprótelepülések szakember-ellátottsága és hogyan felelhetnek meg a kollégák az új típusú elvárásoknak?

A **pénzhiány** immár több évtizede rányomja a bélyegét a kulturális szakmai tevékenységekre. Hiányzik az igényeket kiszolgáló program- és kultúrateremtést támogató forrás. Ugyanakkor súlyosabb probléma a fejlesztésekre (infrastruktúra, szakmai innováció) fordítható források hiánya. Mindemellett az is látható, hogy míg az épületek felújítására, berendezésére csak-csak adódott forrás (köszönhetően néhány elköltelezett polgármesternek is többek között), addig az innovációt megvalósító fejlesztésekre a kultúra területén kevésbé volt pályázható forrás, és azok célcsoportja sem a művelődési intézményhálózat volt. Kivéve az egyetlen HEFOP 3.2.5-ös programot. Az utóbbihoz való hozzáférést pedig a kollégáknak az ilyen programok kidolgozásában és megvalósításában való felkészületlensége korlátozta.

Remélhetőleg az új NFT II-ben a források nagyobb mértékben állnak majd a művelődési intézmények rendelkezésére.

Megválaszolendő kérdés: hogyan lehet biztosítani a rendelkezésre álló támogatások nagyságrendekkel hatékonyabb leltívását?

Az **infrastrukturális hiányok** alapvetően a pénzhiánnyal függenek össze. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy sok esetben a meglévő épület- és eszközállomány hatékonyabb, koordináltabb kihasználása sokat javíthatna a kistelepülési ellátás helyzetén. Az erre mutató jó gyakorlat mindenképpen támogatja az ilyen irányú közös fejlesztéseket.

Megválaszolendő kérdés: hogyan lehet az ezen a területen meglévő jó gyakorlatot általánossá tenni?

A korábbiakhoz képest viszonylag kis súllyal értékelt problémacsoport pontos meghatározásának nehézsége rendkívüli komplexitásában rejlik. A **helyi társadalom hiányai** megfogalmazás mögött első sorban a közösségek hiánya rejlik, amely önmagában is nagyon nehezen kezelhető és igen sokrétű fejlesztést igénylő hiányosságcsoport. Nyilvánvaló, hogy itt nem csupán a helyi társadalom 40 éves vagy éppen az elmúlt 17 éves lebomlásáról van szó. Nem hagyható figyelmen kívül például az elszegényedés, különösen a gazdaságilag hátrányos helyzetű térségekben. Ebben a megközelítésben szintén fontos szempont a globalizáció is. Nagyon nehéz azt az ellentmondást feloldani, hogy nem lehet kultúrát közvetíteni és építeni helyi közösségek nélkül, de épp az a tevékenység hivatott többek között arra, hogy újateremtse a működő közösségeket. Nyilvánvaló azon-

² Lásd 1. számú melléklet

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

ban, hogy az alkalmak és a terek megteremtése a kisközösségek újraéledésének feltételminimuma. El kell azonban kerülni azt a ballépést, hogy „erőszakkal” életre hívott állközösségek útján próbáljuk pótolni az ezzel kapcsolatos hiányokat. A folyamatosan születő és felbomló, átalakuló közösségek rendszere adja a települési élet egészséges dinamikáját.

Megválaszolandó kérdés: melyek azok a módszerek, amelyekkel segíthetjük a meglévő közösségi igények tényleges formálódását, valós közösségekké alakulását?

A társadalom egyre differenciáltabbá vált az elmúlt 20 esztendő során. Az egyes csoportok **kulturális igényei nem csupán a képzettség vagy az életkor szerint mutatnak jelentős eltérést.** Egyre nagyobb súllyal esik lathá az anyagi különbség, vagy a lakóhelytípus szerinti eltérés is. Látszólag az erősödő kulturális különbségek ellen hatnak a globalizálódott médiapiac egyenszósszal leöntött műsorfolyamai. Való igaz, hogy a legalacsonyabb igényű és képzettségű csoportoknál alacsony szinten egalizálódik a kulturális igény szint. Ugyanakkor a médiapiac befolyásának akár kis mértékben is ellenállni tudó csoportok esetében igen nagy mértékű különbségek figyelhetők meg. Ez nem csupán a kulturális tartalmak esetében igaz, hanem az igénybe venni kívánt művelődési formák esetében is. Addig, amíg a nagy lélekszámú települések esetében egy-egy speciális igény kielégítésére is elegendő kereslet mutatkozik, addig a kis-településeken az alapvető különbségeket sem mindig tudják figyelembe venni programjaik vagy közösségi alkalmak létrehozása során a művelődést szervezők. Mindezeket túl természetesen ezek az igények akár településenként is eltérőek lehetnek.

Megválaszolandó kérdés: milyen módon alakítható ki olyan szolgáltatásminimum, amely a legelemibb szinten akár, de képes megfelelni egy települési közösség igényeinek?

Az előbbiekkal szorosan összefüggő problémacsoport az a téma, **amelyet a lakosság emberi erőforráshiányaként** fogalmaztak meg a résztvevők. Míg az előbbi megfogalmazás az egyes, társadalmilag azonosítható és igényeikben eltérő csoportok oldaláról fogalmaz meg hiányosságokat, addig itt elsősorban az egyén megközelítésében kell rátekintenünk a témacsoportra. Abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a vidéki településeken kimutathatóan nagyobb az alulképzettek aránya a teljes népességben belül. Itt elsősorban nem is az iskolai végzettség összetételére gondolunk, hanem azoknak a képességeknek a hiányára, amely a kulcskompetenciák³ tekintetében tárható fel. Egyértelmű, hogy ezeknek a hiányosságoknak a megléte gátolja az aktív lakossági részvételt a települési kulturális élet bővítésében, vagy akár csak fogyasztásában is. A kulcskompetenciák települési szintű, az egyén oldaláról induló emelése egyfelől feltétele a helyi aktív kulturális életnek. Másfelől éppen a művelődési alapintézmények egyik igen fontos feladata lenne ezen kompetenciák aktív kialakítása.

Megválaszolandó kérdés: hogyan készíthető fel a kulturális alapintézmény-hálózat a lakossági kompetencia emelésére, különös tekintettel a kulcskompetenciákra?

A problémahalmazt, valamint a kollégák korábbi – a rendszer működésére vonatkozó – tapasztalatait, terepismeretét összegezve, a jelen írás keretei között az alábbi, a kulturális szolgáltatásokat érintő kérdésekre adhatunk választ:

- Milyen célokat szolgálhat az alapellátó rendszer?

- Ezeket a célokat milyen eszközökkel érhetjük el?
- Milyen tevékenységcsoportok rendelkeznek hozzá az egyes települési szintekhez?

A felvázolt problémahalmaz természetesen éppen úgy bővíthető vagy súlyában változtatható, mint ahogyan az elkövetkező két fejezetben felvázolandó modell is. E szakmai anyag pontos behatárolása végett ki kell jelentsük, hogy mindaz, amit eddig papírra vetettünk, és minden, ami ezután következik, az Borsod-Abaúj-Zemplén megyére lehet igaz. Azzal a megszorítással, hogy a fejlesztésben érdekelt, könyvtárosokból és népművelőkből álló szakmai grémium véleményét tükrözi.

IV. A kulturális alapellátás horizontális megközelítésben

Abban az esetben, ha meg kívánunk felelni egy újragondolt és településszintekre lebontott feladat-ellátási normának, mindenképpen szükséges meghatározni a rendszer általános funkcióit, ha úgy tetszik, alapnormáit.

A célok és a hozzájuk rendelt eszközök konkrét települési szintekre történő lebontása adja az egyes intézmények elvárható és teljesíthető tevékenységrendszerét.

Az alábbi besorolás alapkonceptiója Hazag Mihály munkája. A program résztvevői, egyetértve az abban megfogalmazott gondolatokkal, azt kiegészítve, az alábbiakban részletezett rendszert tartják szakmailag indokoltnak.

Cél	Eszköz
Identitástudat	Helyi hagyományápolás Helytörténet, lokális ünnepek Helyi értékek (szellemi, épített, természeti) Ünnepi lét kultúrája
Népességmegtartó erő	Élhető környezet (teljes körű infrastruktúra és szolgáltatás)
Közösségfejlesztés	Komplex közösségi színtér, könyvtári és közösségi Hivatásos és társadalmi animátorok
Helyi nyilvánosság	Civil szervezetek és szerveződések erősítése A helyi demokrácia nyilvánosságának biztosítása
Esélyegyenlőség a tudáshoz, a tanúláshoz és az információhoz	Képzési programok, közösségi hozzáférések, azok személyi feltételei
Széleskörű rekreációs lehetőségek	Szellemi és fizikai kikapcsolódási feltételek

V. Ellátás a települési szinteken

Mint ahogyan már korábban említettük, a kidolgozott rendszer „hiányos” abban a tekintetben, hogy nem sikerült alternatívát kínálnunk a regionális meghatározásra is. Ezt pótolni kell, akár regionális szintű szakmai kör bevonásával.

A feladat-meghatározásokkal kapcsolatosan négy megjegyzést kell tennünk, mielőtt azt részleteznénk.

a) A tevékenységi körök a legalapvetőbb települési szinten szinte kizárólag a lakosság számára történő szolgáltatást, szervezőmunkát, kultúra-közvetítést takarják. Kistérségi szinten jól definiált arányt kell, hogy képviseljen a lakossági szolgáltatás és

³ Forrás: A kompetenciák meghatározása és szelekciója (DeSeCo), 2002.

a települési szint ellátóinak nyújtott szakmai háttértevékenység. Az látható, hogy minél több egy-egy kistérségben az 1000 fő alatti település, annál nagyobb a lakossági szolgáltatás aránya ezen a szinten, hiszen maguk a települések viszonylag kevés feladatot képesek ellátni. A megyei szint már szinte kizárólag szakmai háttér szolgáltatásokat tartalmaz. Ezt a képet színezheti az, hogy más megyékben a megyei feladatellátás módja a települési és a megyei funkciókat ellátó, közösen fenntartott intézmény. Az e dokumentum keretei között nem részletezett regionális ellátási szint nyilvánvalóan a jelenleg meglévő megyei feladatkörök újrafogalmazása. Mégpedig oly módon, hogy azokat a tevékenységeket veszi számba, amelyek leghatékonyabban régiós szinten láthatók el. Ugyanakkor az elmúlt fél év eseményei országos szinten tovább nívellálják a megyei kulturális háttér-szolgáltatási hatókör jelentőségét. Néhány ritka kivételtől eltekintve, megszűntek az önálló közművelődési intézmények. A fenntartó önkormányzatok a legtöbb esetben összehívásokkal oldották meg a költségvetési megszorításokból következő szűkítések. E mellett a megyei könyvtári rendszer továbbra is stabilan „tartja magát”, különösen azokon a helyeken, ahol a megyei és a megyei jogú városi könyvtári ellátás egy intézményben bonyolódik le.

b) A feladatellátás szektor- és intézménytípus-független. Tehát a települések sajátosságai, hagyományai, a társadalmi szerveződések fejlettsége határozza meg azt, hogy mit melyik szervezet lát el. Szélső értékekben elképzelhető, hogy minden feladatot egy integrált intézmény végez, a kistérséggel együttműködésben. Másik pólusként, ideális önszerveződésben működő településeken az sem lehetetlen, hogy egy-egy feladatra létrejött civil szervezetek együttese végzi a kulturális alaptevékenységet. Nyilván a valós állapot valahol a szélső értékek között képzelhető el, oly módon, hogy az tükrözze a helyi társadalmi igényeket és erőforrásokat. Az azonban – sok okból – jelenleg nem képzelhető el, hogy ezekben a tevékenységekben ne vegyenek részt a helyi önkormányzatok.

c) Egy jól átgondolt rendszer esetében a tevékenység és az azt végző szervezeti háttér beleilleszkedik egy települési fejlesztési tervbe. Továbbá része legalább egy kistérségi kulturális fejlesztési koncepciónak.

d) A települések lélekszámától függetlenül, mindenütt szükséges egy olyan helyiség üzemeltetése, amely be tudja fogadni az alapellátás hatókörébe tartozó tevékenységeket. E közösségi tér fenntartása az önkormányzat dolga. A munka során a kollégák nem tértek ki arra, hogy ennek a térnek milyen minimális követelményeknek kell megfelelnie.

A fentiek figyelembe vételével az alábbi ellátási tevékenységi köröket határoztuk meg:

1. Kistelepülési szinten (1000 fő alatt)

Az itt lehetséges feladatellátás két lehetséges módja fogalmazódott meg:

a) A településen megvalósítandó tevékenységek, így:

- Közösségi tér biztosítása.
- Információs és tanulópont üzemeltetése.

- Valamilyen szintű könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférés (mozgókönyvtár, könyvtári kihelyező pont).
- Szükség szerint amatőr művészeti tevékenység biztosítása.
- Lehetőség szerint valamilyen társas tevékenység (klub, egyesület, baráti társaság) feltételeinek biztosítása és háttér szervezése.
- Helyi civil szervezetek létrejöttének és működésének segítése.
- Szabadidős tevékenységek lehetséges szintere.

b) A településektől „távol eső” tevékenységek feltételeinek megteremtése, így:

- Színházi látogatás, műsoros rendezvények szervezése társult formában, más településekkel közösen.
- Közösségi programok megszervezése más településekre, egy-egy közösség látogatása, fellépése más településeken.
- Könyvtári szolgáltatás szervezett igénybevétele a kistérségi központokban.
- A gyermekek „külön kulturális ellátása”, akár több kis település összefogásával is (gyermekszínház, gyermekkönyvtár, játszótér stb.).

Külön problémaként vetődött fel a kistelepülési szakember-ellátás. Ezt a kistelepülések esetében több település összefogásával lehetséges megoldani. Két különböző szinten. Egyrészt szakember alkalmazásával, több település összefogásával. Az, hogy egy szakember hány települést láthat el, az függ a lélekszámtól, a közlekedési lehetőségektől és a lakosság igényeitől. A kistelepüléseken a kulturális ellátás esetében nagy szükség van azonban a helyi lakosok aktivitására is. E nélkül nem lehet folyamatos ellátásról beszélni. E tekintetben tehát a mikrotérségi szinten dolgozó kulturális szakembernek speciális „képesítéssel” kell rendelkeznie. Nem csupán az alapszakmákban (népművelő, könyvtáros) kell jártasnak lennie, hanem készségekkel kell rendelkeznie a közösségfejlesztés és a szociális munka területén is. Feladata sok esetben nem a konkrét tevékenység megszervezése, hanem a közösségi katalizátor szerepének ellátása is.

2. Települési szinten:

- Helyi igényeken alapuló kisközösségek, klubok és amatőr művészeti csoportok létrehozása és működtetése.
- Rendezvények szervezése: közművelődési és könyvtári.
- Helyi hagyományok őrzése, ápolása.
- Szakmai támogatás, együttműködés a település más intézményeivel.
- Szabadidős tevékenységek (sakk, pingpong stb.).
- Közösségfejlesztés.
- Civil szervezetek, helyi közösségek bázishelye.
- Szabadpolcos könyvtári alapszolgáltatás.
- Helyismerteti információk gyűjtése, feldolgozása, archiválása.
- Közhasznú információk gyűjtése és közreadása.

A fenti listát kiegészítve, fontos megjegyzésként hangzott el, hogy az intézmény erre alkalmas tere bérbe vehető családi eseményekre, nem az intézményi alapfeladathoz köthető rendezvényekre.

A felsorolás alapját két, a megyében példaadón jól működő települési intézmény működése adta. Az általuk készített és a közösség által kontrollált lista ennél jóval bővebb volt, de a

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

reális megvalósíthatóság és a horizontális szempontok miatt szűkítettük.⁴

3. Kistérségi szinten megoldható feladatok:

Az ezen a szinten meghatározott feladatokat a kulturális ellátás két alapvető szakmaterületét figyelembe véve állították össze.

Alapvető kistérségi feladatok a könyvtári működés szempontjából:

- Állománygyarapítás.
- Technikai eszközök közös fejlesztése.
- Programfinanszírozás.

Alapvető kistérségi feladatok a közművelődés szempontjából:

- Tehetséggondozás.
- Művészeti programok közös szervezése (beszállítás vagy sorba rendezés).

- Mobil technika és színpad.

A két szakmai terület által közösen megvalósítandó feladatok

- Információgyűjtés a térségből.
- Információtovábbítás.
- Információ-feldolgozás a térségben (akár mikrotérségi szinten is, külön-külön).
- Kiadványok (szakmai és helyi irodalom, akár mikrotérségi szinten is, külön-külön).

A kistérségi feladatellátás kulcsintézményei a kistérségi központokban működő könyvtárak és művelődési házak. Ezek egyébként sok esetben egy intézmény két szakmai egységét képezik. Az intézmények a térségi feladatellátást két forrásból végezhetik. Egyrészt megbízást teljesíthetnek a többcélú kistérségi társulások számára. Másrészt az egyes településekkel is állhatnak jogviszonyban olyan szolgáltatások teljesítésére, amelyeket a települési önkormányzat nem tud, vagy nem akar maga ellátni. Ez a megoldás valószínűleg azokban az esetekben lehet nagyon hatékony, ahol a kis lélekszámú önkormányzat nem tud intézményt fenntartani, szakembert alkalmazni.

4. A kistérségi központok székhelyi feladatairól

A fenti feladat-meghatározás hiánya – a már említettekén kívül – az a „lista”, amely a kistérségi központok székhelyi települési ellátási feladatait tartalmazza. Erre az anyag terjedelmi korlátai és a munkát végző csoportok időkerete miatt nem térhettünk ki. E tekintetben azonban fel kell hívni a figyelmet néhány – az elmúlt években tapasztalt – tendenciára:

1. A városok kulturális ellátását egyre inkább egy nagyobb, sok feladatot és épületet magában foglaló intézményen keresztül kívánják megoldani a fenntartó önkormányzatok. Bár a szakmai tendenciák alátámasztják a kulturális szolgáltatások sokszínűségének és átjárhatóságának gondolatát, a legtöbb esetben az összevonások indoka nem ez. A leggyakrabban használt érv a takarékoság. A szakma közös feladata az, hogy ebből az anyagi kényszerűségből erényt kovacsoljon, és haladjon az egységes kulturális alapellátás szolgálata felé.

2. A lakossági szórakoztató rendezvények esetében (majális, szórakoztató fesztiválok) az önkormányzatok egyre gyakrabban „kiszervezik” az eseményeket a saját intézményükből, elsősorban vállalkozók számára. Ennek okait feltárni nem ennek a tanulmánynak a feladata, de látható, hogy ezzel a települési döntéshozók a saját intéz-

ményüket hozzák hátrányba. Egyrészt csökkentik a lakossági elismertséget és ezzel az intézményi legitimitást, másrészt csökkentik az anyagi mozgásteret is. Hiszen ezeknek a nagy költségvetésű eseményeknek a hátterével volt – ha kis mértékben is – mód betömni az alapellátás finanszírozásában mutatkozó egyre nagyobb réseket.

5. Megyei szintű feladatellátás

A megyei szintre utalt feladatok már elsősorban a szakmai háttér-szolgáltatásokat jelentik. A legalapvetőbbek a következők:

- Információgyűjtés, -feldolgozás.
- Adatgyűjtés, feldolgozás.
- Továbbképzés.
- Megyei koordináció.
- Szakmai rendezvények fórumok.

A felsorolás kiegészítéseként meg kell még említeni, hogy a közigazgatási rendszer átalakulása némileg bizonytalanná teszi ennek a megközelítésnek a jövőbeni perspektíváit. Azt azonban látni kell, hogy sok olyan funkció van, amelyet régiós szinten nem lesz lehetséges szervezni. Ennek két oka van:

1. A terület nagysága egyszerűen hozzáférhetőségi problémákat vet fel. Ez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében néha még megyei szinten is gondot okoz.

2. A szakmai műhelyek és közösségek, melyek zálogai a folyamatos megújulásnak, régiós szinten nem szervezhetők. Túlságosan sok szakember, túl nagy távolságokban, túl sok és szerteágazó, megvitatandó kérdéskörrel. A jelenleg működő mechanizmusok szerint legalább évi 4-5 egynapos, rövid és legalább egy hosszú szakmai fórumra van szükség az élő együttműködés fenntartásához.

VI. Záró gondolat és köszönet

A két szakmai csoport által közösen kiérlelt koncepcióra rátekintve megállapíthatjuk, hogy a már működő „jó gyakorlatok” alátámasztják azt. Az azonban nyilvánvaló, hogy a közös gondolkodást tovább kell folytatni. Olyan szakmai műhely létrehozását és működtetését kell továbbra is szorgalmazni, ahol a kulturális alapellátásban érdekelt szakembercsoportok tovább finomítják, a kellő helyen kiegészítik a felvázolt ellátási modellt.

Azonban minden – akár nagy műgonddal kiérlelt – elméleti konstrukció a gyakorlatban mérte meg. Attól függ az eredményesség, hogy a szakpolitika szándékai mennyire válnak konkrét fejlesztési forrásokká. Attól is továbbá, hogy a különböző helyi szinteken eléggé felkészültek-e a fejlesztések fogadására.

Alapvető tehát a rendszert működtető kollégák folyamatos ön- és továbbképzése. Szintén kulcskérdés, hogy milyen módon lehetséges megtalálni a közös hangot a helyi döntéshozókkal, meggyőzni őket arról, hogy a kultúra települési megtartó erő.

Ennek hatékony segítése az e műhelymunkát szervező két intézménynek: a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárnak és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézetnek az alapvető feladatai közé tartozik.

Ezen összefoglaló közreadója köszönettel tartozik azoknak a kollégáknak, könyvtárosoknak és népművelőknek, akik idejüket nem kímélve vállalták a közös munkát és gondolataikkal hozzájárultak közös munkánk sikeréhez.

Készült a 2007. február 2-a és 4-e között, Jósvafőn és a május 14-én, Miskolcon megtartott műhelymunka ismertetőjeként.

Összeállította: Bordás István

⁴ A teljes listát lásd a 2. számú mellékletben.

NÉMETH JÁNOS ISTVÁN

A KÖZMŰVELŐDÉS HELYE ÉS SZEREPE A KISTÉRSÉGBEN

A kistérségekre vonatkozó ismeretek szakszerű bővítése a közművelődési főosztály egyik *stratégiai prioritása* (Közművelődési Stratégia 11. p. vö. Szín 12/4. száma). Az a – jogalkotási folyamatokat befolyásoló – törekvésünk, hogy a kistérségekben megvalósuló közművelődési együttműködések, társulások, tevékenységek támogatási gyakorlata, központi költségvetésből történő normatív finanszírozása, *pontos mutatók összeállításával és alkalmazásával, felvállalható legyen a mindenkori költségvetési törvényben.* (Hasonlóan az oktatási, a szociális és részben a mozgókönyvtári feladatokhoz.)

E mutatók kidolgozása érdekében a közművelődés országos szakfelügyelete kiemelt programként kezeli a kistérségekben megvalósult szakfelügyeleti jelentések összegzését. Évi 30-40 kistérségi összefoglalót tervezve, 3-4 év alatt végezhető el ez a munka. Természetesen a jogszabályalkotáshoz és a -módosításhoz már a 20%-os összegzés után is tudunk általánosítható tapasztalatokat megfogalmazni.

Célunk:

1. szakmai alapanyag biztosítása a kistérségi kulturális stratégiához,
2. ellátási modellek és mérőszámok kidolgozása a normatív finanszírozáshoz,
3. a kistérségek közművelődési ellátásának minősítése,
4. az eredmények és a hatások bemutatása,
5. a várható gazdasági hatások, a munkahelyteremtés számszerű kimutatása.

Előfeltevéseink az alábbiak voltak:

- a) A kultúra és a közművelődés a kistérségi identitást generáló tudásanyag és szakszerűség.
- b) A szakfelügyelet által érzékelt kistérségi identitások, közművelődési ellátási formák tipizálhatóak.
- c) A kistérségek kulturális összetartozása csak részben fedi a közigazgatási (ma többcélú) kistérségi felületeket, hol kisebb, hol átfogóbb annál, több részből összetevődő, hol azt keresztező, de ez a flexibilitás racionális eszközökkel kezelhető.
- d) A kistérségi közművelődési együttműködések forrásbővítő lehetőségeket hordoznak, a normatív támogatás racionális mutatókkal megalapozható és nyomon követhető.
- e) Tapasztalataink közreadásával, hasznos adalékokkal szolgálhatunk a közigazgatási változásokhoz, a költségvetés normatív támogatási rendszerének korszerűsítéséhez.

Szemléleti alapok

A két kultúra (értékrend) összehasonlítása, következtetések

A korábban leírtak szerint a két kultúra, értékvilág mögött két szemléletmód, mentalitás, kompetencia és munkaszervezés modellezhető. Négy olyan területen, mely a stratégia tervezésében meghatározó, táblázatban összegezzük az alapvető eltéréseket.

	cél	tevékenység	kapcsolat	értékelés
A	pragmatikus	szervező - racionális	nyitott	egzakt
B	elvon	elemző - hipotetikus	zárt (posztmodern)	értelmező

A táblázatban rendszerezett kultúrák, világképek summázata:

Tovább nem halasztható feladat a két kultúra tervezésmódszertanának *szinkronizálása*. Azaz megtalálni azt a közös nyelvet, fogalomrendszert, mely a két világot érthetővé teszi egymás számára. Tulajdonképpen ez a feladat jelenti a Közművelődési stratégia szemléleti és módszertani újdonságát is.

Ezzel::

1. hitelesítjük (és érthetővé tesszük) az „EU-s pragmatizmust” a közkultúra világában dolgozó értelmiségiek körében, felfrissítve a kulturális területet a *területfejlesztés, a projectciklus -*

Jelenleg 30 kistérség összefoglalása készült el, az 1. ábrán látható szerkezetben, mintegy 340 önkormányzati feladatellátást elemző szakfelügyeleti jelentés alapján. Ezek között találunk prosperáló kistérségeket (pl. bajai, sárospataki), illetve az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségéről, az abaujhelyköziről készült összegzést egyaránt. Az eredmény meglepően gazdag, és az előkészítés eredményeként jól rendszerezhető ismeretanyag a kistérségekről általában és pontosan leírható, így konkrétan a *normatív finanszírozásra alkalmas közművelődési feladat-ellátási tevékenységmodellek*. A program továbbfejlesztésében fontos körülmény, hogy ezeket a többcélú kistérségek munkaszervezetei megkapják.

A kistérségi összefoglalók elkészítését szorgalmazzuk a jövőben is. Az elkészült jelentések összefoglaló anyagát a tervek szerint 2008. első negyedévében hozza nyilvánosságra a közművelődési főosztály.

Hasonlóan sikeres kezdeményezés volt a Közkincs-program részeként 2007-ben meghirdetett pályázati program, melynek kedvezményezettjei *közkincs kerekasztalokat* hoztak létre, nem utolsósorban a *kistérségi közművelődési stratégia* megalkotására.

Az itt következő tanulmányban bemutatjuk a kulturális ciklus stratégiai tervezésének módszertanát, különös tekintettel a *kistérségi közművelődési tevékenységek sajátosságaira*.

Jelenleg 30 kistérség összefoglalása készült el, az 1. ábrán

menedzsment (PCM) a racionális tervezés és az értékelés technikáival. E tisztázó folyamatban a KTM-kultúrához tartozók természetesen kapcsolódhatnak az Európai Unió strukturális alapjaihoz, ezzel nélkülözhetetlen anyagi források közelébe kerülve. (Az „Eus-támogatásokról” folyamatosan tájékozódhat a szakmai közvélemény az erikanet.hu honlapon. A Szín következő számában összefoglalót közlünk mind a támogatásokról, mind a pályázatok indulásáról és azok körülményeiről.)

2. Hiteles és egzakt módon alátámasztott érveléssel érthető és elfogadott lesz a PCM-kultúrához tartozók táborának is a kulturális

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

terület (szakmáink) fontossága, a kultúra horizontális jellegéből következő költségvetési többletráfordítás indokoltsága.

A tapasztalatok szerint az *uniós alapok* elosztásában a profeszionális menedzserek nagyra értékelik és igénylik is a jól meg-alapozott kulturális érvanyagot.

A közművelődés világát fegyvelmezzük tehát a szükséges racionalizmussal, az Európai Unió számunkra közvetített rideg pragmatizmusát pedig humanizáljuk a kultúra - művelődés nélkülözhetetlen értékeivel.

A közművelődési tevékenységek és szolgáltatások rendszerése, értékelése

A KTM-kultúra szakmai érvelésének egyik legproblematikusabb része a szakterületek értékelése. Az OKM Közművelődési Főosztálya által korábban közreadott szakfelügyeleti segédanyagok ugyan némi támpontot adtak ehhez. Minőségi előrelépést jelent a *közművelődési tevékenységek minőségfejlesztése* érdekében végzett szakértői munka, különös tekintettel a *Közművelődési fogalomtár* megszületésére. Ez a kiadvány egységes *definíció- és indikátorrendszerrel* nélkülözhetetlen kézikönyve lesz szakterületünknek mind a *pályázati*, mind a *szakfelügyeleti*, mind a *jogszabály-előkészítési*, mind pedig a *minőségfejlesztési* munkában.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 76. §-a 1-2. szakaszainak a-h pontjai pontosan meghatározzák a közművelődés területén a „települési önkormányzatok kötelező feladatait, ennek különös formáit”. Az a-h pontban felsoroltak egyértelmű vezérfonalat adnak a közművelődési munka rendszerezéséhez.

Valójában a törvény szövegszerűen deklarálja azokat a *kultúraterületeket*, melyeket a *közművelődési gyakorlatban* a helyi önkormányzatok *feltételrendszer biztosításával* kötelesek támogatni.

Adva vannak tehát a *fő kultúraterületek* – melyek tartalmazzák az egyén társadalmi érintkezéseinek viszonylagosan teljes körét –, s ezekhez a monitoring során tudatosan *hozzárendeljük* a helyi *közművelődési gyakorlatot*.

Az 2. táblázat fogalmi apparátusa ehhez a szinkronizálási (hozzárendelési) gyakorlathoz kíván használható modellt adni. A modell egyrészt a kulturális törvényben definiált követelmények jól áttekinthető rendszerén, másrészt a közművelődési szakmai változásokat figyelemmel kísérő *szakirodalom* és *szakfelügyelet* elméleti felhalmozásain alapul². A táblázat általános és a szakfelügyeleti gyakorlatban használatos útmutatást nyújt a szakmai tevékenységek összesítésének a *sorrendjére*, valamint a közművelődési gyakorlat *formai* sokszínűségének bemutatására, minősítésére.

A táblázat segítségével érzékeltetjük az európai értékrenddel, pontosabban a PCM-kultúrával való, valamint a kultúra horizontális jellegéből adódó ágazatközi (interspecial) kapcsolódás lehetőségeit is.

¹ A *Közművelődési fogalomtár* a CXL című szakmai folyóirat külön-számaként kötetben 2007. december havában jelenik meg.

² A *fogalmi apparátus kidolgozásához* az 1997. évi CXL törvény szövegén túl különösen fontos volt Gelencsér Katalin átfogó tanulmánya, mely a törvény előkészítő szakaszában készült. Dr. B. Gelencsér Katalin: *A közművelődés helyi funkciói és feladatai* in.: *Közművelődési tanulmányok* 1976. szerk. Szabó Károly JPTE-MH kiadásában, 1996. 261-291. p.

Az indikátorképzés alapjai

E fejezetben kell kitérni a PCM-kultúra pragmatizmusát megtestesítő monitoring tevékenység kulcsszereplőire, az *indikátorokra*. Az indikátorok kiemelten fontosak a *kulturális ciklus* és a későbbiekben tárgyalt *stratégiai tervezés* több fázisában is. A tervezési - programozási fázisban az indikátorok által számszerűsítve jelöljük ki céljainkat, a *végrehajtás* során az indikátorok által szolgáltatott információkon keresztül vizsgáljuk a programok előrehaladását, az *értékelés* során pedig újfent csak indikátorok információit használjuk a projekt sikerességének vizsgálatahoz, miként a *hatáselemzések* készítésekor is.

A PCM-kultúrában használatos *input, output, eredmény* és *hatás* indikátorok mellett a KTM-kultúra indikátorképzésében meg kell még különböztetnünk a *kemény* és a *puha* indikátorokat. Ez a közművelődési tevékenységek mögött meghúzódó *számszerűsíthetőség eltérő jellege* miatt szükséges. Vegyünk két példát.

A felnőttképzés indikátorképzése viszonylag egzakt (3. kultúraterület). A résztvevők száma, a folyamat során történtek, az eredmények, hatások, ráfordítások viszonylag pontosan számszerűsíthetők, indikátorokkal kifejezhetők (ld. 2. melléklet).

Nézzünk egy programot a 4. kultúraterület köréből! A kórusverseny résztvevői, az érintett települések száma pontosan kifejezhető indikátorokkal, de az élmény vagy akár a ráfordítások, netán a közvetlen és közvetett haszon kimutatásának esetlegessége szükségképpen „felpuhítja” a számszerűséget és föl-erősíti az *értelmezést*, vagyis a tevékenységek hasznosságának, fontosságának megmagyarázását a számok elvont világának bizonyító erejével szemben.

A közművelődési munka viszonylag egzakt minősítése mellett ez az igazi nóvum a közkultúrát értékelő tevékenységben. Az értékelés korábbi *saláta gyakorlatát* ez a *szintetizáló gyakorlat* tudja meghaladni. A monitoring PCM-kultúrából átvett fogalomkészlete, módszertana úgy működhet a kezünkben, mint egy pontos műszer, vagy akár mint a vegyérték- és fajsúlytáblázatok a kémikusok és a fizikusok gyakorlatában.

A monitoring korrekt feltételrendszert biztosít a *normativitás érvényesítéséhez*. E rendszer sikeres alkalmazásával valósítható meg a szakmai értékelő munkában az *igazi léptékváltás*, melyben a kisipari módszerek esetleges és sokszor önkényes alkalmazását felváltja az üzemi módon működő, letisztult, analitikus eszközökkel végzett munka.

A kulturális ciklus stratégiai tervezésének általános modellje

E tapasztalatok hirtokában végezhető el a kulturális ciklus stratégiai tervezése. Itt szükséges tisztázni, hogy stratégiai tervezésen alapvetően mást ért a területfejlesztés menedzsmentje és mást a kulturális élet szereplőinek zöme. Míg a PCM³ tervezési gyakorlata alapvetően háromdimenziós (szakpolitika, programok, projekt), addig a KTM egy, maximum két dimenzióban gondolkodik a tervezés során.

A fejlesztéspolitika módszertanának *integrált megközelítése* az *életciklus-modell*. Ez a különböző szintű fejlesztéspolitikai akciókat – szakpolitika, program, projekt – folytonos és ismétlődő programok sorozataként fogja föl. Az életciklus-modell egymás-

³ project-ciklus menedzsment (PCM)

ra épülő fázisokból áll. Az első fázis a *probléma felismerése*. A problémára adott válaszként, következő lépésként kialakítanak egy *stratégiát*⁴, illetve egy *beavatkozási tervet*. A terv végrehajtására készül a *cselekvési program*, ezt követi a *megvalósítás*, amelyvel párhuzamosan zajlik a *monitoring tevékenység*. Ennek tapasztalatait összegzi az *értékelés*, illetve a szükséges *korrekciók* megtétele. A ciklusok az időben folyamatos láncolatot alkotnak, összefonódnak, így az egyes ciklusok szükségszerűen kapcsolódnak a következőbe, mintegy egymás feltételeiként.

A *ciklus* és *stratégiai* tervezés együtthatásának kimutatása gyakorlatilag nem történt még meg a kulturális szakterületen. A 2. ábra az együtthatást modellálja, alapvetően két tervezési lehetőséget bemutatva.

Első megközelítésben *stratégia* (I.), *stratégia* (II.), *ciklus* (III.) látunk, amennyiben kistérségi közművelődési tevékenységet helyezünk a legbelső körbe. (pl. kistérségi kulturális programok, képzési terv, falugondnok-hálózat kiépítése).

A második lehetőség *stratégia* (I.), *stratégia* (II.), *stratégia* (III.) klasszikus ciklustervét modellálja, amennyiben területi egységet helyezünk a legbelső körbe (kistérség, régió kulturális stratégiájának elkészítésekor).

Az első esetben két stratégia meghatározottságában egy közművelődési tevékenység ciklikus működését modellálhatjuk, másodsor egy klasszikus ciklusmodellt látunk. Mindkét esetben a nemzeti fejlesztési terv, az ágazati kulturális stratégia alá kerül a kistérségi (regionális) kulturális stratégia, vagy tevékenység.

A *kulturális ciklus stratégiai* tervezése valósítja meg a PCM-kultúra módszertanának feldolgozását a KTM-kultúra szakterületein. Ennek következményei ma még beláthatatlanok, szükségessége mindenestre aligha vitatható.

A *kulturális érdekérvényesítés eredményességének alapfeltétele* a kistérségekben is az, hogy együtt éljünk Európának ezzel a PCM *kulturális hozományával* és felhasználjuk azt a Magyarországon oly nagy hagyományú *kultúra és közművelődés társadalmi-gazdasági hasznosságának* szakszerű bizonyítására.

A kistérségi kulturális stratégia szemléleti alapjainak tisztázása után emeljük ki a kistérségek általánosítható kulturális jellemzőit, illetve a stratégia keretében tervezhető legfontosabb művelődési tevékenységeket, szolgáltatásokat.

A kultúra és a közművelődés szerepe a kistérségi önzonosság fejlesztésében

A demokratikus társadalmi berendezkedést elősegítő jogalkotás középpontjában a társadalmat alkotó ember áll. Először tehát konkretizáljuk azokat a dimenziókat, kulturális léptékeket, melyek az egyes embert az egyetemességhez és a lokalitáshoz kapcsolják. Az egyszerűség kedvéért ezeket a dimenziókat *szintekbe* rendezzük. (Figyelembe véve a kistérség „besorolásával” kapcsolatban a közigazgatási szakirodalomban kialakult fogalomrendszert.)

Az *európai kultúra* az a legtágabb keret, mely Magyarország és az itt élők döntő többsége számára az egyetemes létezéshez kötődést meghatározza. Az európai kultúra a világ más nagy

kultúráihoz hasonlóan definiálható, történelme során jellemző sajátosságokkal rendelkezik, ezek biztosítják helyét a mai világban. A hozzátartozás létszerűen alakul ki, de a ragaszkodás hozzá már erősen érzelmi, etikai viszonyt feltételez. Ugyanakkor az európai kultúrának messzemenően életvitel-szervező ereje és jelentősége van a hozzá tartozók számára. Nincs az egyes ember számára olyan kulturális szegmens, melyben ne lehetne kimutatni az európai történelemben kikristályosodott szokásokat, elvárásokat, mintákat, mindazokat a követelményeket, melyek megtartása biztosítja az együttélés nem könnyű folyamatosságát. Jelen korunk számos konfliktusa éppen a nagy kultúrák közötti eltérő életvitel-szervezésből adódik, bizonyítva azt, hogy az európai kultúra is messzemenően komplex képződmény. Az ehhez kapcsolódó nemzeti kultúrák valójában árnyalják és tagolják ezt a komplexumot, az egyes ember számára meghatározó jelentőséggel.

A *nemzeti kultúrák* és az egyén kapcsolatrendszerében olyan konkrét viszonyok erősödnek föl, mint a gazdasági, politikai és érzelmi kötődések. E vonatkozások jórészt az intézményes szocializáció során alkotnak személyiségjegyeket, ennek megfelelően eltérő az intenzitásuk. Ez egyaránt vonatkozik az egyén képzettségére, generációs hovatartozására, kisebb részben pedig a család, illetve a kortárs csoport és a civil közösségek meghatározottságaira. E függőségeket általában törvényekbe foglalták, s jórészt kötelező jellegűek. A nemzeti szimbólumok, példák, minták és vonzalmak összességében nyilván az önkéntesség a meghatározó, éppen ezért ennek vizsgálata jóval problematikusabb.

További fontos sajátossága ennek a kultúraszintnek, hogy nem szükségképpen egynemű. Azaz gyakori a különböző kapcsolattípusok eltérő értéktartalma. Számos példa van erre, elég, ha csak a politikai rendszerrel való elégedetlenségre, illetve a nemzeti érzés pozitív értéktartalmára utalunk, a lassan már csak emlékeinkben élő magyarországi (és kelet-európai) disszidensek esetében, vagy a nemzeti érzés iránti közöny és a gazdasági elégedettség együttesére számos kortárs újkapitalistánk esetében.

Összességben tehát a nemzeti kultúrák részben összegyűjtik az adott történelem során felhalmozott produktumokat, örökséget, másfelől viszont tagolják az európai kultúra komplexumát, megkönnyítve ezzel az egyén számára létezésének otthonossá tételét.

A *megyei - regionális kultúrák* elemzése és hatásmechanizmusának kimutatása jóval bonyolultabb, mint az első két kultúraszint esetében. Ez alapvetően két okra vezethető vissza. Az e kultúrákhoz való tartozás alapvetően bürokratikus jellegű. Másrészt a magyar történelem sajátossága miatt a megyék jórészt prezentálják a trianoni békediktátumtól csonka ország minden negatívumát. Nem véletlen, hogy igazi megyei identitásról csak az „egynevű” megyék esetében beszélhetünk. Az ötvenes években kialakított megyerendszer máig szívós továbbélése valójában politikai kérdés és probléma, éppúgy, mint a régiók léte, kialakítása és ellátása funkciókkal. Nem nehéz megjósolni, hogy nem ezek a változások lesznek uniós csatlakozásunk dicsőséges fejezetei.

A *kistérség kultúrája* az összes kultúraszint közül a legérzékenyebb, éppen ezért érzékelése nem nyilvánvaló, érzékeltetése pedig nem is egyszerű feladat. *Kistérségi kultúrának* nevezünk minden olyan örökségegyüttest, mely léteben és hatásában túlnő egy település határán, emblematikusságát, adottságait több település (község) lakója is elfogadja, életében, fejlesztésében kimutatható az

⁴ A PCM szakirodalom a stratégiát legáltalánosabban a célok olyan csoportjaként határozza meg, melyeket be lehet illeszteni egy konkrét és önmagában is életképes projektbe, a rendelkezésre álló idő és erőforrások függvényében. A stratégia áttekinti a különböző beavatkozások, megoldási lehetőségek, módszerek megvalósíthatóságát.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

e kulturális képződmény övezetébe tartozó települések együttműködése, a hozzá való kötődés változatos szimbólumokban reprezentálódik. A kistérség kultúrája nem kötődik feltétlenül közigazgatási egységhez, de nem is kizárt e két szervező erő közötti azonosság. (Az 1984-ig létezett járások jelentős részében kimutatható volt ez az átfedés.) A kistérségi kultúrához való egyéni kötődés leginkább mentális jellegű, s a korábbiaktól eltérően teljesen önkéntes, a másodlagos szocializációs szektorokban sajátították el.

Az, hogy valaki Csepel-szigeti, bihari, jási, pilisi, jórészt a gyermekkorban alapozódott identitásélem. A település határát elhagyó ifjúkori kalandok éppúgy hozzátartoznak ehhez az élményvilághoz, mint a nagybevásárlások, a felsőbb iskolába járás, netán az első kórházi emlékek. Ide tartoznak mindazon történetek, mesék, családi kapcsolatok, melyek a kistérség kulturális hálójának sűrűségét meghatározzák.

Kistérségi közművelődés minden olyan szakmai cselekvés, mely (sajátos eszközeivel) a kapcsolatok generálásában elősegíti ezen együttműködések sokszínűségét, összességében a kistérség önazonosságának gazdagodását, erősödését szolgálja.

A helyi társadalom kultúrája az egyén számára létszerűen adva van. Társadalmi közérzetét, mindennapi életvitelét, életmódját közvetlenül befolyásoló feltételrendszer. Elsajátításában a mindennapi élet tapasztalategyüttese éppúgy fontos szerepet játszik, mint az intézményi szocializáció, a családi emlékezet. Az ott élt idő meghatározóan fontos a helyi kultúrához kötődésben. Egészen más például egy több évszázados generációs folyamatosságot élő kőszegi család helyi kulturális gazdagsága, mint adott esetben egy első generációs budapesti, aki jószerevel azt sem tudja, melyik kerületben lakik. A helyi kultúra egyik legvonzóbb sajátossága, hogy az egyén által talán a legátfogóbban formálható, közvetlensége, elevenisége okán.

Nézzük most az elmondottakat táblázatba rendszerezve:

Kultúraszintek	Jellemzők	Kapcsolatok jellege
1. Európai kultúra	Kötelező, morális kiállás	Norma és értékrend, etnosz, életvitel-szabályozó normák
2. Nemzeti kultúra	Kötelező, értékválasztás	Érzelmi, gazdasági, politikai
3. Megyei - regionális kultúra	Kötelező	Bürokratikus
4. Kistérségi kultúra	Önkéntes, látens	Mentális
5. Helyi kultúra	Kötelező, átélhető	Létszerű

A kistérségek identitásával összefüggő kulturális-közművelődési sajátosságok

1. Hívószó

Annak a „szignálnak” az érzékelése, melynek elhangzása után a kívülállónak mintegy „beugrik” az adott térség, az ott élők pedig általában büszkén vállalják azt. Például: Biharország, Zobor-vidék, Csepel-sziget stb.

2. Emblematikusság

A „közös nevező” kifejezője, mely mintegy mentális, szimbolikus és érzelmi sűrűtménye a kistérségnek. Ez lehet néprajzi, munkamegosztási - termelési, történelmi, termékek által hordozott embléma. Ez napjainkra vizuálisan (viselet, műtárgy, eszköz stb.), vagy szájhagyományban illetve népzeneben jórészt letisztult. (Például: nyugati palócság, mézszegítés, jászok, gyékényező, pákászok...)

3. A kistérséget összefűző „közös nevező” (azonosság) bemutatása, úgymint:

- Gazdasági - infrastrukturális (kohászat, autógyár, bánya, gyógyfürdők)
- Földrajzi egység (társzervező hegység, folyó, medence, láp, hasonlók)
- Társadalmi, nemzeti - etnikai, etnográfiai, egyéb
- Érzelmi, szimbolikus
- Művelődéstörténeti, irodalmi, zenei, művészeti és népi hagyományok
- Közigazgatási (város és vidéke, országgyűlési választókeretek, statisztikai, volt járási)
- Intézményes kezdeményezés (szövetségek, közművelődési intézmények által szervezett stb.)

E „közös nevezők” érzékelése, bemutatása lesz a későbbiekben a rendszer gerince, a kistérségek kulturális azonosságát bemutató modell, morfológia középpontja. Külön érdekesség lesz, hogy vajon a kistérségek összetartozásában mely alkotóelem lesz domináns, kimutatható és melyik elenyésző.

4. A kistérséget reprezentáló dokumentumok (azok másolatának) összegyűjtése

Itt mindazok a szerződések, együttműködési megállapodások, szándéknyilatkozatok, a gazdasági társulások dokumentációja, pályázati (projekt) anyagok, valamint egyéb kiadványok feldolgozandók, melyek a kistérségi együttműködés tartalmára és formájára, azok kodifikálására illetve minőségére utalnak.

5. A kistérségi „közös nevező” hatásának érzékelése az adott településen

A kistérség együttműködési érzékenységének egészen kivételes mérése valósul meg az itt beérkező adatok által. Itt kell értékelni a kistérségi összetartozás minőségét a vizsgált településen; valamint a kulturális azonosság katalizátor szerepének a megnyilvánulásait vagy hiányosságát (tudnak egymásról, számon tartják a kistérségben történeteket, visszahat a kistérségi azonosság a település mindennapjaira, avagy nem stb.).

6. A kistérség kulturális identitásán alapuló, arra felvezető programok, események, funkciók

Itt bőséggel lehet felsorolni a legkülönbözőbb műfajú programokat, melyek éppúgy érintik a térség idegenforgalmát, mint a közművelődési, sport- és egyéb jellemzőit: nemzetiségi találkozók, falunapok, kulturális túrák, hagyományápoló bemutatók, iskolán kívüli képzések, várjátékok, népszokások, egyházi ünnepek, zárandoklatok, búcsúk, térségi bemutatók... A felsorolás az összegyűjtött tapasztalatok alapján tipizálható lesz, akár

mint a későbbi kistérségi közművelődési szakfeladatot ellátó személy, intézmény törvényben kodifikálható feladata, vagy mint a kistérségi szerepkörben ellátandó tevékenységek köre, a korábban kidolgozott stratégiai modell általános keretének konkrét tartalma.

A kistérségi szinten szervezhető és tervezhető közművelődési tevékenységek

Jelen tanulmányunkban alapvetően a korábban összefoglalt közművelődési tevékenységekre és szolgáltatásokra koncentrálnunk. A stratégiai tervezés helyzetelemző részében azonban megkerülhetetlen feladat a térség közkulturális adottságainak felmérése is.

A közművelődési tevékenységek és szolgáltatások közül az alábbi területek kistérségi ellátása indokolt és lehetséges:

- Szakmai információs rendszer és adatbázis összeállítása, működtetése
- A munkaerő-piaci helyzetet javító felnőttképzések, programok indítása a közművelődési intézmények rendszerszerű bevonásával
- A kistérség hátrányos helyzetét javító pályázatokhoz, programokhoz való csatlakozás (esélyegyenlőtlenség csökkentése, kulturális turizmus, kulturális utak kialakítása, fejlesztése)
- A kistérségben hagyományos vagy hagyományt teremtő programok szervezése
- Szakemberek közös alkalmazása a kistérségeken
- Szakmai napok, továbbképzések szervezése

➤ A kistérségi szolgáltatásokat elősegítő infrastruktúra kialakítása

(pl. hordozható színpad, közlekedési eszköz, számítógépes hálózat stb., közös fenntartás és működtetés)

- Közösségfejlesztő programok megvalósítása
- Kulturális stratégia készítése

Az itt felsorolt példák részint hagyományosan működnek a kistérségekben, részint az operatív programok preferenciáihoz alkalmazkodó kezdeményezések. Természetesen a helyben lakók igénye, kreativitása, ötletgazdagsága árnyalhatja ezt a „kínálati listát”.

A legfontosabb követelmények a kistérségi közművelődési stratégia tervezésben:

- a rendszerszemlélet (PCM-módszertan) érvényesülése, a cél és a kötelezettségek pontos meghatározása,
- az elmélyült, pontos helyzetelemzés,
- a beavatkozások (fejlesztendő tevékenységek) szakszerű megfogalmazása,
- a pontosan ellenőrizhető indikátorok rögzítése,
- az eredmények és a hatások bemutatása,
- a várható gazdasági következmények, munkahelyteremtés számszerű kimutatása.

(Az természetesen nem véletlen egybeesés, hogy a rendszerbe foglalt stratégiai követelmények gyakorlatilag egybeesnek az „uniós pályázati kiírásokban” egzakt módon megfogalmazott elvárásokkal.)

A MEGYEI (FŐVÁROSI) KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKMAI TANÁCSADÁS ÉS SZOLGÁLTATÁS FELADATAI

1. Bevezetés

1990. óta a megyék (nemcsak a közművelődési feladatellátás kapcsán) keresik identitásukat és legitimációjukat. A közgazgatási rendszer megőrizte a megyéket, és az Európai Unió más logikája ellenében, a kulturális ügyek tekintetében az 1997. évi CXL. tv.¹ a települési önkormányzatok mellett a megyei önkormányzatok feladatait nevesíti konkrétan. Megemlíti a regionális és kistérségi feladatokat, de tételesen a megyei feladatokat fogalmazza meg.

Az önkormányzatiság filozófiája azonban a rendszerváltás után merőben más alapvételbe helyezte a megyei és a települési önkormányzatokat. A legfontosabb változás az, hogy a két szint nem alá-fölé rendelt viszonyban van egymással.² Megszűnik a megyei szint újraosztó feladata (akár kultúrpolitikai, akár pénzügyraosztási tekintetben). Ezzel együtt a felettes szerepkörből is kikerülnek a megyék. A szakfelügyeleti rendszer, átalakítása után sem helyezi a megyéket a közvetlen (elsőfokos) ellenőrző szerepkörbe. (A szakfelügyeleti helyszínek kijelölésére, az elkészült jelentések tartalmának ismeretére is folyamatos megyei igény jelentkezik.)

A törvény a közművelődéssel kapcsolatos megyei feladatok középpontjába a **tanácsadást és a szolgáltatást** helyezi. Az alanyok, akik számára a megye tanácsot adni és szolgáltatni köteles, a következők: a megye³ **települései**, önkormányzatai, közművelődési intézményei, szervezetei és közösségei.

A szabályozás alapfogalma tehát a **település**, illetve ezek önkormányzatai, intézményei, szervezetei és közösségei. A törvény a megyei önkormányzatok számára a tanácsadás és szolgáltatás működési feltételeinek biztosítását kötelező feladatként rendeli el: gondoskodást a feladatok megoldásáról. Nem ír azonban elő intézményi garanciát, a szabályozás az erre a célra alapított intézmény (megyei művelődési központ) működtetését csak lehetőségként említi.

A 85. § hét pontja adja meg a feladatok csomópontjait, amelyek:

a) elősegíti a területén működő települési önkormányzatok, nemzeti és etnikai kisebbségi önkormányzatok és a megye területén működő közművelődési szervezetek művelődési céljának megvalósulását

b) együttműködik a Magyar Művelődési Intézettel, az országos szakmai érdekképviselői szervekkel

c) közművelődési tevékenységgel összefüggő elemzéseket és fejlesztő programokat készít és hasznosít

d) részt vesz a térség nemzetközi, országos, megyei közművelődési rendezvényeinek szervezésében, gondozza a kistérségi,

megyei, regionális, országos és nemzetközi kulturális kapcsolatokat

e) gyűjti és összesíti a közművelődési információkat, megyei (fővárosi) adattárat kezel

f) elősegíti a megye (főváros) környezeti, művészeti, közművelődési értékeinek, sajátosságainak bemutatását

g) végzi a közművelődési tevékenységek szervezőinek, vezetőinek szakmai képzését és továbbképzését.

Akárcsak a települési önkormányzatok esetében, a megyei önkormányzatok számára is rendeletben kell a feladatok megvalósításának módját rögzíteni. Ahogyan a települési önkormányzatok is meglehetősen általános rendeleteket produkáltak, nincs ez másként a megyei rendeleteknél sem. A testreszabás, a helyi lehetőségek vizsgálata, a „helyzet” elemzése szinte mind-egyikben felszínes, elnagyolt vagy egyszerűen hiányzik. (Lehetséges, hogy a rendeletet előkészítő munkaanyagként léteznek ezek a helyzetelemző, feltáró anyagok; a jogszabályba azonban nem kerültek bele.) A rendeletek hatálya (a jogi szöveg sajátosságainak megfelelően) kiterjed többnyire a feladatot ellátó intézmény, illetve szerv nevére, valamint a szervvel - intézménnyel igénybevevői viszonyban állókra (pl. Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár megye). Más esetekben szélesebben értelmezik a jogalkotók a hatály jellegét és a rendelet hatálya alatt említik a Közgyűlést, annak bizottságait, az önkormányzat hivatalát és azon intézményeket megveszerte, amelyek a jogszövegben felsorolt feladatok valamelyikét ellátják (pl. Pest megye, Nógrád megye).

A megyei rendeletek tartozékaként a feladatok felsorolását említhetjük, ez a felsorolás a vizsgált rendeletekben nem vagy néhány szóban tér el a törvényi szabályozás a-g pontjaitól.

Ennek lebontását nem tartalmazzák a rendeletek, hanem az éves munkatervekre bízák, a finanszírozás módjánál pedig az éves költségvetési rendeletekre utalnak.

A törvényi szabályozás előírásának megfelelően (86. § b. pontja) a rendeletek mellékletei tartalmazzák a díjmentes és díjköteles szolgáltatások körét. Az egyébként is „puha” kategóriákkal meghatározott tevékenységek között igen nehéz feladat a feladatok ingyenes és fizetős felosztása.

Jellemzően két szempont alapján válik a feladattípus fizetési kötelezősége, egyrészt ha a tanácsadás településre, intézményre, szervezetre szabott, tehát konkrét, illetve részletező (pl. fejlesztési alternatívák kidolgozása, a közművelődési fejlesztő tevékenység elemzése) vagy átfogó, rendszerező igényű (elemzések készítése a megye közművelődési mozgalmairól); másrészt a szolgáltatások azon köre fizetős, ahol valamely technikai eszköz (hangosítás, színpad, sorsátor, asztalok, székek stb.) bérbevétele, kölcsönzése történik.

Előfordul, hogy a tevékenységek megnevezése mellett a térítésmentes és a díjköteles kategóriát is jelzik, meghagyva az

¹ A továbbiakban törvény.

² Dr. Németh János István: Jelentés – a megyei közművelődési feladatellátás tapasztalatairól, 2000.

³ A törvényi szabályozás a fővárost kerületeivel, illetőleg a megyéket településeikkel együtt szabályozza, a munkaanyag jelenlegi változata a megyékre koncentrál.

eseti döntések lehetőségét (pl. Hajdú-Bihar megye), illetve megjelenik a „részben térítésköteles” kategória is (pl. Nógrád megye).

(A tevékenységek körének gyakorlati különválása – térítés szempontjából – érdekes, külön vizsgálendő téma lehetne.)

Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy a rendeletek (nem a tartalmi tisztánlátás, hanem sokkal inkább a legitimitáció szempontjából) jól szolgálják a terület érdekeit.

A megyei művelődési központok története egészen az ötvenes évekig nyúlik vissza.⁴ 1959-ben határozott úgy az MSZMP Politikai Bizottsága, hogy a megyei és járási székhelyen legyen módszertani segítséget nyújtó intézmény. Ezek még ún. hálózati intézmények voltak, s arra is volt igény, hogy az intézménytipust az intézményrendszer egészében elhelyezzék.

A művelődésügyi miniszter és a Szakszervezetek Országos Tanácsa 202./1965. (M.K.18.) MM-SZOT számú együttes utasítás a megyei (fővárosi) művelődési házak szervezéséről és működéséről a mostani szerepértelmezéshez hasonlóan a szakmai tevékenység figyelemmel kísérésére, a művelődési otthonok dolgozóinak továbbképzésére, a módszertani anyagok terjesztésére fektet nagy hangsúlyt.

Érdekes történeti adalék, hogy már ebben a korai fázisban is megjelenik – a hálózatos működés logikájának némileg ellentmondva – a „helyi lakosság kulturális igényei közvetlen kielégítésének” feladatkomponense. Bár a kiemelt, elsődleges feladat a módszertani segítő munka volt. Ugyanakkor érdemes szem előtt tartani, hogy a feladatok „műfaji sokszínűsége” korántsem újszerű jelenség.

Az elemzésre felhasznált dokumentumok

Az MMI 2006 novemberében ajánlotta fel a megyei feladatok ellátásáért felelős intézményeknek, hogy a kötelező/alapfeladatok tisztázása érdekében küldjék el elemzés céljára a közművelődési rendeleteiket, az elmúlt három év munkatervét⁵, az éves beszámolóikat. A beérkezett anyagok elsődleges feldolgozása után készült ez az anyag, amely főként az elküldött legfrissebb munkatervi dokumentációkra fókuszált, kiegészítve a dokumentumelemzést a 2002-es és 2005-ös statisztikai adatokkal.

A munka során a következő szempontokat vettük figyelembe:

1. terveztük, hogy megvizsgáljuk a törvényi szabályozás előírásainak gyakorlati megvalósulását;
2. elemezni kívántuk, mely feladatelemek erősek, melyeket látnak el gyengébben;
3. a megyei feladatellátás megoldásának módjait szerettük volna tipizálni a praktikum szempontjából;
4. elemezni akartuk a rendelkezésre álló adatokból, dokumentumokból: léteznek-e olyan trendek, amelyek előrevetíték az intézményrendszer⁶ átalakítását.

A munka során céljaink a következők voltak:

1. segítséget nyújtani a megyei művelődési központok, a megyei közművelődési feladatellátás korszerű feladatértelmezésében;

2. trendeket kimutatni, amelyek a terület működésében országosan jellemzőnek mutatkoznak.

Mindezekkel – terveink szerint – egy módszertani és érdekvédelmi munkaanyag alapjait kívánjuk megteremteni.

3. Megállapításainkat szeretnénk mielőbb egy szűkebb szakmai körben megvitatni, lehetőséget teremteni a további feladatok megfogalmazására, a lehetséges fejlesztési feladatok kidolgozására.

2. Az állami támogatás mértéke, megoszlása

A megyei közművelődési és közgyűjteményi feladatok ellátására biztosított fajlagos összeg: 98 754 900 Ft/ megye volt 2006-ban. A 2006-os megyei normatíva 394 Ft/fő. A hozzájárulás első száma egységesen érinti az összes megyét, míg a fejkvótát értelemszerűen a lakosok száma alapján számolják ki. A normatív hozzájárulás összege és a 98,7 millió „fajlagos” támogatás természetesen nem csak közművelődésre, s legkevésbé csak a megyei közművelődési feladatellátásra teremt alapot. Ebből kell ellátni a kulturális javak védelmét, a muzeális intézményeket, a nyilvános könyvtári ellátást és a közművelődési szolgáltató feladatokat. Összehasonlításképpen idézzünk egy arányszámot annak érzékeltetésére, hogy lássuk a közművelődés és az összes kulturális kiadás arányát. 2002-ben például a megyei kulturális kiadások mindössze 8,8%-át fordították a megyékben lévő művelődési házak fenntartására.⁷ A megyei kulturális kiadások alatt ebben a számításban, a megyékben az összes kulturális intézmény, szervezet stb. működésére fordított összeget elemeztük (nem csak a „megyei” feladatok ellátását). Az egyik legjelentősebb tétel a kulturális kiadásokban pl. a színházak fenntartása, működtetése, amely feladat az összkidadások igen jelentős részét köti le.

Ahogy a települések esetében az állami támogatás csak a kulturális kiadások töredékét jelenti, ugyanúgy a nagyobbik költségvetési részt az önkormányzatok kénytelenek maguk kigazdálkodni, amennyiben tudják, a megyék esetében is az állam által átadott pénzeszközök szintén csak kiadásaik egy részét jelentik⁸, ez esetben is az önkormányzatoknak kell kikerekíteni az összeget. A megyei művelődési központok, irodák esetében a megyei önkormányzat és a városi önkormányzat, esetleg egyház lehet közös fenntartó (1. számú tábla és 1. számú ábra).

Megvizsgálva a megyei kulturális feladatok államilag garantált pénzeszközeinek egy főre jutó mértékét, a nagy lélekszámú Budapest, Pest megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén megye tűnhet kevésbé dotáltnak, az egységesen jutó fajlagos támogatás miatt. Nógrád és Tolna esetében az egy főre jutó kulturális támogatás magasabb, a megyék alacsonyabb lélekszáma miatt. Az egy főre jutó átlagos támogatás 634 Ft/fő volt.

⁴ Török József: Irányok és arányok - A megyei művelődési központok funkciói és feladatai. Szeged, 2006.

⁵ A fővárost, egységisége miatt, nem minden szempontból elemeztük.

⁶ A „megyei (fővárosi) közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás végzője” pontos törvény szerinti megnevezés helyett az anyagban az olvashatóság végett feladatellátók, intézmények szerepelnek.

⁷ Dudás Katalin: Kísérlet a helyi önkormányzatok közművelődési és kulturális kiadásainak meghatározására, mérlegbeszámolójuk alapján. SZÍN 10./1., 2005. február

⁸ 2002-ben a normatíva a megyei önkormányzatok kulturális kiadásainak 21,3%-át fedezte. Forrás: Dudás Katalin számításai.

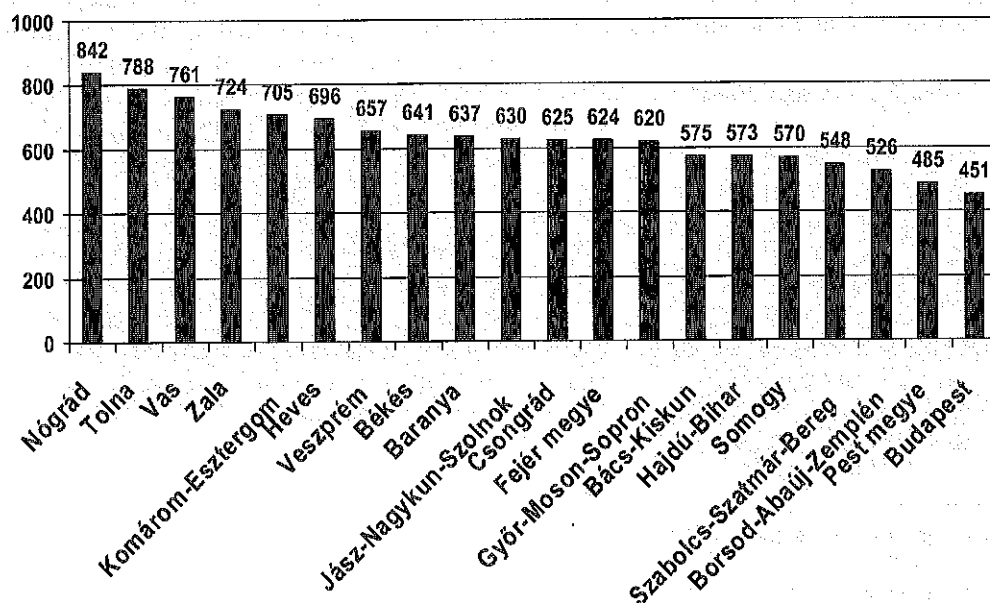
INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

1. számú tábla.

A megyei feladatellátás fejkvóta szerinti és fajlagos támogatása (Ft) 2006.

A megye neve	A fejkvóta szerinti támogatás ¹ (Ft)	A fejkvóta szerinti támogatás és a 98 754 900 Ft összesen	Az egy főre jutó támogatás mértéke a fajlagos támogatással és a fejkvótával együtt (Ft/fő)	Az egy főre jutó támogatás átlagtól való eltérése (Ft)
Budapest	685 390 186	784 145 086	451	-216
Pest	429 254 332	528 009 232	485	-180
Közép-Magyarország	1 114 644 518	1 312 154 318	463	
Fejér	168 995 268	267 750 168	624	-43
Komárom-Esztergom	124 941 340	223 696 240	705	+38
Veszprém	147 583 732	246 338 632	657	-10
Közép-Dunántúl	441 520 340	737 785 040	658	
Győr-Moson-Sopron	171 490 864	270 245 764	620	-47
Vas	105 824 854	204 579 754	761	+94
Zala	117 850 128	216 605 028	724	+57
Nyugat-Dunántúl	395 165 846	691 430 546	689	
Baranya	160 094 020	258 848 920	637	-30
Somogy	132 698 806	231 453 706	570	-97
Tolna	98 632 778	197 387 678	788	+121
Dél-Dunántúl	391 425 604	687 690 304	692	
Borsod-Abaúj-Zemplén	295 146 976	393 901 876	526	-141
Heves	128 759 200	227 514 100	696	+29
Nógrád	86 916 400	185 671 300	842	+182
Észak-Magyarország	510 822 576	807 087 276	622	
Hajdú-Bihar	217 676 332	316 431 232	573	-94
Jász-Nagykun-Szolnok	164 928 794	263 683 694	630	-37
Szabolcs-Szatmár-Bereg	231 669 636	322 424 536	548	-119
Észak-Alföld	614 274 762	902 539 462	579	
Bács-Kiskun	215 119 666	313 874 566	575	-92
Békés	157 230 034	255 984 934	641	-26
Csongrád	168 688 736	267 443 636	625	-42
Dél-Alföld	541 038 436	837 303 136	610	

1. számú tábla. Megyei feladatellátás támogatása, 2006. Az egy főre jutó támogatás mértéke a fajlagos támogatással és a fejkvótával együtt (Ft/fő)

¹ A munka során 2002-es lélekszám adatokkal számoltunk. Így a kalkulált összegek nem tényadatok, csak iránymutató jellegűek.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Érdemes összevetni a településszámmal az állami támogatást, mivel a feladatok egyik legfontosabb célcsoportja a település, a települések közművelődése. Ha a megyében több telepü-

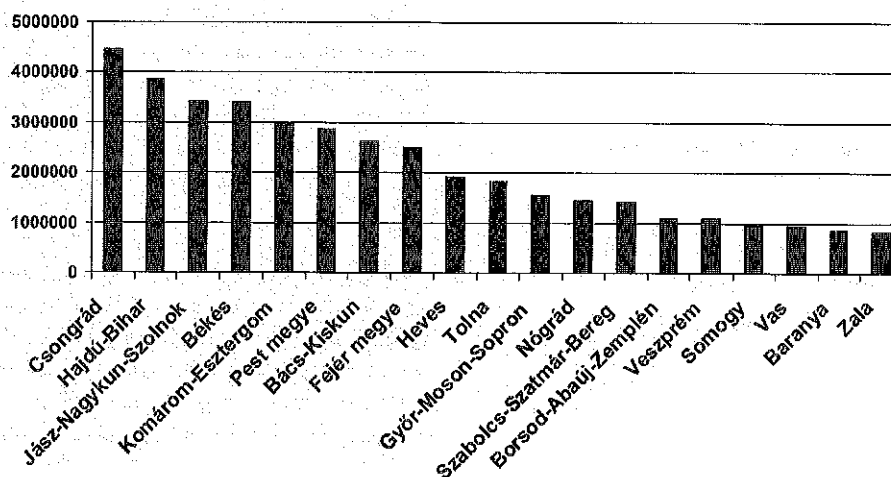
lés van, értelemszerűen a velük való kapcsolattartás több feladatot jelent a módszertani háttérrel nyújtó megyei intézmények számára.

2. számú tábla

A fejkvóta és a fajlagos támogatás településszám szerinti hányadosa (Ft) 2006.

A megye neve	A fejkvóta szerinti támogatás és a 98 754 900 Ft összesen ¹	A fejkvóta szerinti és a fajlagos támogatás aránya a települések számának megfelelően	Az átlagtól való eltérés
Budapest	784 145 086		
Pest	528 009 232	2 869 615	+ 857217
Közép-Magyarország	1 312 154 318		
Fejér	267 750 168	2 502 338	+489940
Komárom-Esztergom	223 696 240	2 982 616	+970218
Veszprém	246 338 632	1 104657	-907741
Közép-Dunántúl	737 785 040		
Győr-Moson-Sopron	270 245 764	1 544 261	+468137
Vas	204 579 754	947 128	-10655270
Zala	216 605 028	842 821	-1169577
Nyugat-Dunántúl	691 430 546		
Baranya	258 848 920	859 963	-1152435
Somogy	231 453 706	948 580	-1063818
Tolna	197 387 678	1 827 663	-184735
Dél-Dunántúl	687 690 304		
Borsod-Abaúj-Zemplén	393 901 876	1 103 366	-909032
Heves	227 514 100	1 928 085	-84313
Nógrád	185 671 300	1 450 557	-561841
Észak-Magyarország	807 087 276		
Hajdú-Bihar	316 431 232	3 858 917	+1846519
Jász-Nagykun-Szolnok	263 683 694	3 424 463	+1412065
Szabolcs-Szatmár-Bereg	322 424 536	1 426 657	-585741
Észak-Alföld	902 539 462		
Bács-Kiskun	313 874 566	2 637 601	+625203
Békés	255 984 934	3 413 132	+1400734
Csongrád	267 443 636	4 457 394	+2444996
Dél-Alföld	837 303 136		

2. számú ábra. A megyei feladatellátás támogatása, 2006.
A fejkvóta szerinti és a fajlagos támogatás összege a települések számának megfelelően

¹ A munka során 2002-es lélekszám adatokkal számoltunk. Így a kalkulált összegek nem tényadatok, csak iránymutató jellegűek.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

A településszerkezetbeli eltérések jól nyomon követhetőek az egy településre jutó állami támogatások összegeiben. Veszprém, Zala, Vas, Baranya, Somogy, Tolna, Borsod esetében jelentősen kevesebb az egy településre jutó összeg, míg Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Csongrád, Békés esetében kedvezőbbek a számok. Ezekben a megyékben kevesebb számú település feladatainak gondozása hárul a megyei feladatellátókra.

(Mivel a kis települések amúgy nehezebb helyzetben van-

nak, mindennemű kötelező önkormányzati feladatellátásuk kapcsán – ti. egy háromszáz lelkes faluban majd' ugyanannyiba kerül pl. a közösségi tér megépítése vagy fűtése, egy alkalmazott bérc, mint egy ötezres településen – elgondolás tárgyát képezheti egy kiegészítő „aprófalvas” dotáció megjelenítése a finanszírozási struktúrában, illetve ennek javaslata.)

Nézzük, hogyan változott a megyei közművelődési, közgyűjtmenyi feladatok ellátásáért kapott állami támogatások összege.

3. számú tábla

A megyei támogatások alakulása (Ft)

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
fejkvóta	265	287	373	385	409	394	375
fix összeg	67	73	94	98	103	98	91
	500000	200000	450950	676532	952520	754900	720422

4. számú tábla

A fejkvóta változása (%)

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
2001-hez képest	100	108	141	145	154	149	142
előző évhez képest	*	108	130	103	106	96	95

5. számú tábla

A fix összeg változása

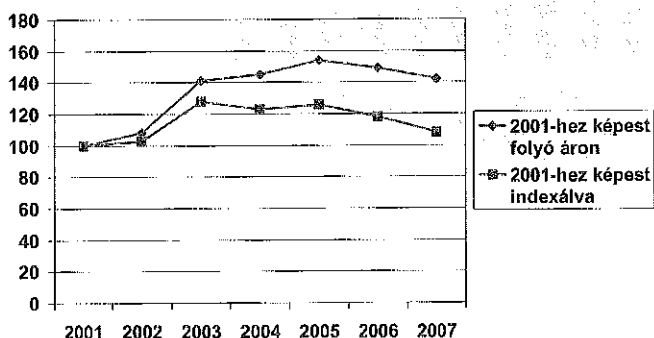
	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
2001-hez képest	100	108	140	146	154	149	142
előző évhez képest	*	108	129	104	105	95	93

A fejkvóta szerinti és a fix összeg mértéke gyakorlatilag azonos mértékben változott. 2005-ig azonos arányban évről évre emelkedett, majd 2005-től csökkent névértékben. 2007-ra a fejkvóta szerinti támogatás 5%-kal, a fix összeg 7%-kal csökkent. Valóban látható tehát egy támogatásbeli visszaesés, amely azonban korántsem olyan mértékű, hogy jelentős változásokat vonhatna maga után, annál is inkább, mert a vonatkozó szabályozás mit sem változott.

Sokkal valószínűbb, hogy a megszorító intézkedések hatásának összehadódásáról van szó, amelynek vesztese hagyományosan a kulturális terület lehet.

3. számú ábra

A megyei fejkvóta értékének változása folyóáron, ill. összehasonlító áron, 2001-2007. (%)

A 3. számú ábrán tüntettük fel a megyei fejkvóta indexált értékének (figyelembe véve az inflációs rátát) alakulását. A 2006-os év után látható egy erőteljesebb csökkenés, amely a 2007-es évben tovább esik.

3. Kísérletek a feladatellátók gazdasági környezetének bemutatására

A következő tábla adatai a 19 megye és a Budapesti Művelődési Központ összes bevételeit tartalmazzák a 2002. és a 2005. évben (statisztikai jelentések)¹. A megyei feladatellátással elviekben (Győr-Moson-Sopron megye esetében a rendeletből következően a gyakorlatban sem) nemcsak ezek az intézmények foglalkoznak, az elsődleges összehasonlítások végett mégis ezeket a számokat használjuk (6. számú tábla).

A várakozásnak megfelelően igen nagy a különbség a különböző megyei feladatellátók bevételei között (30 millió - 300 millió), s azt is láthatjuk, sok helyen nagyon jelentős különbség van a két időszak adatai között.

A BMK, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet, a Pest Megyei Közművelődési Intézet, a BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet, a Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet és Szakképző Intézet gazdálkodhatott jelentősebb bevétellel 2005-ben, mint a megelőző időszakban. Azt nem a számadatokból számadatokból tudhatjuk, hogy ezek mögött legtöbbször funkcióbővítés áll vagy más szervezeti átalakulás történt.

¹ NKÖM statisztikai adatbázis 2002-2005.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

6. számú tábla

A összes bevétel alakulása 2002-2005. (ezer Ft)

Az intézmény megnevezése (2005.)	Az összes bevétel 2002.	Az összes bevétel 2005.
Budapesti Művelődési Központ	225 492	321 332
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	126 875	119 956
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	30 606	32 782
Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	154 658	200 444
BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	49 624	104 757
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	19 334	27 054
Fejér Megyei Művelődési Központ	125 465	163 968
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhasznú Társaság	47 661	87 104
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kőlcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	127 594	133 086
Bartakovics Béla Művelődési Központ (Heves megye)	112 356	133 133
Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ (Komárom-Esztergom megye)	15 420	57 776
Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	42 294	20 401
Pest Megyei Közművelődési Intézet	25 283	53 971
Somogy Megyei Művelődési Központ	49 091	58 828
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	30 261	37 610
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	22 305	44 876
Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	24 776	29 969
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas megye)	150 397	192 068
Veszprém Megyei Közművelődési Intézet	62 223	90 849
Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)	101 265	206 363

A várakozásnak megfelelően igen nagy a különbség a különféle megyei feladatellátók bevételei között (30 millió - 300 millió), s azt is láthatjuk, sok helyen nagyon jelentős különbség van a két időszak adatai között.

A BMK, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet, a Pest Megyei Közművelődési Intézet, a BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet, a Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet és Szakképző Intézet gazdálkodhatott jelentősebb bevétellel 2005-ben, mint a megelőző időszakban.

Azt nem a számadatokból tudhatjuk, hogy ezek mögött legtöbbször funkcióbővülés áll vagy más szervezeti átalakulás történt. A fenti adatok csak mutatószámok, a valós költségvetések nem állnak rendelkezésünkre, a dokumentumokból nem mindig

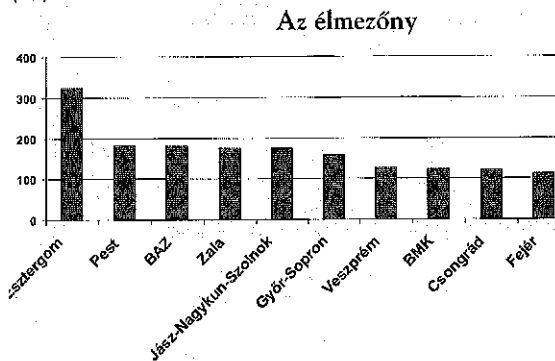
szűrhető le adat a költségvetésre vonatkozóan, ezért csak a statisztikai adatokkal számolhatunk, de a megyei intézmények, intézetek, irodák „méretbeli” különbségét ismerve igen nagy a különbség az egyes megyékben. (A közös fenntartású intézményekben és a több funkciójú intézményekben pedig szinte elkülöníthetetlen a „megyei” ráfordítás, illetve a közművelődési feladatok letisztított költségvetése.)

A 4. számú ábrán láthatóak azok a megyék, amelyek összes bevételüket tekintve legalább a 100%-ot tartani tudták, tehát legalább annyi bevételük volt 2005-ben, mint 2002-ben.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

4. számú ábra

Az összes bevétel alakulása 2005./2002. összehasonlító áron (%)

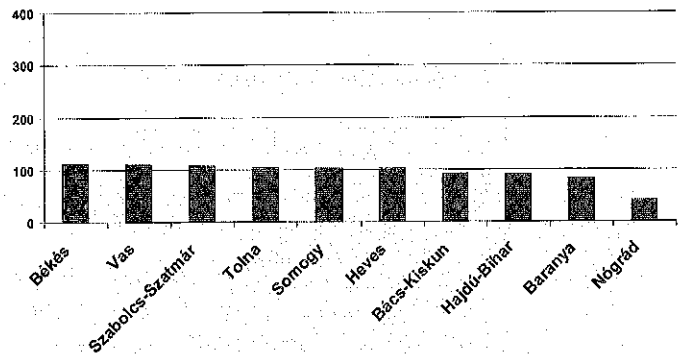
Ebbe a csoportba került Komárom-Esztergom megye (hihetetlen előkelő helyzet az indokolja, hogy a megyei feladatokat egy városi intézmény vette át, így itt a városi feladatok ellátására szánt pénzeszközök kerültek be a statisztikai nyilvántartásba. Pest megye jelentős bevétel-emelkedésének a hátterében nincs szerkezeti változás. Borsod-Abaúj-Zemplén megye turisztikai feladatokat is ellát, feltételezhetően ez is hozzájárult ahhoz, hogy a vizsgált időszakban az intézmény összes bevétele majd' 100%-kal nőtt. Zala és Jász-Nagykun esetében is hasonló elmozdulást láthatunk.

Az 5. számú ábrán láthatók azok a megyei feladatellátó intézmények, amelyek épp csak elérték 2005-ben a 2002-es összehasonlító áron még a 2002-es bevételi szintet sem tudták produkálni (Békés, Vas, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Somogy, Heves), valamint azok a megyei intézmények, amelyek összehasonlító áron még a 2002-es bevételi szintet sem tudták produkálni (Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar, Baranya, Nógrád).

Kérdésünk lehet az is, vajon a bevételeken belül milyen arányú az önkormányzati támogatás. A lenti tábla az összes bevételt és a fenntartói támogatás arányát mutatja megyénként.

5. számú ábra

Az összes bevétel alakulása 2005./2002., összehasonlító áron (%)
A lemaradók

E szempont alapján három csoport képezhető. Abba a csoportba, ahol az összes bevételből a fenntartói támogatás nem éri el az 50%-ot, a következő megyék, megyei feladatot ellátó intézmények tartoztak: Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas), Budapesti Művelődési Központ. Ismerjük az említett intézmények különös adottságait (épület, rendelkezésre álló alkalmazottak száma), amellyel szinte lehetetlen azoknak a feladatellátóknak „bevételi versenyre” kelni, akiknek néhány irodányi helyiség áll rendelkezésre, a „fizetés”, bevételt produkáló rendezvények elképzelhetetlenek.

50-70% közötti a fenntartói támogatás a következő megyei feladatot ellátó intézmények esetében: Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Zala, Heves.

A fenntartói támogatás a 70%-ot is meghaladja Borsod, Csongrád, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Veszprém, Somogy esetében.

7. számú tábla

Az önkormányzattól, fenntartótól kapott támogatás és az összes bevétel, 2005.

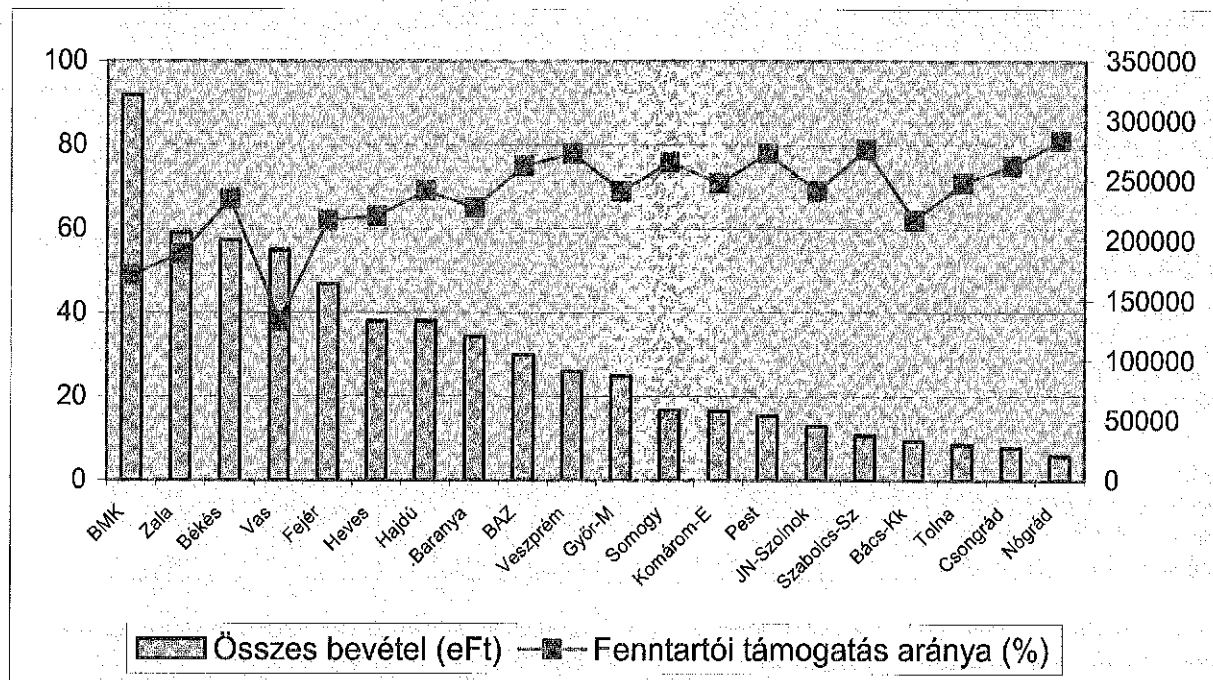
Az intézmény megnevezése	A fenntartói támogatás (ezer Ft)	Az összes bevétel (ezer Ft)	Az összes bevétel és a fenntartói támogatás különbsége (ezer Ft)	Az összes bevétel és a fenntartói támogatás aránya (%)
Budapesti Művelődési Központ	157 731	321 332	163 601	49
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	78 745	119 956	41 211	65
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	20 402	32 782	12 380	62
Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	133 975	200 444	66 469	67
BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	78 810	104 757	25 947	75
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	20 500	27 054	6 554	75
Fejér Megyei Művelődési Központ	101 809	163 968	62 159	62
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhatalmú Társaság (Győr-Moson-Sopron megye)	60 454	87 104	26 650	69
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Koltsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és	91 917	133 086	41 169	69

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Szolgáltató Intézet				
Bartakovics Béla Művelődési Központ (Heves megye)	83 856	133 133	49 277	63
Magyary Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ (Komárom-Esztergom megye)	40 832	57 776	16 944	71
Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	16 547	20 401	3 854	81
Pest Megyei Közművelődési Intézet	42 558	53 971	11 413	78
Somogy Megyei Művelődési Központ	44 608	58 828	14 220	76
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	29 929	37 610	7 681	79
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	31 000	44 876	13 876	69
Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	21 435	29 969	8 534	71
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas megye)	72 913	192 068	119 155	38
Veszprém Megyei Közművelődési Intézet	70 973	90 849	19 876	78
Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)	110 961	206 363	95 402	54

6. számú ábra

Az összes bevétel és a fenntartói támogatás aránya, 2005.

A következő tábla foglalja össze a fenntartói támogatás alakulását a vizsgált 2002-2005-ös időszakban. Csökkent a támogatás Bács-Kiskun megye, Nógrád megye, Vas megye esetében. Jelentősen nőtt a támogatás (50%-kal többel) Békés megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Győr-Moson-Sopron megye, Hajdú-Bihar megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye, Pest megye,

Veszprém megye és Zala megye esetében. (Meg kell említenünk itt is, hogy a támogatás növekedése mögött állhat a feladatot ellátó intézmény funkcióbővülése, de nem minden esetben ezzel állunk szemben.)

Örvendetes, hogy Vas megye az önkormányzati támogatás csökkenése mellett növelni tudta összbevételét.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

8. számú tábla

Az önkormányzati, fenntartói támogatás alakulása

Az intézmény megnevezése (2005.)	Az önkormányzati, fenntartói támogatás (ezer Ft) 2002.	Az önkormányzati, fenntartói támogatás (ezer Ft) 2005.	A támogatás alakulása (%) 2005./2002.
Budapesti Művelődési Központ	113093	157731	139
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	70068	78745	112
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	22663	20402	90
Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	86360	133975	155
BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	36962	78810	213
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	14617	20500	140
Fejér Megyei Művelődési Központ	80953	101809	125
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhasznú Társaság	35679	60454	169
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kólcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	59279	91917	155
Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ (Komárom-Esztergom megye)	10358	40832	394
Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	26089	16547	63
Pest Megyei Közművelődési Intézet	19363	42558	219
Somogy Megyei Művelődési Központ	34314	44608	129
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	21227	29929	140
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	13125	31000	236
Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	18976	21435	112
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas megye)	87671	72913	83
Veszprém Megyei Közművelődési Intézet	42213	70973	168
Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)	61620	110961	180

A fenti tábla alapján trendként nem mondhatjuk el, hogy az önkormányzatok rendre kevesebb összeggel tudják támogatni a tevékenységet, mintegy rímelve az állami támogatás csökkenésére, inkább azt látjuk, ameddig az önkormányzatok tudják folyósítani és érdekükben állónak tartják a támogatást, addig ezt erejükhez képest meg is teszik. (Mint ahogy az adatok azt sem jelezték előre, hogy jelentős létszámleépítés vagy a rendelkezésre álló terek kurtítása megkezdődött volna.)

4. A megyei feladatellátók típusai, avagy vannak-e típusaink egyáltalán

Ahogy a települések közművelődési feladatellátása is

igen nehezen tipizálható, nagyon nehéz feladat ez a megyei feladatellátás esetében is.

Ha az intézményi elnevezésekből indulunk ki, igen nagy a változatosság: pl. városi és megyei művelődési központ; megyei művelődési és ifjúsági központ; megyei művelődési központ, kézműves szakiskola és alapfokú művészeti iskola; közművelődési intézet; megyei kulturális és idegenforgalmi központ; közművelődési tanácsadó és szolgáltató intézet; megyei művelődési továbbképzési és sport intézet; közművelődési és turisztikai intézet, általános művelődési központ.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

9. számú tábla

A megyei feladatellátást végző alapintézmények nevének változása a statisztikai jelentések szerint 2002-2005.

2002.	2005.
Budapesti Művelődési Központ	Budapesti Művelődési Központ
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete
Békés Megye Képviselő-testülete Megyei Művelődési Központja és Kézműves Szakiskolája	Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési Intézet	BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ
Fejér Megyei Művelődési Központ	Fejér Megyei Művelődési Központ
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ	Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhasznú Társaság
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kölcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kölcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete
Megyei Művelődési Központ Eger	Bartakovics Béla Művelődési Központ
Komárom-Esztergom megyei Közművelődési Szolgáltató Iroda	Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ
Nógrád Megyei Közművelődési és Turisztikai Intézet	Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet
Pest Megyei Közművelődési Információs Központ	Pest Megyei Közművelődési Intézet
Somogy Megyei Művelődési Központ	Somogy Megyei Művelődési Központ
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Megyei Pedagógiai, Közművelődési Intézete és Továbbképző Központja	Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet
Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet
Tolna Megyei Önkormányzat Általános Művelődési Központja, Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ	Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ
Megyei Közművelődési Intézet	Veszprém Megyei Közművelődési Intézet
Zala Megyei Művelődési, Képzési Központ és Szakiskola	Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)

Látható, hogy nagyon sajátos együttállások jöttek létre, nagyon különféle funkciók és feladatelemek élnek együtt. Ezek a sajátos formációk általában a fenntarthatóság, a működőképeség hívószavára alakultak, s korántsem valamely tartalmi megfontoláshból, módszertani újításként.

Az elnevezésbeli, szervezeti különbségeken túl, még mindig formai oldalról közelítve, két típust képezhetünk: az egyik a

néhány fővel működő, inkább **szolgáltató jellegű intézettípus**; a másik a nagy épülettel, sok szakemberrel működő, inkább **kulturálpalota jellegű művelődési központ**. A következő táblában a megyei közművelődési feladatot ellátó intézmények egy ismért, a közművelődési tevékenység számára rendelkezésre álló hasznos négyzetmétert vetettük össze, a szembeötlő különbségek ebben az egy mutatóban is megragadhatók.

10. számú tábla

A rendelkezésre álló hasznos nm 2002-2005.

Az intézmény elnevezése	2002.	2005.
Budapesti Művelődési Központ	1274	1274
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	1200	1200
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	163	111
Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	921	921
BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	516	
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	60	60
Fejér Megyei Művelődési Központ	6710	4524
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhasznú Társaság (Győr-Moson-Sopron megye)	3240	2600
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kölcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	3130	1130

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Bartakovics Béla Művelődési Központ (Heves megye)	1257	1257
Magyary Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ (Komárom-Esztergom megye)	70	2500
Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	100	100
Budapest - Pest Megyei Közművelődési Intézet	99	
Somogy Megyei Művelődési Központ	1324	1324
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	1458	1458
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	1728	1728
Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	640	640
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas megye)	6900	6900
Veszprém Megyei Közművelődési Intézet	286	520
Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)	3375	3375

Vas megye Megyei Művelődési és Ifjúsági Központja 6900 négyzetméteren működik, míg Csongrád megye a néhány irodát jelentő 60 négyzetméteren szervezi tevékenységét.

Ezek az infrastrukturális adottságok természetesen hatással vannak az intézményekben folyó tevékenységekre is.

Kisebbség az eltérések a főállású szakalkalmazottak számá-

ban, bár nyilván más működés képzelhető el a húszt főt foglalkoztató intézményekben, mint ahol három kolléga végzi a feladatokat.

Baranya és Tolna esetében volt a vizsgált időszakban létszámcsökkenés, országosan azonban nem mondható, hogy jelentősen csökkent volna az adott tevékenységben foglalkoztatott főállásúak száma.

11. számú tábla

Főállású szakmai dolgozók száma 2002-ben és 2005-ben

(közalkalmazottak és a Munka törvénykönyve szerint foglalkoztatottak együttesen)

Az intézmény elnevezése	Közalkalmazott (fő) 2002.	Közalkalmazott (fő) 2005.
Budapesti Művelődési Központ	23	23
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	12	9
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	5	5
Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	13	14
BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	8	8
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	4	4
Fejér Megyei Művelődési Központ	15	9
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhasznú Társaság (Győr-Moson-Sopron megye)	6	4 (m tsz)*
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kólcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	9	9
Bartakovics Béla Művelődési Központ (Heves megye)	10	12
Magyary Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ (Komárom-Esztergom megye)	2	5
Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	5	5
Budapest - Pest Megyei Közművelődési Intézet	6	6
Somogy Megyei Művelődési Központ	5	5
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	6	7
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	5	5
Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	6	3
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas megye)	10	13
Veszprém Megyei Közművelődési Intézet	11	10
Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)	10	13

* A Munka törvénykönyve szerint alkalmazottak.

5. A tevékenységek

A két típus tevékenysége azonban¹ nem tér el jelentősen egymástól. Az intézettípusú, Németh János tipológiája szerinti „szakmai könnyűlovasság” is végez rendezvényszervező munkát, nyilván nem azonos terjedelemben és lehetőségekkel. Még az épülethiány, színpadhiány sem lehet azonban akadály, mert a városi, települési művelődési házba, külső helyszínre kitelepedve lehet segíteni az infrastrukturális hiányokon.

Ha a megyei feladatokat leíró törvényi szabályozás hét alap-
elemét megvizsgáljuk, látható hogy a hét alapfeladat közül ket-
tő rokonítható azzal a tevékenységgel, amit a hagyományos
művelődési házas tevékenységnek mondhatnánk.

Az első, amelyben a megye a települések önkormányzatai-
nak és a közművelődési szervezetek céljainak megvalósítását
segíti, míg a másik, a d, pont a megyék részvételét írja elő kü-
lönféle szintű (nemzetközi, országos, megyei) rendezvények
szervezésében. Ezek a tevékenységek erőteljesen jelennek meg
a munkatervekben. Haladjunk most pontról pontra, megvizs-
gálva, hogy a törvényi szabályozás szövegekörnyezete és a gya-
korlati tervek milyen szinten tudnak találkozni.

Az első pont esetében, (a) *elősegíti a területén működő telepü-
lési önkormányzatok, nemzeti és etnikai kisebbségi önkormányzatok
és a megye területén működő közművelődési szervezetek művelődési
céljainak megvalósulását* megállapítottuk, hogy ez egy hagyomá-
nyos művelődési házas tevékenységet rögzít, így talán érthető
módon jól megjelenített a tervekben, különösen az amatőr
képző- és iparművészeti, népművészeti, művészeti csoportok és
alkotók esetében. A települési önkormányzatok tevékenységé-
nek segítése már sokkal kevésbé jelenik meg hangsúlyozottan a
vizsgált munkatervekben, kisebbségi önkormányzatokat szinte
emléktesszerűen sem találunk.

Ha a megyei közművelődési rendeleteket vizsgáltuk, szem-
beötlő volt, hogy a térítéses feladatok közé rendre olyan fel-
adatelemek kerültek, ahol a településsel mint egyedi tényező-
vel kell számolni. A generál információátadás, a rendelkezésre
álló tudás mindenkinek egyformán eljuttatása az ingyenes te-
vékenységek közé tartozott, míg a település képre formált ta-
nácadás gyakran a térítésköteles mezsgyébe került. Annak –
bizonyára leszögezhetjük – ma Magyarországon kevés realitása
van, hogy egy települési önkormányzat (kisebbségi még kevés-
bé) kellő öntudattal és fizetőképes megrendelőként lépne fel,
hogy közművelődési feladatainak optimálisan tudjon eleget
tenni, megfizetve a kellő szakértelmet, a „külső szem” objekti-
vítását.

A második pont többek között a Magyar Művelődési Inté-
zettel való együttműködéssel foglalkozik (b) *együttműködik a
Magyar Művelődési Intézettel, az országos szakmai érdeklépviseleti
szervekkel*). A megyei módszertani központok a MMI-vel leg-
inkább az Erikanet közművelődési portál és a Közkincs program
szálán tartják a kapcsolatot. Hangsúlyos a MMI művészeti fő-
osztályának jelenléte a megyei munkatervekben: módszertani
segítség, zsűrizések biztosítása, az Amator Artium cseményei
kapcsán. Öröndetes, hogy néhány kutatásban is sikerült
együttműködni. A Magyar Művelődési Intézet kutatásai során
nem nélkülözheti a megyei kollégák helyismeretét, míg a me-

gyei feladatellátóknak is hasznos, ha crősödik az elemző munka
a területükön.

Nagyon esetleges az érdekvédelmi munka a megyei intéz-
mények munkatervei szerint. A törvény együttműködést ír elő
a szakmai érdeklépviseleti szervekkel, amely a kapcsolattartás
címszó alatt néhol megjelenik, a dokumentumokból viszont ki-
deríthetetlen, milyen ennek a gyakorlati megjelenése. Ennek a
feladatelemnek nagyon crős gyakorlati jelentősége lehetne, s
nagyon komoly szakmai igény van rá. Az a sajátos helyzet, hogy
a kulturális intézmények vezetői megbízásáról a nem okvetle-
nül szakmai tudással rendelkező képviselő-testületek döntenek,
illetve hogy a települési önkormányzatok határoznak az intéz-
mények létéről, lehetőségeiről, az alkalmazásokról, a települé-
sen dolgozó szakembert olyan helyzetbe hozza, amelyben na-
gyon nehezen tudja saját és intézménye érdekeit érvényesíteni.
Ezért igényelnék a külső szakmai érdekvédelmet, elsődlegesen a
megyei intézményektől.

A bekezdés következő pontja (c) *közművelődési tevékenység-
gel összefüggő elemzéseket és fejlesztő programokat készít és haszno-
sít*) a legmostohább sorsú feladatelem, amelyet a szabályozás
előír, de a napi gyakorlatban, sőt még a tervezés szintjén is el-
sikkad. (Nem lebecsülve azt a néhány nagyon nívós szakmai -
módszertani kiadványt, amelyeket a megyei feladatellátók jut-
tatnak a szakmai vérkeringésbe.)

A rendezvényszervező, kapcsolatápolást szorgalmazó pont
(d) *részt vesz a térség nemzetközi, országos, megyei közművelődési
rendezvényeinek szervezésében, gondozza a kistérségi, megyei, regi-
onális, országos és nemzetközi kulturális kapcsolatokat*) a másik
domináns feladategyüttes. A különféle művészeti csoportok
támogatása, szakmai segítése, fellépési lehetőségekhez juttatása,
illetve az amatőr alkotók tevékenységének felkarolása, utóbbi a
legtöbb helyen „szakági” rendben, felmenő rendszerrel kínál
bemutatózást, fellépési, versenyzési lehetőséget az amatőrök-
nek. Természetesen a szervezeti formából következő két típus,
adottságaiból következően, igen eltérő terjedelemben tud
csekkkel a feladatokkal foglalkozni.

A következő pont (e) *gyűjti és összesíti a közművelődési in-
formációkat, megyei (fővárosi) adattárat kezel*) kevésbé hangsú-
lyos a munkatervekben: a közművelődési információk gyűjtése,
az adattárak kezelése, bár a weboldalak sokat segítenek ez ügy-
ben. Jóllehet a munkatervekben említés szintjén természetesen
többnyire szerepel ez a feladat, az leszögezhető, hogy az éves
statisztikai jelentésen túl nincs a közművelődéssel kapcsolatos
információk gyűjtésének egységesen kialakult országos rendje.
A szabályozás is adós marad annak tisztázásával milyen mélység-
ű információkat, milyen gyakorisággal kellene a feladatellátás-
sal megbízottaknak gyűjteni, milyen adattárat kell létrehozni,
így ezeknek az adattáraknak az „összefűzése” is csak esetleges
lehet. A statisztikai adatszolgáltató fegyelem településként
igen eltérő, s a megyei munkatársaknak a statisztikai jelentés
összesítése igen nagy feladatot jelent.

Érdekes az az ellentmondás, hogy bár a gyakorlatból azt vár-
hatnánk, hogy a megyeszékhely, a város megjelentetése, reklá-
mozása, (akár fenntartói nyomásra is) crőtjeljes igény, nem je-
lent meg a tervekben kiemelt feladatként. Az f ponthoz (f) *elő-
segíti a megye (főváros) környezeti, művészeti, közművelődési érté-*

¹ Le kell szögezniünk, hogy a vizsgálat során dokumentumelemzéssel
dolgoztunk, így a dokumentált tevékenységre vonatkozóan fogalmaz-
hatunk meg állításokat.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

keinek, sajátosságainak bemutatását) sorolható tevékenységek között igen eltérő „mélységű” feladatmegoldásokat találtunk. Békés megye esetében az intézmény a megye komplex arculattervének kidolgozásában, megvalósításában vesz részt, míg máshol csupán szóróanyagok, mások által elkészített ismertetőanyagok, térképek, reklámanyagok összegyűjtésére terjedhet a figyelem (pl. Somogy, Nógrád).

A képzéseknél szembeötlő ellentmondás, hogy bár a szabályozás idevágó pontja (g) végzi a közművelődési tevékenységek szervezőinek, vezetőinek szakmai képzését és továbbképzését) a közművelődési tevékenység szervezőinek, vezetőinek képzését kezeli prioritásként, mégis pont ilyenre akad kevés példa országosan. (A Budapesti Művelődési Központ, illetve Békés megye munkatervében akadhattunk a legrendszeresebb, legkimunkáltabb képzési tervre.) Továbbképzésre, szakmai találkozókra annál inkább kerül példa. Ezek általában félévente összehívott megyei értekezletek. Ezen alkalmak hasznosságát nem vitathatjuk, de nem érhetnek föl egy átgondolt tematikájú képzés cre-

jével. (Vannak azonban jelentős számban képzések, amelyek a lakosságot célozzák, s nem szakmai jellegűek.)

A munkatervekből elemezhető tevékenységszerkezet mellett vizsgáljuk meg a tanácsadással kapcsolatos statisztikai adatot! A következő táblában rendszereztük a „tanácsadási alkalmak” tevékenységelem számaina a megyei feladatokat ellátó intézmények 2002-es, illetve 2005-ös statisztikai jelentése alapján. Túl azon, hogy érzékeltetnünk kell ennek a statisztikai kategóriának a széles értelmezési lehetőségét, mégis hihetetlenül nagy különbségeket látunk. A vizsgált időszakban összességében nőtt a tanácsadási alkalmak száma: 63382 alkalomról 78 840 alkalomra. Túl nagyok az egyéni eltérések azonban, hogy ezt a folyamatot trendként jelezhetnénk.

Jelentősen emelkedett a tanácsadási alkalmak száma a Budapesti Művelődési Központban, Somogy megyében, Heves megyében, Veszprém megyében, Zala megyében, Nógrád megyében, Békés megyében. Csökkent a tanácsadási alkalmak száma Csongrád megyében, Hajdú-Bihar megyében, Jász-Nagykun-Szolnok megyében, Komárom-Esztergom megyében.

12. számú tábla

A tanácsadási alkalmak száma 2002-2005. (db)

Az intézmény elnevezése	2002.	2005.
Budapesti Művelődési Központ	6465	26700
Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központ	295	300
BKMÖ Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	700	742
Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola	3280	27100
BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet	4494	
Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ	2000	1500
Fejér Megyei Művelődési Központ	78	120
Bartók Béla Megyei Művelődési Központ Közhasznú Társaság (Győr-Moson-Sopron megye)		300
Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Kölcsey Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézete	1628	60
Bartakovics Béla Művelődési Központ (Heves megye)	32850	5638
Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ (Komárom-Esztergom megye)	500	254
Nógrád Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet	1200	1500
Budapest - Pest Megyei Közművelődési Intézet	217	480
Somogy Megyei Művelődési Központ	2000	3500
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)	300	350
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési, Továbbképzési és Sport Intézet (Jász-Nagykun-Szolnok megye)	650	23
Tolna Megyei Önkormányzat ÁMK Pedagógiai, Kulturális és Sport Intézete	210	278
Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ (Vas megye)	5155	775
Veszprém Megyei Közművelődési Intézet	210	700
Zala Megyei Művelődési és Pedagógiai Intézet, Szakképző Iskola (MMIK)	1150	8520

6. A megyei művelődési központok célcsoportjai

A megyei művelődési közművelődési feladatellátók szerepkörének meghatározásakor a szabályozás egyértelműen a településekre helyezi a hangsúlyt. Ugyanakkor a főként rendezvény-

szervezői, illetve művészetpártoló attitűd miatt jellemzően a megyeszékhelyen élőket szólítják meg, illetve azokat, akik kedvtelésből vállalják, hogy a megye településeiről beutazzanak a városba, és lehetőségeik is megengedik azt.

Szinte alig akad konkrét példa arra a feladatelemre, amely a megyei módszertani munka alapja lehetne, hogy a megyei feladatellátó ellátogatna a településekre, vizsgálná a gyakorlatot, tanácsot adna, ismerkedne. Ennek több oka is lehetséges: ez a tevékenység nagyon időigényes, drága és kevésbé látványos. A fenntartói elégedettségre sem igazán adnak okot ezek az események. Ebben elengedhetetlen lenne az elmozdulás, hiszen nem múlhat azon a módszertani munka ellátása, hogy a szakember meg tudja-e közelíteni a településeket vagy a munkabeosztása lehetővé teszi-e, hogy házon kívül dolgozhasson.

A városi és a megyei feladatok keveredése, összemósódása miatt még inkább a városi lakosok kerülnek a megyei intézmények látókörébe.

Bár működnek a tájoltatások, kiajánlások, technikai segítségnyújtások (hangosítás, sátorbérlet, sörpadok) a települések számára, ezek inkább technikai jellegűek.

Elmozdulás érzékelhető azonban a régiók és a kistérségek viszonylatában, mindkét szint gyakran jelenik meg a munkatervekben. Sőt némely intézmény jelentős határon túli kapcsolattal rendelkezik, azonban viszonylag szerény a nemzetközi kapcsolatok creje a munkaanyagokban.

7. A településekkel való együttműködések fő irányai

Miután az önkormányzati törvény értelmében két egyenrangú önkormányzat áll szemben, a megyék és a települések esetében a kapcsolat irányai sem egyértelműek. Egyrészt nincs a megyének ellenőrző, számonkérő pozíciója. Erre egyedül a szakfelügyeleti rendszer avatott, de az nem megyei struktúrában gondolkodik, decentralizációja után sem.

Így az a sajátos helyzet adódik elő, hogy a megyei önkormányzatok feladata ugyan a szakmai - módszertani együttműködés, de ha a települések ettől elzárkóznak, vagy vonakodnak, ezt rájuk erőltetni nehezen lehetne. Így a munkatervekben is egyfajta bizonytalanság érződik, a szakmai tanácsadást „igény szerint” tervezik. Az igény felkeltésének önmagában is feladatnak kellene lennie, de ha az a kérdés, hogy hozzájuthat-e a megyei feladatellátó egy gépkocsinhoz, hogy kijusson a településekre, akkor kár igényeket generálni, ha mégannyira ez lenne is a helyes irány.

A települések, azok önkormányzatai, közművelődési szervezetei számára nyújtott szolgáltatások főként a megyék székhelyén (konferencia, szakmai nap, tanfolyam, információs „pult” stb.) érhetőek el, így azok képviselőinek kell megtenniük az utat szimbolikusan és gyakorlatban is a szolgáltatás felé. Egy másik vizsgálatunk során a vizsgált szakemberek 56%-a volt passzív, akik a településükről szakmai rendezvényre még évente egyszer sem tudnak kimozdulni.¹ Ez a gyakorlat azt a veszélyt rejtheti magában, hogy a leghátrányosabb helyzetben lévő, elszigetelt kollégák, önkormányzatok, szervezetek hátrányai tovább növekedhetnek.

8. Vannak-e kimutatható trendek, előre jelezhetőek voltak-e a változások?

Az elmúlt hónapokban sorra reppentek fel hírek a megyei feladatellátó intézmények, irodák megszüntetéséről, összevonásáról, átalakításáról. A fenntartók természetesen gazdasági szempontokra hivatkoznak: az önkormányzatok forráshiányára, csökkenő támogatásokra. A fejkvóta szerinti és a fix összeg mértéke gyakorlatilag azonos mértékben változott. 2005-ig

azonos arányban, évről évre emelkedett, majd 2005-től csökkent. 2007-re a fejkvóta szerinti támogatás 5%-kal, a fix összeg 7%-kal csökkent. Valóban látható tehát egy támogatásbeli visszaesés, amely azonban korántsem olyan mértékű, hogy ilyen jelentős változásokat vonhatna maga után, annál is inkább, mert a feladatot nyújtó szabályozás mit sem változott.

Sokkal valószínűbb, hogy a megszorító intézkedések hatásának összecadódásáról van szó, amelynek vesztese hagyományosan a kulturális terület lehet.

A rendelkezésre álló adatok alapján nem mondhatjuk el, hogy a 2005-2006. évig történt volna a területet jelentősen megkurtító intézkedés (országosan). Nem csökkent a feladatellátás rendelkezésére álló terület, a szakalkalmazottak létszáma, s nem csökkent drasztikusan, országosan a fenntartói támogatás sem. Az állami támogatás azonban nominál értékben is csökkent.

A 2005-os, elemzett időszakig nem volt jelezhető, hogy a közművelődési intézményrendszer vagy feladatrendszer ckkora átalakulás előtt áll, mint amely változás 2006-ban és 2007-ben bekövetkezett (lásd következő fejezet). Feltételezhető, hogy az önkormányzatok – a többi megszorítás együttes hatása miatt – kényszerűen ehhez a területhez nyúlnak. Bár nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a megyei intézményrendszer egésze (nem csak a kulturális) recseg-ropog.

9. Változások a megyei feladatellátás intézményrendszerében, új utak

2007. május 7-én a Művelődési Intézmények, Megyei és Regionális Kulturális Szerveződések Országos Szövetségének közgyűlésén, Budapesten ismertettük a jelen anyag alapján készült prezentációt. A kerekasztal-beszélgetés során a résztvevők közösen elhatározzák, hogy az anyag egészüljön ki egy-egy, a megyék jelenlegi állapotát bemutató, kb. három oldalas helyzetleírással. Ezek elkészítéséhez három alapvető szempontot fogalmaztunk meg: 1. Milyen új utakat látnak a megyei feladatellátók munkájuk végzése során (az elmúlt év négy-öt kiemelkedő projektjének rövid ismertetése, amely munkák a legfontosabbnak, legjelentősebbnek mutatkoznak)? 2. Az elmúlt félévben milyen szervezeti, funkcionális átalakítás történt az intézményben (összevonás, megszüntetés, átszervezés, létszámcsökkentés, feladatelvonás, új feladatok beemelése stb.)? 3. A következő fél év során a fenntartók (tudomás szerint) terveznek-e hasonló változtatást az intézményeknél, s ha igen, milyeneket?

A visszaküldött anyagok alapján a következő kép rajzolódik ki.² 11 megye esetében tapasztalható a feladatellátás körülményeinek jelentős romlása. A tizenegy intézményből 8 esetben jelezték: tudható³ hogy teljes átalakítás, átszervezés volt az előző félévben, illetve várható a következő félévben. Ezek közül két intézményről még nincs konkrét döntés, de a változtatás ténye biztos. Elmondható tehát, hogy a feladatot ellátók fele kerül más szervezeti és gazdálkodási körülmények közé.

Csongrádban a feladatokat általános művelődési központként fogják ellátni, míg Zalában éppen egy általános művelődési központ átalakítása kezdődik meg. Somogy megyében a közművelődési feladat a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságához került, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés megye esetében a megyei könyvtár

² A 20 feladatellátóból 13 küldött vissza elemezhető anyagot.

³ A hiányos adatszolgáltatás ellenére törekedtünk országos képet adni az intézményi átszervezésekről, telefonos kérdések segítségével.

¹ G. Furulyás Katalin: Egyedül a „kisvilágban”. Bp., MMIKL, 2007. 53 p.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

rak szervezetébe integrálódik a közművelődés. Békés megyében a Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola tagintézményi rész a továbbiakban kht.-ként működik, kiegészülve a színi tanoda funkcióval.

Nincs tehát országosan követett modellje az átalakításoknak, szinte megyénként más megoldásokat találhatunk. (lásd ámk-példa) Követhető, hogy nem egy újféle intézménytípusnak vagy a réginek a favorizálása történik, csupán a kényszer vagy a fenntartói akarat indokolják a választott megoldásokat. Látható, hogy a sikeresség és a több lábón állás, az innovatív szándék sem nyújt minden esetben védelmet (lásd Békés megye).

Egyáltalán nem mutatható ki egyértelmű összefüggés, okszerűség az átalakításra, megszüntetésre kerülő intézmények tartalmi és gazdasági körülményei között, mint ahogy nem volt egyértelműen előre jelezhető az elemzett adatok alapján sem, mely megyékben várható összevonás, megszüntetés. Békés megyében például a vizsgált időszakban (2002-2005.) jelentősen nőtt a fenntartói támogatás, mégis a teljes átalakítás mellett döntöttek.

Veszprém megyében a szakemberek száma majd' a felére csökkent 2005-2007. között, Bács-Kiskun megyében 10%-os költségvetési elvonás történt, ez a megyei intézményeket egységesen érintette. Heves megyében a 15%-os költségvetési megszorítás már biztos, illetve az, hogy a bevételi kötelezettség 10 %-kal nő, de az intézmény sorsát még többféle fenntartói elképzelés döntheti el. A Budapesti Művelődési Központ saját bevételi szerkezete jelentősen változik, három év alatt 60 milliós nagyságrendű saját bevétel csúsz ki, amelynek pótlása nagy erőfeszítést követel. A metróberuházás döntési helyzetbe kényszeríti a fenntartót a BMK elhelyezése miatt. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye intézményi életében jelentős változtatás nem történt, a Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet keretében folyik a feladatellátás, különösebb (idei, ismert) fenntartói intervenció nélkül. Győr-Moson-Sopron megyében 2004-ben óta kht. formában működik a Bartók Béla Megyei Művelődési Központ, támogatása 2005. és 2007. között szinte azonos (nominál értékben).

Vas megyében stabil működést ért el az intézmény, a közös fenntartás (város - megye) és a saját bevétel imponáló növekedése miatt.

Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében a feladatellátás kedvezőbb helyzetbe került a korábbi évekhez viszonyítva. A siker mögött mindkét megye esetében – s ezzel át is térhetünk az új utak bemutatására – átgondolt tevékenységszerkezet-átalakítás állt. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az új elem, az új szervező gondolat a turisztika volt. Az alapfeladatokon túl idegenforgalmi feladatokat is ellátnak, tevékenységükre a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Bizottság figyel, munkatervüket jóváhagyta. A jó működés oka lehet az is, hogy a fenntartó által létrehozott bizottság és az intézmény hasonló profillal rendelkezik. (Természetesen a közművelődési intézményrendszer esetében a turizmus és az idegenforgalom máshol is jelentkezett már, eltérő sikerekkel, ez esetben azonban jó találkozásról beszélhetünk.)⁴

⁴ A tanulmány egyik fő megállapítását (ti. „Egyáltalán nem mutatható egyértelmű összefüggés, okszerűség az átalakításra, megszüntetésre kerülő intézmények tartalmi és gazdasági körülményei között, mint ahogy nem volt egyértelműen előre jelezhető az elemzett adatok alapján sem, mely megyékben várható összevonás, megszüntetés.”) erősíti a tanulmány szerkesztése után érkezett hír, miszerint az új utakat kereső, innovatív Borsod megyei intézményt a Borsod-Abaúj-Zemplén Me-

Pest megyében a 2002-es név- és profilváltás óta (Információs Központból Közművelődési Intézetre változott a név), öt év alatt a szervezet költségvetése 38 millió forinttal növekedett. A profilváltást az információgyűjtési és átadási szemléletet meghaladó tanácsadó, koordináló szerepkör tudatos felvállalása jelentette.

Vas megyében az új utak között az ifjúsággal való kiemelt foglalkozás látszik különösen erőteljesnek. Csongrád megyében a Közművelődési Nyári Egyetem szervezése; a honlap; a hírlevél működtetése; a tárgyi alkotóművészeti kiállítások, zsűrizések; előadó-művészeti minősítők, versenyek a hívószavak a kiemelkedő öt terület bemutatására. Győr-Moson-Sopron megyében a megyei módszertani feladatok ellátását, az amatőr művészeti mozgalom támogatását, a színházi jellegű programok szervezését hangsúlyozták. Szabolcs-Szatmár megyében az intézet közművelődési stratégiájában a helyi önkormányzatok közművelődési feladatellátásának segítségét, a szolgáltató, elemző, fejlesztő munkát, az amatőr művészeti bemutatórendszer, a megyén túl mutató kulturális kapcsolatok jelentőségét, az EU-s pályázati szisztémára való felkészítést emelték ki. Bács-Kiskun megyében a kiemelt területek: a felnőttképzés, az EU-s projektek (HEFOP) vitele, a vidékfejlesztési projektek, az egészségfejlesztés, a szakképzés, a nép- és amatőr művészet alkalmi. I. Ives megyében új utakként a Regionális Kulturális Iroda, az Esélyek Háza program, a HEFOP program, a kapcsolódás a civil kulturális szektor támogatási modellhez, az intenzív kistérségi jelenlét, új akkreditált képzések fogalmazódtak meg. A Veszprém megyei anyag kiemelt feladatként a kulturális esélyegyenlőség megerősítésére, a tehetséggondozásra, a fejlesztési programokra, a kulturális vidékfejlesztés ügyére, a regionális tevékenység fontosságára mutat rá. Az anyag tanúsága szerint erősen projektrendszerben gondolkodnak, gondozzák a LEADER-program kulturális projektjeit megyei szinten, hálózati módszertani műhelyt, a TÁMOP prioritásainak megfelelő képzési műhelyeket működtetnek, felkészítik a megyét s a területet minél több EU-s forrás fogadására s elérésére. A Budapesti Művelődési Központban a digitalizált információhoz való hozzájuttatás, a felnőttképzés (HEFOP projekt) kerül a középpontba. Prioritást biztosítanak az info-kommunikációs technológiák széleskörű használatára építve: a felnőttképzési és információs szolgáltatási rendszer fejlesztésének, illetve a hazai és a nemzetközi kapcsolatok kiépítésének, a fogyatékos emberek speciális igényeinek megismerése alapján esélyegyenlőség biztosítására, környezettudatos szemlélet kiépítésére fókuszálnak.

Komárom-Esztergom megyében⁵ a stratégiához való igazodás áll a középpontban (igazodás az NFT-hez, a Magyar Kulturális Stratégiához, a Közművelődési Főosztály Stratégiájához), az utóbbinak megfelelően a közművelődési szakma projekt-centrikus működésének igénye jelenítődik meg. A kistérségek régióvá olvadásában betöltött szerepüket tarják fontosnak.

A szintek közötti közvetítés igényének jelenléte országos. Ennek egyik oka épp a szerepkeresés lehet, a megyék szerepkeresése az új struktúrában.

gyei Közgyűlés 2007. július 31-ai hatállyal megszüntette. Erről a változtatásról az adatgyűjtés fázisában az intézmény vezetőjének, az adatok szolgáltató kollégáknak nem volt tudomása.

⁵ Szintén a tanulmány lezárása után jutott tudomásunkra, hogy az adatokat szolgáltató Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ jogutód nélküli megszüntetése után a feladatokat (a nevéből következően többek között) a Városkapu Közművelődési, Turisztikai, Pályázatkoordináló és Kommunikációs, Kiemelten Közhasznú, Nonprofit Zrt. látja el.

Vannak megyék, amelyek a kistérségek felé nyitnak, s vannak, amelyek a vizsgált dokumentumok alapján inkább a regionális feladatok, bázisközpontok létrehozását tartják előrevivőnek. Jelen van azonban (nemcsak Komárom-Esztergom megye esetében) egy sajátos integratív (és feltételezhetően legitimáló szándékú) szerepfelfogás, miszerint az lehet a megyék egyik feladata, hogy közvetítsenek a két új (az Európai Unió által „bevett”) területi egység között.

A megyék „regionális feladatainak” kérdése elnevezésében is ellentmondásos. Jelen van a szakmai gondolkodásban egy olyan irány, miszerint a regionális feladatok közül, mintegy specializálódva, némelyeket a megyei intézmények maguk látnak majd el. (pl. a régió egyik megyei intézménye a népművészetet és az amatőr mozgalmat támogatná, míg a másik regionális szinten végezne kutatásokat.) Ezzel az elképzeléssel két gond van: az egyik az, hogy a régiók közművelődési - kulturális feladatai nincsenek tisztázva. Egyébként a megyék esetében is (ahol a feladatok szabályozottak) a konkrét feladatok a megyei rendeletekben realizálódnak, ebből következően megyénként eltérnek. (Ismerve a rendeleteket az előbbi mondat csak logikai konstrukció, nem a rendeletek miatt tér el a tevékenységük, de eltérhetnek.) Tehát ha ismert és országosan közel azonos lenne a megyei feladatok köre, sem azonosíthatnánk egyértelműen a „regionális feladatokat” a megyei feladatok „háromszorosaként”.

A másik nagy probléma vélhetően az lesz, hogy a megyei intézmények ezeket a „regionális” feladataikat egymással nem egyeztetik, legalább is konzekvensen biztosan nem.

A másik országos jelenség az igény a különféle stratégiai anyagokhoz való igazodásra. Nagy a bizonytalanság ez ügyben is, hiszen egyrészt a különféle szintű stratégiák nem mindig harmonizálnak egymással, másrészt nagyon hajlamosak a különféle stratégiákból kiragadott kulcsszavak a keveredésre. A stratégiai alapvetések közé gyakran kerülnek a különféle pályázati projektek elemei, szintén az illeszkedés igényével. (pl. agóra, zászlóshajó stb.)

A fenntartói logika (felesleges lenne ezt a közművelődési szakmai elképzelésekkel összevetni) két esetben lát el egy feladatot: ha kötelezőnek tudja, vagy ha erősen érdekében áll. Ha feladatminimumot szeretnének összeállítani, vagy olyan évről-évre kerestek, amely segít a jelenleg még működő, de „megérintett” intézményrendszer életben tartani, két úton indulhatunk el. Egyrészt a „kötelezőség” oldaláról, és akkor induljunk ki a szabályozásból. Láthattuk, hogy e tekintetben a tanácsadó funkció gyengébb, az elemző, adatgyűjtő tevékenység hiányzott inkább az elemzett munkatervekből, bár a statisztikai jelentések nagyobb számú tanácsadási alkalmat jeleztek (2002-ről 2005-re), arányaiban mégis inkább domináns a rendezvényszervező, csoporttámogató, művészpártoló tevékenység. Ez esetben a kötelező feladatként rendelt tevékenységeket kell erősíteni, hangsúlyozva a módszertani, tanácsadó munka kötelező jellegét, amelyet az önkormányzatoknak el kell látni. (Kétséges, mennyire erős az ehhez szükséges szankcionálási lehetőségünk.)

Ugyanakkor a gyakorlati működés során a figyelem középpontjában nem a egyszerűség, hanem a működőképesség megtartásának igyekezete áll. Ennek belátása vezet a feladatellátókat a másik útra. Nem véletlen a rendezvényszervező, csoporttámogató, művészpártoló tevékenységek dominanciája, ezzel ugyanis a fenntartói - választói igényeknek lehet eleget tenni, így elérkeztünk az érdekelte tétel kérdéséhez. A területre közvetlenül ható döntések (megyei szinten is) helyi döntések, így a működés erősebben szokás-, mint szabályozásfüggő.

10. Utóirat

Bár a tanulmány műfajától idegen a vizsgálat szubjektív körülményeit megemlíteni, ez esetben mégis úgy érzem, néhány tényező leírása elengedhetetlen, mivel nagyon sajátos az a vizsgálati szituáció, amelyben a tulajdonképpeni „vizsgálati egységeink”, azaz a megyei feladatellátók sorra tűntek el, alakultak át, vagy a teljes bizonytalanság állapotában lebegtek vizsgálatuk idején. Az adatszolgáltatási kedv a szokottnál is alacsonyabb volt, ennek oka az a tény, hogy a vizsgálati időszakban a kérdezettek éppen annak a tudásnak nem voltak birtokában, amit firtattunk, annak, hogy milyen szerkezeti - szervezeti - tartalmi átalakulás előtt állnak. Az adatok beküldésének határidejét többször módosítottuk, mégis volt olyan megye, ahol a kiterjesztett intervallumban sem történt döntés az intézmény sorsáról, illetve amely állapotleírás érvényes volt a korábbi határidőnél, értelmezhetetlenné vált a megyei közgyűlés elé bocsátott új előterjesztés értelmében. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei eset pedig arra kiváló példa, hogy még a stabilnak tűnő, nem lebegtetett helyzet esetében is történhetnek azonnali, ad hoc változtatások, a fenntartói akarattól függően.

Remélhetőleg az átalakítások, a nagy szervezeti mozgás átmeneti helyzetnek bizonyul, s nem a megyei intézményrendszer teljes leépülését élhetjük meg. Fel kell azonban hívni a figyelmet arra az ellentmondásos helyzetre, amelybe a vizsgált intézmények kerültek. Egyrészt a legutóbbi önkormányzati választások a megyékben főként ellenzéki többségű közgyűléseket eredményeztek, amely politikai környezet magában rejtheti a megyei, megyei intézmények helyzetének kedvezőtlen alakulását.

Másrészt a kulturális területet érintő törvényi szabályozás településekben, megyékben (önkormányzatokban) gondolkodik, ezeknek ad feladatokat, nyújt normatív és fix összegű támogatást évente. Ez a szisztéma nevesíti, legitimálja, s valamilyest finanszírozza a megyei közművelődési feladatellátást, a szakfelügyeletei rendszeren keresztül (a lehetőségeihez képest) ellenőriztetni a feladatok elvégzését és a nyújtott támogatás felhasználását. E szisztéma mellett jelen van az európai uniós pályázati rendszer által támogatott kistérségi, illetve regionális működési szint, amelyeket a jelenleg érvényes kulturális szabályozás nem említ, államilag nem is dotál, természetesen leg azonban nagy (forrás) reményekkel szemléli a szakma.

A különféle (az Európai Unió által meghatározott prioritások szerint kiűzött) stratégiai célok pedig „ügyeket”, „elérendő állapotokat” fogalmaznak meg, amelyeket a remények szerint minél gazdagabb pályázati keretből projektek támogatásával érnek el. Ennek a gondolkodási keretnek az alapeleme a projekt és a pályázó. A pályázók köre a kiírásoknak megfelelően alakul természetesen; nem vagy nem kizárólagosan intézményeket és nem a hagyományos (önkormányzati) rendszer szereplőit szólítva meg a pályázati kiírásokban.

Jól látható, hogy a fenntartói döntések mögött többnyire (helyi) politikai motívumok álltak, amelyek meghozatalakor a helyben felmutatható szakmai érvek rendre erőtlenné bizonyultak.⁶ Nagy szakmai tudatosságot igényelne a kialakult helyzet kezelése a döntéshozók bevonásával, hogy a nagy múlttal rendelkező, nagy értéket képviselő megyei közművelődési intézményrendszer ne tűnjön el a régiók, a kistérségek, a szabályozás és a finanszírozás sajátos érdekmezéjében.

⁶ A tanulmányban csak kísérletet tettünk annak vizsgálatára, hogy a fenntartói megszorító döntések mennyire a központi források csökkenésére adott válaszok, de ennek pontos vizsgálata egy másik kutatás kereteiben történhet meg (3. fejezet).

MŰVELŐDÉSI OTTHONI ALTERNATÍVÁK

Hasonló sorozattal már volt néhány írás a Parola (kiadja a Közösségfejlesztők Egyesülete, főszerk.: Péterfi Ferenc) korábbi évfolyamaiban. Érdemes feleleveníteni mindezt akkor, amikor (véltetően az önkormányzatoknak juttatott kevesebb pénz miatt) újra szükülnek a közösségi művelődési tevékenységre lehetőséget adó színterek, amikor tovább módosul - alakul a művelődési otthoni tevékenység, amikor meggondolatlan intézményi integrációkban tűnnek el a közösségi művelődés lehetőségei, és amikor sok helyütt immár megerősödött civil szervezetek is pótolni/újítják a helybéli intézményi teljesítményt.

A következőkben a hajdúnánási közművelődési intézményrendszer megújítására megfogalmazott anyagot tesszük közzé.

Fejlesztési javaslat Hajdúnánás közművelődési, ezen belül közösségi művelődési rendszerének modernizálására

A javaslat szerzői¹ a jelen szövegben a 'közművelődés' szót a vonatkozó jogszabály szerint a hatálya alá tartozó valamennyi kulturális intézménnyel kapcsolatban gyűjtőnévként értelmezik, míg a 'közösségi művelődés' szókapcsolatot a művelődési otthonokra jellemző, csoportos szakmai tevékenységek, illetőleg a kulturális/művelődési civil szervezetek tevékenységének megjelölésére használják.

1. Álláspont

Hajdúnánás képviselő-testületének döntése alapján egy 2007. április 18-án aláírt megállapodás keretében felkérést kaptunk a város polgármesterétől arra, hogy *Hajdúnánás közművelődési koncepciójának felülvizsgálatát, egyidejűleg a város közművelődési feladatellátásának, közművelődési feladatot ellátó intézményének költség-hatékony-sági vizsgálatát* végezzük el, és egyidejűleg tegyünk javaslatot a *feladat költség-hatékony és eredményes megoldásaira*. A megbízás különböző részleteit a rendelkezésünkre bocsátott dokumentumokból megvizsgálva, a város közművelődésben érdekelt szereplőivel folytatott beszélgetések után, végül a címben jelzett megoldásig jutottunk el. E szerint átalakítási/fejlesztési javaslatot teszünk le a **helyi közművelődési rendszerben szereplő intézmények átrendezésére, szervezetük modernizálására, a város rendelkezésére álló anyagi erő hatékonyabb hasznosítására** úgy, hogy ugyanakkor a **közösségi művelődésbe való alkotó, cselekvő bekapcsolódás hosszú távú lehetőségét is biztosítsuk** minden érdeklődő és/vagy érdekelt hajdúnánási számára. Nyilvánvaló, hogy javaslataink elfogadása esetén a jelenlegi struktúrát körülíró közművelődési koncepciót is át kell dolgozni.

A hajdúnánási közművelődési intézményrendszer átalakításának első lépéseként azt ajánljuk, hogy a művelődési központot és a könyvtárt egymástól függetlenítsék, válasszák szét. Közülük a **könyvtári intézményi egységet közvetlenül az önkormányzat tartsa fenn, míg a művelődési központi intézményrész társadalmiasítását javasoljuk, egyesületi formában – egy egyéves átmeneti időszak közbeiktatásával. Indítvá-**

Ebben nyilvánvaló a szándék: *újratépíteni a meglévő romokon; a helybeliek közösségi művelődési lehetőségeinek fejlesztésére helybéli pénzalapot teremteni, s az intézményt (a szükséges számú népművelővel) azok kezébe adni, akik a közösségi művelődésnek nemcsak alanyai, hanem részesei, teremtői.* Mindezekről Hajdúnánáson a közösségi művelődési alkalmak és lehetőségek többszörözése remélhető.

A különféle megoldások közlését azért gondoljuk fontosnak, mert *nem hisszük, hogy csak egyetlen megoldási útja lehet az intézmények megújulásának; ám nem hisszük azt sem, hogy a megváltozott társadalmi/gazdasági közegben ugyanúgy kéne működniük intézményeinknek, mint az előző rendszer évtizedeiben.*

nyozzuk azt is, hogy a jelenlegi intézményi integrációban részes tájházat, a közvetlenül az önkormányzat által gondozott csőszkunyhókat az új néven átszervezendő **helytörténeti gyűjteményhez csatolják.** Javaslatot teszünk a fenti átalakításokból megteremtett megtakarítások és/vagy egyéb források integrálásával létrehozandó **városi, tevékenységfejlesztést szolgáló pénzalapra** is, amelynek majdani folyamatos pályázataitól várható elsősorban a helybeliek közösségi művelődési aktivitásának bővülése. Javasoljuk azt is, hogy (bár a létrejövő intézményeket pénzgazdálkodásukban önállóan képzeljük el) pénzforgalmuk könyvelését **központosítottan, egy e célból létrehozott szervezetben kezeljék, illetőleg takarításukat vállalkozóval végeztessék, hiszen ettől is bér- és költségmegtakarítás várható, ami az említett pénzalapot növeli.**

Munkánk során nem részletezzük az intézmények jelenlegi tevékenység-szerkezetét, hiszen azt valamennyi érdekelt és érdeklődő hajdúnánási jól ismeri. A „költség-hatékony-ságra” vonatkozatható megállapításainkat csak a művelődés-központ-intézményrész esetében részletezzük, hiszen a könyvtári egységről szólván, erre a tavalyi hivatalos szakfelügyelet kitért, a helytörténeti gyűjtemény pedig új intézmény. A művelődés-központ-intézményrész tevékenységének szakmai értékelését a 2006. évi statisztikai jelentésük alapján végeztük el. Az iratok alapos áttanulmányozása és a személyes találkozások intenzitása ellenére sem lehet azonban olyan árnyalt képünk a helybéli valóságról, mint az abban közreműködőknek (tehát az abban részeseknek) van. Országos és európai szakmai tájékozottságunk, a közművelődés oktatásában eltöltött több évtizedes tapasztalataink, a szakmai teljesítmény bővítésében és korszerűsítésében szerzett gyakorlatunk, és különösen az utóbbi másfél évtizedben sok helyütt elvégzett szakmai fejlesztések eredményei alapján azonban feljogosítva érezzük magunkat az alábbiak leírására, különösen azért, mert *fejlesztési koncepciónk helyszíni vitáiban, és elfogadása esetén annak realizálásában, illetőleg a javasolt képzés lebonyolításában is (erre szóló felkérés és megbízás esetén) részt vállalunk.*

Különösen vonatkozik ez a jelenlegi intézményi integrációban részes **művelődési központi intézményrész társadalmiasított**

¹ A helyszíni tájékozódás, a dokumentumelemzés és a szöveg dr. Balázs Károly közreműködésével készült.

formában való további működtetésének előkészítésére, hiszen mind a majdani alkalmazottakat (a felelős vezetőt és a népművelőket), mind az intézményműködtetői feladattal megbízandó (tervezett, leendő) egyesület elnökségét, mind az intézményt használó valamennyi civilt fel kell készíteni megváltozó státusukra, feladatukra.

A társadalmiasított intézményműködtetési mód nem idegen Hajdúnánáson. A korábbi nánási egyesületek (a Kaszinó, 1865-től; a Függetlenségi Olvasókör, 1871.; a Polgári Olvasókör, 1875.; az Olvasókör, 1876.; a Kaszinó Egylet, 1876.; az Iparoskör 1890.; a vélhetően újjáalakult Függetlenségi Olvasókör, 1890.; a Dalárda, 1896.; a '48-as Kossuth Olvasó Kör, 1905.; a Bocskay Olvasókör, 1911.; a Hunyadi Olvasókör, 1913.; a Polgári Leányiskola Egyesület, 1914.; a Keresztyén Gazdasági Egyesület, 1922.; a Független Polgári Olvasó Kör, 1929.; a Katolikus Otthon, 1943.; az Iparos Dalkör, 1946.; a Kereskedő Társulat, 1947.² valamennyien önálló intézményként, öntevékenyen és autonóm módon működtek. Így működik 2000. óta az Okkal – Más – Okkal Ifjúsági Egyesület ifjúsági háza is. A javaslatunkban szereplő, a közösségi művelődés intézményére vonatkozó megoldás tulajdonképpen e hajdani jeles hagyomány, és e néhány éve sikeres, szakmailag előremutató lépés folytatását, kiteljesítését jelenti.

- Az alábbiakban tehát, megbízásunk részleteihez igazodva
- leírjuk a jelenleg érvényes közművelődési koncepcióról alkotott véleményünket, majd
  - a közművelődési feladatot ellátó intézményi integráció művelődési központi intézményrésze költséghatékonyágának kiszámíthatatlanságáról szólnunk. Ezt követően
  - részletezzük a jelenlegi intézményi integráció művelődési központi intézményrészének teljesítményét. Mindezeket az azt követően kifejtendő,
  - a város közművelődési (és ezen belül közösségi művelődési) feladatellátásának költséghatékony és eredményes átalakítására tett javaslatunk megalapozásának tekintjük. Ezen a fejezeten belül
    - o részletezzük a leendő intézményeket és
    - o a szükségesnek látszó új, a helyi közösségi művelődés lehetőségének fejlesztését és bővítését szolgáló, helyi pályázati lehetőséget megteremtő pénzalapról frunk, illetőleg
    - o felvázoljuk a társadalmiasított intézményműködtetéshez szükséges képzés alapelveit, valamint
    - o időrendet ajánlunk az intézményi átalakítás/átrendezés megvalósítására.
  - Javaslatunk mellékletében egyéb, a témánkhoz kapcsolódó tennivalókra hívjuk fel a figyelmet.

2. A hatályos közművelődési koncepció

túl részletes, már szinte a munkatervet helyettesítő dokumentum. „Koncepció” alatt 'elgondolás, terv'; 'alkotás jellegét meghatározó felfogás, felépítés'; 'felfogások, nézetek rendszere' értendő³. Különösen ez utóbbira hivatkozva javasoljuk, hogy egy későbbi dokumentum erre figyelemmel, lényegre törően és alapvetően általánosan fogalmazzon. A feladatra vonatkozó 1997.

évi CXL. törvényt követően kiadott segédlet⁴ erről is bővegesen ír, ám rögzíti, hogy az ilyen helybéli rendelet célja az, hogy „az önkormányzat a helyi társadalom, a helyi közművelődés adott állapota, igényei és lehetőségei ismeretében meghatározza a település közművelődési feladatait, törekvéseit, azonnali intézkedéseit, megalapozza közép- és hosszú távra a fejlesztés lehetőségeit”. Nem az egyes intézményekét tehát, hanem az egész települését. A dokumentumnak a lokális helyzethez következő és szükségesnek látszó szakmai feladatokat a település népességére differenciáltan vonatkoztatva kell értelmeznie/részleteznie.

Természetesen mindezt csak egy, esetleg a rendelet mellékletét képező alapos társadalom- és helyzetlemező tanulmány alapján határozhatják meg, amiből érzékelhető, hogy milyen konkrét, Hajdúnánásra igaz helyzetek/állapotok megoldását biztosítja a város közművelődési tevékenységfinanszírozása és közösségi művelődési tevékenységfejlesztése által. A koncepció használóinak és alkalmazóinak ebből kell megtudniuk és megérteniük, hogy itt és most, tehát Hajdúnánáson és az olvasás pillanatában mit, miért és mire, mit, milyen célból és szándékból, ki(k), miből és kiknek szerveznek kulturális, művelődési, közéleti, társadalmi, közösségfejlesztő és információs lehetőségeket.⁵ Ennek a dokumentumnak tehát nem a történelmileg vagy véletlenszerűen kialakult intézményi struktúrákat és ezek munkafajtáit kell rögzítenie, hanem azt kell előírnia, hogy milyen helyi élethelyzetekre és perspektívákra kell válaszolni a kultúra eszközeivel, a közösségi művelődés lehetőségeivel. Következésképp a koncepciót nem lehet (mint ezt!) két esztendőre fogalmazni, hanem a már idézett közép- és hosszú távra (miközben természetesen tartalmazhat azonnal megoldandó feladatokat. Olyanokat, amelyek e távlatot alapozzák meg).

Amennyiben jelen javaslatunkban foglalt elképzeléseinket a képviselő-testület elfogadja és bevezetésre ajánlja, nincs értelme soronként és fejezetenként megjegyzéseket fűznünk a most hatályos dokumentumhoz, mert ennek szellemiségében és metódusában kell új alakot öltenie. Megfogalmazásához és elfogadásához azonban az említett, a helyi viszonyokra vonatkozott társadalom- és helyzetlemező tanulmány elengedhetetlen, ami később is a tennivalókat szabályozó vezérfonala lehet a képviselő-testületnek, ugyanúgy, mint a város érdeklődő polgárainak. Az így megalapozott koncepció jelentené a legnagyobb segítséget a népművelőknek, a közösségi művelődést fizetésért vagy önkéntesen végzőknek is, hiszen így tudnák és értenék, hogy miért, minek az érdekében, milyen helyzetben és milyen állapoton változtatva kell cselekedniük.

3. A közművelődési feladatot ellátó városi intézmények költséghatékonyágáról

A közművelődési feladatellátás bármely település költségvetése szempontjából folyamatos ráfizetés. Nyilván Hajdúnánás sem azért működteti erre hivatott intézményeit, mert az számára anyagilag megtérül, és bizonyára nem csak azért, mert erre

⁴ Szempontok és segédanyagok „A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló 1997. évi CXL. törvény önkormányzati közművelődési feladatainak végrehajtásához, Bp., NKÖM, 2000., 226 old.

⁵ Olyan elemzésekre és munkaanyagokra gondolunk például, amit a Horvát Anita, Varga Ilona, Szabó István szerzőhármás végzett el legutóbb „A fiatalok mindenre fogékonyak, csak kezdeményezni kell”; ifjúsági helyzetkép Hajdúnánáson 2005-2006. c. dolgozatukban. Ifjúsági Szemle, 2007. tavaszi szám, 112-123. old.

² A magyarországi egyesületek címtára c., a Művelődéskutató Intézetben 1988-ban megjelent kiadvány alapján.

³ A Magyar Értelmező Kéziszótár 1982-es ötödik, változatlan kiadása I. kötetének 753. oldalán található szócikk szerint.

törvény kötelezi, hanem mert ezek tevékenységüket polgárai kulturális, művelődési, közéleti, közösségi fejlesztése érdekében hasznosnak, fontosnak itéli. A „költségek hatékonyságát” tehát csak abban a viszonylatban lehet számon kérni az e feladatban részes intézményektől vagy egyéb tényezőktől, hogy milyen rendszerhez, milyen más struktúrához képest kerül jelenleg ennyibe vagy annyiba, többbe vagy kevesebbe. A nánási összevont intézmény átalakítását éppen arra figyelemmel javasoljuk, hogy átszervezése nemcsak hatékonyabb struktúrát, hanem az ágazatban másutt felhasználható megtakarítást is eredményez.

Erre a szakterületre az intézmények megalapítása óta a *maradványelv és/vagy a bázisszemlélet* jellemző; vagyis annyi jut nekik, amennyi az adott évi költségvetésből számukra megmarad, avagy annyi, amennyi tavaly (tavalyelőtt és azelőtt meg azelőtt stb.) volt. Ez a megközelítés *nem érzékeny* a közszolgáltatások időközbeni áremelkedéseire, a különféle kulturális termékek (pl. színházi előadások, könyvek) drágulására. Nem érzékeny ez a finanszírozás a helyi élethelyzetek megváltozásából következő tevékenységbeli szükségletekre sem, noha az intézményeknek éppen ezekre kellene frissen és azonnal reagálnia. Az értékében csökkenő önkormányzati támogatásra az intézmények bérköltségük arányos szűkítésével, tehát a közművelődést szervezők létszámának csökkenésével szoktak válaszolni, avagy olyan tevékenységek meghonosításával, amelyek hozzáadéka nem céljuk szerinti, tehát nem a polgárok kulturális, művelődési, közéleti fejlesztését szolgálják. A hajdúnánási integrált intézményben még nem kellett ezek egyikével sem élni.

Egy település közművelődési kiadásainak „költséghatékonyságát” elegendő saját pénz híján leginkább az növelni, ha intézménye *olyan új tevékenységfajláknak enged utat, amelyek pályázati forrásokat és egyéb támogatásokat* akumulálhatnak máshonnan, a településen kívülről. Az önkormányzati (összevont) intézmény esetében ennek kevés nyomát találtuk. Nem tudták sikeres pályázatokkal növelni a városban a közművelődésre fordítható pénzt, így nem a város szakmai összeteljesítményét sem tudták növelni.

A közművelődési szakma a közösségi művelődést szolgáló intézmények (a művelődési otthonok) egységese, sajátos volta miatt mindeztől *nem dolgozott ki olyan pontos számítási metódust*, ami a „költséghatékonyság” meghatározására kiindulópontként használható lenne. Nincs objektív viszonyszám tehát, amelyhez képest a hajdúnánási közművelődési intézményrész tényezőit jónak, kevésbé jónak, közepesnek, rossznak, avagy elegendőnek, szűkösnek vagy pazarlónak lehetne minősíteni. Nem véletlen, hogy nincs; adataik esetleges összehasonlítása más hajdúvárosokéval, esetleg távolabbi (dél-alföldi, dunántúli) hasonló nagyságrendű településekkel *nem jelent semmit*. A tavalyi könyvtári szakfelügyelet – noha a könyvtár teljesítménynormái könnyebben adathozhatóak! – jegyzőkönyve szerint „A könyvtár eredményeit statisztikai mutatók (ld. több azonos nagyságrendű könyvtár összehasonlítása alapján készített statisztikai táblázatot a kérdőív 12. oldalán) *nem tükrözik*.”⁶ Van ugyan a következő mondatban egy utalás a rossz statisztikai adatszolgáltatásra, a hiányosan kitöltött munkanaplókra, de ez is az *összehasonlíthatatlanságra* utal. A művelődésiközpont-intézményrész „költséghatékonysági” összehasonlítása még pontatlanabb lenne.

A művelődési otthonokra (Hajdúnánás esetében a művelődésiközpont-intézményrészre) vonatkozatható egyetlen, a *megszokás szerint kialakult viszonyszám az önkormányzati támogatás aránya a teljes költségvetésen belül*. Amennyiben ugyanis az önkormányzati éves támogatás fedezi az épület rezi kiadásait, a béreket és közterheit, az intézményt *irigylésre méltó állapotban* lévőnek tartja a szakma. A nánási összevont intézmény önkormányzati támogatottsága bőven fedezi ezt, bár az állapotot rontja, hogy a könyvtárfenntartási kiadások is részei e számításnak. Ennek kivonása esetén a művelődési központ költségvetése még így is *mintegy 4 millió forint szabad (tevékenységekre fordítható) pénzzel* rendelkezik, ami kiemelkedő az általában. Másutt ugyanis nem marad semmi, sőt! Olyan intézmények is működnek és sikeresek manapság Magyarországon, amelyek önkormányzati támogatása csak a költségvetési főösszeg fele; persze ott mások lehetnek a körülmények, erőteljesebben érdekérvényesítő a helyi társadalom, esetleg invenciózusabbak a népművelők, akik korszerű tevékenységükkel sikeresebb hazai és EU-s pályázók. A valódi, az igényes és igaz összehasonlítás ezért is lehetetlen.

A „költséghatékonyság” valóban értelmezhető mérőszámok azok lehetnének, amelyek a lakosságszámhoz hasonlítanák a művelődési folyamatokban (értsd: a rendszeres, visszatérő alkalmakkban aktívizáló) helybeliek számát; illetőleg amelyek az önkormányzati támogatás által generált idegen (pályázati, szponzori) összegek arányát vizsgálják. Ezek a nánási intézmény esetében kiszámíthatatlanul alacsonyak.

4. A művelődésiközpont-intézményrész teljesítményéről⁷

Az intézményben (az igazgatóval együtt) 4 főállású népművelő és 8 működést, ügyvitelt ellátó főfoglalkozású dolgozik, 4 további megbízási szerződéssel foglalkoztatott mellett. Az intézmény kiadásai mindez jelentős tétel; a munkavégzéshez kapcsolódó juttatásokkal és a külső személyi juttatásokkal együttesen a személyi jellegű kifizetések összesen 34.801.000.- forintot tesznek ki, ami a munkaadót terhelő járulékokkal további 11.079.000.- forintot, mindösszesen 45.880.000.- forintot jelent. Ez a teljes költségvetés 83 %-a.

Az önkormányzat a 2006. évben 58.207.000.- forintot biztosított számukra; ez a 2005-ből származó 1.015.000.- forintos pénzmaradvánnyal és a 13.702.000.- forintos saját forrással mindösszesen 72.924.000.- forint összes bevételt jelent.

Helyi, megyei, nemzetközi pályázatokon támogatást nem nyertek, egyéb működési célra átvett bevételek nem volt, a személyi jövedelemadó 1 %-ából nem részesültek, egyéb (pl. szponzori) bevételek a statisztikai adatszolgáltatásuk szerint nincs. Mindezt igen szerény eredménynek tartjuk, hiszen a mindösszesen csak 1.551.000.- forintos országos pályázati nyereményt nem minősíthetjük másképpen.

Működési bevételeik mértéke és megoszlása is tanulságos. Alaptevékenységükből összesen 6.739.000.- forintot könyvelhettek el, egyéb sajátos bevételként pedig megközelítően ugyanannyit, 6.963.000.- forintot, amiből a bérleti díj nagy arányú, 4.541.000.- forint. Ez utóbbi természetes, és nem kellett érte sokat tenniük, hiszen ők rendelkeznek a város egyetlen többcélú nagytermével. Saját bevételek aránya a költségvetés egészéhez képest így is éppen hogy meghaladja a 18 %-ot.

⁶ A Méliusz Péter Megyei Könyvtár szakfelügyeleti ellenőrzéséről készített összefoglaló jelentésből, 2005. május 22.

⁷ A Jelentés a 2006. évben folytatott közművelődési tevékenységekről c., 2007. március 1-jén kelt hivatalos statisztikai adatszolgáltatás alapján.

Dologi kiadásai (közüzemi díjra, ügyviteli költségre, bérleti díjra, reklámköltségre, épület- és eszközkarbantartásra, épület-felújításra/beruházásra, szakmai anyagra, nagy értékű gépekre, szakmai feladatokkal kapcsolatos számlás kifizetésekre, nem személyi jellegű adókra, járulékokra és egyéb kiadásokra) összege 26.495.000.- forint. Ebből 6.212.000.- Ft a 7.661.000.- forintnyi számlás kifizetésekből szakmai programra fordított közvetlen költség.

Kiadásaik a fent leírt személyi jellegű kiadásokkal és azok közterheivel, a dologi kiadásokkal együtt mindösszesen 72.375.000.- forint, tárgyévi pénzmaradványuk 2.010.000.- forint. Ez utóbbi sem gyakori a hazai intézményi gyakorlatban.

Miután a művelődési központi intézményrész tavalyi tevékenysége és teljesítménye javaslatunk helyi olvasói, az intézmény használói számára jól ismert, tanulságosabb statisztikájukból azt kiírni, hogy *mi az, amivel az intézmény nem foglalkozott*. Megjegyezzük, hogy a művelődési otthoni statisztikában valamennyi tevékenység típus felsorolását követően előfordul az úgynevezett „egyéb”, a statisztikai űrlapon nyomtatásban fel nem sorolt, nem részletezett kategória. Magyarországon több intézmény sokféle tevékenysége jellemzően éppen ide, és csak ide sorolható, hiszen ezek olyan tevékenységfajták, amelyekre a statisztika gyűjtője még nem gondolhatott, hiszen *újak, és mert helyi kihívásokra reagálnak*. Igazából éppen ezek elemzésével lehet feltárni egy művelődési otthon teljesítményének érzékenységét, a helyi viszonyokra való finom és azonnali reagálását. Náluk ebből egy sem akad.

A hivatalos statisztika előre nyomtatott felsorolásai szerint elvégzett munkájukból hiányzik/hiányoznak az alábbi művelődési formák/alkalmak:

- a bábcsoport,
- a képző- és iparművészeti csoport,
- a fotó-, film- és videocsoport,
- a könnyűzenei együttes,
- a komolyzenei együttes,
- a hangszeres népzenei csoport,
- a népdalkör, pávakör (az adatszolgáltatás csak saját csoport/ok/ra vonatkozik!)
- a néptáncgyüttes (bár ezzel korábban próbálkoztak);
- a fazekas,
- a faragó,
- a bőrműves,
- a textiles
- és a komplex alkotó művelődési közösségek bármelyike;
- az ifjúsági,
- a gyermek és
- a családi klubok.
- Nincs nyelvtanfolyamuk,
- vidékfejlesztési/közösségfejlesztési rendszeres művelődési formájuk,
- nem foglalkoznak mezőgazdasági ismeretterjesztéssel,
- a magyar nyelv ápolásával, művelésével,
- helytörténettel, honismerettel,
- a népi kézműves ismeretek terjesztésével/szorgalmazásával,
- közhasznú és vállalkozási ismeretek terjesztésével,
- egészségvédelemmel, mentálhigiéniával, természetgyógyászati, ezoterikus ismeretek terjesztésével (bár itt meg kell jegyeznünk, hogy az előbbiről hallottunk külön finanszírozott

ÁNTSZ-es előadássorozat formájában, lehet, hogy statisztikájuk nem pontos?),

- sporttal, az erőnlét fejlesztésével, rekreációval,
- semmiféle szakmai (OKJ-s) képzéssel vagy
- egyéb akkreditált szakmai képzéssel, továbbképzéssel,
- felvételi előkészítővel.
- Nincs iskolarendszerű, vagy azon kívüli képzési formájuk,
- nem foglalkoztak természet- és műszaki tudományos ismeretterjesztéssel;
- társadalomtudományi sorozatokat (konferenciát, tanácskozást) sem rendeztek;
- nem rendeztek tábortokat (kivéve a képzőművészeti alkotótáborban való közreműködésüket),
- saját szervezésű helytörténeti, műszaki, természettudományi kiállításokat, műsorokat, rendezvényeket.
- Nem szerveztek tanulmányutakat bárkinek bármiféle témában,
- külföldön sem rendeztek semmit (ha nem számítjuk a városi kórus olaszországi vendégszereplését, amely azonban nem intézményi „rendezvény” volt, s különben is jelentős önköltséggel valósult meg).

A fenti lista különösen annak tudatában szomorú, ha tudjuk (amiképp a nánásiak emlékezhetnek erre!) hogy *az emlegetett tevékenységfajták közül több egy-két évtizede még élő tevékenység volt* ugyanezen falak között. Az intézmény akkor még a „nyitott ház” tevékenységgyűjtők között volt. Ha némely tevékenységformát a megváltozott ízlés, a kevesebb szabadidő, a csökkenő fizetőképesség, vagy akár a megváltozott körülményekre hivatkozva „leszerepeltnek” ítélnénk is, a mai élethelyzetekben szükséges szakmai segítő technikákat/alkalmakat joggal hiányolhatjuk!

Hajdúnánás lakói közül összlátogatói létszámként

- a rendszeres művelődési formák résztvevői 2006-ban mindösszesen 25.768 fő (az alkalmak száma osztva a csoportok számával, szorozva a résztvevők számával),
  - ismeretterjesztésen 329 fő,
  - rendezvények, kiállítások látogatói 32.053 fő,
  - szolgáltatások igénybevevői 10.790 fő,
  - külső szervek tevékenysége/bérlete eredményekénti látogatók 37.983 fő;
- mindez mindösszesen 106.923 látogatási alkalom.

Nagyon szerény eredmény mindez 4 főállású, 8 működést, ügyvitelt ellátó főfoglalkozású dolgozó és 4 további megbízási szerződéssel alkalmazott létszám, valamint mintegy 73 milliónyi költségvetés ismeretében. Megjegyezzük, hogy a már hivatkozott minisztériumi kiadvány^b szerint, „a teljesség igénye nélkül” 8 pontban, *a-tól h-ig jelzett bekezdésekben sorolja a település közművelődési feladatainak meghatározását*, aminek jelentős része Hajdúnánáson bizonyosan az integrált intézmény művelődési központi intézményrészétől lenne megkövetelhető. Vajon miért nem követelte meg eleddig tőlük soha senki? Ha más nem is, például a helybéli polgárok? Nekik azonban vélhe-

^b Szempontok és segédanyagok „A kulturális javak védelméről és a műzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” szóló 1997. évi CXL. törvény önkormányzati közművelődési feladatainak végrehajtásához, Bp., NKÖM, 2000, 19-23. oldal.

tően fogalmuk sincs arról, hogy a közösségi művelődés helyi megvalósítója/szorgalmazója valójában *mire való lenne!*

A rendelkezésünkre bocsátott dokumentumokból és a személyes találkozásokból egyaránt az a kép bontakozik ki, hogy a hajdúnánási közösségi művelődés letéteményesei szinte egyedül az *amatőr művészeti csoportok*. (Nélkülük a művelődési központ alig több, mint egy imponálóan szép, ám jobbára üres, bár időnként hérbevett épületegyüttes, ahol a szakalkalmazottak hivatali rendben és fegyelemben várják reggel 8 és délután 4 óra között a művelődésre vágyó közönséget – az adatok szerint jobbára hiába.) Az amatőr művészeti csoportok egyébként valóban értéket képviselnek – noha minőség és esztétikai érték tekintetében erősen szóródnak! –, mégis inkább mintha a *megtűrt*, nem a *támogatott* kategóriába sorolták volna őket.

Az egykori Üri Kaszinó egyik homlokzati, reprezentatív helyisége képzőművészeti kiállítások megrendezésére szolgál. Ám azokat megtekinteni elég körülményes. Az üvegajtón „A kulcs a portán” felirat olvasható. A ház dolgozóinak elmondása szerint nincs pénz teremőr alkalmazására. Pedig a kiállítóterem ideális helyszíne lehetne akár havi rendszerességgel festészeti, grafikai, szobrászati bemutatóknak, a vizuális kultúra állandó hétköznapi műhelyének. Különösen, ha normális módon lenne látogatható, és ha a közművelődésben manapság hétköznapi, természetesnek mondható egyéb tevékenységfélékkel (előadásokkal, találkozásokkal, vitákkal, rokonítható témájú ismeretterjesztő alkalmakkal stb.) színesítenék ezeket, ez esetben a helybeliek (és különösen a felsőbb iskolások) vizuális kultúrájának fejlesztését, esetleg a turistaszeczon délután és korábban ráérő üdülőinnek érdeklődését is felkeltve.

Gyakorlatilag *önfenntartónak* mondható a legtöbb közösségük. Talán csak a NANÁ Színház részesül annyi támogatásban, hogy szerény körülmények között – sok saját munkával és a vezető főfoglalkozású alkalmazásával – fenn tudja tartani magát. A legtöbb csoport rendszeres évi tagdíjat fizet (ami egyébként helyesellhető gyakorlat), ám ezen kívül elég sok kiadást kell vállalniuk a tanulásához vagy/és a fellépésekhez. A táncstúdió tagjai 2 – 3.000.- forintos részvételi díjat fizetnek, amiből az intézmény fizeti az oktatókat. A városi kórus pedig 35 ezer forintos részvételi áron jutott el egy külföldi fesztiválra. Fűtött és világított helyiségeik rendelkezésre bocsátását, illetve annak *támogatásként* való feltüntetését különösnékné tartjuk abban a struktúrában, amely (elvben) a sajátjának tekintí a csoportokat.

Az intézmény közvetlen környezetében megújult a *főtér*, és egyik sarkában szabadtéri rendezvényekre/szereplésekre alkalmas térrészt építettek. Nem látjuk be, hogy azt miért csak évi néhány alkalommal használják ki, és miért nem szerveznek társadalmi animációra alkalmas és rendszeres szabadtéri bemutatósorozatot, különféle rendezvények, találkozások, beszélgetések, vetítések stb. sorát? Megjegyezzük, hogy az átépített főtér több pontja is kínál szakmai munkára alkalmas/intim helyszíneket, és akkor még nem szoltunk *a fűrdő mint sokféle szakmai tevékenységet kínáló helyszín* kihasználásáról.

Bár az éves statisztikai nyomtatvány kitöltetlen soraival már kellőképpen érzékeltettük tevékenységbeli beszűkültségüket, nem álljuk meg, hogy a helyi társadalmukra érzékenyebb (és éppen ezért helyben mindmáig sikeres és közkedvelt) művelődési otthonok egyik jellemző tevékenységformájának, a *fel-
nőttképzésnek* hiányára ne mutassunk rá. Éppen ettől várható, hogy a Hajdúnánáson is fájdalmas mértékű munkanélküliségen

az intézmény a maga átlátó, elemző és megoldó képességével segítsen, csökkentéséhez hozzájáruljon. Erre folyamatos pályázati lehetőségek voltak és vesztek el számukra, miközben éppen a környékükön értelmes és fontos fejlesztési programok zajlottak le⁹. Ők nem vettek részt ebben, és semmi sem utal arra, hogy ezt a továbbiakban önmaguktól feladatuknak tekintenek.

Miután éves munkaterveiket és éves szakmai beszámolójukat minden eddigi képviselő-testület jóváhagyta és elfogadta, a költséghatékonysági és eredményességi mutatójuk együttese pont annyira alacsony, amennyit helyben mindenki tapasztalhat, és tapasztalatai szerint értékelhet. Például abban, hogy hányszor volt ott, mit kapott, mennyivel lett tájékozottabb, tudásában, érzelmeiben gazdagabb. Vagy éppen ellenkezőleg, hogy nem ment oda. Nem biztos, hogy azért, mert ő az érdektelen, esetleg közömbös. Tán nem szoltották meg.

A Hajdúnánáson közismert tevékenységet végző művelődésközpont-intézményrész teljesítménye vélhetően a tevékenységbeli maximumot jelenti, hiszen ha többet akarnának tenni a jelenleginél, ha többre lennének képesek, akkor ma is *minden további nélkül többet teljesíthetnének*. Amennyiben anyagi, támogatásbeli akadályok lennének, szándékolt többleteljesítményüknek, úgy elutasított szakmai fejlesztési elképzelések dokumentumait, elutasított önkormányzati támogatási kérelmeket és elutasított pályázatok garmadáját mutathatták volna nekünk. Ilyenek vélhetően nincsenek. Nem tévedünk túl nagyot tehát, ha azt állítjuk: *ebből az intézményi szisztémából, ilyen szervezőmunkával és annak jelen közreműködőivel szükségképpen ez a végeredmény következik*.

5. Javaslat a város közművelődési, és ezen belül közösségi művelődési feladatellátásának költséghatékony és eredményes átalakítására

Az alábbiakban egy átalakított városi közművelődési intézménystruktúrára teszünk javaslatot. Ennek első lépéseként javasoljuk, hogy *a Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár intézményét jogutód nélkül szüntessék meg*. Ezt követően azonnal mód nyílik egyrészt a *törvényesség helyreállítására* (a Városi Könyvtár önállóságának megteremtésével), másrészt *a helyi közösségi művelődés intézményének társadalmiasítására*. Ez utóbbi lehetőséget teremt arra, hogy *a helyi polgárság a saját kezébe vegye a saját adóforintjaiból megteremtett (ön)művelődésének irányítását, szervezését és gyakorlatát*. Azaz, ne kelljen kegynek, adományok tekintenie a közösségi művelődés feltételeinek megteremtésére szánt forrásokat és adottságokat, az intézmény helyiségeinek használatát. A hagyományosan kialakult, szakszerűen rögzített funkciókat reprezentáló intézményi egységek így önállósulva *önkormányzati fenntartásba* kerülnének tehát, míg a helyi társadalmi-kulturális viszonyokat spontánabbul tükröző közösségi művelődési formák vezetését és fenntartását az egyesületekre, a *civil közösségekre* bízánk azzal, hogy *a tevékenységüknek keretet adó épületeket működtetésükbe adjuk*. Ez utóbbi esetben felkészítésükre, tájékoztatásukra és szakmai tapasztalatszerzésükre egy évnyi időtartamot javasolunk biztosítani.

⁹ Egy friss példa a sok közül: *Felnőttképzés és közösségfejlesztés Borsod-Abaúj-Zemplén megye négy kistérségében*. BAZ Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet, Miskolc, 2007., 90 old. A jelentős anyagiakkal támogatott szakmai fejlesztőmunkában érintett volt a mezőcsáti kistérség is.

Ebben a vegyes fenntartású és üzemeltetésű rendszerben az alábbi intézményi egységeknél javasoljuk a közvetlen önkormányzati fenntartást és az önkormányzati finanszírozású működtetést:

- Városi Könyvtár
- Hajdúnánási Hagyományok Háza.

A városi közművelődési, közösségi művelődési feladatellátás további lehetőségeit az alábbi új önkormányzati pénzalap létrehozásával lehet megteremteni:

- Hajdúnánási Közösségi Művelődési Alap.

Az önkormányzati intézménystruktúráról független intézmény lenne (egy éves átmeneti időt követően)

- a művelődésiház-egyesület.

5. 1. Városi Könyvtár

A művelődési központtal 1997-ben összevont városi könyvtárat a jelenlegi integrált állapotából függetleníteni kell, tehát a későbbiekben ajánlott időrendre figyelemmel, belőle új önálló önkormányzati intézményt kell alapítani, elsősorban azért, mert a már hivatkozott 1997. évi CXL. törvény 67. § (1) bekezdése szerint a „Városokban elsődlegesen önálló intézményben kell a nyilvános könyvtári ellátást biztosítani”, illetőleg ugyanezen paragrafus (2) bekezdése szerint „Más intézménnyel való közös működtetésre csak szakmai, illetve jelentős gazdálkodási előnyök esetén kerülhet sor a miniszter véleményének figyelembevételével” (kiemelések tőlünk). Nem látunk, és megítélésünk szerint nincs is olyan szakmai vagy „jelentős gazdasági előny”, ami a jelenlegi összevonást érdemben megindokolhatná, mint ahogy olyan indok sem, ami esetleg újlag mással (pl. a helytörténeti gyűjteménnyel) való összevonását kívánná meg.

Jelenlegi munkatársi gárdájának szűkítését semmiképpen nem javasoljuk. A már említett, 2006. május 22-én kelt szakfelügyeleti jelentésben foglalt, alapvetően könyvtár-informatikai hiányosságok pótlását azonban szükségesnek tartjuk; az épület állagmegóvása pedig elengedhetetlen. Megjegyezzük, hogy bár gazdaságilag önálló intézménynek, tehát a számára biztosított anyagiakkal önállóan gazdálkodónak képzeljük el, javasoljuk, hogy pénzkezelését és könyvelését (másokkal együtt) egy „városi kincstárban” központosítsák.

5. 2. Hajdúnánási Hagyományok Háza¹⁰

Az örvendetes módon nemrég megalakított (bár tudomásunk szerint önálló költségköltséghellyel egyelőre nem rendelkező) helytörténeti gyűjteményt új önálló önkormányzati intézményként javasoljuk működtetni a jelenlegi összevont intézménytől átadandó tájházzal és a funkcióikat veszített, de helyreállított (bár jobbára kihasználatlan) csöszkunyókkal együtt.

Az intézmény minimális személyi fejlesztése szükséges (pl. őrzési/nyitvatartási feladatokra a tájház esetében, vagy a határbeli csöszkunyóknál), de ennek sem mértékét, sem lehetőségét nem tudhatjuk. Amennyiben azonban a tájház udvarát pl. tankertészetként akár gyógynövény termesztésére hasznosítaná az intézmény vagy valamelyik iskola, avagy az épületben vagy udvarán szalmafonatok termékárúsítását szerveznék meg, avagy

bármilyen mással folyamatos életet lehelnének a jelenlegi holt területbe,¹¹ úgy annak bevételeiből és/vagy üzemeltetésének módjából megoldódna a szükséges felügyelet. Megjegyezzük, hogy bár gazdaságilag önálló intézménynek, tehát a számára biztosított anyagiakkal önállóan gazdálkodónak képzeljük el, pénzkezelését és könyvelését (másokkal együtt a 'városi kincstárba') központosítani javasoljuk.

5. 3. Hajdúnánási Közösségi Művelődési Alap

A város közösségi művelődési feladatellátásának finanszírozását egy új önkormányzati pénzalap biztosíthatná. Ebben valamennyi (a Városi Könyvtár és a Hagyományok Háza működtetésén kívüli) pénzt össze kellene gyűjteni, és azt pályázati úton kellene/lehetne a feladatokat megvalósítókhöz eljuttatni. Az Alap kezelője, így a pályázat kiírója és elsődleges javaslattevője a MOISB, megítélője a képviselő-testület, míg az azzal kapcsolatos adminisztrációt a már emlegetett 'városi kincstár' végezné. Az Alapot kezelő szervezet láthatja el a városi rendezvénykoordinációt már csak azért is, mert náluk valóban összefutnak a dátumok, már a pályázók érdekei miatt is.

Az Alaphoz pályázhatna támogatásért

- a művelődésiház-egyesület az épület fenntartásáért és az általa/berne szervezett tevékenységek részfinanszírozásáért, a várossal szerződött tevékenységek megvalósításáért;
- az egyesületi működtetésű ifjúsági ház/mozi tevékenységek részfinanszírozásáért;
- a magánkézben lévő Aranyszalma alkotóház és bemutatótér bármiféle szükséges tevékenység, pl. képzési alkalmak finanszírozására;
- bármelyik hajdúnánási intézmény kulturális/művelődési tevékenységének részfinanszírozására vagy költségeinek kiegészítésére;
- helyi kulturális, művelődési, közéleti egyesületek működésük részfinanszírozására és/vagy meghatározott programjaik megvalósítására;
- bármiféle helyi csoportosulás és/vagy magánszemély bármiféle általa fontosnak tartott kulturális/művelődési program megvalósítására, vagy annak költség-kiegészítésére;
- bármelyik intézmény, egyesület a város ünnepségeinek és/vagy nagyrendezvényeinek lebonyolítására¹².

Az Alap kezelésében lévő keretet a jelenlegi összevont intézmény költségvetésének könyvtári és tájházi kiadásai nélkül fennmaradó összegből, a MOISB jelenleg is pályáztatott keretéből és egyéb forrásokból/megtakarításokból lehet képezni. Az Alap létrehozásának, pályáztatási rendszerének és valamennyi részletkérdésének kidolgozását már e koncepció elfogadását követően el lehet kezdeni, hogy őszre az már megvitattva, döntésre készen álljon.

Alapelvként (mint olvasható volt) leszögezzük, hogy az Alaphoz szabadon pályázhatna támogatásért bármilyen hajdúnánási intézmény, szervezet, csoport és bárki magánszemély az általa fontosnak tartott, és általa megvalósítandó kul-

¹⁰ A helytörténeti gyűjtemény + egyéb létesítmények javasolt szöveggel való megnevezést megelőzően illő lenne engedélyt kérni erre a budapesti Corvin téren működő Hagyományok Házától, ami az Állami Népi Együttest magában foglaló népművészeti dokumentációs- és fejlesztőközpont lassan elfogadottá és ismertté váló neve, így a megkülönböztető (pl. „hajdúnánási”) előtag használatára kívánatos.

¹¹ Például úgy, ahogyan más falumúzeumok és/vagy tájházak esetében szokás; a különféle egyházi és egyéb ünnepkörökhöz igazított alkalmi rendezvénysorozattal, avagy a hét meghatározott napjain megszervezett tevékenységekkel az iskolásokra (kora délutánonként) és a fürdő vendégeire figyelemmel (késő délutánonként és esténként).

¹² Mint szerte Magyarországon, ahol ezek egyesületi kézbe adása gyorsította az adott település polgári öntevékenységeinek fejlődését.

turális/művelődési szándékkal és/vagy cselekvéssel. Éppen ettől a folyamatos támogatási lehetőségtől várhatjuk a *jelenleg megmerevedett formákba rögzült közösségi művelődési lehetőségek, alkalmak sokasodását és színesedését*. Bizonyos, hogy nem azonnal, csak idővel terem meg és alakul ki az emberek körében az erre való érzékenység és/vagy cselekvőkédv, de *egy közösségibb helyi társadalom kialakításának érdekében ki kell várni az ehhez szükséges időt*. Ismét felhívjuk a figyelmet arra, hogy pl. a városi ünnepek megszervezése/lebonyolítása is bármely szervezet által megpályázható feladat lehet (Putnokon évtizede a városi gyermekönkormányzat szervezi a nagy városi ünnepeket, Martonvásáron egy erre alakult civil szervezet a nyári nagyrendezvényeket, másutt mások más); miért is nem lehetne ezeket is a társadalmi aktivizálás lehetőségének tekintenünk?

5. 4. A művelődésiház-egyesület

A közművelődési intézmények csoportjából a közösségi művelődés szervezésére hivatott intézményi egység átszervezése jelenti a legnagyobb változást, ez a legnagyobb feladat. Mielőtt ennek részleteiről szólnánk, emlékeztetünk a 1997. évi CXL. törvény 4. §-ára, miszerint „Mindenkinek joga, hogy ... műveltségét, készségeit életének minden szakaszában gyarapítsa, közművelődési jogai érvényesítése céljából közösséget hozzon létre, s külön jogszabályban meghatározottak szerint szervezetet alapítson, működtessen”, illetőleg hogy „... művelődési céljai megvalósításához közművelődési közösségi színteret, szervező, szervezeti és tartalmi segítséget kapjon”¹³. Idézzük egyidejűleg a törvény 73. §-át is, miszerint „... közművelődési intézmény működtetője... közművelődési megállapodás keretében... egyesület... lehet”.

Praktikusan azt javasoljuk, hogy valamennyi, a művelődési központot jelenleg és az egyéves átmeneti időben majdan használó csoport, valamint a településen jelenleg is működő olyan, a város közösségi művelődésében már eddig is, vagy majdan részt vállaló közösség, amelyik részese akar lenni az átalakuló intézmény munkájának és működtetésének (függetlenül attól, hogy egyesületté szervezett-e vagy sem) alakítsanak közösen *intézményműködtető egyesületet a művelődési központ teljes épületegyüttesének szakmai hasznosítására*. Ezt követően nevükben az erre a megállapodásra is felhatalmazott elnökük az épület tulajdonosával kössön olyan közművelődési megállapodást, amely az intézmény nyitottságát és a használat különféle feltételeit is rögzíti.

Az aktivitások egy-egy képviselőjéből alakuljon meg a lendő intézményműködtető egyesület *elnöksége*. Új, eddig nem volt, eddig ismeretlen közösségi művelődési aktivitásokat hívhat elő ez a rendszer (alapvetően éppen erre való!); ezek későbbi folyamatos jelentkezése és a közös munkába való bekapcsolódása természetes. Ebben az esetben azonban *újabb személyekkel (az új aktivitások képviselőivel) folyamatosan bővülnie kell az elnökségnek is*. Az egyesület legfőbb döntéshozó szerve a minden tagot (gyakorlatilag valamennyi aktivitás valamennyi résztvevőjét) aktivizáló évenkénti egy-két közgyűlés.

Nem szabad elfelejteni, és állandóan szem előtt kell tartani, hogy az intézményt szervezetten használó különféle aktivitások tagjai, a közülük választott elnökségi tagok, tehát az elnökség és az általuk választott elnök *valamennyien hajdú-*

nánásiak. Ők a város aktívan művelődő polgárai, akik alkalmankénti országgyűlési és helyhatósági választások során is választók és választhatók, egyidejűleg szülők, munkavállalók stb., minden szempontból felnőtt emberek, tehát akik rendelkeznek mindazokkal az attribútumokkal, amelyek a nánási állampolgárokat jellemzik. Művelődési aktivitásuk emeli ki őket a többi helyi polgár közül, és ez indokolja a ma talán még különösnek látszó jogviszonyban való részvételüket. Amelyben (mint említettük), bárki más helybéli is részes lehet, ha kedve, kulturális/művelődési aktivitása miatt a későbbiekben saját maga úgy kívánja.

Az intézményfenntartó egyesület ügyeik közös képviselőre egyidejűleg munkáltatói joggal (is) rendelkező, helyben köztisztviselőként álló *elnököt* válasszon. Az elnökség pályáztatja meg, a *pályázók közül ez a testület választja ki, majd az elnök alkalmazza az intézmény szakmai folyamatokat segítő szakértőit (a felelős intézményvezetőt és a népművelőket) azokra a meghatározott feladatkörökre és funkciókra, amelyeket közösen fontosnak gondolnak/látnak*.

Az intézmény működtetésére alakult egyesület megalakulását követően *használatra és hasznosításra kapja kezelésbe a teljes intézményi alapterületet és berendezési - felszerelési tárgyait (beleértve a zenei képzésre használt tereket is, bár ennek költségelszámolása bizonyosan külön alkusorozat tárgya)*. Mint már utaltunk rá, az *intézménynek nyitottnak kell lennie bármiféle helyi kulturális, művelődési, információs, közösségfejlesztési igény, ötlet, szándék vagy akarat befogadására*, de alapelve minden esetben az abban közreműködők minél nagyobb fokú *öntevékenységének szorgalmazása*.

Szervezzék ki az intézményből a takarítási és a technikai/technikusi feladatokat; és ezeket (mert bizonyosan olcsóbb!) megbízással/vállalkozókkal végeztessék. Bár az önkormányzattól pályázott és megítélt pénzzel szabadon rendelkezik, gazdaságilag tehát önálló, könyvelését (másokkal együtt) *központosítani*, vagy autonómiáját biztosítandó könyvelőirodának kiadni javasoljuk. Belső (az aktivitások pénzügyeire kiterjedő) és önkormányzati pénzügyi ellenőrzésének természetesen szigorúnak és szorosnak kell lennie; a koncepció elfogadásának esetén ennek részleteit is ki kell dolgozni.

5. 5. A megvalósításhoz szükséges szakmai képzés

A javasolt változások egy része további magyarázatot és gondozást nem igényel, hiszen Magyarország számtalan városában működik *önálló könyvtár és helytörténeti gyűjtemény*. A könyvtárosokat megfelelő felkészültségűnek találtuk arra, hogy önállósuló intézményüket jó pályára állítsák, bár *a vezetői posztot (új intézményről lévén szó) természetesen meg kell pályáztatni ugyanúgy, ahogy a Hagyományok Házának vezetői tisztségét*.

A korábban integrált, a közösségi művelődés városi helyszínének és szervezőközpontjának számító intézményrész lendő szakmai alkalmazottainak és használóinak azonban több hónapos szakmai felkészítést javasolunk. Sajnos, már két emberöltővel elmúlt a hajdani civil közösségi művelődési intézményrendszer helybéli tapasztalata; mindezek gyakorlatának emléke és beidegzettsége éppen úgy elhalványult, mint az ugyancsak az öngazgatáson alapuló hajdú hagyomány. Koncepciónk elfogadása esetén vállaljuk *az akár több hónap időtartamú képzési tematika összeállítását és megvalósítását, amely elismert hazai szakemberek segítségével e tárgyban tájékozottá és avatottá tenné valamennyi érdekelt tényezőt*.

¹³ Idézetek a törvényt is közlő már említett kiadvány 130. oldaláról.

Amennyiben javaslatunkat elfogadja a képviselő-testület és a fenti képzésre is sor kerül, *franciaországi kollégáink szakmai segítségét* is kérhetjük. Ők már évek óta népszerűsítik Magyarországon a civil működtetésű művelődési otthonokat, és már többször szerveztek szakmai érdeklődőknek e tárgyban tanulmányutakat odakünn. Közreműködésük eredménye az ekként működő intézményeket összefogó Civil Közösségi Házak Magyarországi Egyesülete is. Bizonyára megtennék ezt egy néhány napos szakmai konferencia előadóiént Hajdúnánáson helyben, és bizonyára fogadnák kinti tapasztalatszerzésre a nánásiakat saját régiójukban is.

5. 6. A megvalósításra javasolt időrend

A fejlesztési javaslatot június hónap folyamán ismerjük meg és vitassák meg a város *Művelődési, Oktatási, Ifjúsági és Sport Bizottságában*, majd ezt követően *Hajdúnánás Város Önkormányzati Testületében* mindazok jelenlétében, akiket a modernizációs törekvések érintenek. A közművelődési intézmények átalakítására vonatkozó *elvi szintű, koncepcionális döntést* az önkormányzati testület június hónap végén hozza meg.

Ha a koncepcionális döntést meghozták, az önkormányzati határozatot követően **értesíteni kell a kulturális tárca szakfőosztályát a jelenleg összevont intézmény jogutód nélküli megszüntetésének, szétválasztásának és a közművelődési feladatellátás önállósításának és átalakításának szándékáról**, és e tárgyban véleményüket kell kérni. A véleménynyilvánításra 30 napot kell várni, de a minisztérium bármiféle nyilatkozata a helyi döntést nem befolyásolja. Egyidejűleg (mint erre már utaltunk) el kell kezdeni a Közművelődési Alap működési rendjének, pályáztatásának, a támogatottak ellenőrzésének kidolgozását.

5. 6.1. 2007. szeptember végéig

– 2007 szeptemberében *lejár* a jelenlegi integrált intézmény vezetőjének vezetői megbízása. Ez jogvita nélküli szerencsés pillanat a változtatásra, ezért azt javasoljuk, hogy

– szeptember végi határidővel a testület mondja ki intézményének jogutód nélküli megszüntetését, egyidejűleg hozza létre a Városi Könyvtárt és a Hagyományok Házát mint új önkormányzati intézményeket,

– a könyvtári intézményrészén kívül valamennyi intézményi alkalmazott munkaviszonya megszűnik, kivéve a városi kincstárba kerülő adminisztratív munkaerőket.

– Az önkormányzat hirdessen pályázatot a két önálló önkormányzati intézmény (a Városi Könyvtár és a Hagyományok Háza) vezetői posztjára.

– Erősítse meg korábban kinyilvánított szándékát a művelődésiközpont-intézményrész társadalmiasítására úgy, hogy *arra egyéves átmeneti időt tűzzön ki*. Erre a határozott időre nevezzen ki új (szakképzett) intézményvezetőt, és szabja meg az általa az intézménybe felvehető szakmai létszámot is. Természetesen azon népművelők munkaviszonya is folyamatos marad, akiket a kinevezendő művelődésiközpont-vezető (ugyancsak egy éves határozott időre) októbertől alkalmazni kíván.

– Hozzák létre a már korábban átgondolt és jóváhagyott működésű Közösségi Művelődési Alapot.

5. 6.2. 2007 októberétől 2008 szeptemberéig

– az időszak elején megalakul az önálló Városi Könyvtár és a Hagyományok Háza,

– a határozott időre megbízott művelődésiház-vezető felveszi szakmai segítőit, és elkezd a társadalmiasított intézmény-működtetésre vonatkozó, több hónapos képzési folyamatot, miközben az intézmény egyre bővülő tevékenységgel működik (amit a meginduló városi Közösségi Művelődési Alap pénztámogatása bizonyosan garantál).

5. 6. 3. 2008. utolsó negyedében

– a megalakult intézményműködtető egyesület kiépíti alkalmazotti struktúráját és feladat-ellátási szerződést köt az önkormányzattal. Leltárilag átveszi, majd működtetni kezdi az intézményt.

6. Összegzés

A fentiekben megfogalmazott modernizációs javaslatunk a rendelkezésünkre bocsátott dokumentumokból, a helyszíni tapasztalatokból és legjobb szakmai meggyőződésünkkel következnek. Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik segítettek javaslatunk elkészítését. Távoll álljon tőlünk, hogy bármely dolgos és jó szándékú, közművelődésben dolgozó kolléga életlehetőségeinek csökkentését kívánjuk. Ellenkezőleg, *sokkal örömtelibb és eredményesebb munkalehetőséget kínálunk nekik azal, hogy társadalmiasítani javasoljuk a közösségi művelődés legnagyobb hajdúnánási színterét*, valamennyi hétköznapi és ünnepi alkalmát.

Az általunk javasolt új struktúra lényege ugyanis abban áll, hogy a rendelkezésre álló (és az újonnan feltárára kerülő) források közvetlenül oda kerüljenek, ahol felhasználják azokat, s hogy ezek elosztásáról (és részbeni felkutatásáról) azok döntsenek, akik erre a legilletékesebbek, azaz *a közösségi művelődés alanyai, valódi szereplői*. Más megközelítésben azt a hagyományos – és teljességgel antidemokratikus – gyakorlatot szeretnénk meghaladni, amely a „nép művelését” a hivatali döntéshozókra és a nekik felelősséggel (és lojalitással) tartozó közalkalmazottakra bízta. Miközben nem vitatjuk e mechanizmus szereplőinek jó szándékát és szakmai alkalmasságát, *elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a település népe, civil közösségeik segítségével saját kezébe vegye közösségi művelődésének szervezését*.

Annál is inkább javasoljuk ezt, mert tapasztalataink szerint Hajdúnánás lakossága *kulturálisan önálló(!)*. Erre utal művelődési közösségeinek széles választéka, civil közösségeinek igen jelentős száma, s az a tény, hogy sokkal nagyobb hajlandóságot mutat saját hagyományaik fenntartására és rekonstrukciójára, mint a kulturális importra.

Bízunk a helyi közösségekben (annak nemcsak a népességmegtartó képesség, hanem a „*képességmegtartó népesség*” értelmében is), biztosak vagyunk abban, hogy választási és cselekvési szabadságuk minőségi javulásával most még nem is modellezhető kulturális közéletet fognak teremteni saját városukban. Bízunk abban is, hogy *e testre szabott szerkezetben megtalálják helyüket mindazok, akiknek fontos a közösségi művelődés ügye*. Beleértve a jelenleg a közalkalmazotti státusz védőernyője alatt fáradó kollégákat is, feltéve, ha ők maguk is úgy gondolják, hogy szakmailag is, emberileg is méltóbb a helyi közösséget, mint a hivatali munkaadót szolgálni.

Mi, e javaslat készítői, a helyi közösségek iránti bizalmunkat és nagybecsülésünket azzal (is) igyeckszünk kifejezni, hogy az elegáns távolságtartás helyett (mint már említettük) a jövőben is vállaljuk a konfliktusokat is rejtő átalakítás segítségét, a helyi szereplőkkel való folyamatos együttműködés szakmai feladatát.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

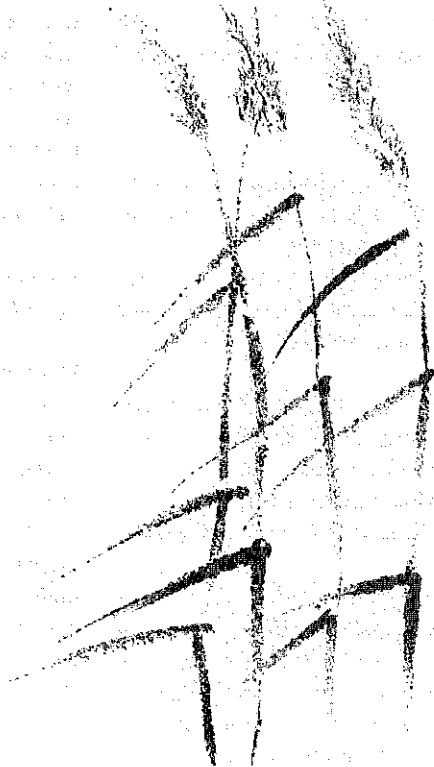
7. A témához kapcsolódó további javaslatok

7.1. Nyilvánosságpolitikai (média) koncepció

A város (tömeg)kommunikációjának rendszere, szervezete, minősége, támogatottsága jelen témánk része is lehetett volna, hiszen mindez a közművelődés peremvidéke, határterülete. Am megbízásunk erről nem szólt, így azt a fentiekben nem érintettük. Ajánljuk azonban a képviselő-testületnek, hogy a közművelődési és egyéb szakmai/fejlesztési elképzelések mellett, egyidejűleg mind-ezekre figyelemmel e témában is alkossa meg elvárásait, különös tekintettel a városi televízióra, az újságra, esetleg a város interaktív honlapjára, egy esetleges civil rádióra vonatkozólag. Ennek majdan készülő szövegét persze hangolják össze a leendő (új) közművelődési koncepció tartalmával és részleteivel, és a bizonyára meglévő egyéb (oktatási, ifjúsági, sport stb.) fejlesztési elképzelésekkel.

7.2. Az Aranyszalma Alkotóház és Bemutatótér

jelenleg a levegőben lebeg, nem kötődik semmihez és senkihez, egyetlen kapcsolata a várossal az önkormányzati támogatás fejében az épületre bejegyzett jelzalog, noha egyetlen színtere és bázisa a város egyik kitörési pontját jelentő élő hagyományának, a szalmafonásnak. Ezt a még élő tudást részben az iskolai képzésben, részben itt szervezett táborokkal lehetne hasznosítani, hosszú távon megteremtve egy ezzel esetleg kisiparszerűen foglalkozó leendő kézműves szövetkezetet. Érdemes lenne e tárgyban népművészeti és turisztikai/üzleti vonatkozásokhoz egyaránt értő szakértőt megbízni, hogy az épületben és az egyéb adottságokban meglévő lehetőségeket szakértő/fejlesztő mérlegre tegyék.

JÓ SZÍVVEL MONDOM

Beszélgetés Gelencsér Katalinnal 2.

Gelencsér Katalin: A tudományos tevékenységem a megismerés, a megértés és a tudás fontossága körül forgott. A publikációm⁴⁷ pedig a tanári, közigazgatási tevékenységem melléktermékeként definiálható, amelyeket valaki vagy valamilyen helyzet kényszerített ki belőlem. A szándékom a közvetítés volt: azt gondoltam, hogy azoknak, akiknek ezek az ismeretek szólnak, akiket az adott helyen összehívtak, azoknak elmondom, miért fontos az a tudás. Aztán vagy méltányolták, vagy nem. Általában szerették. Személyes élethelyzetem hitcsejtette azt, hogy az ELTE Bölcsészettudományi és Tanárképző Főiskolai Karának tanára lehettem. Az úgynevezett karrieremet annak köszönhettem, hogy folyamatosan, mindig-mindig tanultam, és a tanulás számomra sohasem volt feladat. Öröm volt. Ezért arra gondoltam: ha én az e fajta öröme való készíttetését át tudom adni másoknak, akkor ez az én feladatom. A tudományos munkák, a tudományos előadások általában olyan nyelvezeten születnek, amely a „köznép” vagy a közgondolkodás számára nehezen érthető. Egy sereg olyan kifejezést használnak – ma már én is megélem, amikor egyes fogalmakat az Idegen szavak szótárában sem tudok megtalálni –, amelyeket az egyik szerző így, a másik úgy, a harmadik amúgy használ. Én azt gondoltam: a magyar társadalom megérdemli azt, hogy minden érték, amely a kultúrában termelődik, számára – használható módon – megérthető legyen.

Kálóczy Katalin: Milyen tudományos ismeretek közvetítésére vállalkoztál?

Gelencsér Katalin: Én elsősorban a művelődés történetéből szereztem sok információt. Láttam, hogy a reformáció prédikátorai, illetve a reformkori közművelődés, vagy mondjuk így, népművelés fontos emberei miféle hihetetlen energiával és dinamizáló erővel hatottak a magyar társadalom műveltségének növekedésére. A doktori disszertációm⁴⁸ a reformkor művelődéstörténetéről írtam. Arról a korról, melyben szembetűnően növekedett meg a fiatalok száma az egyházi – a református, a katolikus, az evangélikus stb. – felsőoktatási intézményekben. Utalnék Petőfira, Vasvárira meg a többiekre is. Nagyon sok olyan ember jelent meg a reformáció korában és a reformkorban, akiknek új volt a tudáshoz való társadalmi viszonya, akik az ún. értelmiségi és a hazai értelmesség körében a közvéleményt formálták. De így volt ez a második reformkorban, 1907-1914. között is, amikor a különböző újságok tanúsága szerint nagyon fontosnak tartották, hogy széles körben induljon el az iskoláztatás. Ezt követi is 1920-1940. között a paraszti sorból származók közép- és felsőfokú beiskolázásának szorgalmazása, Szabó Dezsőtől kezdve, Németh Lászlón keresztül Zsindelyné Tüdős Kláráig⁴⁹. Ez a szándék az állam és a népi írók mozgalmi programjává vált, amelynek következtében a tehetséges tanyasi

gyerekek tanulhattak. Ezt én az egyetemi oktató tevékenységemben hihetetlenül fontosnak gondoltam, sok írás jelent meg itt-ott, amott, de egységes rendszert kellett volna belőle alkotni, a 70-es, 80-as évek közepén. A munkás fiatalok képzési programja keretében 2-3 évig 10-15 fiatal került hozzánk, érettségi nélkül, azzal, hogy meg kell újítani a magyar értelmiséget. Volt, aki közülük öngyilkos lett, volt, aki kiváló területi közművelődési szakemberré vált, volt, akiből egyetemi, főiskolai tanár lett. A kompetenciáik nem voltak azonosak. Tehát az egész szocialista kezdeményezés nem volt olyan egyszerű az egyén oldaláról. Maguk a nappali tagozatos hallgatók is rosszul fogadták a „kedvezményezettet”. Én viszont arra gondoltam, hogy ezeknek az embereknek kapaszkodókat kell kínálni. Hogy azután képesek voltak-e megragadni ezeket, az nagyon sokféle dologtól függött.

Kálóczy Katalin: Miért nem nevezted tudományos tevékenységnek azt, hogy rendszerbe szervezed a művelődéstörténeti ismereteket, hogy megalkotod a magyar művelődéstörténeti szöveggyűjteményt?

Gelencsér Katalin: Diák koromban dr. Novák József tanár úrhoz én egy 138 oldalas művelődéstörténeti könyvből⁵⁰ készültem fel, amely 1772-től 1920-ig tárgyalta a magyar művelődéstörténetet. A H. Sas Judit (a Magyar Művelődési Intézet munkatársa, később neves család-szociológus) által írt, az 1920-48. közötti időszakról szóló könyv volt a második, amelyik erről szolt⁵¹. Aktív tanárként megfogalmazódott bennem, hogy a részben túlhaladott, részben hiányos magyar közművelődés-történet hatékonyabb oktatása érdekében tennem kellene valamit. Később érő fajta vagyok, elég későn határoztam el hát, hogy olyan szöveggyűjteményt fogok összeállítani a magyar művelődés történetéről⁵², amelyet a szakma többféle módon tud használni. A Művelődéstörténet I-II. szöveggyűjtemény első kötete a mentalitástörténetről szól: A történelem hetediziglenc Ancsel Évától; Kosáry Domokos: A történelmi kultúra; Glatz Ferenc: A történetírás; Németh G. Béla: Művelődéstörténet; Péter Burke: Népi kultúra és társadalmi változás, Az írott kultúra útjai, A felső osztályok kivonulása a népi kultúrából, A nép felfedezése; Ancsel Éva: Gondolatok az ünnepről; Andor Csaba: Ünnepek és kommunikáció; Mihail Bahtyin: A karneváli világszemlélet; Mírcea Eliade: A szent idő és a mítoszok; Roger Vallois: Az ünnep elmélete; Németh János István: A magyar kultúráról.

Bertényi Iván: Óshazaelméletekről szóló tanulmányától kezdve a magyar kultúrtörténet különféle eseményei, érdeklődői, szereplői kerülnek sorra. Tehát a kötet nem csak művelődéstörténet, hanem a tudás, a hiedelem, a hit, a mentalitás, a közösséget összetartó erők megértésének szándékát igyekszik támogatni. Ezért is vált sokkal népszerűbbé, mintha pusztán művelődéstörténet lett volna. A bevezető fejezetek voltak – ma így mondanánk – a leginnovatívabbak. A közművelődés

⁴⁷ A publikációk Gelencsér Katalin által összeállított jegyzékét lásd az interjú végén.

⁴⁸ A társadalmi tudás funkcióinak változása Magyarországon 1790-1848. között.

Doktori dolgozat, ELTE BTK, Bp. 1987.

⁴⁹ Tüdős Klára, Zsindely Ferencné jelmeztervező, népművészeti kutató (Debrecen, 1895. júl. 20. – Bp., 1980. ápr. 16.). Művészeti tevékenységén túl 1944-ben az Országos Református Nőszövetség elnöke lett. Megalapította a szövetség lapját, a Magyar Asszonyt. Jelentős a szerepe a Győrffy István Népi Kollégium megszervezésében.

⁵⁰ Novák József: A magyar népművelés története 1. 1772-1919. Budapest, Tankönyvkiadó, 1968.

⁵¹ H. Sas Judit: A magyar népművelés története 2. 1920-1948. Budapest, Tankönyvkiadó, 1963.

⁵² Művelődéstörténet. Tanulmányok és kronológia a magyar nép művelődésének, életmódjának és mentalitásának történetéből I-II. Szerk. B. Gelencsér Katalin. Bp., Mikszáth Kiadó, Magyar Művelődési Intézet, 1998. (Tudás – Kultúra – Társadalom művelődési könyvsorozat)

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

szempontjából mindenképpen fontosak, mert a közösségi szimbólumok iránti kíváncsiságot és szükségletet fogalmazták meg, illetve írták le a nálam sokkal nagyobb jelentőségű, európai rangú kutatók. Ezt én is elmondhattam volna, de már csak az ő nyomukban járva. Sokkal jobbnak látszott tehát, ha ők mondják. A könyv két változatban jelent meg, az egyiket a Mikszáth Kiadó – akkori vezetője, egykori tehetséges tanítványom, később minisztériumi szobatársam, dr. Németh János – és a Magyar Művelődési Intézet, a másikat az intézet és az akkor velem még kapcsolatban álló Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete adta ki. Később Heribert Hinzen⁵³ még egyszer kiadta. Mikor itt járt, már egy példány sem volt belőle, s mivel igen fontosnak tartotta, ezért ötszáz vagy ezer példányban újra kinyomtatta.

Kálóczy Katalin: Te magad miből tanítottad a művelődéstörténetet?

Gelencsér Katalin: Az Akadémiai Kiadó 1980-ban kiadott 10 kötetes Magyarország története volt az alap, amikor tanítani kezdtem és rengeteget tanultam hozzá. Kiválogattam a kultúrára, a közösségi művelődésre vonatkozó részeket. Legendás figura lettem a Szabó Ervin Könyvtárban. Megjelent valaki egy 26 tételből álló listával, s akkor a könyvtáros azt kérdezte: ezt az ELTE tanára, Gelencsér Katalin írta elő? Elhíresültem arról, hogy sok könyvű oktató vagyok. Ám nyilvánvaló, hogy a vidéki tanulókkal ilyen módon nem lehetett bánni, mert egy-egy kisvárosi vagy városi könyvtár állt csak a rendelkezésükre. Tulajdonképpen ez ösztönözte az első, egykötetes Művelődéstörténet meg a kétkötetes Művelődéstörténet szerkesztését is, amelyet H. Kovács Éva, a Magyar Művelődési Intézet oktatási osztályának a vezetője és Földiák András igazgató támogatott. Elsősorban tehát a vidéki társadalomban működő, a kultúra ünnepeit, cseményeit szervező értelmiséginek szólt a kötet. Hangsúlyozom az értelmiséget, nem a diplomát, mert én úgy gondolom, vannak olyan értelmességek, akiknek nincs diplomája, és vannak diplomások, akik nem értelmiségiek. Nem a munkahelyük jellege számít, ha egyébként, amikor lejárt a 8 óra, már semmi közük sincs ahhoz a közösséghez, amellyel együtt élnek, vagy valójában nem is élnek velük együtt.

A Művelődéstörténet I-II. tehát ebből az ihletettségből született. Az ezredforduló idején jelent meg, amikor a magyar állam ezer éves fennállásának és a honfoglalási millecentenárium ünnepe sorozatában éltünk. 1994-től dolgoztam a minisztériumban, 1996-tól 2000-ig sok olyan feladatot kellett ellátnom, amelyek a honfoglalás illetve az államalapítás szellemi tőkéjéről szóltak. Nem aktuálpolitikai beszédekre volt szükség, ha-

nem olyan szövegekre, amelyek a kultúráról, a műveltségről, a hozott műveltségről, és olyan, máig élő hagyományokról szóltak, amelyeket nem lehet kurzusonként kicserélni, hanem fontos tényezői annak a közösségi tudatnak, amelyik őrzi azokat. Néha genetikailag. Nem is tudjuk, hogyan.

Kálóczy Katalin: Összeállítottad a Művelődéstörténetet, fontos szakirodalmi munkákat illesztettél össze, amelyek segítenek áttekinteni a magyar művelődés történetét. Volt-e saját variánsod, szuverén viszonyod a témához, akár ahhoz a korszakhoz, amelyből a doktori disszertációd írtad?

Gelencsér Katalin: A magyar művelődés történetét tanulmányozva tömegével találtam olyan elemeket, mozaikokat, amelyekkel a tudáshoz való mindenkori magyar társadalmi viszonyt akartam fölmutatni. Nem tudtam leszűkíteni egyetlen korszakra, ezért tetszett meg az Adams Kft. Budapesten, 1992-ben megjelent, a magyar történelem századait a legnagyobb történészek által (Fodor István, Makk Ferenc, Kristó Gyula, Draskóczy István, Kovács Péter, Ágoston Gábor, Tóth István György, Poór János, Veliky János, Gerő András, L. Nagy Zsuzsa) 10 kicsei kötetben elemző sorozata, amelyből a művelődéstörténeti részeket kivettem, s a legnagyobbak (Kosáry Domokos, Rajeczky Benjámin, Bertényi Iván, Engel Pál, Szakály Ferenc, Dercsényi Dezső, Zádor Anna, Hofner Tamás) más helyen meglelt tanulmányai közé tettem be a szöveggyűjteménybe.

Három év különbség volt az egyetemi és – az egyetemi oktatás megszűnése után – a későbbi főiskolai előadásaim között. Az egyetemi népművelő képzés 1991-ben befejezte az utolsó évfolyamát. Szabóné dr. Molnár Anna tanszékvezető meghívására 1994-ben kezdtem el az ELTE Tanárképző Főiskola művelődésszervező szakán a Művelődéstörténet c. stúdiumot előadni, szemináriumait gondozni: Ez alatt az 1991-től kezdődő időszak alatt „írták át” a történelmet, s nekem is újra kellett tanulnom, illetve abból kiválogatnom mindazt, ami egy adott évfolyam számára, két félévben, heti kétszer négy órás művelődéstörténeti stúdium keretében átadható. Komplex szemléletmódú oktatási szisztémára adott lehetőséget a tanszékvezető asszony: két óra művelődéstörténet, két óra művészettörténet. Ez nagyon nagy óraszámnak számított, mert más tantárgyakra heti egy vagy két óra jutott. A művészettörténetet kiváló munkatársnőm, Kiss Éva tanította.

Nekem egy-egy ilyen kétórás előadásra gyakorlatilag 6-8 órát kellett készülnöm, részben a régi anyagokból – így például Magyar Történelmi Társulat által készített, 1991-ben reprintben kiadott 5 kötetes Magyar művelődéstörténet tanulmányai-ból –, részben az azóta megjelent új kutatásokból, cikkek-ből állítottam össze a magam mondandóját. Mindig volt jegyzetem, mindig jegyzet mellett tanítottam, nehogy elfelejtsek valamilyen nevet, kifejezést vagy évszámot. Közben a nappali tagozat mellett elindult a főiskolai levelező tagozatos képzés 1990-2006 között, hihetetlen nagy létszámokkal. Ebben is részt vettem, két csoportban, mert a 150 fős létszámot ketté kellett bontani. Ezeknek a hallgatónak az általam kijelölt tételekből vagy egy általuk választott témakörből minden félévben szemináriumi dolgozatot kellett írniuk, ez volt a belépőjük a szóbeli vizsgához. Hihetetlenül sok információt kaptam ezektől az emberektől, mert kutakodtak a baptista egyház kulturális aktivitásától kezdve az ég tudja, miben és meddig. Elképesztő dolgokat derítettek föl, elképesztő szenvedelemmel. 5-6 oldal volt az elvárás, ami 150 hallgató esetében a tanár számára, valljuk be őszintén,

⁵³ A Német Népfőiskolai Szövetség 1953. június 17-én alakult, a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézetének (IIZ/DVV) elődjét pedig 1969-ben hozták létre. Az Intézet Jakob Horn és prof. dr. Heribert Hinzen a Budapesti Projektirodában tíz éven keresztül végzett, kiemelkedő szakmai munkájának és könyvkiadói tevékenységének eredményeként a legismertebb nemzetközi felnőttképzési szervezet ma hazánkban. Az IIZ/DVV (honlap: www.iiz-dvv.de) Budapesti Projektirodája 12 évig működött Magyarországon, mely nagyban hozzájárult a magyar felnőttoktatás/képzés fejlesztéséhez és modernizálásához szakmailag és pénzügyileg egyaránt. Erről a sikeres együttműködésről tanúskodnak a Projektiroda Felnőttoktatás, továbbképzés és élethosszig tartó tanulás, valamint a Nemzetközi felnőttoktatás és együttműködés sorozatában megjelent kiadványai is. Forrás: <http://www.feek.pte.hu/tudasmenedzsment/index.php?ulink=687>

elég tetemes mennyiség, mégis volt, aki 20 oldalas dolgozatot írt. Mondtam is: jól van gyerekem, megvan a fél szakdolgozatod. (Mégsem ebből írt, mert ő csak úgy „utána járt”.)

Kálóczy Katalin: A felsőoktatásban három jellemzővel írták le a hallgatók Gelencsér tanárnőt: egyrészt a nagyon impulzív előadásmóddal, amely magával ragadta a hallgatóságot. Másrészt az egzakt tárgyi tudás bőségével, amellyel egyszerűen lehangosította a hallgatókat. Harmadrészt pedig, hogy az előbb említett nagy terjedelmű, nagy oldalszámú dolgozatokat olyan lelkiismeretességgel olvasta és javította végig, amit nemigen tesz meg más tanár.

Gelencsér Katalin: Én azt gondolom, hogy tisztelni kell a hallgatói teljesítményt. Ez a dolog egyik része. Másfelől a hallgatót partnernek tekintetem, úgy véltem, hogy egy leendő kollegát nevelek. Lehet, hogy nem főiskolai tanár lesz, de a kultúráközvetítésbe vagy értékközvetítésbe, amelybe bele kerülhet vagy máris benne van, mindenképpen meg kell őt erősíteni. S ez a megerősítés az én iránta tanúsított bizalmam volt. Szégyellte volna, ha nem felel meg ennek.

A hallgatók révén szenzációs dolgokhoz és megközelíthetetlen dokumentumokhoz, helyekhez jutottunk hozzá. Például a Várban, Táncsics börtönébe, amely – bármily furcsa – egészen a közeli időpontig az amerikai haditengerészet bázisa volt. Történelmi dokumentumokat adtak a kezembe: tanárnő, vettem a piacon. A hallgatók közül – elsősorban a 150 fős levelező tagozatról beszélek – a 16 év alatt 2000 ember körülbelül 10-15%-a mindig hozzám írta a szakdolgozatát. Vagy helytörténeti anyagot dolgozott fel, amiért rendkívül hálás voltam, mert olyan dolgokat kurkászott ki a helyi levéltárból, amelyekre nekem semmi esélyem sem volt. Vagy olyan témaköröket választott, amelyek hihetetlen mértékben kitérték az én személyes érdeklődésemet. Négyyszer olvastam el minden szemináriumi és szakdolgozatot, ami nem volt egyszerű. Négyyszer mégis, mert azt gondoltam, hogy azokból olyan tudástókékat tudok magamnak kovácsolni, amellyel később bővíthetem a képzési rendszert. Tehát azon túl, hogy én rátanultam minden órára, a következő évfolyamnál nagyon sokat segített azoknak a témaköröknek a tanítása, amelyekből a hallgatók dolgozatokat írtak.

Kálóczy Katalin: Hol tároltad ezt a tudást?

Gelencsér Katalin: A fejemben. A szemináriumi dolgozatok ott vannak a főiskolán, ötvenként kidobják azokat a kukába. A szakdolgozatokat a főiskola könyvtára kezeli, tehát ott hozzá lehet férni, de nem tudom, hogy van-e róluk nyilvántartás. A fejemben benne van.

Kálóczy Katalin: Különös képességed van az adatok tárolására.

Gelencsér Katalin: Ez a történelem szakból adódik. Hozzá kell tennem: mindig arra készítettem a hallgatókat, hogy ne maradjanak meg az általánosságok szintjén, hanem menjenek a levéltári, a könyvtári és egyéb kutatások mélyére. Nekem éppen erre nem volt időm, mert én párhuzamosan dolgoztam a minisztériumban, a főiskola nappali és levelező tagozatán. Ez három munkakör. A főiskolán a legigényesebb munkákat a levelező tagozatból kaptam. A nappali tagozatosok egyre lazábbá váltak. 1994-2000. között az első évfolyatok még hajtottak, ha másért nem, hát a jó jegyért. De 2000. után a nappali tagozatosok létszáma nagymértékben csökkent – most megint nagyon megnőtt –, ezzel párhuzamosan egyre inkább úgy éreztem, hogy a hallgatókat csak az elfogadhatósági szint érdekli. Egy 20 fős évfolyamból csak kb. 5-6 főt tudtam megszólítani, a többi

csak „le akarta tudni” a feladatait, a terhelést nem vállalta. Megéreztem, átéltem ezt a jelenséget és nagyon elkeserített, mert az életem volt abban, hogy a hallgatóim figyelmét felhívjam a közművelődés ügyére. Sokkal jobban sikerült e törekvésem a levelezőknél. Ritkábban találkoztunk, felnőttberek is voltak. Az én hitem, hogy a tudás emberibbé teszi az embert, az életet pedig boldogabbá, élhetőbbé, örömeiben gazdagabbá, a megismerés által kreatívabbá varázsolja. A levelező tagozatosok már megélték egy szegény hétköznapi silányságát, vagy az életfeltételek reménytelenségét, ezért számukra sok értéket tudtam közvetíteni e meggyőződés mentén. Volt olyan hallgató, aki azt mondta, hogy az öngyilkosság gondolatával játszott, s a keményen megkövetelt művelődéstörténeti tanulmányai vezették vissza az életbe. Mert annyi mindent tanult meg az emberről, a kultúráról, a társadalomról, hogy rájött: tudni, tanulni érdemes, öröm.

Kálóczy Katalin: Van-e olyan professzió Magyarországon, hogy művelődéstörténész?

Gelencsér Katalin: Nincs, nincs. Ilyen nincs. A művelődéstörténettel, a kultúrával, azok kötődéséről a kulturális mozgalmakhoz, intézményekhez a legnagyobbjaink foglalkoztak, Glatz Ferenc, Kosáry Domokos⁵⁴, akik a Magyar Tudományos Akadémia elnökei voltak, egymást váltva. Ez egy nagyon bonyolult stúdium, amely nem oktatástörténet, nem kultúrtörténet, nem intézménytörténet, nem egyháztörténet, nem művészettörténet, stb., de mindegyik és sok más. Szakirányban sokan írogattak, de komplexen rajtam kívül, velem párhuzamosan T. Kiss Tamás⁵⁵ foglalkozott ezzel a legtöbbet. Ez ugyanis kemény műfaj, rengeteg adat tudását és összefüggés értelmezését igényli. Éppen ezért határoztam el még az egyetemen, amikor nappali tagozatosokat tanítottam művelődéstörténetre, hogy összeállítok egy kronológiát a legminimálisabb, a közművelődés-történet szempontjából legfontosabb ismeretekből. Később bővült. Stencilezett kiadvány volt, elképesztő körülmények között készült, lopva. A tanszéknek nem volt erre pénze. Tehát gyakorlatilag én fizettem meg a sokszorosított „feketén”, hogy húzza le annyi példányban, ahány hallgató volt. Nagyon szerettem azokat az embereket, mert hihetetlen segítőkészek voltak.

A főiskolán már nem volt erre technikai lehetőség – vagy legalábbis én nem tudtam róla –, úgyhogy akkor kényszerültem arra, hogy készítsék egy közművelődési vagy művelődéstörténeti kronológiát. Ezt aztán a Magyar Művelődési Intézet – amely a Szombathelyi Tanárképző Főiskola budapesti kihelyezett tagozatát gondozta, és ahol én tanárként közreműködtem – kiadta. Annyi példányban készült, ahány hallgatónk volt. Ebből nőtt ki az az ötlet, hogy most már hozzunk létre egy rendes tanulmánykötetet, készítsünk egy rendes tananyagot, tegyünk hozzá kronológiát, tegyünk hozzá a magyar állami méltóságokról, a kulturális kormányzat vezetőiről stb. olyan anyagot, hogy a kultúrával hivatásszerűen foglalkozók valamilyen áttekintést kapjanak belőle.

⁵⁴ Dr. Kosáry Domokos történész, c. egyetemi tanár 1990-1996. között, Dr. Glatz Ferenc történész, egyetemi tanár 1996-2002. között volt a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

⁵⁵ Dr. T. Kiss Tamás (1949.) a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Kultúráközvetítési és Közösségfejlesztési Intézeti Tanszék egyetemi docense.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Kálóczy Katalin: Szerinted szükség lenne egy magyar művelődéstörténeti könyvre?

Gelencsér Katalin: Hát kellene. 1998-ban jelent meg Kósa László szerkesztésében a Magyar művelődéstörténet című szöveggyűjtemény az Osiris Kiadó gondozásában⁵⁶. A legvaskosabb része a legjobb, gyönyörű a középkorról, a reneszánszról, egy kicsit a barokkról. Ahogy közelít az anyag a mához, úgy válik egyre hézagossabbá. De ezt a könyvet én mindig föladam tananyagként, mert a középkori része nagyon jó. A reneszánsz is, de a továbbiakban már túl sok a politikum. Nem művelődéstörténet, hanem művelődéspolitikum.

Kellene tehát ilyen könyv, ezt én mindenképpen gondolom, s ezt nem is pótolja az általam szerkesztett kétkötetes szöveggyűjtemény. Ez a munka a tansegédlet kategóriába került, mert nem kértük, hogy fogadják el tankönyvnek. A felhasználása zömében az iskolán kívüli rendszerben történt, iskolarendszerű képzésben tankönyvként való elfogadtatása pedig nagyon sok vegzatúrával járt volna, s erre sem a Magyar Művelődési Intézetnek, sem nekem nem volt időnk, kapacitásunk.

2003-ban a Balassi Kiadó Magyar Művelődéstörténeti Lexikon címmel 10 kötetes sorozat kiadását kezdte meg. Az eddig megjelent művekből az első öt kötet van birtokomban, kötetenként 5700-6500 Ft-ért. A teljes sorozat közel 80.000 Ft-ba kerül majd, és abc rendben tartalmazza a lexikoncímeket, nem folyamatokat közöl. Ezt lehet olvasmányoknak ajánlani, de kötelező irodalomnak feladni nem.

Kálóczy Katalin: Milyen más könyveid, cikkeid születtek, amelyeket magad is jelentősnek, mérföldkőnek tekintesz a pályádon?

Gelencsér Katalin: Pontosan nem tudom, mert készülve erre a beszélgetésre, átnéztem a publikációim történetét. Azt lehet látni, hogy mindig egy fontos ügy adta a feladatot. 1982-ben áttekintettem a népművelőképzés történetét az ELTE BTK-n⁵⁷. Jött egy aktuális feladat, és akkor én annak nekiestem. Előlről, alulról, felülről, oldalról körbejártam, és a legjobb tudásom szerint megcsináltam. A tudományos tevékenységem sem állt másból. Készültem például a különböző országos közművelődési fórumokra, mondjuk a Népművelők Egyesülete szervezte fórumokra, vagy a Közművelődési Nyári Egyetemre, vagy a Szabadidő-szervezők Országos Konferenciájára, Zánkára és így tovább. Olyan előadást írtam, amiről reméltem, hogy a kíváncsiságuk nő, az érdeklődésük tágul az adott témában. Nemcsak a közvetlen hasznosság, az aktuális praktikum, hanem a kultúra és az ember, az emberi lélek és a műveltség, a tudás válik fontossá.

Kálóczy Katalin: Ha jól értelek, akkor mindenféle tevékenységnek az állt a háttérben, hogy hozzásegítsd az embert: változzék, bontakozzék ki, gazdagodjék a személyisége, érezze jobban magát a világban. Akármít tettél, ha írtál, ha előadtál, ha jogszabályt alkottál, mindig ez motivált.

Gelencsér Katalin: Igen. A Fővárosi Pedagógiai Intézet vezetője, Daly Lenke szerveztet a dolgozók középfokú oktatásában tevékenykedő pedagógusoknak egy interaktív továbbképzést az ELTE BTK akkor még Népművelés Tanszékével. Maróti An-

dor engem ebbe bevont mint tanerőt. Erre a stúdiumra szerkesztettem egy Tudástan⁵⁸ nevű tananyagot, amelyet két fél-éven keresztül, havi 4 vagy 8 órában végeztünk el, s ami az ismeretelméletől a megértés lélektanán át a befogadás pszichológiai meghatározóiig szólt a legkülönbözőbb dolgokról. Interaktív anyag volt. Még egyedül laktunk Gödöllőn a tévéállomás tornyában, így nem volt nagy probléma, hogy a mechanikus írógépen egész éjjel gépeltem a szövegeket. Aztán lestencilezték, s odaadták minden hallgatónak. Egyrészt volt benne egy szöveg, másrészt volt benne egy kérdés, harmadrészt volt benne egy közösen kialakítandó állásfoglalásra vonatkozó feladat. A Műszaki Egyetem Könyvtárában találtam egy Csoportos szellemi technikák című könyvet, amelyet – a humán továbbképzés kreativitását szorgalmazva – átalakítottam. A Tudástant felnőttképzési szakemberek, tanárok szellemi technikájának műfajává dolgoztam át. Lényege szerint a munka mellett tanulónak nem kellett otthon elolvasni semmit. A stúdiumon 25-30 fő, csupa egyetemet végzett szakfelügyelő, gimnáziumi tanár, vezetőtanár vett részt, még akadémikus is volt a csoportban. Nagy próbatétel volt nekem.

A képzésen kapták kézhez, s ott elolvasták a nem több mint négy oldalt. Megjelölték a fontos pontokat, fontos kifejezéseket, a fölfogás, a szemléletmód hangsúlyai szerint. Odajártak a Fővárosi Pedagógiai Intézetbe a szakmunkásképzők, gimnáziumi levelező tagozatok, általános iskolai levelező tagozatok, dolgozók iskolai tanárai, mindenki, aki munka mellett tanuló emberckkel foglalkozott. S mert a résztvevők is valóban munka mellett tanultak, nem adtam föl nekik 30 oldalt otthon elolvasni, hanem csak azt a négyet nyomtam a kezükbe: szedjék ki belőle a maguk számára a lényegét. Utána négyfős csoportokban vitassák meg és hangsúlyozzák pontokkal. Fölvetítettük a táblára, és egységes véleményt alakítottunk ki. Vázlatot is késszen adtam nekik, hogy azzal se kelljen bajlódniuk. Ragyogóan sikerült. Most Maróti Andornál van az egész anyag, amit akkor létrehoztam. Egy példány maradt meg belőle, s talán most lesz belőle valami. Ez egy nagyon gyönyörűsége történet. Ebben a csapatmunkában nagyon-nagyon nagy örömet leltem, hiszen az egész életem arról szólt, hogy a tudás, a megismerés és a megértés, a társas megértés öröme, a szellemi együttműködés mire jó. Mennyi örömet adhat az ember életének! Ezt persze akkoriban nem fogalmaztam meg így és talán most sem a legjobban, de a lényeg az, hogy az ember szeressen tanulni, szeressen megismerni, szeressen a másoknak új ismeretekkel többletet adni. Az összes publikációim erről szól. Arról, amit úgy hívunk, hogy népművelés vagy közművelődés. Nem az iskolai tudás felmutatásáról, hanem az egyén szellemi képességeiben levő többlet felmutatásáról, ami kincs, szellemi kincs. Amiről kreatív Magyarország. Azt gondolom, hogy rengeteg olyan tudás van, amelyet nem tudunk napvilágra hozni, pedig nagyon-nagyon fontosak. Számomra az iskolai, felsőoktatási és egyéb képzési alkalmak ezek felfedezésére és megerősítésére kínáltak lehetőséget. Mondok egy példát erre. Van Gödöllőn egy Varga János nevű kiváló műgyűjtő, aki a helyi gimnáziumban a levelező tagozaton szerzett érettségi bizonyítványt. Most egy Varga Galéria nevű magángyűjteménye van, amely Gödöllő szennáci-

⁵⁶ Magyar művelődéstörténet. Szerk. Kósa László. Bp.: Osiris, 1998. Osiris Tankönyvek. A harmadik kiadás 2006-ban jelent meg úo.

⁵⁷ B. Gelencsér Katalin: Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folyó népművelési szakembereképzés feladatainak változásai 1961-1981 között. In: Kultúra és Közösség, 1982. 9. évf. 4. sz.

⁵⁸ Tudástan. Szöveggyűjtemény a felnőttek tanulásának jellemzőiről a felnőtt oktatók posztgraduális képzéséhez. OOK-FPI, Bp. 1989.

ójának számít. Szakmunkás végzettségű ember, akinek kiváló érzéke van az esztétikai minőséghez.

Kálóczy Katalin: Volt-e a sorsában katalizátor szereped?

Gelencsér Katalin: Nem gondolom, hogy az enyém volt a döntő. Inkább Kiss Évác volt, mert ő művészettörténetet tanított. Én csak történelmet és az irodalmat tanítottam neki. De valahányszor valami új kiállítási anyaga van, itt van a meghívója. Ő gondol rám.

Kálóczy Katalin: Mialatt tanítottad, kaptál olyan visszajelzést, hogy változást indítottál el benne?

Gelencsér Katalin: Ez bonyolult dolog. A tanítás aktuálisan folyik, meghatározott, kötelező tananyagból. Rátehet az ember a saját személyiségéből, kultúrájából többletet, de amikor visszakérdezed, akkor a kötelező tananyagot kapod. A többlet később érik be, beépül a személyiségbe, de csak később válik mozgatóerővé. És akkor már nem lehet egészen pontosan tudni, hogy ki, mikor, hogyan járult ehhez hozzá. Biztosan egy elem volt ez a levelező tagozatos gimnáziumi képzés is, benne én is. Az ember autonóm személyiséggé válik, de a szellemi indíttatások csak később válnak aktivizáló erővé.

Kálóczy Katalin: Hogyan tudrad megélni és érvényesíteni azt az állandó szándékodat, hogy előidézsd a változást, amikor csak egy-egy alkalomra korlátozódtak a lehetőségeid fórumokon, előadásokon, egyszeri képzéseken?

Gelencsér Katalin: Mindig komolyan vettem a szervezők szándékát. Erre nagyon figyeltem, mert ők viselték a kockázatot, az ő céljaikról és az ő tevékenységükről volt szó. Ezért mindig nagyon sok oldalról próbáltam az adott témát megközelíteni, vázlatot készítettem, arra építettem föl az előadást. (Később már előfordult, hogy leírtam az anyagot, mert az előadás után kérték a szöveget.) De mindig az emberi lélek, az emberi teljesség volt a mondandóm lényege, az emberi örömök, amelyek a kultúra értékeinek átélése mint boldogságforrás lehetőségeiből adódnak. Az előadásaim végén sokszor döbbenetes csend volt, s csak utána érkeztek a már említett, számomra különösnek tűnő reagálások. A legutolsó ilyen döbbenetes csönd Zánkán keletkezett.⁵⁹ Négy százán voltak a nagyteremben. Szabadidő-szervezőknek tartottam előadást a szabadidőről, az emberről és a játékról. Volt vázlatom, ki is vetítettem fóliáról. Az emberről, a szabadidőről és a játékról akartam átadni ismereteket, illetve a szabadidőt szervezőnek a játékra vonatkozó tudását akartam megnövelni. Ezt még Gödöllőn kezdtem el kutatni, Kecskés József irányítása alatt. Mert azt gondoltam, hogy a játék nemcsak szórakozás, nem szenvedély, hanem egy olyan pszichikai, képességpróbaló, örömet okozó, valóban az élet élhetőségét segítő emberi jelenség, amely egyre kevésbé van jelen az életünkben, mert nincs rá elegendő idő. Ezt sikerült nekem Zánkán elfogadtatni. Kosztolányinak a játékról szóló versével fejeztem be az előadást. Nagyon sajnálom, hogy senki sem vette föl, mert bár az előadás előre tervezett gondolatmenetre, logikára épült, mégis spontán megoldás volt, vissza sem tudom idézni, hogyan történt. Megállt a levegő. Készült ott egy fölmérés is, ami a program előadásait nyolc aspektusból minősítette. Hatban én kerültem az első helyre.

⁵⁹ Ifjúság, szabadidő, művelődés. Szabadidő-szervezők Országos Konferenciája. Rendező: Ifjúsági és Sportminisztérium, Oktatási Minisztérium, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Zánkai Gyermekek és Ifjúsági Centrum Kht. Zánka, 2002. január 24-26.

Kálóczy Katalin: Sok ilyen előadásod volt?

Gelencsér Katalin: Volt, nagyon sok. Évente 6-8 biztosan. Nem mind ilyen nagy, nem mind országos persze. Köztisztviselőként behatárolta a közlés módját az, hogy én hivatalnok vagyok. Az intézményekről, az önkormányzatokról beszéltem, de akkor is mindig az emberről volt szó, csak nem mindig olyan költői ihletettséggel, mint például Zánkán.

Kálóczy Katalin: Ha most valaki fölkinálná, hogy tetszőleges, általad választott témáról tarts előadást, mi lenne az?

Gelencsér Katalin: Én ezt a szakmát tartom nagyon fontosnak, jöllehet a nagyon sokak által szeretett, okos Heleszta Sándor, egyetemi tanártársam mindig azt mondta, hogy ez nem szakma. Ez egy szolgálat. De azt gondolom, hogy talán mégis az. Van itt egy professzió már, amelynek a közvetítés és a befogadás közötti kommunikáció csatornázottságáról kellene szólnia, mert nem mindegy, hogy mikor, hol, kinek, miről, miféle dolgot mondasz. Azt én egy kissé drámai módon élem meg, hogy a szakma eltolódott a nagyrendezvények felé, és az a fajta ismeretterjesztő attitűd, ami korábban jellemezte a tevékenységünket, egyre inkább háttérbe szorul. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a maga nyelvtanfolyamaival, számítógépes programjaival, ismeretterjesztő rendezvényeivel az ország legnagyobb közművelődési intézménye, általam mélyen tisztelt intézmény. De azt látom, hogy az instrumentális tudások ez a fajta, eszköz jellegű, célirányos közvetítése figyelmen kívül hagyja a személyességet, az egyéni többleteket értékeit, a tartós, művelődő közösségek belső alakulásának kincseit. Nem segíti a kultúra különböző rétegeihez: az irodalomhoz, a képzőművészethez, a szociális kérdésekhez való aktív kötődést. Nagy szükség lenne a szakmára, de az a humán értelmiség, amelyik anno nemcsak feladatnak, hanem hivatásnak vélte ezt a munkát, egyre jobban megöregszik, velem együtt, és az új nemzedéknek már nincs ilyen attitűdje. Abszolút akció jellegű feladatokban gondolkodik. Még akad egy-egy istenáldotta tehetségű ismeretterjesztő, szervező népművelő, aki rendesen végiggondolja, mire van szüksége az általa átlátható adott közösségnek, aztán adja is nekik azt, végül hálás érte a közösség is és a közönség is. Ez az ember léptékű kommunikáció meg a személyesség nagyon hiányzik. Hiába vannak fesztiválok, nagyrendezvények stb., ha mondjuk, egy ifjúsági vagy egy nyugdíjas klubban egy év alatt nem történik semmi olyan, amiről emlékezetessé válik az együttlét, bár szeretnek együtt lenni a résztvevők.

Kálóczy Katalin: Kikkel szeretnéd megosztani a tudásodat?

Gelencsér Katalin: Nekem azok a legfontosabb emberek, akik a kultúrákövetítésnek, a megértésnek, a szervezésnek a szakemberei. Velük elsősorban, mert ők a felcölősek ezért. Ők azok, akik rendkívül hatékonyak tudnának lenni, és akiknek nincs könnyű helyzete. Nincs könnyű helyzetük, mert a mai életmód, a mentalitás, az életritmus, a hajszolt tempó, az anyagiasság súlyos akadály. Néha az az abszurd vicc jut eszembe: van olyan helyzet, hogy az ember magába roskad, és mellé esik. Annyira nincs saját identitásának a birtokában, hogy akkor sem tud önmaga lenni, amikor összeroppan. Ezekben az embereken kellene valahogy segíteni. Rajtuk kívül a pedagógusképzésben látnám szívesen ezt a mentalitást. A 6-10 éves korú és a 14-18 éves korú gyerekek életében lehetne még jelentősége a személyességnek, amelyet én nagyon lényegesnek tartok. Tehát tudja meg a növekvő csemete, hogy ő Valaki, tudja meg, hogy ő ebben meg ab-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

ban a dologban nagyon jó. Lehet, hogy a legmesszebbre tud köpni, lehet, hogy a legnagyobbat ugorja, lehet, hogy legtöbb gólt ő tudja berúgni. Valamiért becülje önmagát. Ezek ellenében hat az ismeretcentrizmus, a gyermeket csak tanulóként regisztráló, személyességet nélkülöző oktatás.

A közművelődés értékkiszerező gyakorlatában is fellelhető ez a tendencia.

Magyarország 2893 községéből 1700 egészen kicsi, 500-1500 lélekszámú. Ezek közül számosan elképesztően leromlott állapotú művelődési intézmények működnek, olajfűtéses kályhával, linóleummal fedett padlóval. Összejön bennük 30-40 öreg, akik paraszti munkából élnek és a maguk gyönyörűségére csinálnak egy népdalkört, egy kertbarát kört stb. Idemennek, odamennek, föllépnek, mert az emberi kreativitásnak, az emberi életvezetésnek van egy olyan szükséglete, amely nem haszonelvű. Ezt kellene megtanítani a leendő és a működő művelődésszervezőknek. Ha visszatérünk a kérdésre, én nekik mondanám azt, hogy az élet nemcsak bevételből és költségvetési egyensúlyból áll. Egy sereg dologra kellene sokkal több figyelmet fordítani. Mondok egy példát. Egy meg nem határozott kisvárosban az elmúlt két évtizedben a kertbarát kör augusztus 20-án, minden évben kiállítás rendezett. Mindenki hozzáadta a magáét: a legnagyobb tököt, a legnagyobb karalábét, a legszebb zöldségeket, lekvárt, kiállítási instrumentumot stb., s ezeket az egynapos kiállítás végén kisorsolták. Mert sorsjegyeket lehetett vásárolni, két forintért vagy ötért, és ez mindig a kisváros szenzációja volt. Az intézmény új vezetése azt mondta a kertbarát körnek, hogy megcsinálhatja a kiállítást 120 ezer forint terembérletért. A közösség egész évi költségvetése 17 ezer forint. Hát ezt kellene a szakmának megtanítani. Vannak anyagiasítható területek, kiadhatja például a termet az intézmény ennyiért egy nagyvállalatnak. De egy ilyen közösségnek, amelyik 20 éve egy adott település meghatározó értékét, örömet jelent! Szóval eltolódott a szakma a költségvetési szemlélet és a gazdaságosság irányába, s ezt nagyon nehezen lehet befolyásolni. De ha van egy szuggesztív személyiség vagy az ügyet nemcsak feladatnak, hanem hivatásnak tekintő személyiség, az ezeket a kiscsoportokat, közösségeket megtalálja. Legyen az egyházi, legyen az karitatív, legyen az képzőművészeti, legyen az zenei, legyen az bámi. Az lenne tehát a szakma feladata, hogy a helyi értékeket megtalálja, kondicionálja, felmutassa, közismertté tegye széles körben. Ezt a fajta kommunikációt kellene tanítani ennek a nemzedéknek. Természetesen tanulnak ők kommunikációelméletet, de az általános, széles körben érvényesülő tudás, amely elsősorban a tömegkommunikációban való részvételre készít föl.

Kálóczy Katalin: Épp a hitelesség vált manapság kulcskérdéssé. Leváltak az emberről és elszabadultak a „tudások”. Használják a tudásokat, amelyektől mérhető eredményt várnak. Például a lélektanról levált tudás révén, ahhoz valójában nem értő emberek manipulálnak, beszélnek rá üzletre, biztosításra, csodatevő szerekre. Nincsenek mögöttük hiteles, csak érdekelt személyiségek.

Gelencsér Katalin: A tudásközpontúságra nekem Dr. Gazda István⁶⁰, egykori egyetemi tanár kollegám a minta. Ő szuggesztív személyiség. Akár a tömegkommunikációban jelenik meg, akár a felsőoktatásban, átütő erejű, és Mátyás király csillagászata-

ti politikája azonnal hallatlanul nagy erejű értéké válik. Minden tudás érdekessé tehető, még a kronológia is tud tömegeket vonzani. Ez a dolog egyik része. A dolog másik része az, hogy a szakmai képzés, az 1971-es, 81-es tanügyi reform következtében intézmény-centrikussá vált, hangsúlya didaktikai, módszertani, intézménytani, közigazgatási területre került, ahol a rendes korú, a felnőtt, az Ember zavaró tényezővé vált, mert – úgy mond – nem akar művelődni. Azt kellene tanítani, hogy a művelődést az illetőben lévő képességre építve kell generálni. Ezt kellene tanítani. Most a bolognai program alapján alkotott 3+2-es felsőoktatási modell mindent elvisz az andragógia, a felnőttoktatás, az intézményes munkaerő-képzés irányába. A mostani tanterv szerint nem látok arra esélyt, hogy személyiségközpontú képzési programok induljanak. Pedig nagyon sok olyan öntevékeny közösség van, amelynek a tudását, értékeit nagyon jól lehetne hasznosítani, ám ezek sajnos egyre jobban kiszorulnak a közművelődési intézményekből. Ezt én drámaiként élem meg. Alapítványokat, egyesületeket hoznak létre, de annak a közösségi művelődésnek, amely egy település közkinccseit felszínre tudná hozni, a közigazgatás nem tud gazdájává válni. Mert el van foglalva a maga jogi, igazgatási bajaival. S bár időnként föl-föltűnik egy énekkar vagy egy képzőművész kör, de az egész nem jelenik meg egységben. Hogy ez egy helyi kultúra szerves egysége, vagy magánpróbálkozás, vagy egyesületi közösségi próbálkozás, ez önmagában nem baj, én nagy híve voltam mindig és vagyok is a civil másságoknak. De valami összetartó, szervező erő csak kellene, és ezek a közművelődési intézmények lehetnének. De mert a közművelődési intézmények olyan szegények, mint a templom egere, és ezek az alapítványok nem az intézményeken keresztül akarják megszerezni a helyi és a központi támogatást, hanem saját maguk, ezért nem jó a tendencia. Mozaikossá teszi a kulturális kincsek rendszerét, és nincs ember, aki összefogja azt. Ráadásul, ha egy polgármester buta és műveletlen, akkor egy országos hírű helyi népdalkör is ki van szolgáltatva az önkormányzati testület vezetése támogatásának.

Kálóczy Katalin: Sokadszor kerül szóba a vidék, a kistelepülés – szembeállítva az ún. nagyvárosi szemlélettel. Említetted, hogy a te szemléletedet a származásod határozza meg. Mi a különbség a kétféle szemléletmód között?

Gelencsér Katalin: Az életemet vidéki lakosként éltem meg, sohasem voltam nagyvárosi lakos. Egyszer volt egy nagyon érdekes kérdés, még Hámori József minisztersége idején: felkérésre meg kellett vizsgálni, hogy a 3200 közművelődési intézményünk közül – s ebbe a kócerájtól kezdve a palotáig minden beleszámít – hány működik városban és hány működik falun. Kiderült, hogy a 3200-ból alig maradt kb. 1000 a vidékieknek, az összes többi városban van. Volt város, amelyikben három, négy, sőt öt közművelődési intézmény működött: volt a szakszervezetnek, volt a városnak, volt a másik szakszervezetnek stb. A dichotómia, amelyről én itt beszélek: a városi létforma elidegenedettebb, mint a vidéki életforma. Vidéken egyrészt mindenki számíthat a másikra, jóindulatúan, rosszindulatúan, de számíthat. Másrészt tudják, hogy Mari néninek gyönyörű hangja van, tudják, hogy Józsi bácsinak is, és ha ötpercenként össze is vesznek, de a kórusban együtt tudnak énekelni. Ugyan ez nincs meg a városban. A számos városban vannak kórusok, vannak a fiatalokat összefogó ifjúsági, művészeti együttesek, képzőművész körök, amatőr színjátszó körök, versmondó körök

⁶⁰ Dr. Gazda István (1948.) kandidátus, tudománytörténész, a Magyar Tudománytörténeti Intézet igazgatója.

és így tovább, de különbség van az intézményesültség és a személyesség között. Ez áthidalhatatlan, és én a személyesség oldalán állok. Persze ismerek olyan közművelődési intézményeket – elsősorban a fővárosban –, ahol sok speciális kör működik, s vezetőjük aurájából ez a személyesség árad. Ilyen például a Marczibányi téri Művelődési Központ, a Kőbányai Művelődési Központ, a Kondor Béla Művelődési Központ, az Aranytíz Művelődési Központ. Kisközösségeik 20-30 éve működnek, utánpótlást nevelnek, nemzedékeket összefogó természetjáró, környezetvédő stb. köröket, közösségeket mondhatnak magukénak. Ezek nagy kincsek, de az intézményeink nagy többsége nem él velük. Gazdaságossági szempontból ugyanis nem kifizetődőek. Ha egy madártani kör tagja befizet havonta 200 forintot, de fizessen akár 400-at, nem lehet belőle tőkét kovácsolni. Az intézmény költségvetése pedig olyan, hogy kénytelen ráhajtani a nagyrendezvényekre, a nagy bevételt adó, akciós jellegű programokra, mert ki kell termelnie a fenntartó önkormányzat által előírt bevételt.

Kálóczy Katalin: Mit jelent az elit szemléletmód? Erről is szó volt korábban.

Gelencsér Katalin: Elit szemléletmód alatt azt értem, hogy a tudomány fejlődése mindennél fontosabb. Alkotóik azonban elsősorban egymásra figyelnek, egymással civódnak. A hétköznapi, tudatlan ember ebben mellőzhető tényező. Ez a szemléletmód eltekint a helyi közösség értékeitől, nem tekinti azt számára való értéknek. Én nem mondom, hogy ne hívjunk országos hírű tudóst, énekest valamelyik rendezvényre, de ha helyben is van egy tehetség, aki iskolás korában már megmutatta, hogy gyönyörűen tud dalolni, akkor az is mutassék meg. A tömegkommunikációtól és az országos hírű emberektől való függést az elit kultúra negatívumaként élem meg: csak az lehet fontos, amit a sajtó, amit a publicisztika közé tesz, fontosnak tart, diktál. Ezt én nem tartom helyénvalónak, miközben tudom, hogy ha valaki be akar kerülni rádióba, tévébe, akkor hírességgel kell dolgoznia. Természetesen nem az országos hírű emberekkel van bajom, de azt gondolom, hogy ők csak egy részét képviselik a kultúrának. Az önbecsülést adó, a közösség életét gazdagító, a szenciától, a sajtótól nem függő kultúra van a másik oldalon, amit ez a szakma még nem tud értékékként felmutatni.

Kálóczy Katalin: Beszélgetésünk alatt is érzékelem, milyen érzékeny partner vagy. Felismerni vélem azt a hatást, amelyet a hallgatódra szoktál tenni. Feltérképeztél engem, építesz azokra az ismeretekre, amelyek rólam a birtokodban vannak, bánsz ezekkel. Szerintem erre képes vagy egy előadóteremben is: a hallgatóság részéről érkező pillanatnyi hatásokra is rezonálsz. Nagyon szoros figyelem és összetartozás jellemzi a beszélgetésünket.

Gelencsér Katalin: A köztünk levő situáció az én részemről azt szolgálja, hogy segítek neked, mert te valamit akarsz. Majdnem eszköz jellegűnek gondolom a jelenléteket, és mindent megpróbálok megtenni annak érdekében, hogy sikerüljön neked, amit te magadban elterveztl. Ez a hallgatónál is ugyanígy van. Tehát én mindig fontosabbnak tartottam a segítő partneri szerepemet, mint a tanárit. A tanári pályám elején voltam csak olyan nagyon tanár, olyan mindent meghatározó valaki, később már nem. Ezt a hallgatók – nagyon érdekes módon – azonnal megérik. Ahogy jönnek a kérdésekkel, a kérésekkel, vagy ahogy

kapják a visszajelzést a produkcióikról, ezt méltányolják. És mivel én mindig első évben tanítottam az egyetemi és a főiskolás hallgatókat, ezért ez nekik meghatározó élmény volt. Megerősítettem őket abban, hogy ők el tudják végezni a szakot. Ez főként az esti és a levelező tagozaton volt nagyon fontos. A tanári munkámban a dicséretet tartottam a legfontosabb eszköznek. Nemcsak méltányolni tudtam minden picit érdemnyit, értéket, képességet, tehetséget stb., hanem közvetíteni is. Ne bízza el magát, de bízzon abban, hogy létrejöhet abból a kicsiből valami.

Kálóczy Katalin: Nekem is van egy szándékom közben. Egyfelől olyan helyzetbe hozni téged, hogy láthatóvá váljék a teljesítményed a szakmai nyilvánosság előtt. Másfelől pedig szeretném, ha rácsodálkoznál a „vitrinedben” levő emlékekre: mennyi mindent csináltam, mennyi minden volt mögöttem. Hat-e rád így a beszélgetés?

Gelencsér Katalin: Föltétlenül. Mivel sohasem volt irántam olyan érdeklődés, hogy én ki vagyok, miért vagyok így, vagy miért így vagyok, nem másként, ezért megrendülök, amikor visszahallgatom a beszélgetésünket: mit mondtam, miért nem azt mondtam, miért nem mást mondtam stb. De az én alapattitűdöm az, hogy segíteni akarok a mindenkori társam szándékai megvalósulásának. Egyik tanítvány-kollégámtól az államvizsga után kaptam egy kitüntetéssel felérő oklevelet. Néhány gondolat belőle:

„Nyomással, ráhatással segítettél, hogy egyáltalán beiratkozzam a főiskolára. Valószínű, ahogy magamat ismerem, ha ez nincs, valamilyen kifogást kerestem volna. Köszönöm, hogy a 3 év alatt figyeltél rám, segítettél nekem. Neked köszönhetem, hogy 20 év késéssel, de megszereztem a főiskolai végzettséget. Sokat tanultam, sokat változtam a gondolkodásban is, kinyílt a szemem, nyitottabb vagyok a világra, és nem utolsósorban felfedeztem, mennyire színes, mennyire érdekes dolgok vannak, mennyi mindent szeretnék továbbfolytatni, és mennyi minden érdekel. Te rácsodáltál a tanárokról elterjedt sztereotípiára, nemcsak leadtad az órákat, hanem előtérbe helyezted a tanítványaidat, mindegyikért izgultál, talán jobban, mint önmaguk. Figyelemmel kísérted őket. Szebben fogalmazva, az iskolába került kis kavicsokat megmunkálsz, megpróbálsz megmenteni. Még egyszer nagyon köszönöm, hogy életem egy fontos állomásának részese voltál.”

Kálóczy Katalin: Hogyan érzel rá az emberek alkalmi vagy folyamatos frusztrációjára, hogy azután addig bökdösd őket, amíg nem lépnek egy olyan útra, amelynek a végén az önbecsülés méltóságának növekedése áll? Mert mindig valamilyen teljesítményre sarkallod őket.

Gelencsér Katalin: Látom az emberben, aki velem kapcsolatban áll, aki nekem szimpatikus jeleket küld, és aki nekem is szimpatikus. Ebben a tekintetben tág horizontúnak gondolom magamat. De azt gondolom, hogyha valakiben van valamilyen adottság, akkor én azt addig ösztökélem, ameddig el nem érem, hogy egy: vegye komolyan azt, ami benne van. Kettő: kovácsoljon ebből olyan tőkét, amely később használható, s ami aktuálisan csak a belső önbecsülésnek egy dimenzióját jelenti. Történhet ez a felsőoktatásban való részvétellel is – már megint a tudásnál vagyunk –, tehát belső-külső kényszerrel, jóllehet a felsőoktatás ugyanolyan bajokkal küszködik, mint minden más.

Ez valahol az a néptanítói attitűd, amelyik azt mondja: igen fi-am, te ebben tehetséges vagy, akkor most ezt csináld. És ameddig

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

az én erőm, az én kondícióim meg az én hitelességem az illetővel szemben működni tud, addig én ezt fújom. Ha pedig megvan, akkor az illető megcselekszi azt, amitől ő kiváló, gazdagabb lesz.

Kálóczy Katalin: Milyen a viszonyod az elismeréshez?

Gelencsér Katalin: Sok elismerést kaptam, ainclyeket nagyra becsülök. A Magyar Művelődési Intézettől a Novák József-díjat, a Megyei Művelődési Központok Szövetségétől a Népművelők Ezüst Gyűrű díját a változó nevű, funkciójú kulturális minisztériumtól a Bessenyei György-díjat, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését és a pályám végén az ELTE Rektori Tanács Pro Universitate Emlékérem Ezüst Fokozatát. Úgy gondolom, azért kaptam ezeket, mert mindegyikért keményen megdolgoztam. Sokan kapnak még rajtam kívül ilyen, nincs semmi gőg bennem. Nagy jelentőségű dolognak azt tartom, hogy valaki figyelt a munkám elismerésére. Kaptam korábban is kitüntetések (Miniszteri dicséret, Kiváló munkáért, Szocialista kultúráért), de ezek „apróságok” voltak az utolsó háromhoz képest.

Amikor nagyon nagy szükségem lett volna elismerésre, akkor nem kaptam. Amikor meg már nagyon belevettem magam a munkába, akkor magától értetődően érkeztek. Azt gondolom máig, hogy az ember életében a 33 éves kor körül jelenik meg a „krisztusi krízis”. Az ember már nem fiatal, de még nem igazából öreg. Akkoriban én a középiskolában tanítottam, és nagyon rosszul éltem meg a válságot. 6-8 évvel alattam volt egy nemzedék, 6-8 évvel fölöttem is volt egy, egymagam voltam ilyen 33 év körüli. Később a pszichológiából tanultam meg, hogy ez a „krisztusi krízis”, de akkor már túl is voltam rajta. Akkor jött volna jól az elismerés, de akkor nem jött. Volt viszont a tanítványaim szeretete, ami nekem meghatározó élményem és nagyon fontos volt. Később, amikor az ember már látja, hogy körülbelül hogyan osztják ezeket a kitüntetések, akkor meg már nincs is annyira eltelve tőlük. Hiszen gyakran kapnak olyanok jutalmat, elismerést, akiről tudjuk, hogy nem érdemelnek meg.

Kálóczy Katalin: Melyik az a fajta elismerés, ami a szívedet is megmelegíti, és amit te is kapni szeretnél, hiszen magad is ezt szánod másoknak?

Gelencsér Katalin: Elsősorban a kollegák törődése, de még ennél is fontosabbnak gondolom a tanítványok figyelmét, törődését. Van olyan tanítványom, aki művelődéstörténész akar lenni. Elvégezte nálunk a főiskolát az ELTE-n, beiratkozott az ELTE BTK történelem szakára, és föl hívtam valamikor most május végén, hogy egészen különleges dicsérettel szigorlatozott a történelem szakon. A 16. kerületi művelődési házban dolgozik, ahova én kommandáltam. A főnöke el van ragadtatva attól az elkötelezettségtől, amelylyel ez a leány ráveti magát minden feladatra. Egy leánygyermekes fiatalasszony, aki, úgy tűnik, tényleg művelődéstörténész lesz. Ez öröm, meg hát azok a leírások, amelyeket a hallgatóinktól kértünk és kaptunk abból az alkalomból, hogy a művelődéstörténetet utoljára ők tanulták első évfolyamon – a bolognai program andragógiai képzése ezt a második évfolyamra helyezte. Kiss Éva kolleganőmmel együtt nagyon sok elismerést kaptunk, ilyeneket például, hogy a hallgató átlátta, megértette a történelmi folyamatokat, művelődési trendeket fogott fel, hogy végre egységben lát, megváltozott a világlépe, meg hogy ennyit a magyarságról soha sehol sem tanult, mint itt. Hogy mennyi kincstünk van, milyen büszke ő már ettől erre a dologra. Ezek az elismerések abból a tantervből fakadnak, amelyet mi készítettünk, és amit végigvettünk a hallgatókkal.

Nagyon kemény követelményrendszert állítottunk föl, elküldtem neked, hogy mi mindent kellett teljesíteni. Elképesztő követelményrendszer volt, és az volt a döbbenetes, hogy amikor először meghallották, hát az álluk leesett. Aztán nekifogtak, megcsínálták és megszerették. „Végre Magyarország topográfiájáról annyi mindent tudok, amit soha nem tudtam volna meg, ha nem kell megtanulnom, hogy hol van Gyulafehérvár, vagy Veszprém.” Ezek mind olyan örömök, amelyek a megértés öröméről szólnak nekem. És ezek a legnagyobb jutalmak azért, hogy követelek. Hajtom őket, de nem vagyok nagyon szigorú tanár. A kolleganőm sokkal szigorúbb. Mondjuk, ő megbuktat húszat, én csak ötöt. De már az is fejlődés, hogy buktatok. Az a nagy elismerés, ha a hallgató rájön arra, hogy tudni kell, és ha nem tudja – szégyelli. Nem a jegyre megy a játék. A Művelődéstörténetben Magyarország domináns, de azért Európa is és művészettörténet is kapcsolódik hozzá. Csak úgy, finoman. Ez tehát olyan első éves tárgyá vált, amelytől beállt az a norma, hogy akinek diplomája van, annak ezt illik tudnia.

Kálóczy Katalin: Hány éves lehettél akkor, amikor már tudatában voltál, akár a külvilág visszajelzéseiből, hogy neked munkásságod, életpályád van, amelyet számon tartanak? Volt ilyen élményed?

Gelencsér Katalin: Nem, nem. Nem is jutott eszembe. Egyrészt azért, mert a figyelmem mindig a konkrét feladatokra volt kihelyezve: a figyelmem, az energiám, az életem, minden. Másrészt meg mindig voltak nálam sikeresebb kollegák. Úgy értem a sikert, hogy népszerűbbek vagy divatosabbak voltak, vagy tudományosan jobban haladtak, mint én. Nekem a tömérdék hétköznapi feladat elvégzése volt magától értetődő. Arra nem volt időm, hogy nyelveket tanuljak és kandidátussá legyek, mert 500 hallgató szakmai gyakorlatát kellett megszerveznem, miközben a többiek építették a maguk személyes életpályáját. S az jó is volt, mert ezzel a tanszék súlyát növelték. Én pedig jó szívvel végeztem a kulinunkát, mert hihetetlen széles kapcsolatrendszer tudtam a hallgatók és az intézmények között kiépíteni. Ez nagyon-nagyon érdekes volt. Nem munka volt.

Akik számára én releváns vagy hiteles emberré tudtam válni, azoknak az eszében, szívében, emlékezetében úgy maradtam meg, mint jó ember vagy jó tanár, vagy akár mind a kettő. A minisztériumban az volt az érdekes eleinte, hogy amikor az ember tanár, akkor tanár, akkor mégis csak az történik, amit ő akar. Tehát ő szabja a követelményeket, ő szabja meg, milyen viszonyban van a hallgatókkal, akár a szakdolgozat, akár az évfolyamdolgozat, akár a kollokvium kapcsán. Én mindig figyeltem arra, hogy tudjam, kívül ülök szemközt, ki felel nekem. 10 éven keresztül minden évfolyamban minden első órán kiraktam egy négy részre osztott A/4-es papírt. Kértem mindenkitől, írja le: ki ő? Mit csinál most? Hol végzett? Milyen érettségivel érkezett, történelemből milyen volt, milyen viszonya volt a történelemhez? A másik oldalra alulra, jobboldalra írtam: miért ide jelentkezett? Mi a szándéka ezzel? Azt kértem, hogy a valódi szándékukról írjanak, ne püderczenek. Ha diplomára van szükség, tessék azt írni, hogy a munkahely megtartása érdekében felsőfokú végzettségre van szükség. De ha mégis valami többlet van, azt írja. A legfelső jobboldali kockába pedig egy kérdést írtam: ki vagyok én? Elképesztő válaszok születtek. Nem is értették a kérdést. Mondtam nekik: most, 1998. szeptember 27-én ki vagy te? Anya, feleség, szerető, nagymama, magányos, jól élő, nem jól élő, mi a magadhoz való viszonyod, minek örülsz, mi az, ami bánt, hogy nézel ki, mi az én-képed? Bármit írjál. Ebből fantasztikus tanulmánykötetet lehetne ösz-

szeállítani. Akkor még élt a nagy tehetségű Hidy Péter⁶¹ kolle-ga, aki előbb a Magyar Művelődési Intézetnek, aztán az MTA Szociológiai Intézetének volt a munkatársa, és nagyon élénken érdeklődött ez iránt. Aztán váratlanul elment közülünk, úgy-hogy nem készült el ez az összehasonlítás. Az én-kép, mint olyan, egészen elképesztő élményeket hozott. Nagyon jó volt nekem, hogy egy évfolyam 130-150 hallgatójáról személy sze-rint volt ilyen különleges információm. Hasznosítottam is: ha láttam, milyen rossz volt a történelemhez való viszonya, s hova jutott az én követelményrendszerem révén, amelyet én vele szemben kifeszítettem.

Kálóczy Katalin: Szamba adtál egy kérdést, hogy megtudjak valamit a jelen állapotodról. Ki vagy te most?

Gelencsér Katalin: Hát egy 67 éves, az egyetem négy szakán végzett, 48 évi alap-, közép- és felsőoktatási tanítási gyakorlat-tal rendelkező ember vagyok, akinek megadott az, hogy a közművelődés igazgatásában is valamiféle részt vállalhatott. Ez mind-mind nagyon sok munka, feladat volt. Értékes feladat. Mondhatnám, hogy mindig két végén égettem a gyertyát, így most, hogy a nyugdíjállapotba keveredtem, élvezem azt, hogy önmagamon kívül senkinek semmiféle felelősséggel nem tarto-zom. Hódolhatok a magam kíváncsiságainak, az olvasásnak, a rádiózásnak, amelyekre eddig nem volt időm. Most Hamvas Bélát tanulom Darabos Pál Hamvas Béla életútjának a fiziog-nómiájáról írt könyvéből. Sok mindent olvastam Hamvas Bé-lától, de nem mindent értettem jól. Most meg fogom érteni. A közepén tartok ennek a 968 oldalas könyvnek, a másik olvas-mányom a Szakály Ferenc által írt, A magyar intézmények a török hódoltság korában a 16-17. században című kötet, amely nagyon élvezetes és szórakoztató olvasmány.

Kálóczy Katalin: Most nem a feladatok szabják meg az éle-ted?

Gelencsér Katalin: Nem, nem, de azért van még hat szakdol-gozatfőnök, akiknek még segíték. Ezek közül az egyik tünemé-nyes. Portugál szakos az ELTE BTK-n, az ELTE PPK főiskolai levelező tagozatán meg művelődésszervező szakos. Ő A Fatimai Szűz és hatása Portugáliában című témát választotta. Várom az első két fejezetet, azért is, mert gimnáziumi kollegáim közül az egyik nagyon mélyen vallásos, és el akar menni a Fatimai Szűz-höz. Ha hallgató engedi, a dolgozatot lemásoljuk és neki is odaadjuk. Ezek a háttér utómunkálatok, amelyeket még el fo-gok végezni. Nincs bennem hiányérzet attól, hogy nem tanítok és nem vizsgáztatok. Ez engem is meglepett, mondtam is a tüneményes Szabóné Molnár Anna tanszékvezetőmnek. Valószí-nűleg a mindig „több végén” égetett gyertyából következik, hogy most jó érzéssel pihenek. Úgy is lehet mondani, hogy lé-beccolok, sőt, kifejezetten lébeccolok, igen, de egy számomra fon-tos személyiség elvárása miatt folyamatosan gyűjtöm és rende-zem a magyar művelődés történetére vonatkozó információi-mat. De hát eddig az életünk eléggé sok rohanásból állt. Fő-zőcskézni nagyon szeretek, néha túlzásba is viszem, még a szom-szédok is kapnak belőle. Nem tudok keveset főzni, még azt nem tanultam meg, hogy két emberre főzzek, de majd egyszer talán igen. Alkotómunkának tartom, nem érzem feladatnak. Nagyon

nagy szeretettel csinálom. Öröm. Szeretem az olvasást és a rá-diózást, főleg a rádió éjszakai műsorait. Azok tartalmasak, érté-kesek. Közben a „hóhányó” szövegeket nem bírom, rosszul tű-röm. Némelyik műsornak csak a szignálját szeretem.

Azt gondolom, hogy ebben a pillanatban nekem ezek a fel-adatok elegendőek is, tehát nem akarnék többet. Mindig hihe-tetlenül sokféle ismeretterjesztő, tanári, közigazgatási segéd fel-adat körben feszítettem az egekig magamat, mert nem adtam alább. A tanári egyeduralkodói állásból, ami azért egy tanári kötelezettség, belecsöppenni egy közigazgatási, egyeztetési, együttműködésű csapatmunkába, ez nekem a főosztályon nem volt probléma, mert a főosztály dolgozóinak jelentős többségét tanítottam. Becsültem azt a közigazgatási tudást, amellyel ők már akkor rendelkeztek, nagyon sokat tanultam tőlük. De mi-kor a társosztályokkal kellett egyeztetni, főként oktatási, képzé-si dolgokban, akkor nekem nagyon sok konfliktusom volt. Úgy gondoltam, mindent tudok, holott kiderült, hogy nem. Aztán belenőttem ebbe is, de eleinte, főként a Szüdi János⁶² által ve-zetett oktatási, szakoktatási csapattal nagyon sok konfliktusom volt, mert úgy gondoltam, hogy amit én kigondoltam, annak úgy kell lennie. És ők nem engedték. Tartalmi kifogás nem volt. De nem ismertem egyes formai követelményeket. Azt gondoltam, hogy azok lényegtelenek. De nem, nem volt lé-nyegtelen. Bele kellett a csapatmunkába, illetve a közigazgatási szisztémába tanulnom. Nem volt káromra. Nagyon jól tett. Nagyon jó kapcsolatom alakult ki a dr. Nagy Mihály által veze-tett csapattal, amely a stratégiai főosztály nevet viselte. Hozzá-juk kapcsolódott részben Zongor Attila is, aki Nagy Mihállyal együtt rávett arra, hogy írjak tanulmányt és az idők művelő-déséről szóló stratégiai tervezet⁶³, amely aztán művé sikere-dett, és sokan szerettek. Nagyon sokra tartom azt a fejlesztő munkát, amelyet ők végeztek. Zongor Attila tevékenységét na-gyon becsülöm. Vele kapcsolatban akkor esett le az állam, amikor egykori tanítványom meghívott Budakeszire, a Magyar Kultúra Napja alkalmából tartandó beszédre. Elmondtam az akkor aktuálisnak tekintett gondolataimat, utána kiállt az énekkar és dalolt egy kicsit. Bejelentették, hogy az énekkar ve-zetését átveszi Zongor Attila. Megdöbbsentem, mert kiderült, hogy ez a fiatalember karnagy. Nagyon tehetséges. Nagyon sok-színű az az aktivitás, amit ő végez a KultúrPonttól⁶⁴ kezdve az Európai Unió pályázataira felkészítő tanfolyamoktól az évfordul-ós kiadványok megjelentetéséig.

A minisztériumi munka az életemben azért is érdekes, mert az általános iskolában a legszigorúbb tanárnőm azt mondta ró-lam az édesanyámnak, hogy „olyan éles esze van ennek a kö-löknek, hogy ebből még miniszter is lehet”. Hatodikos voltam. Hát el is vergődtem a minisztériumig, és még főosztályvezető is voltam egy kicsiny ideig. Bár engem sohasem a beosztás haj-tott, el is mondtam már, milyen vidám körülmények között vett rá Visy Zolt államtitkár úr, hogy vállaljam el a Közműve-lődési Főosztály vezetését. De önmagában is érdekes a miniszté-riumi aspektus. Vannak a minisztériumnak kulturális statisztí-

⁶² Dr. Szüdi János (1949.) az Oktatási és Kulturális Minisztérium közoktatási szakállamtitkára, a megjelölt időszakban minisztériumi fő-osztályvezető.

⁶³ Az idős korosztály művelődési szokásai. Bp., NKÖM, 2006.

⁶⁴ A KultúrPont Iroda 2000-ben jött létre azzal a feladattal, hogy az EU aktuális kulturális keretprogramjának nemzeti koordinációját vé-gezze. Vezetője Zongor Attila közigazgász.

⁶¹ Hidy Péter (1940-2004.) művelődéskutató, a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

kái, amelyeket én hallatlanul élveztem. Életkorok szerint, műveltségi irányzatok, közösségi típusok, ismeretterjesztő mozgalmak, előadások, stb. szerint. Ez nagyon tanulságos. Sajnálom, hogy a statisztikai adatokból készülő kiadvány csak 200 példányban jelenik meg, vagy még annyiban sem, mert belső kiadvány. Szerintem népszerű szóróanyagként kellene kezelni a közművelődési szakma számára. A minisztériumban dolgozók számára tanulságos – feltéve, ha érdeklődnek iránta –, a szakmát viszont nagyon inspirálná: mi mindent lehetne még tenni, mert mások, lám-lám, teszik. Megyei bontásban is közlik az adatokat, föltárják a külföldi és a magyar - magyar kapcsolatokat is. Ezek az információk hallatlanul érdekesek lennének az új művelődésszervező nemzedék számára is.

A hazai versmondó mozgalom lelkét, kollegámat, egykori tanítványomat, Kiss Lászlót megkérdeztem a Magyar Népművelők Egyesületének legutóbbi vándorgyűlése után, hogy miként élte meg annak szellemét. Azt válaszolta: az elhivatottak megöregedtek, kevés volt a középkorú résztvevő és az igazán érdeklődő fiatal.

Kálóczy Katalin: Milyenek azok, akik utánatok jönnek?

Gelencsér Katalin: Ők nyelveket beszélnek, sokkal nyitottabbak az európai kapcsolatok iránt. Viszont úgy kellene őket tanítanunk, hogy óvják és tartsák életben a magyar hagyományokat, kulturális kincseinket, az öntevékeny művelődő közösségeket, amelyekből több mint ötezer van Magyarországon (tehát másfél jut egy-egy településre vagy még több is). Ezeket én közép-kelet-európai unikumnak vélem, hungarikumként tudom tisztelni. Ezeket a közösségeket nagyon kell óvni, szellemileg pedig támogatni. Nem feltétlenül pénzzel, mert nem attól lesz jó egy közösség, hogy mennyi forintot kap, hanem a kohéziótól, attól a belső tisztelettől és intellektuális erőttől, amely össze tudja tartani. Ez többnyire egy-egy szakkörvezető tanáron, egy-egy lelkészen, egy-egy mérnökön múlik. Mert a közösséget ő szervezi ezeknek az embereknek, ők a televízió rabságától elszabadító erő, akik valami személyességet képesek közvetíteni. Olvasom a Gödöllői Szolgálat című újságban a megemlékezést Mélykúti Csaba villamosmérnökről. Ő szervezett egy olyan 90 fős nyugdíjas klubot, ahova a maximált férőhely miatt csak kihalás után lehetett belépni. A klub tagjainak hihetetlenül széles körű ismeretterjesztő, vetélkedő, országjáró és egyéb programokat szervezett, úgyhogy meg is kapta A Magyar Kultúra Lovagja kitüntetését. Szívrohamban hirtelen meghalt. Halála évfordulóján a nyugdíjas klub ünnepi keretek között emlékezett meg róla, koszorút vitt a sírjára.

A helyi közösség művelődési életében látható, hogy nem is mindig a népművelő a legfontosabb, hanem az a fontos személy, aki átütő erejű szervezőképessége, szeretete, ambíciója révén összefogja és megerősíti az embereket, örömet szerez vagy okoz, és ha tud, még szakmai többletet is tesz hozzá. De az sem kevés, ha eléri, hogy azokat az embereket méltányolják, akik az adott településen képesek, hajlandók valami olyan többletet biztosítani speciális korú, érdeklődésű, tehetségű embereknek, amitől szebb és élhetőbb lesz az élet. A most divatos „kulturális menedzserizmus” igazából nem az általam hangoztatott nézeteknek kedvez, mert ebben minden csak az üzlet szempontjából érdekes. Pedig nem minden üzlet. A fiatalság speciális képességeinek, közösségeinek fejlesztése, a három és félmillió nyugdíjas kulturális értékeink gondozása nem üzlet. Nekik emberi léptékű kö-

zösségi örömeket, élményeket, a nyugdíjas lét mindennapi fájdalmaiból kivetítő programokat kellene nagy tömegben biztosítani.

Kálóczy Katalin: Azzal kezdtük a beszélgetést, hogy előadása-idat, szakcikkeidet áthatja a líra. Örülnék, ha most is hű lennél a hagyományaidhoz, és elárulnád befejezésül, kik és milyen gondolatokkal, képekkel erősítettek téged. A kedvenc költőid személye sem derült ki...

Gelencsér Katalin: A hitemhez, szívemhez legközelebb álló költő, József Attila. Verseit, írásait lelki karbantartásomhoz heti rendszerességgel olvastam, olvasom. Jelenczki István filmrendezőnek a József Attiláról, 2005-ben, Eszmélet után I-IV. címmel készült, ihletett szellemiségű dokumentumfilmjét évente többször is megnézem.

A legmondosabb tervező és előkészítő tevékenység ellenére is kiszámíthatatlan, a frusztrációkban, sikerekben és kudarcokban gazdag közművelődési aktivitáshoz kell olyan szellemi erő, olyan gondolatsor, amely újra meg újra megvédi az ember nemcs szándékait, a szakma munkatársainak hitét, hogy jó ügyet szolgál.

Nekem az utóbbi időkben az alábbi gondolatok segítettek:

„A szél kihívásaira a fa gyökereivel válaszol.” (Illyés Gyula)

„Minden emberben fa lakik,/ annak ágán fészkel a hit,/ s dalol, dalol, mint a madár,/ amíg le nem üti a halál.” (Ratkó József)

„Az emberi élet nem pusztítással, hanem alkotással tehető tartóssá. Élvezetessé az egészség, a boldogság, a szépség és a tudás teheti.” (Szent-Györgyi Albert)

„...szimbólumrendszereink nem pusztán „találmányok”, kitalációk, hanem: felfedezések... nélkülük alig-alig éheltünk volna túl ép ésszel és viszonylag nyugodt lélekkel történelmünk s létünk viharait és nyomorúságait... (a szimbólumok) során váltunk *homo sapiens*szé... *homo sapiens*en itt azt az élőlényt értem, aki tudja, vagy legalábbis hiszi, hogy tudja, ki ő, honnan jött és mi is a dolga ezen a világon.

E folyamat során váltunk *homo culpabilisszá*, olyan élőlényre, aki képes felelősséget vállalni azért, ami a világban történik... *homo ludens*szé, aki képes szabadságot és harmóniát teremteni a maga számára egy olyan univerzumban, amelyben lehet, hogy nincs is szabadság és harmónia... *homo comicus*sza és *homo tragicus*sza, aki képes betekinteni, derűvel és rezignációval sorsának abszurd s félelmetes mélységeibe... lehet, hogy kiderül..., hogy a szimbólumokból épült légvárak végül is igazi várak. S néha még erősebbek is, mint a kőből épült erődítmények. Kiderülhet, hogy az emberi szellem teremtette formák és alakzatok, ámbár törékenyek és veszendők, fontosabbak, mint manapság hisszük, hinni akarjuk, hinni merjük... teremteni valamit a semmiből, csillagképeket építeni szimbólumokból, talán a semmiből fölépíteni a szabadság, az értelem és a méltóság világát egy néma, üres universumban: ez, úgy hiszem, emberhez méltó munka... igazi emberi kaland.” (Hankiss Elemér)

Szakmai életrajz

B. Gelencsér Katalin dr.

Képzettség:

általános iskolai tanító, 1960.
Felsőfokú Tanítóképző Intézet, Budapest.
okleveles népművelő és történelem szakos középiskolai tanár, 1969.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanár, 1973.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
pedagógia szakos előadó, 1979.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
bölcsészettudományi doktor (magyar művelődéstörténet: 1800-1850.), 1988.

ELTE Bölcsészettudományi Kar
európai integrációs tanfolyam, 1998.

Magyar Közigazgatási Intézet
közigazgatási szakvizsga, 1999.

Magyar Közigazgatási Intézet

Munkahelyek, feladatok:

2000-2006. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium illetve Oktatási és Kulturális Minisztérium: képzési szaktanácsadó

2005-2006. ELTE TFK: óraadó főiskolai docens

1994-2005. ELTE TFK: főiskolai docens

1998-2000. NKÖM: közművelődési főosztályvezető

1994-2000. Művelődési és Köznevelési Minisztérium illetve Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma: főtanácsos

1993-1994. ELTE TFK: főállású adjunktus

1991-1993. Petőfi Sándor Művelődési Központ, Gödöllő: szakmai igazgatóhelyettes

1977-1991. ELTE BTK, Népművelési Tanszék, adjunktus, szakmai gyakorlatszervező

1968-1977. Török Ignác Gimnázium, Gödöllő: tanár

1965-1968. Járási majd Városi Tanács, Gödöllő: népművelési felügyelő, művelődésosztály-vezető

1963-1965. II. sz. Általános Iskola, Érd: tanító, tanár

1959-1963. Általános Iskola, Pusztazámor: tanító, tanár

Egyéb munkatevékenység:

1981-től Családpedagógiai Tábor (szervezett továbbképzés): vezetés, szervezés

1988-tól Családóvó Nyári Egyetem: vezetés, szervezés

Közművelődési szakértői munkák az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Magyar Művelődési Intézet, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, a Művelődési és Szabadművelődési Alapítvány, a Falufejlesztési Egyesület, a Nemzeti Kulturális Alap, a Nemzeti Szakképzési Intézet, az Országos Szakképzési Tanács, a népfőiskolai mozgalom és más országos szervezetek megbízásából

Gödöllői Teleki Pál Egyesület: szervezés, vezetés

AGAPE CSÓVA Alapítvány: szervezés, vezetés

Közös Nevező Oktató – Szolgáltató Bt.: szervezés, vezetés

Országos hatáskörű szemináriumok (ifjúságotropológia, tudásszociológia, művelődéstörténet stb.)

Szakírói tevékenység (Kultúra és Közösség, Baranyai, Csongrádi Művelődés, Pest Megyei Közművelődési Információ, Szín és az MTA Felnőttoktatási Szakosztály, az Oktatáskutató Intézet és a Magyar Művelődési Intézet kiadványai stb.)

Szakmai szervezeti tagság:

Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Családpedagógiai Szakosztály (elnök: 1981-1985. között)

Magyar Népművelők Egyesülete, Nyitott Képzések Egyesülete (elnök: 1991-1995. között)

Falufejlesztési Egyesület (alapító tag)

Elismerések:

Miniszteri dicséret 1977., Kiváló Munkáért 1983., Szocialista Kultúráért 1986.

Bessenyei György-díj 1995., Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje 2003.

TIT Emlékérem, 1989., Novák József Emlékérem, 1996.,

ELTE TFK „A tanárképzésért” oklevél 2000.

ELTE Rektori Tanács Pro Universitate Emlékérem Ezüst Fokozat, 2006.

Publikációk:

Az ideális tanár modellje az I. Ratio Educationisban. Bp., ELTE BTK, 1978.

A felnőttoktatás hazai történetéből. Bp., OOK-FPI, 1981. (Benő Kálmánnal közösen)

Közművelődési szakemberképzés az ELTE BTK-n 1961-1981 között. In: Kultúra és Közösség, 1982./4.

Kronológia a művelődéstörténet tanulmányozásához. Bp., ELTE BTK, 1983.

Az irányított önképzés módszereinek problémái a posztgraduális képzésben. Bp., TIT Módszertani Műhely, 1986.

70 pályakezdő pedagógus szakmai problémái Pest megyében. Bp., Felsőoktatási Kutatási Központ, 1986.

Új társadalomsegítő közművelődési forma a Szociálpedagógiai Műhelyben. Bp., TIT Módszertani Műhely, 1986. (Talyigás Katalinnal közösen)

Tanterv és követelmények a fiatal tehetséges közművelődési szakemberek speciális kollégiumához. Bp., MKM Vezetőképző Intézet, 1988.

Tudástan Szöveggyűjtemény a felnőttek tanulásának jellemzőiről a felnőtt oktatók posztgraduális képzéséhez. Bp., OOK-FPI, 1989.

A társadalmi tudás funkcióinak változása Magyarországon 1790-1848 között. Doktori dolgozat. Bp., ELTE BTK, 1987.

Személyiségépítés és közösségformálás az egykori cserkészmozgalom programjaiban. In: Magyar cserkészlet - világcserkészlet, Szeged, 1989. 35-60. o.

A kulturális öngazgatás tartalmi és funkcionális kérdései Pécsen, az 1907-es szabad tanítás magyar országos konferenciáján. In: Baranyai Művelődés, 1989./1-2.

A Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola művelődésszervező szakának kísérleti tanterve és programja. Szombathely, 1990.

A művelődés funkciói a változó világ helyi társadalmában. In: 360 fok, Szeged, 1990./3. 24-50. o.

Művelődésantropológiai szöveggyűjtemény. Gödöllő, 1991.

Gr. Teleki Pál biográfiai adatai. Gödöllő, 1991.

Gödöllő város civil közösségei. Gödöllő, 1992.

A helyi tudás értékei és funkciói. In: Szabó Károly (szerk.): Közművelődés a társadalmi változásokban. Bp., Kossuth, 1993.

Az ifjúság és a megértés antropológiája. Szöveggyűjtemény. Gödöllő, 1993.

Művelődéstörténet Szöveggyűjtemény. Bp., MMI - Mikszáth, 1994. 173 o.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Az átlátható, megélhető, megszépítő rend. In: Versmondó, 1995./2-3.

A közművelődés helyi funkciói és feladatai. In: Közművelődési tanulmányok. Pécs, JPTE, 1996.

Személyiség és a helyi kultúra. Baja, Eötvös J. Főiskola, 1996.

Az OKJ közép- és felsőfokú közművelődési szakember, a felsőfokú kulturális menedzser szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményei 2./1996.(I.19.) MKM rendelet

A közművelődés, az öntevékeny művelődés formái Magyarországon, a felnőttoktatás funkcióinak főbb változásai. In: Maróti A.-Rubovszky K.-Sári M. (szerk.): A magyar felnőttoktatás története. Debrecen, KLTE, 1998.

Művelődéstörténet 1-2. Szöveggyűjtemény. A magyar művelődéstörténet főbb kronológiai adatai (szerk. Gelencsér Katalin). Bp., MMI-Mikszáth, 1998. 806 o.

A művelődési igények regionális változásai 1990-1995. (szerk. Gelencsér Katalin). In: Szakmatükör (szerk. Sléczia Gabriella). Bp., Budapesti Művelődési Központ

Szemponatok és segédanyagok A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári

ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény önkormányzati közművelődési feladatainak végrehajtásához. Bp., MKM, 1988. (Borbáth Erika, Hazag Mihály, Kerekes László, Kiss László társ szerzőkkel)

A kulturális szakemberek szervezett továbbképzésének követelményeiről és támogatásáról szóló 2000. (I.14.) NKÖM rendelet és végrehajtását segítő tájékoztató. Bp., NKÖM, 2000.

A kulturális szakemberek szervezett továbbképzésének követelményeiről és támogatásáról szóló 2000. (I.14.) NKÖM rendelet és végrehajtását segítő tájékoztató, Bp., NKÖM, 2001.02., 03., 04. 05.

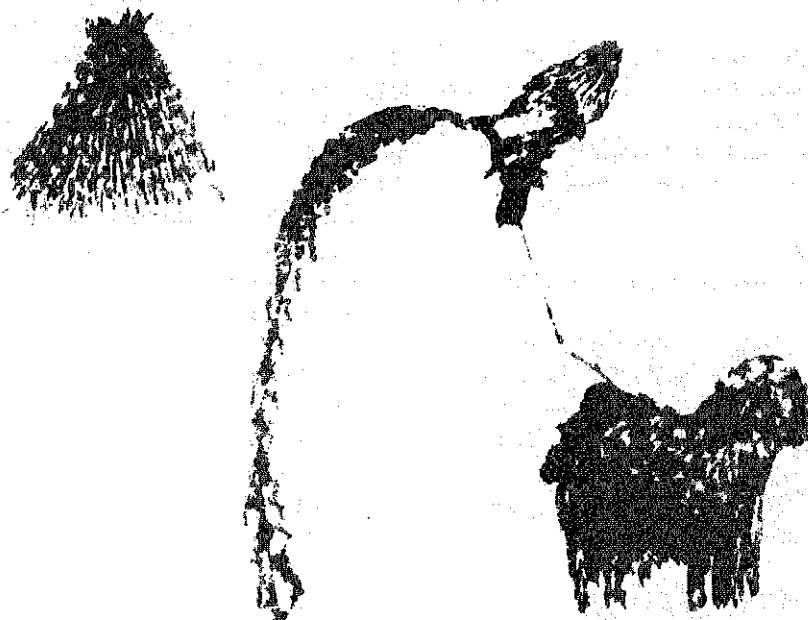
Az önművelés meghatározói. II. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2002.

Ifjúság, szabadidő, művelődés. Szabadidő-szervezők Országos Konferenciája, Zánka, 2002.

A helyi művelődés. VII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2005.

Az idős korosztály művelődési szokásai. Bp., NKÖM, 2006.

A köz művelődése. VIII. Közművelődési Nyári Egyetem, Szeged, 2006.

INTERJÚ BORBÁTH ERIKÁVAL

Gondolat – Jel, az MRI Kossuth Rádió kulturális hetilapja

Jó napot kívánok! Önök a 23. évfolyam 45. számát hallják.

Sem negatív, sem pozitív diszkriminációra nincsen szükség. A hazai kisebbségek kultúrája csak akkor nem tűnik el, ha nem marad meg a hagyományápolásnál.

Konferencia. Borbáth Erika

Szénási Sándor:

Fogadjunk, a legtöbb ember nem tudja, hogy Magyarországon 12 nemzeti kisebbség él, és akkor még nem is számítottuk a romákat. Nagyobb és kisebb, sőt, egy részük esetében mikroszkopikus közösségekről van szó, amelyek azonban mindannyiunk kárára megfulladnának, ha nem kápnának állami segítséget, és még így is eltűnhetnek, ha megrekednek a tájmúzeumnál, a néptáncsoportnál meg a hagyományos ünnepi pogácsa sütögetésénél. Fontos nekik, tehát fontosnak kell lennie mindenkinek, hogy a kultúrájuk beszélő és élő legyen. Ha ez így alakul, nem nyelheti el őket a többségi kultúra, akkor igazán érdemes visszatérni a családiról a nemzeti kultúrába. Hiszen az elmúlt évtizedekben, ha nem is nyomták el őket, a felejtés súlyos volt. Most egy konferencián beszélnek az integrációról. A Magyar Művelődési Intézet vezetőjével, Borbáth Erikával beszélget Hutterer Ingrid.

Hutterer Ingrid:

Ez a bizonyos főcím, az integráció, azt jelenti, hogy nem negatív vagy pozitív diszkrimináció, nem asszimiláció, hanem integráció?

Borbáth Erika:

Pontosan ezt jelenti, merthogy mind a pozitív, mind a negatív diszkrimináció nagyon-nagyon rossz. Főleg akkor, ha kultúráról beszélünk. A kultúráról, amely megjeleníti a nemzetiségeket ma itt Magyarországon. S akkor kifejezetten az egymásra hatást kell figyelembe vennünk, és azt kell hangsúlyoznunk, hogy a különbségek, a sajátosságok – legyenek ezek nyelvek, szokásbeliek, bármi, ami az egyes kultúrákban, például a viseletben megjelennek – hogyan képeznek egy egymásra ható, egymásra épülő, egymást feltételező és közös érdekeket képviselő kultúrát.

Hutterer Ingrid

Mennyire ismerik ezek a különböző kultúrákat hordozó emberek egymást? Mind a két oldalról? Mi a tapasztalata Magyarországon?

Borbáth Erika:

Én azt gondolom, hogy az emberek ismerik egymást. Ismerik egymást úgy, hogy az utcán találkoznak, egy munkahelyen dolgoznak. Bár lehet, hogy a munkahelyen rácsodálkoznak a másikra: te beszélsz szlovákul? Te beszélsz szerbül? Te beszélsz románul? Az persze nem biztos, hogy ezt az emberek egymástól természetesen tudják elfogadni. De nagy általánosságban tudunk egymásról, jóllehet a hétköznapiakban nem használjuk ki azt a sok-sok lehetőséget, ami ebben a sokszínűségben rejlik.

Hutterer Ingrid:

Tudom, hogy intézetvezetőként hivatalosnak is kell maradnia, de a magánemberi lényét is be kell vonnia ebbe. Mi a tapasztalata: maguknak a nemzetiségieknek a részéről valós

igény, hogy birtokolják és továbbfejlesszék a kultúrájukat, a nyelvüket akkor, amikor egy gazdaságilag, politikailag nehezebb és bonyolultabbá váló Magyarországon kell élniük? Tehát milyen helyre kerül ez a nemzetiségi kultúra, amikor egészen más, általánosabb dolgoknak kell megfelelni?

Borbáth Erika:

Amikor nemzetiségi kultúráról beszélünk, még a felszínen is számtalanszor a hagyományápolás jelenik meg. A Magyar Művelődési Intézetben egy Nemzetiségi Szakértői Tanács működik, amelynek tagjai a magyarországi nemzetiségi kulturális szervezetek képviselői. Ott fogalmazódott meg nagyon-nagyon konkrétan: ahhoz, hogy egy kultúra tovább élhessen, ahhoz nem elég csupán a múltba fordulni, és tulajdonképpen konzerválni azt. Meg kell teremteni a lehetőséget annak, hogy beszélő és élő nyelvük, kultúrájuk legyen. Csakis ekkor találkozhat a nemzetiségi kultúra a többségi kultúrával is. Tehát önmaguk számára elvileg megfogalmazták, de a felszínen gyakran nem érvényesül minden esetben.

Hutterer Ingrid:

Hol helyezkedik el a nemzetiségi műveltség most, amikor sokat cikkeznek és beszélnek arról, hogy az általános magyar műveltséggel gondok vannak? Feltételezi-e egymást a két műveltség? Birtokolhatja-e igazán egy nemzetiségi a saját múltját anélkül, hogy a magyar kultúra szempontjából művelt lenne és fordítva?

Borbáth Erika:

Azt gondolom, hogy feltételezik egymást. Önmagával a műveltséggel vannak problémák. Jelentős deficitek vannak ma Magyarországon, s ez alatt én nem csupán az úgynevezett elit tudást értem, hanem a köznapi együttélést, a köznapi gondolkodást, például azt, hogy hogyan fogadjuk egymás köszönését, akár az utcán. Meggyőződésem szerint ez is a kultúra része. Vagy az, hogy milyen közösségeink vannak. Vannak-e közösségeink? Mert elfelejtettük ezeket. Nem beszélve arról, hogy a nemzetiségi területeken számtalan esetben visszatérülnek a nemzetiségi kultúrát, merthogy volt egy pár évtized, amikor nem gyakorolták azt, és az identitásuk családon belül maradó identitás volt, így hát sokkal kevésbé lehetett általános. Most teljesen természetes, hogy ezt is meg kell tanulni. Én azt tapasztalom – fantasztikus élmény –, hogy amikor egy-egy ilyen nemzetiségi tanácsülésen együtt vagyunk, a saját nyelvükön kezdenek el beszélni egymással. Ilyenkor én érzem magam kisebbségben és kirekesztettnak, de ez nagyon-nagyon jó dolog, mert azon nyomban lehet váltani. Az öregek azt mondták nekem valamikor régen, hogy a faluban azért tudtak mindig több nyelvet, mert a nemzetiségekkel is megtanultak beszélni. Ha mást nem, ezt a kicsi lehetőséget kihasználhatnánk. Az is a műveltség része, hogyan tudom én a saját kultúrámat, a saját identitásomat képviselni a többségi kultúrában, hogyan lehet az én identitásom itt, Magyarországon egy magyar identitás úgy, hogy megőrzöm a kisebbségi, nemzetiségi identitásomat. Itt Kelet-Közép-Európában ez meghatározóan fontos kérdés.

Hutterer Ingrid:

Mennyire tartja a nemzetiségi művelődés ügyét civil feladatnak, illetve kormányzati programnak? Bármennyire EU-s elvárás is, bármennyire jól hangzik is, különösen egy olyan or-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

szág részéről, amelyiknek a világon egyedülálló nemzetiségi önkormányzati törvénye van.

Borbáth Erika:

Is-is. Azért is-is, mert a tartalmat természetesen a civilség határozza meg.

Hutterer Ingrid

Hogy mennyire élő a közösség?

Borbáth Erika:

Az, hogy mennyire tudom fenntartani ezt a kultúrát, mennyire tudom fejleszteni ezt a kultúrát, hogyan tudok boldogulni ezzel a kultúrával, ez már állami feladatként is jelentkezik, de a művelődésben általában minden állami és civil feladat. Az nagyon-nagyon rossz lenne, ha csupán az állam határozná meg, hogyan legyen. Az államnak a lehetőséget kell biztosítania, ugyanakkor a civileknek meg kell tanulniuk élni ezekkel a lehetőségekkel, és önmaguk érdekében tenniük. Ugyanez vonatkozik a nemzetiségi kultúrára is. Mert ha nem tudnak élni az állam által biztosított lehetőségekkel, akkor nemcsak ők, mindannyian szegényebbek leszünk. Ehhez viszont az államnak forrásokat kell biztosítania, eseményeket, alkalmakat szerveznie, kitüntetésekkel átadnia. Tehát egy nagyon fontos egymásra találásnak kell bekövetkeznie. Egymás nélkül nem élnek meg.

Hutterer Ingrid

A kisebbségi törvény elfogadása óta most már több mint 10 év eltelt. Mit gondol, egyensúlyban van-e a magyar kisebbség-

politika, illetve a határon túli magyarokkal foglalkozó magyar politika? Valamikor ez az egyensúly nem volt meg.

Borbáth Erika:

Ennek az egyensúlynak egyre inkább meg kell teremtnie. A Magyar Művelődési Intézetben az az alapelvünk, hogy a magyarországi kisebbségeknek is ugyanazokat a lehetőségeket kell biztosítanunk itt ma, Magyarországon, mint amennyit a határon túl élő magyarok számára elvárunk. Ezt az alapelvet figyelembe véve nagyon szoros együttműködésünk alakult ki a határon túli régiókkal. Fesztiválmeghívásokat, tanácskozási lehetőségeket, módszertani segítséget éppen úgy megadunk a határon túl élő magyaroknak, mint ahogy biztosítjuk az intézetben ezeket a lehetőségeket a hazai nemzetiségeknek. Azt szoktam mondani, hogy az intézet tevékenységében csupán azért egy-egy ember kell a határon túli területre meg a hazai nemzetiségi területre is, mert itt igazából koordinációra van szükség. Tehát az amatőr művészeti mozgalom működéséhez szükséges információkat, tudást, ismereteket közvetítjük határon túlra is, és közvetítjük a hazai kisebbségeknek a képzeletünkkel, a kiadványainkkal ugyancsak. Ebben a gondolkodásban benne van az a lehetőség – ami tulajdonképpen az Együtt Európában gondolatot erősíti meg –, hogy a sokszínűség az előnyünkre és értékké váljék, ne pedig hátrányunkra.

Szénási Sándor:

Csak annyit kérhetünk, amennyit adunk. A hazai kisebbségek kulturális helyzetéről Borbáth Erikával, a Magyar Művelődési Intézet vezetőjével beszélgetett Hutterer Ingrid.

INTERJÚ PÁL MIKLÓSNÉVAL

Budapest, 2007. ősz

A hazai közművelődés jelenlegi helyzetéről és jövőjéről szeretnék beszélgetni veled. Évtizedek óta meghatározó személyisége vagy ennek a szakmának. „Pál Anci” megkerülhetetlen, vezető egyénisége a magyar közművelődésnek. Most is a Mesterségek Ünnepe rendezvényt sorozaton találkozunk.

Pál Miklósné: Minden évben itt vagyok ezen az ünnepélyen, a Mesterségek Ünnepén, immár 18 éve. Mint a Békés Megyei Népművészeti Egyesület elnöke és programunk koordinátora előkészítem, szervezem odahaza a szakmai részvételünket. Ez óriási feladat, mivel az országban a legnagyobb népművészeti egyesület a miénk, közel 300 fős tagsággal. Nagyon jelentős a tevékenységünk, igen sok programot, rendezvényt szervezünk. A Mesterségek Ünnepe programot rendező civil szervezetnek, a Népművészeti Egyesületek Szövetségének is az elnöke vagyok jelenleg, így nem csak a Békés megyei programért, hanem az egész rendezvényért felelősséget érzek.

Pordány Sarolta: Első kérdésem: mi a véleményed a közművelődési intézményhálózat jelenlegi tartalmi kínálatáról? Kinek nyújt szolgáltatást ez a hálózat? A rendezvények, programok milyen lakossági csoportokat vonzanak?

Pál Miklósné: Én már nem gondolkodom a hálózatról, mert közművelődési intézményhálózatról már régen nem beszélhetünk. A rendszerváltás előtt is úgy éreztem már, hogy kezd szakadozni ez a kapcsolatrendszer, és nagyon sajnálom, hogy nem tudott átalakulni a hazai közművelődés egy más típusú hálózattá. Az ugyanis egy hierarchikus szerkezetű intézményrendszer volt, és át kellett volna alakulnia horizontális szerkezetűvé, illetve tartalmi szakmai kapcsolatokra épülő hálózattá. A kérdésre válaszolva: nem látok ilyet, mert nincs közművelődési hálózat.

Pordány Sarolta: Hogyan kellene akkor helyesen feltennem a kérdést?

Pál Miklósné: Talán így: milyen kínálat állnak a lakosság szolgálatára az önkormányzatok által fenntartott művelődési intézmények?

Pordány Sarolta: Tehát adott helyen, konkrét intézményekre gondolhatunk csak?

Pál Miklósné: Így van. Azt tapasztalom, hogy a településeken működő intézmények jelenleg elsősorban a „befogadó ház” szerepet töltik be. Az a 15 évvel ezelőtti feladatkör, hogy ezek az intézmények művelődési folyamatokat gerjesszenek, hogy a településfejlesztésében szervesen részt vegyenek, egyszerűen megszűnt. „Befogadó házként” működnek, amelyek nyitottak a kisközösségek szerveződéseire, amelyeket a civil szervezetek töltenek meg, és nyitottak a nagyobb közösségek számára is, mert majdnem minden településen megtalálták azt, vagy azokat a nagy közösségi rendezvényeket, amelyeket aztán falunapnak vagy paprikafesztiválnak neveznek és sorolhatnám. Ezeknek a szervezője, de inkább kiszolgálója a helyi intézmény.

A városi intézmények – nos, ők állnak e pillanatban a legstabilabban a talpukon – megpróbálják az úgynevezett hagyo-

mányos kínálatot nyújtani. Jelentős kiszolgálói a nagy közösségi rendezvényeknek, a kulturális turizmusnak, de emellett ellátják a felnőttképzés és egyéb kis közösségi tevékenységek szervezésének feladatát is.

A regionális szintről még nem lehet beszélni. A Magyar Művelődési Intézet létrehozta a regionális irodákat. Feladatuk az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázatainak a lebonyolítása és az ehhez kapcsolódó információnyújtás. A megyei intézményrendszer – néhány kivételtől eltekintve – ebben az évben összeomlott.

Pordány Sarolta: Hány évig dolgoztál a Békés megyei intézményben?

Pál Miklósné: Egyszerű a válasz: 38 évig. A Békés megyei intézmény volt az első és utolsó hivatalos munkahelyem. Vezetőként pedig 1977-től, 30 évig vettem részt a közművelődésben.

Pordány Sarolta: Melyik tevékenységedre vagy a legbüszkébb?

Pál Miklósné: A népi kultúra ápolása a „szívem csücskét” jelenti. Békés megyei és országos szinten is a kézművesség területén végzett munkámra vagyok a legbüszkébb. Hiszek a népművészetben, hiszek a hagyományban, nagyon tisztielem azokat, akik értékeket hoznak létre. Az amatőr művészeti területről beszélek most tulajdonképpen. De büszke vagyok a felnőttképzésre is, 1972-ben már szerveztem hímzőtanfolyamokat, és azóta is rengeteg képzésnek voltam a koordinátora. Békés megyének sikerült kialakítania a népi kézműves felnőttképzés bázisát, ahol évente 200 felnőtt tanul szakmát adó – például kemenceépítő, kosárfonó, faműves – kurzusokon.

Pordány Sarolta: Ez a terület lesz a hálózat hosszabb távú meghatározó munkája?

Pál Miklósné: Ismét mondom, hogy ne beszéljünk hálózatról! Úgy 12 évvel ezelőtt külföldön módomban volt tanulmányozni, hogyan, milyen modell szerint szerveződik a közművelődés a különböző országokban. Hazajöve már akkor mondtam, hogy előbb-utóbb a nonprofit szférában fog működni az egész közművelődés. Ehhez persze szemléletváltásra és megfelelő jogi és pénzügyi környezetre van szükség. Nagyon sok változás történt az eltelt évek alatt, például közművelődési megállapodást lehet kötni a civil szervezetekkel a feladatellátásra, de még messze vagyunk az ideálistól. Ha egy 0-tól 100-ig tartó skálán akarnám elhelyezni a helyzetet, akkor talán a 30-nál tartunk, eddig lehetett eljutni. Visszatérve a kérdésre, a közművelődésben mindig meghatározó volt az amatőr művészeti mozgalom, a közösségi gyűjtlet, az ismeretkövetítés, a felnőttképzés.

Pordány Sarolta: Milyen adottságodat kamatoztattad legjobban a szakmai munkád során? Melyiket emelnéd ki?

Pál Miklósné: Arra, hogy mindig tudtam sok emberrel együtt dolgozni. Más feladatom nem volt ebben az elmúlt negyven évben, mint hogy azt a sok-sok ötletet, ami a körülöttem lévő emberekben megfogalmazódott, velük együtt megvalósítsam. Az egyesületben ugyanez a szerepem. Mindig meg-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

hallgatom, hogy mit szeretnének a tagok, aztán közösen elindulunk és megvalósítjuk a terveket.

Pordány Sarolta: Megfelelőnek tartod-e a szakemberek felkészültségét, tudását, lelkesedését? Mi kell ehhez a szakmához? Munkád során sok fiatal szakemberrel találkoztál, magad is tanítottad őket a továbbképzéseken. Hogy látod, mit jelent a szakmai alkalmasság a közművelődésben?

Pál Miklósné: Természetesen mindig minden változik. Alapvetően úgy látom, hogy két irányba megy a szakma. Az egyik a menedzser, aki irányít, szervez, és nem érdekli, hogy van-e mögötte közösség, vagy nincs. Ő a marketinges, a pénzügyi ember, a menedzser. Közösséget sohasem fog kialakítani. Azok, akik csak nagyrendezvényeket szerveznek, vagy csoportokat menedzselnek, nem végeznek közösségépítő munkát. Én nem tartozom ehhez a csoporthoz, de úgy látom, hogy a fiatal kollégák inkább ehhez a csoporthoz húznak.

Pordány Sarolta: Talán ez a magatartás jobban illik a jelenlegi üzleti világhoz?

Pál Miklósné: Így van, ez a munka nem a közösségi együttélést erősíti, de erre is szükség van. A másik csoport a klasszikusnak mondható, közösségi kapcsolatot erősítő tevékenységeket végzi, megpróbál közösségeket összehozni. Mind a kettőhöz szükség van szakmai tudásra és általános műveltségre, de az utóbbihoz kell az emberek szeretete, és ezt úgy hívjuk: szolgálat.

A szemléletünkben nagyon sok minden változott az elmúlt harminc év alatt. Nekünk még azt tanították, hogy az embereknek azt kell adni, amit kérniük kellene. Később azt mondták, hogy az embereknek azt kell adni, amit kérnek. Szerintem a kettő között van valahol az igazság. Biztos, hogy mindig kell ötleteket adni, mozgatóként viselkedni, de nem felülről kell czekeket elrendelni, vagy kigondolni. Mindig partnerségben kell végezni a munkát. Bennünket úgy indítottak el, hogy mi, népművelők, nagyon fontosak vagyunk a társadalom számára. Ez annyiban változott, hogy most szürke kis eminenciások vagyunk, éppen úgy, mint mások, nagyon sokan.

A felkészítést nem tartom megfelelőnek. Rossz tapasztalataim vannak a főiskoláról kikerülő fiatalok szakmai tudásával kapcsolatban. Megkérem őket, hogy készítsenek el egy költségvetést vagy egy forgatókönyvet, amely az intézményi tevékenységmenedzselés elengedhetetlen része, és azt tapasztalom, hogy nem tudják elkészíteni. Megkérem őket, hogy mondjanak tartalmakat és közművelődési formákat, és nem tudják ezeket kettéválasztani. Nos, ezek alapvető dolgok lennének.

Pordány Sarolta: Úgy érzed, túlságosan elméleti a felsőfokú szakmai képzés, és a fiatalok megsínylik a gyakorlati tudás hiányát?

Pál Miklósné: Igen, nincs meg a megfelelő arány a szükséges ismeretek között. Nagyon fontos a társadalomismeret és az emberismeret, fontos a szakma elmélete, de fontos lenne, hogy a gyakorlati munkában is el tudjanak indulni, hiányzik a képzésből a gyakorlat.

Pordány Sarolta: Az andragógia szakra idén nagyon sokan jelentkeztek. Talán ez a hatodik legkeresettebb szak a hazai felsőoktatásban. Hol vannak a művelődésszervezők? Hogy alakul ez a képzés? Az intézmények számára mi lenne hasznos?

Pál Miklósné: Megint nem az intézményekről beszélek, hanem általában a közművelődésről. Több éve állítom, hogy a

közművelődésnek a felnőttképzés része. Sajnos nem tesszük kellő erővel. Nincs meg a megfelelő végzettségünk, vagy nem is lehet tudni pontosan, mi az ok, talán hiányzik az inspiráció is.

Mi harminc évvel ezelőtt komoly andragógiai felkészítést kaptunk. Én például Debrecenben, Durkónál (*Durkó Mátýásnál* – P. S.) nagyon-nagyon „kemény” andragógiai felkészítést kaptam. Magam is felismertem, hogy egy felnőtt a kiscsoportokban, például egy kertészeti szakkörben tulajdonképpen felnőttképzésben vesz részt. Természetesen befolyásolják a szakmát a mindenkori divatirányzatok is. Most az életen át tartó tanulás lett a meghatározó terület. Egyébként a foglalkoztatásra is gondolni kell.

Foglalkoztatás-fejlesztés a közművelődési területen az elmúlt évtizedekben nem volt. Kiöregedés, kihalás útján lehet belépni a pályára a költségvetési intézményeknél. Ez a helyzet ösztönzi az embereket arra, hogy inkább felnőttképzést, andragógiát tanuljanak.

Korábban beszéltem a szolgáltató típusú, közösségépítő, animátor népművelőkről. Nos, meggyőződésem, hogy az elkövetkezendő időkben is szükség lesz az ilyen típusú szakemberekre. A népművelői tudás nagyon-nagyon fontos. Ilyen tudás nélkül például egy civil szervezet sem tud tartósan működni. Sok példát látunk arra, hogy nagy lendülettel elkezdik az önszerveződést, aztán, ha nincs meg a közösségépítő tudással rendelkező ember, előbb-utóbb szétesik az egész.

Pordány Sarolta: A közművelődési intézmények irányításának átalakulását, a helyi irányítás nehézségeit közelebbről látod, megélted. Mit tartasz a legaktuálisabb, a működést döntően befolyásoló kérdésnek?

Pál Miklósné: Nehéz erre válaszolni, mert ha birtokolnám a kulcsot, máris adnám a választ. Szokásunk, hogy mindig magunkat ostorozzuk, de most megtehetjük ismét, mert nem alakított ki a szakterület magának egy kemény stratégiát. Engedtünk, hogy az események menjenek, időnként helyi tűzoltásokat végeztünk, de az egész folyamatra nem tudtunk hatni. Ebbe beleérttem a megyei intézményeket és a Magyar Művelődési Intézetet is. Helyi „tűzoltásokat” végeztünk, de egyébként úgy mondhatnám: „úszunk”.

Az önkormányzati művelődési házak permanens átszervezések alanyai. A korai időkben az iskola, a könyvtár, a helyi művelődési ház közös szervezetben dolgozott, egységet alkotott. Később szétváltak az intézmények, majd mostanában folyamatosan átszerveződtek. A struktúraváltások nem kedveztek és nem kedveznek a tartalmi tevékenységnek. Meggyőződésem, hogy a helyi művelődési házak fontosak, mindent meg kell tenni, hogy el ne tűnjenek az épületek, az más kérdés, hogy ki a működtető.

Fontos lenne elgondolni, eldönteni, hogy milyen szolgáltatást nyújtsanak a helyi intézmények. A kis lélekszámú településeken helyet kell adni a kisebb közösségeknek, és tiszteletben kell tartani az önállóságukat. Csupán a nagyobb közösségi rendezvényeket kell szervezni, vagyis a tevékenységszerkezetük szűkebb.

A városi intézményeknek viszont nagyon keményen kellene foglalkoznia a tehetség gondozással, a felnőttképzéssel, az ismeretközvetítéssel stb., vagyis nagyon gazdag, széles tevékenységszerkezetnek kellene megvalósulnia.

A közművelődési intézmények működését befolyásoló negatív tényezők között meg kell említeni a politikát, amely sok

csetben nem hallgat sem a szakember, sem a használók véleményére. A döntés eredménye ezért csak negatív lehet.

Pordány Sarolta: *Úgy látod, hogy lenne egy másfajta közművelődési szerep, mondjuk úgy, misszió a tehetséggondozás területén?*

Pál Miklósné: Szakfelügyeleti munkámhoz kapcsolódóan végeztem egy elemzést, amelyben azzal foglalkoztam, hogy milyen módon változott a gyerekek helyzete a rendszerváltás után a tehetséggondozás területén. A három évvel ezelőtti vizsgálatból kitűnt, hogy az iskolákban és a művelődési házakban a rendszerváltás előtt működött szakkörök, gyerekcsoportok szinte teljesen megszűntek. A gyerekeknél alapvetően fontos, hogy sok mindenbe „beleköstöljanak”, hogy megtalálják az érdeklődési körüket, de ez a lehetőség vidéken jelenleg nincs biztosítva. A művészeti területeken talán jobb a helyzet, ott viszont jelentős összegeket kérnek a szülőktől azokért a művészeti jellegű tevékenységekért, amelyeket korábban a közművelődési intézmények végeztek. A művészeti alapiskolák csak részben tudták átvállalni a tehetséggondozást. A csökkentett normatíva miatt az ő sorsuk is megpecsételődött szeptember óta.

Pordány Sarolta: *Ex azt is jelzi, hogy árán kell eladni a jövőben a szolgáltatásokat?*

Pál Miklósné: Egyértelműen. A szolgáltatásokért ugyanúgy, mint a piaci szektorban, árat kell megállapítani. Tudnom kell, hogy mi mennyibe kerül, de hogy ki fizesse a költségeket, ez újabb kérdés. Meggyőződésem, hogy a közművelődés nem vonulhat át a piaci szférába. Korábban már említettem, a nonprofitnál meg kell állnunk. A közösségi művelődés a kulcsszó, és ezt az államnak, az önkormányzatoknak támogatni kell. De ha van olyan piac, ahol meg tudok jelenni a szolgáltatással, akkor azt árán kell adnom azért, hogy segíteni tudjam a nem piacképes területeket.

Pordány Sarolta: *Gondolod, az irányító hatóságoknál világos kép van arról, hogy a közművelődés esetében milyen helyi szolgáltatási rendszerről van szó?*

Pál Miklósné: A tudatosságot hiányolom, erről beszélek a szakmában, de a politikában is. Nincs tisztázva a kultúra helye. Nem érezzük az azonnali szükségletet, bár tudjuk, hogy hosszú távon, kultúra nélkül lemaradunk. Nem tisztázódott a népművelőnek, az intézményen belüli munkatársnak a szerepe sem. A legfontosabb az lenne, hogy feketén-fehéren kiderüljön, milyen szolgáltatásokat nyújt az adott intézmény, és ezt az önkormányzat valóban támogatja. A többi tevékenység piaci alapon működjön. Így teljesen mindegy lenne, hogy egy költségvetési intézményről, egy egyesületről vagy egy kht. által működtetett intézményről van szó. A szolgáltatásokat nagyon-nagyon egyszerűen kellene meghatározni.

Egy rendszer átállítása sok téves lépést is tartalmazhat. Látnom a kistérségi társulásokat. Először azt láttuk, hogy az egymás mellett lévő települések megpróbálják összeadni az erőforrásait. Most az történik, hogy a kistérségi centrumokat kezdik el fejleszteni, szóval a volt „járási művelődési központokat” akarják visszahozni.

De elhagytunk egy gondolatsort: a jövőben a tehetséggondozás, a felnőttképzés és a közösség alapú tevékenységek lesznek a meghatározók. A szórakozás teljesen átalakult. Nagyon hiányolom, hogy nálunk – Európához képest – a gyerekeknek nincsenek megfelelő színvonalú szórakozási centrumai. Az in-

tézmények befogadó szerepe is nagyon fontos lesz. De vannak régen elfelejtett formák, mint például az előadóestek, a beszélgetős találkozók stb.

Pordány Sarolta: *Pedig erre is van igény.*

Pál Miklósné: Igen, így van. Mikor megkérdezik tőlem, hogy mit is csinál egy népművelő, azt válaszolom: közvetít, olyan valaki, aki összehozza az embert az emberrel, az embert az ismeretekkel, az élménnyel. Újabban egyre jobban érzékelem, hogy nagyon fontos annak segítése, hogy az emberek egymásra tudjanak találni.

Pordány Sarolta: *Mi a véleményed a szakmai szervezetekről, a szerepükről, az erejükéről? Ezek a szervezetek sokat tehetnének, ha meg tudnának erősödni, össze tudnák fogni a szakembereket.*

Pál Miklósné: Valóban nagy a jelentőségük. Úgy látom, hogy a Magyar Népművelők Egyesülete tartja magát, de a szakszervezetünk megtorpant abban a küzdelemben, amelyet korábban folytatott. Biztos, hogy mindkettőnek meg kellene erősödni, hogy jobban hallassák a hangjukat, a nyilvánosság ereje segít. Jelenleg két országos szervezetben dolgozom: a népművelők egyesületében (MNE) és a népművészeti szövetségben (NESZ). A két szervezet működése mutatja a közművelődés és az intézményrendszer kapcsolatát. Amikor a NESZ valamit elindít, akkor közös akciókról van szó, amelyre mindannyian készsülünk, beleszólunk a saját dolgainkba, közös döntéseket hozunk. Itt valóban kialakult egy hálózat, ez példázta, hogy nem az intézmények hálózatáról kell beszélni, hanem a közös tevékenység mentén szerveződő hálózatokról. Itt tétje van, hogy részt vegyék a szervezet munkájában, mert ha nem vagyok tag, akkor például nem jöhetek ide, a *Mesterségek ünnepé* rendezvényekre.

Más a két terület kommunikációja, fogalomrendszere. Ha a népi kézművességben fehér hímzést mondom, nem gondolok feketére. Ha a közművelődésben fehér hímzést mondom, te nem biztos, hogy arra gondolsz. Nagyon képlékeny a közművelődés szakmai kategóriarendszere. Pár éve elkezdődött egy szakmai fogalomrendszer összeállítása a Budapesti Művelődési Központ koordinálásával. Nos, komolyan vitatkoztunk egy-egy fogalom tartalmán, mert én másképpen értem, mint például Török Józika vagy Tarján Magdi vagy bárki más. Itt, a népművelők egyesületében nincs olyan igazi tétje az együttműködésnek, ezen kell változtatni.

Pordány Sarolta: *Hogyan tervezed a jövődet? Milyen módon tartod a kapcsolatot majd a szakmával? Fontos, hogy egy szakmában minden életkor legyen jelen, hiszen a fiatalok nem tudják a helyüket megtalálni, ha más generációk nem segítenek nekik tapasztalataik átadásával.*

Pál Miklósné: A férjemmel igyekeztünk kialakítani egy olyan családi miliót, amelyben – ő már most, én meg úgy tíz év múlva – egy óriási család koordinátoraként tudunk ténykedni. Az én tíz év múlva eszedékes jövőm, amit már készítek elő, egy nagy kertnek a műveléséből és a család tagjainak fogadásából és segítségéből áll. Nem szeretnék semmilyen szervezetnek a terhére lenni, mert látom, hogy népművelők sokasága nem tud elszakadni a munkájától. Én el akarok szakadni majd, ha ez aktuális lesz. Jelenleg Békés megyében két civil szervezetnek vagyok a koordinátora. Az egyikről, a népművészeti egyesületről már beszéltem, a másik a Dél-alföldi Regionális Közművelődési

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Egyesület, ez a népművelők szervezete. Ha úgy gondolják, mindkettőben mint vezető, ha nem úgy gondolják, akkor mint tag szeretnék aktív maradni még egy jó pár éven keresztül. Örömmel vettem észre, hogy a népművelők egyesületében, mióta a megyei intézmény megingott, elkezdtek „összezárni” a tagok. Most összekapcsolta őket a „Mi lesz velünk?” érzése. Most éppen annyi telefonhívást kapok a kollégáktól, mint korábban, amikor hivatalban voltam.

Pordány Sarolta: Nagyon elszigetelődtek egymástól a népművelő kollégák, nagyon egyedül dolgoznak. Miközben ez a kezdetektől közösség alapú szakma volt, ahogy Te is mondtad, erre a gondolatra épült. Most egészen más a helyzet, atomizálódott, egyéni harcokat vívó emberekkel lehet találkozni. Mi a tapasztalatod saját régiódban és Békés megyében erről?

Pál Miklósné: Nagyon összetett a dolog. Megyei művelődési központként összefogtuk a népművelőket, hiszen őket is „össze kell szerelni”, ott is közvetíteni kell. Azoknál a megyéknél, ahol még működtek a megyei közművelődési intézmények, ott ez a tevékenység látszott. Ahol megszűntek korábban a megyei intézmények, ott már darabjaira esett szét a szakmai kapcsolattartás. Más kérdés, hogy látom, a kollégák felőrlődnek a napi, helyi harcokban. Azt szoktam mondani a kollégáknak: „Ha csak egyszer is találkozunk, együtt vagyunk, sokkal többet jelent, mintha otthon két héten keresztül csak dolgozol, mert sokkal több információt kapsz, jobban fel tudsz tölteni.” De ez a nagyon sok átszervezés, ami az utóbbi tíz év alatt érte a szakmánkat, hogy most itt vagyunk, holnap összevonnak valakivel, aztán megint összevonnak, egyáltalán nem használt. Így nem lehet jövőképet építeni. Kellene volna még legalább négy-öt év, hogy szervesen – ahogy Vitányi (Vitányi Iván – P. S.) mondja – átalakuljanak, megújuljanak az intézmények, a szervezetek. Ki-

szolgáltatott, tudásában, presztízsében leértékelődött szakembercsoport lettünk. Vigasztal azt mondtam a kollégáknak, hogy számunkra azok a fontosak, akikért végezzük a munkánkat, ők a kapaszkodóink. Én jól érzem magam, mert körülöttem ott vannak azok az emberek, akikért dolgozom. Szeretnék még a szakfelügyeleti munkában részt venni, és ha szólnak, hogy a tudásomat adjam át, akkor én nagyon szívesen megteszem. Viszont egy kicsit kevesebbet szeretnék dolgozni, mert a napi 16 órát már soknak érzem. Nagyon boldog embernek tartom és érzem magamat. Hálás vagyok a sorsnak, hogy erre a területre vezényelt.

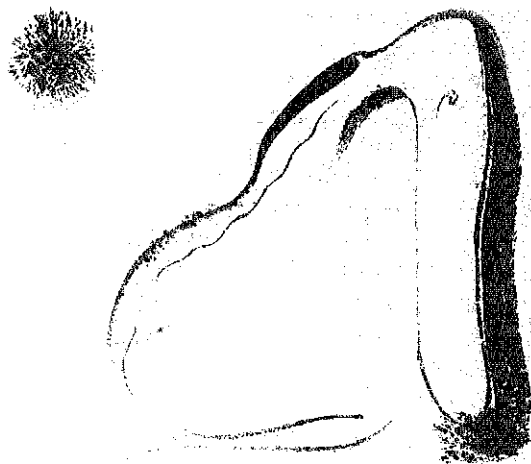
Pordány Sarolta: Szereted ezt a szakmát, ugye?

Pál Miklósné: Igen, nagyon szeretem. Azok az emberek boldogok, akik azt végezhetik, ami a hobbijuk. Nekem a közművelődés nem munka, hanem hobbi. Nagyon sokat kaptam a szakmától, nyilván adtam is.

Pordány Sarolta: Mit tanácsolsz a fiatal szakembereknek? Mivel tudnád őket biztatni, erősíteni?

Pál Miklósné: Tavaly együtt dolgoztam négy főiskoláról kikerült „frissdiplomással”. Műhelybeszélgetéseket tartottunk, először döbbenten néztek rám. Meg sem mertek szólalni. Majd föloldódott a légkör, ki merték már mondani a véleményüket, amelyből sokat tanultam. Egy év alatt közel kerültünk egymáshoz, őszintén beszélgettünk a szakmáról. Azt mondtam nekik: ha meglátod a szakma szépségét, amelyet magadból kell kihoznod, ha értéket közvetítesz, és ezek mellé odateszed a szeretetedet, a szorgalmadat, a munkádat, akkor egészen biztosan sikeres ember leszel.

Készítette és a cikket írta: Pordány Sarolta

INTERJÚ CSABÁN BÉLA POLGÁRMESTERREL

Elhangzott a Civil Rádió, FM 98, Az emberi hang. Demokrácia MOST! című műsorában 2007. január 10-én.

Péterfi Ferenc: Néhány héttel ezelőtt egy Komárom megyei kis faluban, Tardoson jártunk. Ma esti vendégünkkel, Csabán Bélával ott találkoztunk. Azt mesélte, hogy a múlt év nyarán a barátai ajánlották neki, hogy induljon el az önkormányzati választásokon. Most Tardos polgármestereként köszönhetünk.

Csabán Béla: Valóban ilyen egyszerűen történt. Indiából jöttem haza áprilisban, és körülnéztem, mihez is foghatnék itthon.

Péterfi Ferenc: Tardosi születésű vagy?

Csabán Béla: Tardosi születésű vagyok, az állandó lakcímem azóta sem változott, de az elmúlt 15 évben nagyon keveset éltem otthon. Majdnem egy fél évet töltöttem Indiában, és utána azt tervezgettem, hogy most már lecövekelek, építkezésbe fogok, amikor május környékén azzal kerestek meg a srácok, hogy vegyek részt a választásokon. Nemigen foglalkoztam politikával, a magyar politikai élet nem nagyon inspirált, hogy részt vegyek benne.

Péterfi Ferenc: Ez most nyilván a pártpolitikára vonatkozik.

Csabán Béla: Igen. A politikusról nekem más ideám van: alapvetően a „polisz” védelme lenne a feladata, a polisz pedig az emberek közössége. A védelmet persze nem fizikai értelemben gondolom, de még csak nem is az irányításukat értem ez alatt, hanem az összefogásukat, valamiféle „együttmozgást” velük. De mivel én nem ilyesmit láttam a politikai életben, nem foglalkoztatott a kérdés. Elkezdtem építkezni az erdőszélen, és időt kértem a sráctól. Augusztus környékén újra megkerestek. Akkor azt mondtam nekik: ezt az egészet egy ember nem tudja megvalósítani. Annál sokkal drágább az időm, hogy betüljek egy székbe, építgessem magamat politikailag vagy gazdaságilag, meghízzak és várjam, hogy nyugdíjba mehessenek. De ha tudtok olyan emberekről, akik mögém állnának, és tényleg felráznánk ezt a falut, akkor beszélhetünk róla. Mert a faluról tudni kell, hogy az elmúlt időkben egy kissé „leült”. A közösség szétesett, a vezetés inkább az adminisztrációra figyelt. Az is volt a szlogenjük, hogy „működnek az intézményeink”. Többször volt velük vitám: mit is értenek intézmény alatt? A válaszból számomra az derült ki, hogy szerintük az intézmény egy halom tégla, amit valahogy felraktak, van benne ablak, ha felkapcsoljuk, akkor ég benne a villany, és fűteni is tudjuk. Én pedig azt gondoltam, hogy az intézmény igazából azokról szól, akik élettel töltik meg.

Péterfi Ferenc: Volt olyan érzésem, hogy rád hárfítják a feladatot, ők meg mossák kezeiket?

Csabán Béla: Ezt így nem mondanám, hiszen ezek a srácok ma is ott vannak, és nagyon sokat segítenek. Jóhiszeműen feltételezték, hogyha valaki vállalja, akkor menni fognak a dolgok. Nekem erre volt az a válaszom, hogy egy fecske nem csinál nyarat, ha nincs egy kis közösségi mag, nem tud újraéledni a falu. A szeptember viszont már arról szólt, hogy több helyre meghívtak, baráti közösségekkel ismerkedtem meg, amelyek igen fogékonyak voltak a közös dolgokra.

Kovács Edit: Miért pont te jutottál az eszükbe mint lehetséges polgármester? Volt erre valami különös okuk? Hiszen, ahogy mondtad, elég sokáig voltál távol, ők maguktól is mozogódtak, te pedig hirtelen pottyantál vissza a faludba...

Csabán Béla: Sokféle helyen jártam a világban, s talán azt feltételezték, hogy valami csak ragadt rám. Amúgy én mindig

gondoltam a falura, míg távol voltam is. Anyagilag is próbáltam segíteni. Nem lettem gazdag, viszont sok jó emberrel találkoztam, akik hitelesnek tartottak. Ennek révén tudtam például az iskolának egy kis pénzt szerezni. Gondolták a srácok, van erre képességem. Aztán itt van ez a felturbózott menedzszerszemlélet, amelynek a nyelvtudás is tartozéka. Én beszélek idegen nyelvet is. Azt is tudták, hogy nincs nagy bizniszvéna, tehát nem fogom zsebre vágni a pénzt, ha bekerülök. De tulajdonképpen hatalmas bizalmat kaptam.

Többet éltem külföldön, és ezért nekem ott vannak a baráti kapcsolataim. De most már alakul itt is. Feri kérdésére visszatérve: észrevettem, hogy kezdtek egymást meggyőzni az emberek. Komoly viták alakultak ki, hogy melyik jelölt az igazi. Sokszor meg sem kellett szólalnom. Megéreztem, hogy van ebben a faluban tűz. Az ember az életét a közösségben éli meg. Attól a korábbi mentalitástól, hogy a közösség sokadrangú dolog, eljutottunk az „együtt egymásért, együtt Tardosért” gondolatig. Ha nem tartozol valahova, és nincsenek kapcsolataid, akkor hiába van hármid, hármekora az autód vagy a bizniszed. Voltak olyan segítők, akik tényleg nagy vagyonnal rendelkeznek, mégis azt érezték belül, hogy ez nem elég. Külföldön is megtapasztaltam, hogy azoknak is hiányzott valami, akiknek anyagilag már mindenük megvolt. Ezt a valamit a közösségben találták meg, akartak valahova tartozni.

Volt egy ismerősöm, aki felkarolt egy templomot. Hatalmas vagyona volt. Azért tette, hogy tartozzon valahova. Akármilyen gazdag lehetsz, de ha lemész az utcára, nem köszönnek az emberek. Azt sem tudják, ki vagy. Egy faluban sincsen másképp. Csakhogy ha ott teszel valamit, annak elterjed a híre, tudni fogják, ki vagy.

Péterfi Ferenc: Van egy megvásárolható ságon túli szféra?

Csabán Béla: Igen. Ha elhatározod, hogy fölépíted magad gazdaságilag ebben a mai világban, akkor 24 órát koncentrálsz erre és nincs másra időd. Robotolsz, mérsz, és az tüzeten kívül semmi sem érdekel. Ezek a srácok rengeteget guriztek. 40-50 éves korukra elérték azt, hogy megvan mindenük. Nem kell 4 órákor a műhelybe menniük hegesztgetni, mert vannak embereik. Bemennek, körbenéznek, a napjuk pedig ott marad üresen.

Péterfi Ferenc: Miért gondolhatták, hogy te jobb polgármester leszel, mint a korábbi?

Csabán Béla: Szerintem azért, mert én többször is elmondtam – és most is azt mondom –, hogy a falut vissza kell adni az embereknek. Lehetőséget kell kapniuk, hogy érezzék: ez az ő falujuk. Ezt korábban nem kapták meg. Nem akarok bántani senkit sem. A korábbi vezetés olyan világból érkezett, amelyben az volt a természetes, hogy egy kézben megfogunk mindent, az emberek pedig asszisztálhatnak hozzá. Nem volt beleszólásuk. De akik akár a vagyonuknál, akár a munkájuknál fogva járták a világot, megtapasztalták, hogy a világ nem mindenhol így működik. És szeretik ezt a falut – voltak ott, gyönyörű – itt nőttek föl. Itt töltöttük a gyerekkorunkat.

Kovács Edit: A faluról még nagyon kevés szó esett. Azt megtudtuk, hogy Komárom-Esztergom megyében van, Tardos a neve, és valami miatt nagyon lehet szeretni.

Csabán Béla: Tatához és Tatabányához vagyunk közel. A távolságot azzal szoktam az érdeklődő számára érzékeltetni, hogy vegyen egy turistabakancsot és induljon el a Kinizsi 100-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

on. És amikor úgy érzi, hogy már nagyon-nagyon nem bírja, akkor van Tardoson. Tatától 10 kilométerre, a Gerecsében van, ha hátulról közelítjük meg, akkor Tatabányától még 16 kilométer. Egy völgyben van az egész falu, tehát sokszor előfordul, hogy Tatán süt a nap, nálunk meg köd van, vagy fordítva.

Hozzánk csak a hegyen keresztül tudsz bejönni, 1600-an lakunk most itt. Erős szlovák hagyományaink vannak. A falut az 1200-as években alapították, aztán elnéptelenedett és az esztergomi érsekség az 1700-as években betelepítette tótokkal. Onnantól kezdve a tótok szlovákul beszélő magyarok. Az én nagyszüleim még szlovákul beszéltek. Van olyan néni ma is, aki ha pontosan akarja kifejezni magát, szlovákul beszél.

Kár, hogy ezzel sem foglalkoztak korábban, pedig ez fontos. Én sajnos nem beszélek szlovákul, mert nagyon nem szerettem, de mi akkor is tót falu vagyunk. A környező falvak sváb faluk. Kérdezték, honnan lehet tudni, hogy Tardoson vagyunk. Ha bemész egy sváb faluba, hűsz embert látsz hűsz asztalnál és iszogatnak. Bemész egy tót faluba, mondjuk Tardosra, hűsz embert látsz egy asztalnál, iszogatnak, énekelnek és dáridóznak. Tehát ezt az érzetet szeretném kelteni a faluban újra, mert mi ilyenek vagyunk. Most, hogy volt már egy-két rendezvényünk, kiderült, ez hiányzik nekünk. Ha van is nálunk sokkal jobb, ez a mienk.

Péterfi Ferenc: Milyen korú a lakosság?

Csabán Béla: Előregedőben van. A fiataloknak azt mondták, hogy nincs munkalehetőség. Én éltem Kanadában is, és a munkahelyemig mentem úgy egy-másfél órát, aztán haza is. Sokan járnak ugyanígy Budapestre. Közülük többen azt gondolták: ha már Budapestre vagy Tatabányára vagy Győrbe járok dolgozni, el is költözöm oda, mert mit csináljak itt a faluban, nincs itt semmi. Az persze tényleg szélmalomharc, ha valaki helyben akar munkát találni: egy ügyvédnek, egy orvosnak, egy jogásznak vagy egy közgazdásznak sosem lesz Tardoson állása. Mégis nagy hibát követtek el azok, akik nem tudták a fiatalokkal megértetni a helyzetet. Azt a szándékot kellett volna felébreszteni vagy felerősíteni, hogy érdemes közösséget létrehozni, olyan falut kialakítani, ahol jó élni. S akkor vállalható a másfél órás ingázás – Budapestben belül is közlekednek ennyit sokan –, mert megéri.

Péterfi Ferenc: Mitől szerethető ez a hely?

Csabán Béla: Például tiszta a levegő. Vagy ott vannak a fák. Bármikor ki lehet menni az erdőbe, amelynek ezer színe van nyáron, télen, ősszel, tavasszal. (Én szeretem az erdőt.) A tájkép is változatos: hegyes-dombos. Ha leesik a hó, megcsik, hogy nehéz kimenni a faluból, de ezt vállaljuk. De egy fiatal, akinek az élete nagyon pörgős és dinamikus, és meg akarja váltani a világot, kevésbé veszi ezt észre.

Ezért kellene számukra olyan közösséget teremteni, ahol vannak barátai, van mivel foglalkozni, ahol lehetnek közösségi tereik, klubhelyiségek – ez utóbbi most van folyamatban. Sajnos most egy normális vendéglő sincs a faluban. Legyen hát egy! Ahova egy fiatal el tud menni, ott el tud beszélgetni és iszogatni. Rendezzünk nekik különféle előadó-esteket! Nem nagy sztárokra gondolok. Saját magukból hozzák ezt ki: srácok, itt a klubhelyiség, csináljatok, amit akartok. A tizenegynéhány vagy húszegynéhány éves srácok, lányok szépen ki is találják maguknak. Attól fogják magukénak érezni a falut, hogy „hoppá, ez az enyém”, itt lehetőségem megvalósítani magam, itt engem ismernek. Ha egy nagyvárosba mész, tömegben leszel, egy leszel a millióból. Itt viszont ismernek, és ez számít.

Péterfi Ferenc: Milyen kisgyerekkori élmények, emlékek vonzottak vissza a faluba?

Csabán Béla: Egész életemben rosszul választottam meg az iskoláimat. Műszaki dolgokat akartam tanulni, de visszatartottak. Érték a számítógépekhez, más egyéb műszaki dolgokhoz is, de mindig úgy éreztem, hogy az ember a legfontosabb ebben a világban. Elmehetek ugyan egy gyárba, de számomra az arctalan munka, csak az agyam dolgozik. S ez nekem nem jelent élményt. Nincs köze az élethez, nem éled meg. Amikor viszont bejön valaki, hogy szeretne egy házat, és látod, hogy itt van egy fiatal házaspár, Józsi meg Klári, akkor nekik csinálod a házat.

Kovács Edit: Házakat tervezel?

Csabán Béla: Igen, tanultam építészetet, szoktam és szeretek tervezni. De igazából csak azt akartam mondani, hogy minden tevékenységem mögött az ember áll. Az egész életemre, a polgármesterségre is igaz.

Gyerekkoromban Tardoson nagy közös udvarok vannak. A közös udvar a nagy szegénységet jelzi: az ilyen utca-udvarban 3-4 ház állt mind a két oldalon. Közös az udvaruk és közös a faluk, tehát azzal is spóroltak. Ez maga közösséget jelentett. Az a tény, hogy én egy ilyen udvarban nőttem fel, biztosan nagy hatással volt rám. A nagyanyám, a nagyapám, két nagybátyám, anyukám, apukám meg én éltünk ott. Hét ember, hét szobában. Még nagyon kicsike lehettem, ezért nem emlékszem a részletekre, csak a nagybátyám szokta mondani, hogy én mindig nála voltam, nem hagytam őket aludni, mert bebújtam a dunyhájuk alá, vagy a nagyapámhoz, ilyenformán velem foglalkozott az egész család. Ha pedig el kellett menniük, átpasszol-tak a szomszédba. Ott is nevelgettek egy kicsit.

Úgy nőttem föl, hogy mindig volt egy csomó ember körülöttem. A nagyanyám is ott és így élt. Ott is halt meg. Akik oda, a szomszédjukba beköltöztek, megéreztek a nagyanyámban, hogy ez nagyszerű dolog. A kisgyerekek szeretett hozzá átmenni. Volt saját nagymamája is, de a Kati néni, az én nagymamám volt az igazi. Később már nem is nagyon hallott, de a kisgyerek, akivel állítólag nehéz volt bántani, áttotyogott, és nézte, hogy süt a Kati néni. Olyankor nem sírt, mert érezte a melegséget. Ezek az öregek képesek voltak erre.

Péterfi Ferenc: Milyen ma a falu? Fogékonyak az emberek az ilyen jellegű törekvéseidre?

Csabán Béla: Igen nehéz „visszaadni a falut” az embereknek. Kialakult bennük egyfajta, nem éppen közösségcentrikus gondolkodás, hozzáállás. Mondok egy példát. Épp tegnap jött be hozzánk valaki azzal, hogy szeretnék tőletek venni egy telket. Mondom: nekem nincsen telkem, apámnak sincs. Ne hülyeskedj, válaszolja, tőletek akarok venni egy telket. Mi az, hogy tőletek? Apámtól, tőlem vagy kitől? Nem, a falutól. Mondom, akkor nem tőlem veszed a telket, meg nem tőlünk veszed a telket, hiszen éppúgy a tied, mint az enyém. A tőletek nem volt más, mint az önkormányzat. Mondom neki: figyelj, ez a te telked is, azt is mondhatnád, hogy veszek magamtól egy telket, mert ez éppúgy a tiéd, mint az enyém. Semmivel sem az enyémből, mint a tiéd. Aztán végül is megértette, hogy a pénzéből út lesz, játszótér vagy közvilágítás. Ezt a szemléletet próbáljuk elfogadtatni az emberekkel.

Ha bemész a tornaterembe, ne törd össze a csapatokat, mert az is a tied. Otthon persze kézzelfoghatóbban az, mert közvetlenül fizettél érte, itt pedig áttételen. Hadd legyenek optimisták!

Most már talán azok vannak többségben, akik értik ezt. Például karácsonykor egy srác hozott egy csomó égőt dísznek. Megkérdeztem, mivel tartozunk. Ne vicceljél már, felelte, hoztam, te gyétek ki, használjátok föl. Nagyon jó érzés volt.

Vagy: van az iskola körül körben egy árok, a gyerekek ott szoktak átugrani. Egyszer csak azt mondja az a srác: tenne oda egy kis hidat. Hát mondom, persze. Szépen megcsinálta, ma is ott áll a híd, a gyerekek ott ugrálnak át. Vagy egy mai történet: csináljuk a járdát, igen jó minőségű anyagból, jó áron. De a régít el kellett szállítani. Kértem az egyik vállalkozót, vigye el, és számítsa meg olcsóbban. Kikergette magát: ne vicceljél, ez az én falum is. Ezek apró dolgok, de hatalmas öröm. Az emberek szeretik ezt a falut.

Kovács Edit: Kezdenek az ilyen gesztusok mintává válni?

Csabán Béla: Igen, most kezd kialakulni: ha ő adott, akkor már én is akarjak adni.

Kovács Edit: Egy faluban nagyon fontos az, hogy legyenek terek a közösség számára, hogy legyen egy hely, ahol találkozhatnak. Hosszú távon határozza meg a falunak a jövőjét, hogy van-e iskolája. Hogy álltok e téren Tardoson?

Csabán Béla: Van iskolánk, ahova 114 tanuló jár és van hozzá óvoda. Mind a nyolc osztály működik, de azért érezhető a város nem túl áldásos tevékenysége, mellyel a falusi iskola rovasára akar megerősödni. Nekünk szerencsénk van, mert van kétszakos tanárunk, így meg tudtuk oldani a speciális tantárgyakat. De tudok olyan falvakról, ahol ez nem megoldható, és ez olyan anyagi terhet ró a falura, amit az nehezen tud viselni. Divat lett viszont a gyereket beírni a városi iskolába, mert a szülők szerint ott jobb. A falusi iskolák közül a miénk az egyik legjobb akár a szakmai munkát, akár a tanulmányi versenyeket tekintve. A Hétszínvirág nevű óvodánk sorozatosan nyeri a szakmai díjakat, tehát velük sincsen probléma. A művelődési házat viszont át kell szervezni. Hogy miért? Itt van ez a gyönyörű kis falu, az emberek nagyon barátságosak, nekünk pedig kitörési lehetőséget jelent, ha megismertetjük magunkat. Ez nem tolatkodás, nem exhibicionizmus. Meg akarjuk osztani másokkal azt, amink van. Ahhoz, hogy felfigyeljenek ránk, meg kell mutatnunk a kultúránkat, a hagyományainkat, a művészetünket. Ehhez fejlesztésekre van szükség.

Egy kis falu az M1-es mellett leghagy minket gazdaságilag, mert a logisztikai helyzete sokkal jobb, mint a miénk. De nekünk meg itt vannak a hegyek, rengeteget lehet túrázni! A táncgyűttesünk most lesz 35 éves, ők is elkopogtak már néhány táncot, van mire alapoznunk. A fejlesztéshez viszont át kell szerveznünk a művelődési házat, mert a mostani vezetés nem áll a helyzet magaslatán. Meg akarjuk mozdítani az embereket.

Most volt a nyugdíjas napunk, amelyet most úgy hívnak: a „Tisztelet és Törődés Napja Tardoson”. Önkormányzati rendeletbe foglaltuk, hogy ünnepnap, s ezen a napon a 65 év fölöttiek számára a munka nem kötelező. Minden december második péntekjén fogjuk megtartani. Készítettünk nekik most egy nagy vacsorát – ez korábban is hagyomány volt, csak nem ilyen formában –, és mivel operettműsor volt a kívánságuk, meghívtunk egy másfél órás előadást. Minden jól sikerült, kiegészítve a szokásos szaloncukorral, borral meg a nagyon finom étellel.

Arra gondoltam, hogy nem szükségképpen a polgármester a legokosabb meg a legrátermettebb minden kérdésben, ezért olyan segítőkre lenne szükségem, akik ezt a falut a magukénak érzik. Így jött létre egy gazdasági tanácsadó testület, egy művészeti - kulturális tanácsadó testület és egy ifjúsági és sport tanácsadó tes-

ület. A részvétel önkéntes, a testületek olyanokból állnak, akik az adott szakterületen már lettek valami az asztalra.

Péterfi Ferenc: Tehát nem is képviselők, hanem akiket valamiért meghívtatok a faluból.

Csabán Béla: Így van. Számomra fontos ezeknek az embereknek a véleménye. Tardosiak, de nem feltétlenül itt születettek. Aki szereti ezt a falut, azt üdvözljük. Van olyan, aki Budapestről költözött le, nem is állandó lakos, de számít a véleménye. Amikor kiküldtem a meghívókat, reménykedtem, hogy a meghívottaknak legalább a fele eljön. Tele volt a terem. 15 meghívót küldtem a gazdasági ülésre. Eljöttek mindannyian, de utána hallottam, hogy többen rossz néven vették, mert ők ki-maradtak. Ezért aztán többen vagyunk. Ha az emberek tenni akarnak a faluért, hagyni kell őket. Meg kell persze szabnunk egy irányvonalat, amihez az emberek hozzáadják a kapcsolataikat, a pénzüket, a tehetségüket mindenféle területen. Visszatérve a művelődési házra: egy tanácsadó testület fogja majd szakmailag és emberileg elbírálni, hogy alkalmas-e a jövőendő vezetők. mert ide olyan ember kell, aki 100%-ot tud teljesíteni.

Kovács Edit: Főállású vezetője lesz a művelődési háznak?

Csabán Béla: Igen, lesz egy igazgatója. De nemcsak a művelődési házzal fog foglalkozni, hanem a falu kulturális életét fogja szervezni. Nemcsak magában az épületben szervez programokat, hiszen van szabadtéri színpadunk, helyünk kirakodó vásárookra stb. Nekem ehhez már nem lenne sem erőm, sem tehetségem, sem ráérező képességem. Olyan ember kell, aki ebben él, ezzel foglalkozik.

Kovács Edit: Nem is kifejezetten polgármesteri feladat.

Csabán Béla: Így van. De azért úgy látom, a kis falvakban még ez működik: aki ott van a falu élén, az egy személyben megmondja, hogy „mi a frankó” a faluban. Én nem hiszem, hogy ez lenne a követendő út.

Péterfi Ferenc: Hol tanultad ezt? Miért gondolod, hogy ezt így kell csinálni?

Csabán Béla: Ilyen az alkatom. Én mindig közösségi emberként éltem. Most majd talán lesz saját lakásom, de amúgy mindig másokkal laktam, például kollégiumokban. Kanadában két évig katolikus papnak tanultam, egyfajta képzést ott is kaptam erre. Utána Puerto Ricoba kerültem, egy aids-esekkel foglalkozó alapítványhoz. Amikor lelaki megtudja, hogy milyen kórral kell együtt élnie, azt bizony lelkiileg megviseli. Ebben próbáltam segíteni, tehát akkor ott éltem velük. Konzultációkat tartottam azért, hogy az aids-eseket visszavezessem az életbe. Ez hét évvel ezelőtt volt.

Úgyhogy nekem a közösség azt jelenti, hogy együtt dolgozunk, mindegy, melyik területen. Lehet az egyház, vagy akár ez az aids-es alapítvány is, csak közösen lehet kijönni a gödörből. Mert olyan nincs, hogy az ugyan a te életed, de én mondom meg, hogy kell ezt vagy azt csinálni. Ha te nem érzel rá, hogy mit kell tenned, a világ legokosabb embere ülhet melletted, nem jutsz messzire. Kéz kezét nyújt, egymást húzzuk-vonjuk, néha összeveszünk, de együttműködünk.

Azt gondolom, hogy a faluban is, talán az országban is azt kéne megéreztetni, hogy ez a mi földünk. Nem akarok nagyon idealisztikus lenni, de itt élünk és egy életünk van. Nem az a jó, amikor az ember kis kezébe odaadom a vésőt, hogy élete végéig faragja saját mellszobrát. Azokat a mellszobrokat le fogják dönteni. Az emléktünk ugyanúgy el fog halványulni. Arra kell koncentrálni, ami most van. Nem az a lényeg, hogy most én vagyok valaminek a főnöke. Annak kell örülni, hogy valaminek a

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

része vagyok. Az, hogy része vagyok a falunknak, feladatokkal jár. Nekem most éppen az jutott, hogy polgármester legyek. Kész.

Nektek az jutott, hogy csináljatok egy jó kis rádiót. Ezek különböző feladatok, az embernek pedig meg kell éreznie, mi az, amire ő hivatott, mi az, amivel egy közösség őt meg tudja bízni, és akkor azt teszi. Szerintem nem kell túlmisztifikálni ezt. Ha pedig lejár az időm, akár mert én érzem meg, akár mert a többiek, félre kell állni és kész. Egy darabig része vagyok a falunak, húsz évig, ötven évig, jó esetben nyolcvan évig, utána nem leszek része. Ezt így kell elfogadni. Ha ezt az ember megéri, eldobja a vésőt és nem faragja tovább a saját mellszobrát, mert nincs értelme. Ez a filozófiája annak, ahogy mi csináljuk.

Kovács Edit: Többször említetted, hány országban, hány földrészén jártál, és valószínűleg nem is említetted meg mind egyiket. A rádió elfedi, hogy viszonylag fiatal életkorod ellenére mondd ezeket...

Csabán Béla: 35 éves vagyok.

Kovács Edit: ...Lehet, hogy a hangodból is kihallatszik ez az erő, amellyel rendelkezel. Érdekes a történeted: egy kis faluból valaki hirtelen kikerül a világba. Saját választásod volt? Vagy véletlenek alakították így a sorsodat? Még két dolog érdekelne: hogyan tud valaki egy ilyen út után így hazatalálni, mi hívja vissza a nagyvilágból egy ilyen kicsi helyre? A másik: mennyire tartod fontosnak, hogy például a Tardoson élő fiatalok elmenjenek világot látni?

Csabán Béla: Nem tudom megmondani, mi hajtott, amikor elindultam. De hogy miért tértem vissza? Nem azért mentem, hogy anyagilag összeszedjem magam, s nem azért mentem ki, hogy lediplomázzak. Tanulási lehetőség adódott. De a nyelvet sem azért tanultam, hogy azzal jobban fogok keresni. Azért kellett megtanulnom a nyelvet, mert megérkeztem egy országba, és ott beszélgetni kellett az emberekkel. Hívott a világ, szerettem volna látni az óceánt. Talán ott kezdődött.

Az ember kifekszik a tengeren, és csak úgy lebeg. Valahogy így képzelném az életet. Jöhetnek az áramlatok vagy a hullámok. A vallással foglalkozók tudják: nem mindig az a jó, sőt a legtöbbször nem az a jó, amit én akarok, mert ez az egóm. Találkoztam rengeteg emberrel, aki azt mondta, hogy ezt akarom, akármiért. Mikor pedig megkaptam, azt kérdezte: na, most ebben mi volt a nagy dolog? Csak ráment egy csomó időm, energiám. Másik megközelítésben: nekünk a lehetőségért kell imádkozni. Ne én határozzam meg, hogy mi legyen az a lehetőség, de ha megérkezik, akkor viszont keményen kell dolgozni.

A dolgaim is ennek megfelelően alakultak. Itt volt a világ mint lehetőség. Találkoztam egy csomó rendes emberrel s ez megfogott, hiszen ettől lesz az ember igazából gazdag. Kimentem külföldre és kint ragadtam. Otthon voltam Kanadában, ahogy Puerto Ricóban is. Ha a családomról beszélek, sok emberre gondolok sok helyen. Büszke vagyok arra, hogy közéjük tartozhatok. Az élet egy, amelynek vannak különböző aspektusai, különböző színei, és ha én minden színt megtalálok magamban meg a másokban, akkor mindegy, hogy hol vagyok. Nem a folytonos harc, hanem az elfogadás a lényeg.

Egy indiai néni azt mondta nekem, hogy a nyugati emberek nem tudnak megöregedni. Festik a hajukat, ráncokat varratnak föl. Amikor hatvan éves komákat húsz éves nőkkel látsz, azok mind vissza akarják hozni azt a feelinget, hogy „én fiatal vagyok”. Nem vagy fiatal. Hazamész és fáj a derekad, mert már 50 éves vagy. Őszül a hajad, mert már 70 éves vagy, és ezt így kell el-

fogadni. Ha pedig ahhoz kertülünk közel, hogy nincs tovább, azt is el kell elfogadni. 50 évvel ezelőtt is tudtuk, hogy egyszer vége lesz.

Tehát ezért mondom, hogy a mellszoborfaragásnak nincs értelme, a mában kell élni és a mostból kell kihozni azt a legtöbbet, amit tudok. Ezzel próbálkozunk a faluban is. Mondhatom azt, hogy létrehozunk egy turisztikai központot, eladjuk nyugatra, és akkor jönnek a turisták. De nem fogjuk jól érezni magunkat. Lesz egy halom pénzünk, de nem leszünk többé itthon. Legyünk otthon, és legyünk egy kicsit szegényebbek.

Péterfi Ferenc: A szép oldaláról beszéltél a polgármesteri munkának, de nyilván vannak konfliktusok is. Nagyon nehéz az érdekeket összeegyeztetni. Nyilván ezzel is találkozol.

Csabán Béla: Voltak konfliktushelyzetek, vegyük akár a művelődési ház átalakítását. Nehéz kimondani, hogy már nincs szükség valakinek a munkájára. Vállaltam ezt a feladatot, mert ezzel jár. Mert 1600 embernek, a közösségnek a kulturális, művelődési igényeit kielégíteni sokkal fontosabb, mint akármilyen komaság alapján azt mondani egy embernek, aki rosszul végzi a munkát, hogy akkor te még maradhatsz. A fontos az, hogy ez a közösség, amelynek a része vagyok, működjön. Ha pedig rossz helyen vagyok a része, akkor meg kell találnom az alkalmas helyet. Hogy ezt mennyire értik meg az emberek? Hát van, aki nem érti meg. De én azt gondolom, hogy amíg hazamegyek, addig tudok nyugodtan aludni. Mert azt csinálom –hellyel-közzel – amit vállaltam. Egy csomó kontrollt építettem be magamnak, például a tanácsadó testületeket. Vagy azt, hogy ha végigmegyek a falun, akkor megállítanak. Elindulok reggel nyolckor a munkahelyre, tízre érek be, mert mindig megállít valaki, mondanak valamit.

Péterfi Ferenc: Milyen hosszú az út?

Csabán Béla: Másfél kilométer. Szeretek gyalogolni. Olyankor pedig megállítanak. Ezt kéne csinálni, azt kéne csinálni –jönnek az ötletek. Tüzet akarunk rakni, én ehhez egy gallyacskára vagyok, tőlem is égjen az a tűz. De égjen mástól is!

Péterfi Ferenc: Úgy kerültünk kapcsolatba, hogy kiderült, titeket egy helyi rádió is érdekel.

Csabán Béla: Néhány srácnak lenne hozzá tehetsége. De a legfontosabb az, hogy egy ilyen rádió közösségformáló erő. Remélem, hogy a segítségekkel létre tudjuk hozni. Fontos, hogy szóljunk egymáshoz. Amikor hazajövök és átlépek a Gorbát – egy kis hegység vagy inkább hegyecske –, vagy bejövök a másik irányból a faluba, máshogy dobog a szívem. Bekapcsolom a rádiót, és hallom a haveromat vagy mást, hogy miről beszél. A rádió önkifejezési eszköz is lehet. Ti is mondtátok, hogy milyen sok önkéntesetek van. Talán nálunk is lenne rá igény. Hogy az ember odajöjjön, az asszonykórus énekeljen.

Kovács Edit: Valaki esti mesét meséljen.

Csabán Béla: Valaki esti mesét meséljen, vagy ossza meg a gondolatait a többiekkel, a hallgatókkal. Vagy ha beesik valaki más vidékről, hallgassuk meg. Régen nem volt tévé, az emberek leültek, kukoricát fosztottak, közben harminc ember mesélt. Ma ilyen nincs. Egy ilyen rádió talán vissza tudná hozni ezt az érzést is.

Péterfi Ferenc: Szóval akkor jól érzed magad!

Csabán Béla: Igen, van mit tenni! S az fontos!

Péterfi Ferenc: Köszönjük.

Csabán Béla: Köszönöm nektek. Én jól éreztem magam itt is!

Szerkesztette: Kálóczy Katalin

RÖVID INTERJÚ POZSONY FERENCCEL

Készült a Kárpát-medencei Kulturális Napok alkalmával Kolozsváron

Mátyus Aliz: *Egyáltalán nem mellékes a következő generációk viszonya a néprajzhoz. Kérdezhetném hát először a tanítványairól?*

Pozsony Ferenc: Hála Istennek, nem egyedül tanítok a kolozsvári Babes - Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológiai Tanszékén, mivel napjainkban a magyar nyelvterület egyik legnépesebb néprajzi tanszéke vagyunk. Tanszékvezetőnk Keszeg Vilmos egyetemi professzor, intézetünkben oktat Gazda Klára és Tanczos Vilmos docens, valamint Szikszai Mária és Kőnczei Csilla adjunktus. Két tanársegédünk is van: Czégyényi Dóra és Szabó Árpád Töhötöm. Ezt az állandó belső munkatársi csoportot minden évben kolozsvári kollegák, valamint meghívott magyarországi és európai vendégelőadók egészítik ki.

Számomra a népi kultúra ismerete, kutatása egyben hivatás is. Hálás vagyok a fennvalónak, hogy én már gyerekkoromban tudtam, mivel akarok foglalkozni életemben. Tanári munkám során is meg szoktam fogalmazni, hogy voltaképp nagyon szerencsés ember az, akinek választott szakmája és hivatása közel áll egymáshoz. Mert akkor egyensúlyban van egész családi, rokoni, baráti és szakmai világa is.

A diákokkal való foglalkozás óriási felelősség, mivel a tanár gyökeresen meghatározhatja és módosíthatja egy fiatalabbnak nemcsak a szemléletét, hanem az értékrendjét is. Nagyfokú felelősséggel jár tehát az, amikor egy másik család gyerekeinek, fiataljának próbálom formálni, alakíttatni a szemléletét. A tanszékünkön eléggé bensőséges a viszony a diákokkal. Ez a mellérendelő viszony elsősorban szemináriumi órák alatt nyilvánul meg, de működik a különböző terepbejárások, szakmai gyakorlatok, kiállítások, konferenciák szervezése közben, valamint a tanszéki csoportos kutatások, szakdolgozatok, különböző tanulmányok előkészítésekor is.

Mátyus Aliz: *Az élet kínálta lehetőség fontos abban, ahogyan szakmát választott. Ebben meghatározó szerepe volt a szülőfalujának. Végül pedig a szülőfalujában hozott létre egy múzeumot. Egy-máshoz minden kapcsolódni, egymással minden összefüggésben lenni látszik.*

Pozsony Ferenc: Köszönöm kérdését. Az előbb már említettem: szerencsés embernek tartom magam, hisz már gyerekkoromtól éreztem, hogy mit fogok földi életemben csinálni és megvalósítani. Majd középiskolás koromban, Orbán Balázs, Kriza János, Kónya Samu, Malonyay Dezső, Györffy István, dr. Kós Károly műveit olvasva már pontosabban tudtam, hogy milyen feladataim vannak. Kihangsúlyozom, hogy a szülőfalum alapvetően meghatározta világszemléletem. Én a háromszéki Zabolán, Orbaiszéken születtem. Falum többnemzetiségű település: 3500 személy lakja, 2200 magyar, közel 800 román, a többi részt pedig magyar ajkú cigány családok alkotják. A gróf Mikes-család alapvetően meghatározta a falu gazdasági, társadalmi és kulturális életét egészen a második világháború végéig. Nekik is köszönhető, hogy a zabolaiak folyamatosan az új kulturális elemek iránt vonzódtak. Talán éppen abban hagyományörző ez a falu, hogy folyamatosan nyitott volt a korszerű élet iránt.

Én egy ilyen, modernizáció iránt nyitott közösségben nőt-

tem fel. Szerencsés voltam azért is, mert éppen az 1968-as csehszlovákiai eseményeket követő ideológiai és kulturális nyitásban kezdtem felcseperedni és eszmélni. Ekkor alakult meg Bukarestben a Kriterion Könyvkiadó, Székelyföldön pedig helyi műzeumok, intézmények, kulturális egyesületek jöttek létre. A Kriterion pedig valósággal ontotta a szakszerű néprajzi, honismereti és történelmi kiadványokat. Gondolok itt elsősorban a dr. Kós Károly, Szentimrei Judit, Nagy Jenő, néprajzos triász kiváló munkáira, de lehetne folkloristák (Jagamas János, Kallós Zoltán, Almási István), nyelvészek (Szabó T. Attila, Péntek János) és történészek (Jakó Zsigmond, Imreh István, Egyed Ákos) eredményeit és monográfiáit is említeni. Volt tehát 1968-1973. között egy olyan korszak, amikor távlatot éreztünk magunk körül. Ebben az időszakban sokan megérezték a lehetőségeket, és tudtak azokkal élni. Utána hamarosan újra megszárdult a totalitárius hatalom ellenőrzése, s visszatért korábbi nacionalista gyakorlatához. 1974-ben, a középiskola végeztével, csakhamar besoroztak munkaszolgálatos katonának.

Amikor 1981-ben befejeztem az egyetemi tanulmányaimat, valósággal fájt azt látni, hogy a Kézdivásárhelyen tanuló középiskolások számára mennyire zárt a világ: nem utazhatnak, nem éreznek önmaguk körül röptető távlatokat, semmilyen továbbtanulási esélyük nincs, tehát nem tudják megvalósítani a személyiségükben rejlő értékeiket. Az én generációm ehhez képest szerencsésebb volt. Az elemi iskolámat Zabolán, a középiskolai tanulmányaimat Kovásznán végeztem, ahol olyan kiváló tanárok tanítottak, mint Fábrián Ernő filozófus, Gazdáné Olosz Ella képzőművész, Gazda József író, akik alapvetően meghatározták szellemi tájékozódásomat és gyarapodásomat.

Szülőföldem nyitottsága arra is ráirányította a figyelmemet, hogy a szomszédunkban, a Keleti-Kárpátok gerincén túl nagyon jelentős és archaikus hagyományokkal rendelkező, magyar nyelvet beszélő közösség él. Én már az 1960-as, 70-es évek fordulójától elkezdtem a moldvai csángó falvakba járni, elsősorban tanárim, a Gazda-házaspár irányításával. Később azt is sikerült felkutatnom, hogy korábbi évszázadokban milyen intenzív kapcsolatok működtek Háromszék, Zabola és a moldvai magyarok között. Különböző társadalmi, gazdasági, politikai vagy családi események miatt szülőföldről és Zaboláról is folyamatosan telepedtek át székelyek Moldvába. Ezt a folyamatos migrációt és a kapcsolatokat írott dokumentumokkal is igazolni lehet. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum a több évtizede folyó csángó kutatásaimnak egyik eredménye, amit 2002-től különböző intézmények és magánszemélyek támogattak folyamatosan.

Mátyus Aliz: *Ha valaki professzor az egyetem néprajz tanszékén, gyűjtőmunkát végez, vissza tud kapcsolódni életterekhez, múzeumot csinál a falujában, miért látja szükségesnek, hogy néprajzi alapítványt hozzon létre, amelynek az elnöke is?*

Pozsony Ferenc: Az 1989-es romániai rendszerváltozás után két egyesület alapításában vettem részt. 1990. március 18-án itt, Kolozsvárott, kollégáimmal, barátaimmal és nemzedéktársaimmal együtt megalapítottuk a Kriza János Néprajzi Társaságot.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Ez elsősorban az Erdélyben folyó néprajzkutatásokat fogja össze, annak fontos érdekvédelmi intézménye. 1994-ben sikerült székházat vásárolnunk, abban pedig egy 20 ezer kötetes szakkönyvtárat, előadó- és kiállítótermet, archívumot építenünk. Évente három tematikus konferenciát szervezünk. Eddig közel 80 szakkiadványt jelentettünk meg. Ez az egyesület ugyanakkor a Babes - Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarán folyó néprajzi oktatás háttérintézményévé is vált.

A másik egyesületet voltaképpen a kényszer hívta életre. A Kriza János Néprajzi Társaság keretében 2002-ben elhatároztuk egy csángó néprajzi múzeum megalapítását. Választásunk egyrészt azért esett a háromszéki Zabolára, mivel az a Moldvába vezető Ojtozi-szoros szomszédságában fekszik. Ugyanakkor a nyertes pályázataink után csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy az alapításnál jóval nehezebb hosszú távon fenntartani egy intézményt. Éppen ezért az új létesítményt Háromszéken hoztuk létre, mivel Kovászna Megye és Zabola község tanácsa felvállalta annak hosszú távú finanszírozását. Az új intézmény fenntartására és működtetésére fiatal kollegáimmal együtt 2004-ben megalapítottuk a Pro Museum Egyesületet.

Mátyus Aliz: Én ugyan nem tanultam néprajztudományt, de falukutatóként óhatatlanul műveltem azt. Így tudom, hogy az anyaországbeli néprajzban nem egyféle iskola létezik. Érdekelne, hogy Erdélyben mi a helyzet.

Pozsony Ferenc: A népi kultúra iránti érdeklődés tájainkon a 18. században kezdődött, előbb bűvópatakszerűen. Azóta sokféle célra próbálták felhasználni a népi kultúrát. Itt, nálunk, Erdélyben a 68-as események után, főleg a magyarországi táncház mozgalom hatására az értelmiségiek újra a népi kultúra felé fordultak. Érdekes, hogy a táncház Magyarországon is egyfajta elenkultúráként működött a kádári korszak állkultúrájával szemben, amikor a fiatalok egy archaikusabb, természet közelebbi kultúrához fordultak. Tehát kivonultak a hatalom által forgalmazott kultúrából, és felfedezték a mezősegi táncos, zenés folklórt. Az erdélyi népi kultúra ekkor újra a figyelem középpontjába került.

Amikor 90 után Kolozsváron is megindult a néprajzi oktatás, elsősorban olyan oktatókból állt össze a tanszék előadói csoportja, akik ehhez a 68-as nemzedékhez tartoztak, akiknek szemléletét alapvetően meghatározta a Korunk folyóirat keretében 1978-tól beindított társadalom-néprajzi kör. Annak működését elsősorban Aradi József, Gál Ernő, Imre István, Nagy Olga, Péntek János és Salamon Anikó határozta meg.

Mi itt Erdélyben, voltaképp kivételezett helyzetben vagyunk, hiszen szinte napjainkig közösségek, részleteikben archaikus kultúrájú közösségek maradtak fenn, ahol nem következett be a közösségek teljes körű atomizációja, éppen ezért tradicionális kulturális elemek maradtak fenn egészen napjainkig. Tehát mi napjainkban is funkcionálisan élők kulturális, társadalmi jelenségek között élünk, amelyeket változásukban lehet dokumentálni, feldolgozni és értelmezni. Éppen ezért a magyarországi néprajzi megantropológiai tanszékhez képest a kolozsvári kivételezett helyzetben van. Nem mellőzhető az a tény sem, hogy Erdély és Moldva nemcsak kulturális vagy társadalmi szempontból, hanem etnikailag is sokkal színesebb világ. Azt sem szabad elfelednünk, hogy a nyugati kultúra, a

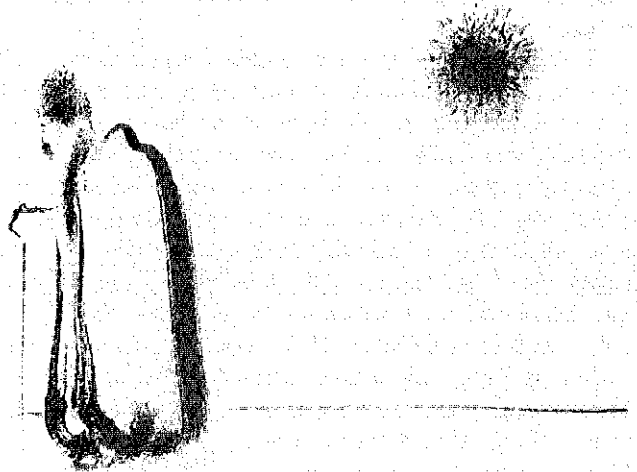
nagyvilág információi nemcsak Budapesten, hanem Bukaresten keresztül is eljutnak mihozzánk.

Napjainkban, kolozsvári tanszékünkön elsősorban két tudományos kutatási trend bontakozott ki. Keszeg Vilmos tanszékvezetőnk egy Európa-szerte számon tartott narratológiai kutatást indított el. Én elsősorban a társadalmi kérdések iránt érdeklődöm. Tanczos Vilmos, tanszékünk kiváló oktatója, csángó kutatásai mellett elsősorban a kultúra szimbolikus, kézzel nem fogható vetületeit, kérdéseit vizsgálja. Gazda Klára pedig a tárgyi kutatásokban kezdeményezett újszerű módszereket. Az itteni néprajzi és antropológiai tanszék tehát sokszínű kínálatot, értékrendet, módszert próbál forgalmazni. A többi magyar néprajzi és antropológiai tanszékhez képest voltaképpen ebben rejlik másságunk.

Kiemelném azt is, hogy a magyar néprajzi életben elég ritka jelenség, hogy nyolc főállású kutató megérti egymást alapvető kérdésekben, miközben másképp nézi a nagyvilágot, a tudomány műveléséről eltérő elképzelései vannak.

Mátyus Aliz: Volt Eötvös-kollégistaként kezdeményeztem egy havonta megrendezésre kerülő sorozatot, amelyben, remélhetőleg, hamarosan Kósa László néprajzos is szerepelni fog. Kérdezem: nincs-e kapcsolatuk véletlenül? Valami közöset érzek a mentalitásukban. Feltételezhetem, hogy ennek a tudományban, annak művelésében is valami hasonlót kell eredményeznie?

Pozsony Ferenc: Kósa László munkáit már diákkoromban nagy érdeklődéssel olvastam. Tanáraink viszonylag korán kezembe adták a Szemerényi Ágnessel együtt írt *Apáról fiúra* című kötetét. Kósa László közösségcentrikus társadalomszemlélete, valamint a magyar polgárosodással kapcsolatos monográfiája alapvetően meghatározta szemléletemet. Az 1989-es romániai események óta rendszeresen találkozunk különböző szakmai rendezvényeken. Rendszeresen elküldi megjelent publikációit, itt, Kolozsvárt is, több alkalommal is egyetemi előadásokat tartott. Amikor a Magyar Néprajzi Társaság elnöke volt, számos közös rendezvényt szerveztünk. A világot, a kultúrát meg a társadalmat nagyjából azonosan nézzük.

CSEKE PÉTER

ERDÉLYI ARCOK

Sütő András

(1927 – 2006.)

Németh László világította meg számomra a legérzékletesebben az írói tehetség fogalmát. Tamási Áron pályakezdésének művészi egyenetlenségeit elemezve fejtette ki, évekkel a zenitert jelentő *Szülföldem* megjelenése előtt: „En tehetség alatt a szellemnek azt a képességét értem, amellyel kora kultúrájában alkotó szerepet tud betölteni. Kétségtelen, hogy ilyen szerepre szellemi hév, természeti bőség nélkül vállalkozni nem lehet. De éppily fontos, hogy az író meg tudja választani, mire teszi fel ezt a gazdagságot; tájékozódnia kell az időtlen eszmék közt s kora kultúrájában; éles szeme, biztos ösztöne legyen ahhoz, hol kínálkozik új, alkotó és neki való szerep, amelyet végigjátszva creje megsokszorozódhat, képesség és helyzet frigyéből új képességek származhatnak. A *Dunát nem kezdeti vízbősége teszi nagy folyóvá, hanem az iránya*. [Az én kiemelésem – Cs. P.] Ez az irányzó, iránytartó képesség éppúgy tehetség, mint a szellem nyers creje...”¹

Történetesen egy időben olvashattam Németh László okfejtését és Sütő András frissen megjelent műfajteremtését.² Semmi kétségem nem volt: rendkívüli tehetsége okos kamatoztatásával Sütő úgy tölti be a törvényt, hogy egyben meg is újítja azt. Az *Anyám könnyű álmot ígér* ugyanis egy önmagát túlélő korszak emblemikus alkotásaként kért helyet a tudatunkban, akkor, amikor az a korszak még örökérvényűnek tüntette fel magát.

Megjelenésekor legtöbbször az 1970-es év könyveként értékelték Sütő András munkáját.³ A műfaji behatárolás már eléggé változatos volt. Miként a „klasszikus szociográfia” alapművét megteremtő Féja Géza értelmezése is bizonyítja: „Társadalomrajz? Tiszta széppróza? Elbeszéléssé oldott ballada? Lírai szökeforrások? Merész és irodalomba kívánczoló dokumentáció? Valamennyit megtaláljuk művében [...]. A följegyzések sorozata tulajdonképpen [...] próza, mégis csodálatos ballada, orgonazúgású költemény [...]. Könyvét úgy nyitom fel újra és újra, miként a profán magyar bibliát. A bibliában találunk ilyen sűrűséget, egyszerűséget, a lényeg ennyire teljes és meztelen jelentkezést, ekkora szabadságot az Idővel szemben.”⁴ Gálfalvi Zsolt irodalomkritikus, akinek baráti közelségből nyílt rálátása Sütő András írói műhelyére, ugyanabban az évben – a mű megjelenését követően – így vélekedett: „Naplójegyzet, hiszen az író családja és szűkebb környezete, szülőfaluja életét idézi tényszerű konkrétumokkal [...] hozzáfűzve lírai - gondolati reflexióit. Írói szociográfia, mert a mezővárosi falu élete, a mikroközösség társadalmi mozgása a bölcsőtől a koporsóig, az emberi élet legkülönbözőbb állomásain át szinte adatszerű pontossággal rögzítődik benne. [...] Regény, mert az írói általánosításnak arra a fo-

kára emelkedik, amelyen az életigazság meggyőző fénye elhalványítja a megtörtént – nem-történt-meg esetlegességének fontosságát, és a jellemek, helyzetek a részeken túlmenően, az egésze vonatkozóan válnak érvényessé. Irodalmi riport, mivel az elmúlt évtizedek valósága konkrét emberekhez, nevekhez, eseményekhez, dokumentumokhoz kötődően rajzolódik ki a napjainkban oly népszerű valóságirodalom törvényei szerint. És esszé, mert az író a közösségi gond és felelősség jegyében elemzi, értelmezi, kutatja, a társadalmi - történelmi távlatok és összefüggések között vizsgálja hőseinek sorsát, életét: keresi múlt, jelen és jövő kulcsait [...] a mindennapok földhöztapadt gondjaitól az emberi lét végső kérdéseivel fűlő gondolati skálán...”⁵

Hogy e sokféle értelmezési lehetőség mögött voltaképpen a megtalált egyéni műforma áll, azt másfél évtized múltán Sütő első monográfiája, Görömbei András mutatta ki:

„Sütő András könyve műfajilag indokolhatóan nevezhető szociográfiának, regénynek, riportnak, esszének, naplójegyzeteknek, vallomásnak, elbeszélésfüzérnek, memoárnak, dokumentumnak és irodalmi publicisztikának, mert mindezek együtt vannak benne. Azért lehet mégis leginkább regénynek minősítenünk, mert a regényműfaj az idők folyamán úgy kitágult, hogy magába foglalhatja a sokféle alkotóelemet, a sokszínű művészi anyagot. A regény alfajai között régóta számon tartunk már naplóregényt, szociográfiai regényt, esszéregényt, riportregényt, lírai regényt és dokumentumregényt. Sütő András művének »műfajtalansága a remeklése«. A sokféle elemet az író erős személyessége, összegező, átértékelő, egységben látó szubjektivitása fogja nagyobb egységbe, vallomásregénybe.”⁶

„De nemcsak a harmincas évek teljesítményeire történő visszautalás ez az azokkal egyenrangú remekmű – mutatott rá a kilencvenes évek közepén újabb Sütő-monográfiát író Bertha Zoltán –, nemcsak az Illyés Gyula, Veres Péter, Tamási Áron, Féja Géza, Szabó Zoltán, Kovács Imre, Bözödi György és mások fémjelezte tájrajzi, falumonografikus tradíciókba, a *Puszták népétől a Szülföldemig* ívelő vonulatba ágyazódik ez az alkotás (ahogyan kritikái fogadtatása kijelölte az összemérés koordinátáit), hanem része annak a törekvésnek is, amely a hatvanas évek magyarországi epikájában markánsan szétágazó tendenciákat – egyfelől a tényirodalmi, dokumentumprózai, riportszociográfiai számvetések, másfelől a parabolisztikus absztrahálások modelljeit – mintegy kiegyenlíteni, összefoglalni igyekszik.”⁷

Az író temetése napján döbbenetesen jegyezte fel naplójába Csoóri Sándor: „Az *Anyám könnyű álmot ígér* című remekművet, másokkal együtt, magam is Illyés Gyula *Puszták népéhez* és Tamási Áron *Szülföldemjéhez* hasonlítottam eddig. Első villanásra valószínű, hogy igaz is ez a hasonlóság. Mindhárom

¹ Németh László: *Tamási Áron*. In: *Két nemzedék*. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1970. 333–337.

² Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*. Naplójegyzetek. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1970.

³ Lásd: Szabó B. István: *Az év regénye*. Új Írás, 1971. 1. 120–123.

⁴ Féja Géza: *Műfaj születik*. In: F. G.: *Törzsek, hajtasok*. Bp., 1978. 184–189.

⁵ Idézi Bertha Zoltán in: *Sütő András*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1995. 112.

⁶ Görömbei András: *Sütő András*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1986. 141–147.

⁷ Bertha Zoltán: *I. m.* 108–109.

könyv magas szintű elbeszélés, de mire végigolvassuk őket, a költészet világa vesz körül minket. Elbeszélő költemények? Nem, nem! Mindhárom súlyos, izgalmas beszámoló. Tele vannak valóságos élettel, humorral, befejezetlen történetekkel és közben olyan sajogtató igazságokkal, amelyekért külön-külön parasztlázasokat kellett volna kibombanunk. De többszöri olvasás után bukkantam rá egy különleges titokra. A hasonlóság csak akkor ilyen egyértelmű, ha emlékezetünk alapján hasonlítjuk egymáshoz őket, vagy ha irodalmári buzgóságból egymás után jegyzeteljük ki mind a hármát. De ha mindenik könyvet a maga helyén, a három író életművébe illesztve olvasuk végig, meglepődünk a különbségeken. Illyés a könyvében egy nemzet alatti réteget emelt be a nemzethez, Tamási Áron mintha Bartók és Kodály életművének a háttérét és mélyvilágát formálta volna meg, s tette volna örökre láthatóvá. Valójában Tamási Áron nem falukutató író volt a magyarországi népi írók nyomán, hanem magyarságtudó, Magyarságábrázoló. Sütő pedig önmaga eredetiségének az elemeit tárta föl s mozgósította dacos és fájdalmas leleménnyel. Könyvében azt írta meg, ami értékesebb volt nála, értékesebb egyéni és közösségi életénél. Más szóval: ha már múlt is volt az élet, akkor is távlatot kínált.⁸

Minden bizonyítvánnyal törvényszerű folyamat ez: az életpálya lezárulása után egyből az életmű fókuszpontjában találta meg végleges helyét az *Anyám könnyű álmot ígér*. Aligha véletlenül, hiszen már megírásakor a későbbi nagyhatású Sütő-dramákat (*Egy lócsiszár virágvasárnapja*, *Csillag a máglyán*, *Káin és Ábel*, *A szuzai mennyegző*) ígérte. „A hetvenes évek középső harmadában megírt trilógia drámáiban hasonló, paradox szerkezetű erkölcsi - ideológiai értékjelképek ugyancsak az ellentmondást (tehát az adottság ragaszkodó őrzésének, illetve radikális meghaladásának homlokegyenest eltérő szempontjait) szoros baráti vagy testvéri kapcsolatban álló szereplőpárok jelenítik meg – hívta fel a figyelmünket a 2001-es kolozsvári szociográfiai konferencián az ugyancsak Sütő-monográfus Lázok János. – A kényszerű búcsú is visszatérő motívum a drámák végjátékában, csak hogy itt az elválasztó alkati különbségek jóvátehetetlen és áthidalhatatlan szakadékká mélyülnek; az összetartozás, az elválaszthatatlan kötődés értelme tragikus elkésettiséggel tudatosul az a művek alapkonfliktusát feloldó dráamazáró búcsújelenetekben.”⁹ „A drámák léghőre, párbeszédesei helyzetei, fordulatai ott vannak már az *Anyámos* könyvben – olvashatjuk a fentebb idézett Csoóri-értelmezés folytatásában is. – Szavak, jelmondatok, a bírsalmával megérett igazságok már mind felsorakoznak a pusztakamarási ég alatt. Mire lehet ebből következtetni? Arra, hogy a drámák megírásához szüksége volt Sütőnek egy nagy tisztítóútra! Szüksége volt gyermekkorára, eredetének minden porszemére, bujdosó humorára, indulataira, nehogy a készülő drámák légkörét megfertőzze valamiféle politikai vírus, stratégia, valamiféle ravasz vakremény. És csakis a magaslati hang hullámoztassa a sorsot a végkifejlet felé, amely klasszikus balladáinkban erőteljesen megjelent, s amelyről épp Sütő egyik példaképe, Kemény Zsigmond ír le egy felejthetetlen mondatot: *Ez az a hang, amiért odaadnám minden regényemet.*”¹⁰

⁸ Csoóri Sándor: *Belső anyaország. Sütő Andrásról a harmadik napon.* Hítel, 2007. 2. 4–13.

⁹ Lázok János: *Írói önvizsgálat és a szociográfiai leírás viszonya Sütő András naplóregényében.* In: Beke György (szerk.): *Egy műfaj válsága?* Magyar Napló, Bp., 2002. 66–72.

¹⁰ Csoóri Sándor: *I. m. l. h.*

Aligha meglepő, hogy Sütő könyvében is ugyanazokat a szerkezeti arányokat és műfaji rendezőelveket fedezhetjük fel, mint amelyeket a két világháború közötti erdélyi szociográfiák elemzése alapján kimutatunk.

a) *A megismerés kisebbségi keresztútján*

„Agy rémlátó utolsó erdélyi szavai után hatvan-hetvennyolcvan év múltán Sütő Andrásnak azt kellett látnia, hogy nemcsak a pusztakamarási omlás válik véglegessé, hanem tömbökből is lehet szórvány, ősi magyar városokból kisebbség. Nemcsak a marosszentimrei teinplom veszíti el még a papját is, hanem gyógyíthatatlanul sérül az a szellemi erő, amely öntudatot adott a végzet előtt fehér zászlókkal álló trianoni magyarságnak. Ebben a helyzetben teremtett új gondolkodási és viselkedési mintát. [...] Erdélyt az *Anyám könnyű álmot ígér* írta vissza a világ csillagtérképére. A politikai memorandumok is csak azután következhetnek.” (Pálffy G. István)¹¹

b) *Tudományos igényesség, tényszerűség*

Gáll Ernő a társadalomtudomány nézőpontjából elemezte a művet még 1970-ben, és az ilyen irányú kutatások ösztönzőjét fedezte fel Sütőben:

„Az *Anyám könnyű álmot ígér* oldalain felmutatott valóság egy mezőségi vegyes lakosságú falu realitása, szinte a maga teljességében, életes hitelességében – a nagy forradalmi átalakulásokra jellemző haladó és visszahúzó tényezők ütközésének erővonalaiiban. Pusztakamarás településtörténetével, demográfiájával, múltbeli birtokviszonyaival és folklórájával. Betekintést nyerünk a falu lakosainak hétköznapjaiba, régi és mai küzdelmeibe, közel kerülnek hozzánk vágyaik, törekvéseik, örömeik és csalódásaik. Megelevenedik előttünk a mezőségi falu mikrostruktúrája, a rokonsági, szomszédosági kapcsolatok hálózata, a különböző érdekcsoportok egymáshoz fűződő viszonya. Anyanyelvi kultúra és a modern hírközlő eszközök, ősi szokások és villamosítás, történelmi tudat és iparosítás – íme, a problémák és konfliktusok komplexuma, amelyet Sütő nem a leltározó szenttelenségével, hanem a népe minden gondját-haját ismerő, szülőfalujával azonosuló írástudó felelősségével mutat be. Eszközei között fellelhetők a társadalomkutatás bevált módszerei (megfigyelés, anket, interjú, statisztika, forrásértékű dokumentumok felhasználása), amelyeket a »politikus szándékú írói felderítés« (Erdei Ferenc) szenvedélye és célirányossága mozgósít. Sütő András könyve e tekintetben kimeríti a szociográfia adott, ismert Gaál Gábor-i meghatározás ismerveit. Valóban »sajátos kentaur«, részben szociológiai, részben irodalmi alkotás az anekdotának, a helyzetrajznak, a tájképnek, a leírásnak, a dokumentációnak, a riportásznak és a publicisztikának különös varázsú művészi ötvözet, a jelentős mű összes megkülönböztető értékeivel. [...]

Az *Anyám könnyű álmot ígér* nagy eseménye nem csupán irodalmunknak, hanem még gyermekcipőben járó társadalomkutatásunknak is. Sütő András – valamennyiünket megelőzve – megtette az első lépést az új *Erdély felfedezése* felé.¹²

c) *Szavak és tettek azonossága*

„Nem azt mondta, hogy nincs feltámadás, hanem azt, hogy még messze van. Könyvvel, gyertyával, némaságra szorított

¹¹ Pálffy G. István: *Üzenet a huszonkettedik századnak.* Hítel, 2007. 2. 41–44.

¹² Gáll Ernő: *„Holt-tengeri jelentés.* In: G. E.: *Tegnapi és mai önismeret.* Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1975. 155–158.

szájjal is szembe tudott szállni a nagyon is kiszámíthatóval. Ő ment az élen, nem másokat küldött oda.” (Pálffy G. István)¹³

d) *Líraiság, vallomásosság*

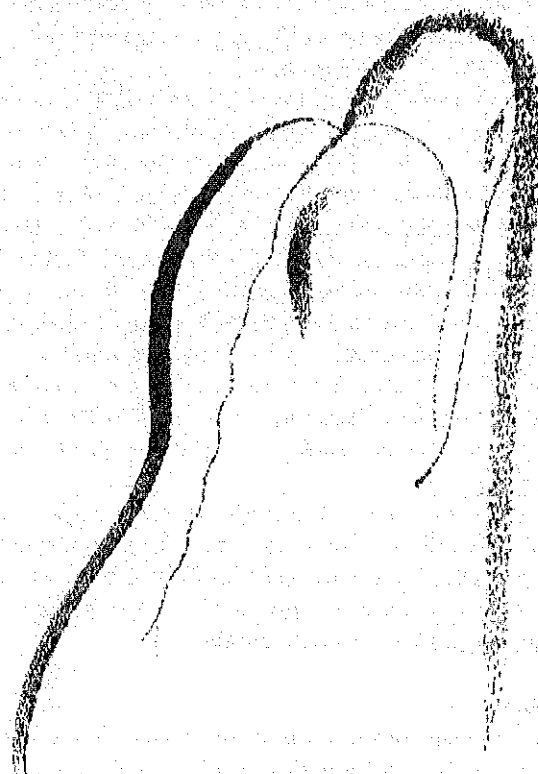
„A líraiság itt a műfajt is meghatározó formateremtő elvvé válik: az *Anyám könnyű álmot ígér* azért naplóregény, mert narrátora külső szemlélemből fokozatosan lírai alanná tűnik át – az alkotó belép a képbe, sorsa, személyisége részesevé válik a szülőfaluról készülő számbavételnek.” (Lázok János)¹⁴

„Az írói vallomástevés a műben legalább kétféle, igaz, egymással összefüggésben is álló területet érint: egyrészt a szülőföldet, benne a családot, a rokonságot, a faluközösség múltjához és jelenéhez, hagyomány- és értékvilágához való viszonyt, másrészt az írást s annak részeként a saját írói pályájához való viszonyt.” (Elek Tibor)¹⁵

„Habár Sütő András verset csak alkalmi jelleggel írt, líraisággal gazdagon érezett, erősen metaforikus, értékjelképekben, sors- és létszimbólumokban bővelkedő, alapvetően költői látásmódra valló életműve legalábbis azt a feltételezést erősíti bennünk, hogy nemzedéktársaihoz hasonlóan akár költőként is megállta volna a helyét. [...] Sütő András nyelve a források titokzatos bőségét idézően gazdag, már-már pazarló, az irodalmi régiséggel ölelkezően érces, veretes, tiszta csengésű és patinás, ugyanakkor az erdélyiségből, a szülőföld hájszálgyökereiből táplálkozóan romlatlanul jóízű, hamvas, zamatos és magvas. Ebben az archaikustól modernig ívelő, titkos ultrahangokra is fogékony, a spirituális mélységet és magasságot egyesítő, természetes szépségű nyelvben az éberség álma az álmom éberségével vegyül.” (Ködöböcz Gábor)¹⁶

„Az *Anyám könnyű álmot ígér* nemcsak Sütő alkotói fénykorának volt nyitánya, hanem egymást követő alkotói nemzedékek pályája termékeny kibontakozásának, az erdélyi magyar irodalom hetvenes évekbeli felvirágzásának is. Az elkövetkezendő években, legalább a következő két évtizedben, szerzők és művek sokasága járt bizonyos értelemben az *Anyám könnyű álmot ígér* által vágott csapásirányon, például az egyén és hatalom viszonyát faggató szenvedélyes igazságkeresés, a közösségi feladatvállalás vonatkozásában, ezért is tartják sokan paradigmátikus műnek. Érdekes, hogy a magyarországi irodalomban ugyanakkor a hetvenes évek elejétől mintha egészen más paradigmák jutnának egyre inkább érvényre.” (Elek Tibor)¹⁷

Ez valóban így történt, de talán arról sem kellene megfedkezniünk, hogy az *Anyám könnyű álmot ígér* megjelenésének évében indult újra – a Fėja, Kodolányi, Csoóri és Csák vágta 1963-as csapáson – a *Magyarország felfedezése* sorozat. Azt a reményt ébresztve, hogy a konszolidálódott Kádár-korszakban új életre támadhat a két világháború közötti periódus ellenzéki műfaja.

¹³ Pálffy G. István: I. m. I. h.

¹⁴ Lázok János: I. m. I. h.

¹⁵ Elek Tibor: *Egy igaz könyv igazságai. Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér*. Hittel, 2007. 2. 55–65.

¹⁶ Ködöböcz Gábor: „Ami nekünk méretett ki, nem hagyható másra”. *Találkozások Sütő Andrással*. Hittel, 2007. 2. 129–132.

¹⁷ Elek Tibor: I. m. I. h.

ANTAL GYÖRGY

A CSÍKI SZÉKELYEK ÉS A GYIMESI CSÁNGÓK IDENTITÁSTUDATÁRÓL

Előszó

Bár szülőföldem és lakóhelyem, a Jászság, még ma is bőven szolgáltat kitűnő társadalomkutatói lehetőségeket az általam nagyra értékelt kulturális antropológiában, régtől fogva mégis jobban érdekel – a Csíkszeredán működő KAM jeles képviselőivel egyetértésben – a magyarság földrajzi értelemben legkeletibb térségeiben, Moldvában, a Gyimesekben és a Székelyföldön élő közösségeinek a sorsa, kultúrája, mint a földjeimé.

A Csíkszeredán létrejött és figyelemre méltó kutatási eredményeket elért Kulturális Antropológiai Műhely tagjainak álláspontját osztva – „ma mi vagyunk Európa nomádjai” –, magam is úgy véltem, sokkal izgalmasabb rejtvényeket kell megoldani a kulturális képletek tekintetében a világnak ezen a táján, mint idehaza, a civilizáció és a globalizáció által már alaposan kilúgozott és a média tevékenységének köszönhetően homogenizált társadalmi szövetekben.

A motivációm további erősödését jelentette az a családomat érintő, ma már szinte homályba vésző származási tudat is, amely a felmenőim vonatkozásában egynegyed íziglen a Gyimesekhez kötötte őseimet.

A Jászberényi Tanítóképző Főiskolán 1996-ban megalapítottuk a Jászsági Antropológiai Műhelyt, amely jogilag néhány évig egyesületként is működött, és számos társadalomkutatói, valamint kultúráközvetítői programban vett részt. A tudományos tevékenység példájaként ott volt előttünk a csíkszeredai KAM, de a Kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem „láthatatlan kollégiumának” tevékenysége is motivált bennünket. A jelen tanulmány rövid kivonata annak az 1996-tól 2003-ig folytatott kutatási tevékenységnek, amelyet a Székelyföldön, a Gyimesekben és Moldvában folytattunk. A kutatás résztvevői (két oktató és főiskolás diákok) együtt és külön-külön is hozzájárultak azokhoz az eredményekhez, amelyek közül néhányat megfogalmazok.

A műhely tagjai közül jelentős feladatot vállaltak azok a főiskolai hallgatók, akik az itt említett, a magyarság kultúrájának talán legősi, legautentikusabb értékeit őrző vidékeiről származnak, és szorgalmas kutatási tevékenységükkel fontos adalékokkal szolgáltak közös eredményeinkhez.

Bevezetés

Az etnoregionalizmus tárgyában talán indokolni sem szükséges az identitásproblematika jelenlétét, hiszen egy olyan, potenciálisan létező kohéziós erőről van szó, amelyet semmiféle politikai nézőpont sem hagyhat figyelmen kívül. Egy olyan korban, egy olyan világban, amelyben és ahol mesterséges, a média által generált felszínes és rövid távú összetartó erők működnek, aligha lehet csupán ezekből a tapasztalatokból megszemenő következtetésekhez illetve általános ítéletekhez jutni.

Az identitástudat valamiféle konkrét, illetve egzakt mérhetősége bármely politikai erő számára létkérdés lehet, avagy stra-

tégiai jelentőségű információt jelent. Politológiai ismervek alapján az identitás feltérképezésének eredményei jelentős hatalmi kondíciókat generálnak, generálhatnak. Ebben a nézőpontban számomra az egzakt mérhetőség másodlagos jelentőségű, hiszen nem a politikai tőke kinyerhetőségének jelentőségét vizsgálom, hanem egyszerűen azt szeretném megtudni, hogy létezik-e egyáltalán egy valameddig is kiterjedő identitás, és az miféle. Létezik-e egyáltalán irányítható, kezelhető, valamilyen eszköztárral manipulálható identitás, amely alkalmassá teszi a közösséget egy bizonyos cél megvalósítására? Létezik-e a kohézió ez a formája, amely társadalmi stratégiák megvalósítására is alkalmassá tesz egy közösséget? A probléma izgalmasabb, mint azt előzetesen gondolnánk, mert minden feltevés ellentéte is igaz. Tehát ha léteznek olyan stratégiák, amelyek képesek megölni, elpusztítani, valamint kiüresíteni a közös cselekvésekre készített, tartalmilag is megragadható identitásokat, akkor politikai értelemben a közösségek bomlaszthatók, bármikor a megfelelő eszközökkel irányíthatók – tehát a hatalmi igényeknek megfelelően manipulálhatók.

Mindazon tapasztalatok, amelyek az általunk vizsgált politikai - kulturális térségben realizálódtak, különleges gyakorlatot és lehetőséget biztosítottak a kísérletező gondolatok számára. Hiszen nyílt és alig leplezett szándék jelenik meg a román asszimilációs törekvés irányából, másrészt közvetlenül jelen van az egzisztenciális érvényesülés lehetőségének az identitást alapvetően befolyásoló következményrendszere, valamint az is tényszerűnek mondható, hogy a globalizációs folyamat minden helyi kulturális értéket folyamatosan kilúgozó hatása egyre jobban érvényesül. Mi történt? Mi történik? Valamint mi várható a felcsíki székelység illetve a gyimesi csángók identitástudatának metamorfózisában?

A tanulmány rövid és mintavételszerű gondolatmenetében egy, a történelmi - társadalmi, valamint kulturális viszonyok aspektusában kíván rámutatni egy érdekes és első megközelítésben érthetetlen jelenségre: a csíki székelyek és a gyimesi csángók alapvetően leértékelik egymást, de ugyanakkor mindkét népesség identitástudata sajátosan, szorosan kötődik a magyarsághoz, és saját kötődését értékesebbnek, magasabb szintűnek tartja a másikénál, valamint alapvetően igazabbnak, autentikusabbnak a moldvai magyarság nemzethez történő viszonyulásához képest.

Tanulmányomban ezeket a kérdéseket próbálom körbejárni mind korábbi empirikus, mind pedig elméleti kutatási eredmények alapján. A dolgozat központi kategóriája természetesen az identitástudat, és e kategória további szűkítésének megfelelően elsősorban a kollektív identitástudat. Bár a regionalitás és a regionális egységek kialakítása, a politikai befolyás szerepe tárgyunk vonatkozásában talán nagyobb jelentőséget is kaphatna, mégis szükségesnek és fontosnak tartottam azt a prioritást követni, amely a szervesen létező és a továbbiakban is működő identitás feltérképezését tartotta a legfontosabb kérdésnek. A

politikai mechanizmusok befolyásoló szerepét ebben a gondolatmenetben csupán mint rászegítő vagy a szerves folyamatokat ismerő és azokból információt használó, alkalmazni tudó megoldásként vesszük figyelembe. Az etnoregionalizmus problémakörének – tágabb értelemben vett – elemzéséhez ez a viszonylag egyszerű és speciálisnak mondható mintavételezési és kutatási tapasztalat csupán adalékul vagy kiindulási támpontként szolgálhat, ennek ellenére bizonyára igazolható létjogosultsága és fontossága. A kérdésfeltevés és a kutatási irány választásának végső érvként azt a meggyőződésemet kívánom megfogalmazni, hogy a nagypolitikai vagy helyi politikai stratégia, illetve program – bármilyen legyen is az – nem tekinthet el a realitások, a létező és működő társadalmi jelenségek és állapotok tárgyilagos megismerésétől. Továbbá minden olyan politikai kezdeményezés, kigondolt, kitervelt, művi, strukturális változtatás, amely nem veszi figyelembe a valóságos állapotokat, a társadalom hatékony működése, a közjó érvényesülése tekintetében rendkívül káros következményekkel jár. A politika ilyenén hozadéka ellenőrizhetetlen és társadalmi értelemben veszteséges. Álláspontom szerint akár a politikai, akár a gazdasági folyamatok racionalizálási szándékában, irányításában szerepet kapott döntés-előkészítőknél és döntéshozóknál messzemenően figyelemmel kellene kísérniük a társadalomkutatás során feltárt és visszajelzett tudományos ismereteket. A kormányzásban, a helyi politikában mindinkább szükséges lenne alkalmazni, használni a kulturális antropológiai kutatások nyomán mára már egyre inkább kikristályosodott tudástartalmakat.

Mit értünk identitáson, identitástudaton?

Az identitás latin eredetű szó, amelynek jelentése azonoság. Csepeli György szerint az azonosság csak a matematikai képletek világában létezik. Történelmi, társadalmi jelenségekre és különösképpen emberi feltételekre alkalmazva identitásról csak metaforikus értelemben beszélhetünk. Az állandóság, az azonosság vélelme a társadalmilag konstruált valóság nélkülözhetetlen alkotórésze, amelynek hiányában lehetetlenné válna az anticipáció, a tervezett emberi cselekvés. Az identitás főképpen a szociálpszichológiában divatosá vált fogalom.

A szellemi élet szinte egész területén elterjedve ez a kategória ma már egyetemes magyarító elvként működik. Jan Assmann így ír az identitástudatról A kulturális emlékezet című művében: „az identitás a tudat ügye, vagyis egy önmagunkról kialakult tudatlan kép tudatosulása. Ez mind az egyéni, mind a kollektív élet tekintetében igaz. A csoport csak annyiban << törzs >>, << nép >>, << nemzet >>, amennyiben ilyen fogalmi keretek között értelmezi, képzelet és jeleníti meg magát. Nem létezik kollektív identitás, vagyis Mi-t alkotó és hordozó az egyéneken kívül.” „Kollektív identitáson – vagyis Mi azonosságon azt a képletet értjük, amelyet egy csoport önmagáról fest és amellyel a tagok azonosulnak. Ez önmagában nem létezik, hanem mindig csak annyira, amennyire egyesek hitet tesznek mellette. Ereje attól függ, mennyire él elevenen a csoporttagok tudatában, és mennyire képes motiválni gondolkodásukat és cselekvésüket. Kollektív identitás akkor jön létre, ha egy közösség tagjai szimbolikus értelemvilágban élnek és ha a közös vonás tudatossá válik.”

A társadalmi önellépezés folyamatában talán a legfontosabb a társadalmi emlékezés, amely a történelmi tudat alapja. A társadalomnak az önmeghatározás vonatkozásában szüksége van a múltra, egységét, különlegességét a múltbeli események

és közös tettek bizonyítják. Egy nemzet létezése csakis egy eleven, múltra történő emlékezés révén lehetséges. Az emberi létezés általunk ismert formájában, reflexiójában csupán a kultúra talaján, társadalmi keretek között képzelhető el. Értelmezésünk szerint a kollektív identitástudat, a társadalmi hovatartozás tudatosulása, az identitás pedig egyfajta tudatos részvétel vállalása egy bizonyos kultúra megvalósításában.

A magyarság identitástudatáról

A közép-európai magyarság identitástudata – számos kutatási eredmény tükrében – alapvetően nem etnikai jellegű. Ez azt jelenti, hogy nem a vérségi összetartozás-tudatra, hanem főként kulturális tényezőkre (anyanyelv, művészetek, tradíció stb.), tehát emocionális és etikai elemekre épül. Politikai kategóriák, illetve klasszifikáció szerint ezt a megnyilvánulást kultúrnemzeti identitásnak nevezhetjük. A nemzeti identitástudat fontosabb elemei: a nemzeti hovatartozás-tudat, a jövőkép, az önkép, a történelmi tudat, a vallási és kulturális identitás. Ezek az elemek szorosan összefonódnak, egymás minőségét befolyásolják, illetve egymás hatásait erősítik.

A székely identitástudat

A székely ember identitástudata a történelmi tudatban gyökerezik. Őket a történelem során mindig kiváltságosként kezelték az uralkodók, hiszen fontos katonai szerepet tölthettek be a hatalmi struktúra védelmében. Ezt a tudatot tükrözi a népviseletük, főként a férfiviselet, a katonai egyenruha. A nőiről leolvashatjuk a család gazdasági, szociális helyzetét. Zárt községekben éltek, szigorú normák szerint. A korábban említett megkülönböztetésekben gyökerezett a székelységnek az a szilárd meggyőződése, hogy ő a magyar nemzetség legkiválóbb képviselője. Büszkesége saját himnuszában is megmutatkozik, saját hazája van, saját kultúrája, saját országa, „Székelyország”. A székelység nemzeti hovatartozás-tudata erős, nemzetiségét tekintve székelymagyarnak, magyarnak vallja magát.

Székelyföldet jórészt római katolikus nép lakja. A Csíki-medence egységesen ehhez a vallási közösséghez tartozik, református vallással csupán Udvarhely környékén találkozhatunk. Mély vallásosság jellemezte ezt a népet, és bizonyos mértékig még a mai napig is él ez a vallásosság. Az ünnepek, az ünnepi szertartások, szokások, parancsolatok betartása mindig is fontos volt. Kultúrájuk jól elhatárolható Erdély más területeitől. Jellegzetes építészetük, viseletük, tárgyi és szellemi alkotóművészetük számos tekintetben egyedi. A nép hagyományőrző, fontosnak tartja származását, büszke őseire és a múltra történő emlékezést folyamatosan átörökítette nemzedékről nemzedékre.

Ennek a bizonyos értelemben konok és kevés magyarságtudatnak köszönhetően Székelyföldön és főként Csíkságban igen kevés nem magyar nemzetiségű él. A korábbi évszázadokban esetenként maguk közé engedték a főként kereskedelemmel foglalkozó örményeket, és később egyes területeken a cigányság létszáma is megnövekedett, de az államalkotó románságból csak az adminisztrációhoz feltétlenül szükséges minimális létszámú nemzetiséginek sikerült megmaradni Erdélynek ezen a területén.

Jövőkép – A székelyek jövőképe alakulásában jelentős szerepet játszik a modernizációs hatás, amelynek következtében egyre kevesebben képesek munkát és megélhetést találni szülőföldjükön. Egyre több falu néptelenedik el, öregszik és vegetál. Bár a fejlődés jelei, a modernizáció hatásai egész Romániában

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

és Erdély-szerte mutatkoznak, főként a politikai rendszerváltás nyomán mégis jelentős a székelység migrációja, amelynek iránya immár nem kelet, mint a korábbi évszázadokban, hanem részben az anyaország, de egyre inkább a nyugat-európai uniós tagállamok, az USA és Ausztrália.

A szociális mutatók igen kedvezőtlenül alakultak az utóbbi évtizedekben. Jelentős az alkoholisták és az öngyilkosok száma. A kilátástalanság, az elfásultság egyre nagyobb mértékben befolyásolja a jövőképet. Az Unióhoz csatlakozás, valamint a nyugatról visszaérkező egyre több munkavállaló általi új vállalkozások identitása valamiféle reményt adhat a pozitív változásokra is.

A gyimesi csángók identitástudata

A csíki székelység és a székely csángók, vagyis a gyimesi csángók közös őseiktől származnak, egy népcsoportba tartoznak. A már sok évszázada kiforrott közösségekből váltak ki egyenként vagy csoportosan, és hagyták el szülőföldjüket, telepedtek meg máshol, alakítottak ki egy eltérő kultúrájú, sajátos identitású új közösséget.

A 17. századi Habsburg hatalmi törekvések megfosztották kiváltságos jogaitól a székelységet, akik jogaikért kiálltak és szembefordultak az elnyomókkal. A megfélemlített, jogaitól megfosztott, büszkeségében megsértett nép egy része – elhagyva házáat, szülőföldjét – elindult Moldova irányába, idegen területre, ahol ingyen földet és letelepedést remélt. Moldova távol volt a korábbi otthonoktól, sokan vissza is indultak, de már nem térhettek haza, hanem a havasokban, a hágókon, a szorosok völgyeiben bujkáltak, próbáltak megélhetést találni. Ők a mai gyimesi csángók ősei, akik részt szakítottak, törtek a vadonból, és rendkívül kemény munkával létrehozták az első települést, Sánclokát. Megépítették első templomukat, amit ma Kontumáci templomnak nevezünk.

Sajátos életvitelük, gondolkodásuk, identitásuk gyökereit visszavezethetjük a kezdetekhez. A folytonos menekülés, az ideiglenesség, a rendkívül kemény megélhetési feltételek szükségessé tették az álcázást (lásd romános jellegű öltözködés), az ideiglenes szállások építését, valamint a mobilitást feltételező, lényegében nomád állattartás megvalósítását.

A gyimesi csángók büszkén vallják magukat magyarnak, székelynek, csángómagyarnak, székelyes csángónak. Mindegy, melyik megnevezést használjuk, mert mindegyik egy magyar nemzetiségű, magyar érzelmű és erős magyar kötődésű népcsoportot jelent. Történelmi tudatukat csupán a szóbeliség közvetíti, hiszen az elmúlt 300 év vonatkozásában nem készült egyértelműen igazolható összefoglaló, írásos történelmi munka ebben a témakörben. Sajnos mára értékes információk vesztek az idők homályába – többek között már az itt élő családok sem tartják számon, hogy honnan származnak, és nem ápolják sem a székelyföldi, sem a moldvai rokonsággal való rokoni kapcsolataikat.

A gyimesi csángókat erős vallásosság jellemzi, és identitás-tudatuk legerősebb pillérének ez a vallásosság tekinthető. A Gyimesközéplek térségében történt kutatásaink azzal a tapasztalattal jártak, hogy a románokkal kötött vegyes házasságok elítélése is elsősorban nem nemzeti, hanem vallási különbözőségekre vezethető vissza. Végeredményben Gyimesbükk (Gyimes) kivételével a terület jelentős részén sem az ortodox, sem a görög katolikus vallás nem jelent meg.

A kulturális identitás a Gyimesek területén egészen sajátos. Viseletüket a szomszédos román népektől kölcsönözték álcázásképpen, de sajátos magyar díszítéssel tették magukévá.

Zenéjük, énekeik, mondáik egyedülálló, kiforrott, és különös archaikusságukban a magyar kultúra legértékesebb elemeit őrizték meg. Ennek a kultúrának máig élő folyamatossága annak bizonyítéka, hogy ez a népcsoport hagyományaihoz erősen ragaszkodik.

A csíki székelyek és a gyimesi csángók identitásának összehasonlítása

Az Erdélyben élő magyarság, így a székelység, a csángóság etnikai identitásának megfogalmazása igen aktuális, hiszen a rohamosan változó életkörülmények, a gazdasági-politikai és kulturális globalizáció jelentős hatásai következtében egyre inkább mutatkozó kulturális szétszóródás és közösségtudati deficit hatásaként talán most van az utolsó lehetőség a korábbi állapotok és jellemzők megismerésére, valamint bizonyos pozitív identitáselemek megmentésére, felélesztésére.

Az etnikai identitást a nyelv, a kultúra és a származás fejezi ki. A vizsgálatunk tárgyát képező mindkét népcsoport magyar anyanyelvű, magyar érzelmű és jelentős részben római katolikus vallású. A lakosság nagy többsége kisebb településeken él, jó részük földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. Közös őseiktől származnak, és közösek a történelmi, kulturális gyökereik is.

Mégis, mindezek ellenére nagyon sok különbség fedezhető fel a két népcsoport között, és jelentősnek értékelhető a közöttük feszülő előítélet és intolerancia is. Mik az okai ezeknek a különbségeknek? Mivel magyarázható az előítéletesség?

Kutatásaink nyomán hosszú idő után rajzolódott ki az elképzelés a különbségek magyarázatára, amelynek igazolásához természetesen még számos bizonyíték, illetve tapasztalati megerősítés szükséges.

Az előítéletesség egyik oka az, hogy a gyimesi csángók bizonyos területeket inkább a Csíki-medence, mint Moldova irányában próbáltak a maguk számára foglalással kiszakítani, így természetesen számos konfliktus adódott a két népcsoport között. Másrészt az európai fejlődés, a polgárosodás, a városiasodás vérkeringésébe korábban bekerült, iparosodó csíki települések lakói a gyimesiek primitívebb, anyagi szempontból szegényebb életmódját kritizálva felsőbbrendű módon viszonyultak a csángókhoz. A csíki székelység megtétele szerint (még ma is) a csángók igénytelenek. A keveredés, a vegyes házasságok tapasztalata szerint a csángó közösségek nehezebben fogadják maguk közé az idegent, így a székelyeket is. A másságot még a befogadást követően is érzékeltetik a kívülről jövővel, szinte élte végéig.

Egy másik magyarázat szerint a szigorú erkölcsi normák közötti székelység ugyanakkor elítélte a gyimesiek udvarlási szokásait, hiszen ott szinte a mai napig létezik a próbaházasság intézménye.

Azonban mindkét területen egyre nyilvánvalóbbá vált az a tendencia, hogy bár magyarságukat büszkén vallják és nemzethez tartozásuk alapvetően nem is kérdéses, de pontosan mindezek okán jelentős nyomás nehezedik rájuk a román többségi nemzet részéről, a nyelvi és kulturális elszigeteltségtől, és az anyaország felől érkező segítőkész hozzáállás, támogatás hiányától.

Ebben a tanulmányban, keret híján, nincs lehetőségem azoknak az interjúknak, beszélgetéseknek a konkrét szövegeit és részletes elemzéseit közölni, amelyek összefoglaló gondolatként megfogalmazódtak, de számos adatközlő értékes és hiteles vallomása, a székelységgel és a csángósággal évtizedek óta foglalkozó történészek és pedagógusok tapasztalatai segítették az

általunk vizsgált két magyar kisebbségi népcsoport identitástudatának megértését. Ezek közül is kiemelésre méltó Tankó Gyula iskolaigazgató (Gyimesközéplak) személye, valamint Berszán Lajos katolikus pap és iskolaigazgató személye Gyimesfelsőlokról, illetve Ferencz Alajos polgármester személye Csíkszentdomonkosról.

Etnoregionalizmus és identitástudat

Ahogy Magyarországon, úgy Romániában is végbemegy az Unió követelményeihez igazodó adminisztratív (virtuális) területi egységek művi létrehozása. A követelményekhez történő igazodás alapjaiban nem konfliktusmentes, hiszen hatalmi átstrukturálódást jelent, valamint olyan tudástökhét feltételez, amely az érintett országok nagypolitikai és közpolitikai stratégiáit egyaránt segítheti. Az a kérdés, hogy egy térség életfeltételeinek megteremtésében, az adott terület társadalmi közegének érdekeltségi horizontjában milyen szerepet kapnak, kaphatnak a különböző társadalomtudományi kutatások tapasztalatai, illetve ajánlásai?

Konkréten például az általunk vizsgált Székelyföld, valamint a Gyimesek gazdaságföldrajzi - kulturális léterének árnyalt, a kulturális antropológia által alaposan feltérképezett és elemzett társadalmi jelenségekre vonatkozó ismeretanyaga milyen szerepet kap, milyen lehetőséget kaphat a politikai és a gazdasági döntések megoldásaiban?

Álláspontom szerint minden adminisztratív, politikai, jogi, valamint gazdasági stratégia, terv, döntés annyit ér és olyan

mértékben eredményes, amennyiben képes a feltételek racionális felismerésére és a felismerések nyomán történő legjobb, legoptimálisabb döntés meghozatalára.

Az emberi tudatban létező erkölcsi, kulturális parancsok, elvek, prioritások stb. alapvető motívumai, illetve gátjai bizonyos cselekvéseknek. Mindezen motívumok és gátak a közösségi tevékenység, a kohéziós megnyilvánulások vonatkozásában fokozottan érvényesülnek, és már középtávon rendkívüli eredményeket vagy veszteségeket produkálhatnak.

Ugy gondolom, hogy mindezen, talán nem is újszerű felismerések ellenére rendkívül nagyvonalúan és felületesen bánunk az emberi tudatban, valamint közösségi tudatban rejlő lehetőségekkel, és számos emberi értéket, közösségi eredményt elpocsékolunk.

Felhasznált irodalom

A. Gergely András: *A Jászság kulturális antropológiai megértése. Jászsági évkönyv. 2000.*

Antal Imre: *Gyimesi Krónika. Bp., Európa – Kriterion, 1992.*

Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Bp., Atlantisz, 1999.*

Ilyés Zoltán: *A székely nemzetiségi szervezet. Csíkszereda Pallas-Akadémia Kiadó, 1993.*

Tankó Gyula: *Kik vagyunk mi gyimesi csángók? Honismeret 21./1997.*

Tankó Gyula: *Gyimesi szokásvilág. Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat, 1996.*

WIRTH ISTVÁN

FEJEZETEK A JÁSZBERÉNYI TANÍTÓKÉPZÉS TÖRTÉNETÉBŐL

A Jászságban a dualizmuskor végéig (1917.) nem létesült tanító- vagy más típusú értelmiségi képzéssel foglalkozó tanintézet. A Ludovica Akadémia megnyitása előtt a jászberényi huszárezred körletében honvédtiszthasználó-képző tanfolyamokat tartottak, de az oktatási forma nem vált maradt meg a honvédtisztképzésben, osztrák mintára a katonai középfokú és akadémiai típusú tanintézetek honosodtak meg.

Az 1917-es, sokszor egekig magasztalt, máskor agyonátkozott esztendő döntő fordulatot hozott a Jászság oktatás- és művelődéstörténetében. Az Osztrák-Magyar Monarchiában az első világháború utolsó előtti évében az ifjú uralkodó, IV. Károly és kormányai hittek abban, hogy a birodalom túléli a világegyést. 1917. V. 23-án lemondott gróf Tisza István, június 15-én megalakult az Esterházy-kormány, amelynek vallás- és közoktatásügyi minisztere gróf Apponyi Albert, Jászberény képviselője volt. Az Esterházyt felváltó, immár harmadszor kormánykerékhez szólított Wckerle Sándor a háborús lehetőségekhez mérten igyekezett támogatni a nagy tekintélyű Apponyi tevékenységét.

A Jászberényi Tanítóképző Intézet megalapításának ötletéről a konkrét tényeket rögzítő dokumentumok mellett több visszaemlékezés maradt fenn. A leghitelesebb kétségtelenül Pinkert Zsigmondé, hiszen ő volt az első igazgatója. Az első tanév értesítőjében a következőket írja: „Gr. Apponyi miniszter népkultúránk magasabbra emelése érdekében egész sereg intézmény megvalósítására határozta el magát. A legnagyobb reménységgel a magyar tanítóképzésre szegte figyelmét, mert hős meggyőződése volt, hogy a magyar tanítónemzedék fogja a jövőben is nemzeti létünk csorbítatlan fennmaradását megvédeni, biztosítani, s az eljövendő nagy gazdasági versenyben a nép fiainak küzdelmét a kultúra célra vezető eszközeivel diadalra juttatni.”

Tanítóképzésünk egységes nemzeti alapra való helyezése és népünk gazdasági erejének fokozása volt az a két gondolat, amely a minisztérium elhatározását vezérelte. A Jászberényi Tanítóképző Intézet létesítésének gondolatát Bathó Jánosné, született Streitman Mária – Bathó János ügyvéd felesége – vette fel 1917 márciusában egy társas összejevetelen, amelynek díszvendége gróf Apponyi Albert volt. A tervezőmunkába bevonták Czettler Jenő földművelésügyi osztálytanácsost – aki ekkor már országos hírnév közgazdász volt – és Tóth János közoktatásügyi államtitkárt. Czettler Jenő az Országos Magyar Gazdasági Egyesület Irodalmi és Tanügyi Szakosztályának felkérésére 1913. március 6-án előadást tartott a népfőiskolákról. Az előadás szövege 1913-ban kiadvány formájában is megjelent. A későbbiekben mint parlamenti képviselő, majd felsőházi tag, aktívan támogatta Jászberény oktatásának fejlődését. A két szakértő Bathó Jánosné leány tanítóképzési javaslata mellett felvetette a fiú tanítóképző létesítésének gondolatát. A Vavrik Endre polgármester vezette küldöttség már Tanítóképző Intézet felállítását kérelmezte a kultusztárcától. Gróf Apponyi miniszteri posztra emelkedése lehetővé tette a gyors intézkedést.

Az intézet felszerelésére megrendelt bútorokat a VKM. 1917. szeptember 24. 1-5525 számú rendelkezése alapján Budapestről a helyszínre szállították, és október 11-ére Jászberény Tanítóképző Intézete működőképessé vált. Ideiglenes épület-

ként a Kossuth Lajos u. 55. számú elemi népiskola egyemeletes épületét bérelték ki, azonban ez az ingatlan már a második tanév kezdetén szűkösen bizonyult. Az igazgató, Pinkert Zsigmond, 1918. szeptember 1-jétől bérbe vette a Kossuth Lajos utca 49. számú ingatlant, özv. Hoffmann Vilmosné tulajdonát. A négyszobás házat internátusként használták. A bútorok beszerzése sok nehézséget okozott. A pápai, stubnyafürdői és eperjesi tanítóképzők kölcsönözték a padokat, mosdóállványokat a győriek küldtek. A még hiányzó 15 vaságyat a helyi fogház bocsátotta rendelkezésre. A legnehezebb a téli tüzelő beszerzése volt.

Gróf Apponyi Albert 1917. évi október 10. 158871 VI.b számú, Jászberény polgármesteréhez küldött rendelkezése az állami tanítóképzés hivatalos kezdetét jelentette. A város tanácsa a mai Rákóczi úti telket adta át az intézménynek, hogy minél előbb megkezdődhessen az építkezés, de az új épület csak 1930-ban készült el, amikor a kultusztárcát már Klebelsberg Kunó irányította.

A tanári testület közben lassan kiegészült. Az első tantestület tagjai: Pinkert Zsigmond igazgató a természetrajz, gazdaság- és mennyiségtan tárgyakat tanította, heti óraszámával hospitálással együtt 19 (Székelykeresztúrról érkezett); Berzátzy László ének-zene, testgyakorlás, heti óraszámával hospitálással 13, az ifjúsági önképzőkör tanár elnöki teendőit is ellátta; Kárpáti Ernő (Máramaroszigetről) német nyelv, igazgatóhelyettes, történelem, testtan, lélektan, földrajz, heti óraszámával hospitálással 24, a Jászberényi Anya- és Gyermekvédő Szövetség (Stefánia) ügyvezető igazgatója.

Óraadók: Selmann Sándor, a földműves-iskola tanára, gazdaságtan. Hitoktatók: Mogyoróssy István római katolikus; Dombó Béla református; Bogoevich Gy. Ghenadich görögkeleti. Bund-schuk Ottó tanár; Vacek Béla (Stubnyafürdő) mennyiségtan, testtan, lélektan.

Nevelők: Mayer Ferenc kántortanító és Lesnichky József tanító. Intézeti orvos: Viznelry Béla városi tisztiorvos. Egyéb alkalmazottak: Novák Gizella gazdaasszony, 1919. III. 1-jétől Néveri Etel. Altiszt 1919. II. 1-jétől Risai Ernő. Az első évfolyamra 30 rendes és egy magántanuló iratkozott be, az év végére öt fő kimaradt. A második évfolyamban 40 fő és egy magánvizsgáló tanult, de év végére két fő kimaradt. Így 60 körüli létszám alakult ki. A tanulók közül húszan a történelmi országrület megszállt, majd elcsatolt részéről menekültek Jászberénybe. Gyakorlóiskola híján a városi elemi népiskolába jártak hospitálni. A tanítás 1918. október 18. és november 18. között a spanyolnátha járvány miatt szünetelt.

1919 (végén) őszén a tanítás nem kezdődhetett meg rendes időben, ekkor a postai és a vasúti forgalom is részlegesen szünetelt. 1919 szeptemberében érkezett a csehiek által megszüntetett Stubnyafürdői Tanítóképző Intézetből Tanai Antal tanár, Halmos Péter gyakorlóiskolai tanító és Vithabi Győző kertész. Vacek Bélát Kenderesre helyezték, a szintén távozó Lesnichky József ideiglenes nevelő helyére Takács Gyula tanítóképző intézeti nevelő érkezett. Október közepén jött Pazár József lévai rajztanár és Székely Alajos jászárokszállási hitoktató, mivel Mogyoróssy Istvánt az egri érsekség áthelyezte. 1919 októbertől 32 tanulóval megnyílt a gyakorlóiskola (I-IV. osztályos).

Halmos Béla november 9-én megtartotta az első szülői értekezletet. A nehéz körülmények ellenére is folytatódott az intézet tanulói és tanári karának bővülése. A tanítóképző labda-

rúgócsapatát Vacsek Béla szervezte, mivel a növendékek az ekkor elrendelt nép- és állatösszezáráson számolóbiztosként dolgoztak, és a szerzett pénzből futball-labdát tudtak vásárolni.

A harmadik tanévben már az igazgatón kívül hat tanár működött. Újdonság volt, hogy Tanai Antal a testtan, lélektan, földrajz tantárgy mellett megbízást kapott a tanítási gyakorlatok felügyeletére. A gyakorlóiskolában egy tanító, egy óraadó, két hitoktató és két nevelő alkotta az oktatók körét. Az egyéb alkalmazottak köre egy kertésszel bővült három főre.

A három évfolyamon 70 tanuló volt, de hét kimaradt. Az önképzőkör tanárelnökekévé Tanai Antalt választották. Az intézmény az 1920-21-es tanév kezdetén nagyon szűkösnek bizonyult, így a gazdasági iskola egy részét is igénybe kellett venni, a negyedik évfolyam beindulása pedig indokolta a tantestület növelését is. Málnási Dezső Máramaroszigetről, Balázs Béla Zilahról érkezett. Bodor Dénes gyakorlóiskolai tanító és Rácz László gazdasági tanár szintén gyarapították a tantestületet. A tanárok létszáma az igazgatóval kilenc fő. Gyakorlóiskolában két fő, két óraadó, két hitoktató, két nevelő. Ez az oktatói kar örülhetett az első végzősöknek. A tanulói létszám 94 fő, immár négy évfolyamon. Ebből kimaradt 4 fő. Tanítói oklevelet 30 fő nyert el.

1921-től Balázs Béla igazgató irányította az intézet munkáját. Külön gondot fordított a tanyai tanítóságra történő felkészítésre. A húszas évek első felében alakultak meg azok a diák-egyletek, amelyek 1948-ig működtek. Siemeste János tanár szervezte meg az 1923/24-es tanévben a cserkészcsapatot. A Toldi Miklós Sportkör és az Ifjúsági Önképzőkör rendezvényeiről rendszeresen tudósított az 1921-től kiadott, jászberényi Jász

Hírlap. 1928-ban összesen 113 tanuló vett részt az öt évfolyamról a tanévzáró ünnepélyen. 1929/30-ban a Tanítóképző Intézet 8 különböző épületben volt elhelyezve (Lampé-ház, Morgó Iskola, Hoffmann-ház, Állami Mentelep, Thököly út, Kossuth u., Panyik-ház és a Kossuth utcán egy betegszoba). Az intézet épületének felépítésére Jászberény városa még 1917 októberében a Rákóczi út mellett 5 hold és 371 négyszögöl területű ingatlant (1917-es árakon 50.000 korona becsértéken) engedett át a tanítóképző intézet céljaira. Az építkezés két esztendeig tartott. 1930 június 12-én megtörtént az új épület ideiglenes átvétele Jakabffy Zoltán miniszteri tanácsos, Jámbor Lajos tervező és művezető építész, Farkas Ödön építési ellenőr, Báthory István építész mester, fővállalkozó és mások jelenlétében.

A tanítóképzés tartalmi része 1923 és 1938 között állandósulni látszott; ezt a folyamatot követhetjük nyomon a tantárgyi struktúra és a képzés tartalmára vonatkozó miniszteri rendelet bemutatásával.

A tanítóképzés tartalmi fejlődése

Az 1923. évi Tanterv a nevelés területeivel foglalkozik, az értelmi, erkölcsi és testi neveléssel. Szól a tanmenetekről, hospitálásokról, a nevelés -oktatás minden kérdéséről.

Tanterv és Utasítás a M. Kir. Tanító- és Tanítónőképző Intézetek számára

Kiadta a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1923. évi augusztus hó 8-án kelt 81.968. számú és 1925. évi június hó 20-án kelt 42.500- VI. számú rendeletével. (Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, 1925.)

Általános óraterv a m. kir. állami tanító- és tanítóképző intézetek számára

Tantárgy	Osztály					Het órák összege
	I.	II.	III.	IV.	V.	
Hit és erkölctan	2	2	2	2	2	10
Neveléstudomány	-	-	-	-	-	-
Test- és élettan	-	2	-	-	-	-
Lélektan és logika	-	-	3	-	-	-
Nevelés és tanítástan	-	-	-	4	-	13
Neveléstörténelem	-	-	-	-	3	-
Iskolaszervezetten	-	-	-	-	1	-
Nev.- és tanítási gyak.	-	-	-	2	7	9
Magyar ny. és ir.	4	3	3	2	2	14
Német nyelv	2	2	2	2	2	10
Történelem	2	2	2	2	-	8
Alkotmánytan	-	-	-	-	2	2
Földrajz	2	2	2	1	-	7
Mennyiségtan	3	3	2	2	2	12
Természetrajz és kémia	3	3	3	2	-	11
Fizika	-	-	2	3	-	5
Egészségtan	-	-	-	-	2	2
Gazdasági ism.	2	2	2	2	-	8
Közgazdaságtan	-	-	-	-	1	1
Rajz és szépírás	3	2	2	2	2	11
Ének és zene	3	3	2	2	2	12
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	10
Összesen:	30	30	30	30	30	150

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Általános utasítás

1. A tanítóképzés feladata: egészséges, vallásos és hazias, művelt, hivatásukat értő és szerető tanítók nevelése.

2. A tanítóképző intézet, mint minden nevelőintézet, ezt a feladatot testi, erkölcsi és értelmi neveléssel oldja meg.

Testi nevelés: feladata a tanulók egészségének megőrzése helyes életmóddal, testgyakorlással, játékkal és a szellemi túlterhelés káros hatásának távoltartásával.

Erkölcsi neveléssel fejlesszék ki a tanulóban mindazokat a tulajdonságokat, amelyek a jó embert jellemzik: a vallásosságot, a hazafiságot, szeretetet, türelmet, igazságosságot, önuralmat és az állandó önnevelést.

Értelmi nevelés: feladata, hogy a tanulóknak értékes ismereteket nyújtva, amelyek mind az általános, mind a hivatásszerű műveltséget megalapozzák.

3. A tanító- és tanítónőnevelés tényezői: a nevelés sikerének érdekében össze kell hangolni a nevelés összes tényezőjét (család, illetve internátus, tanulótársak, társadalom, intézeti rend és fegyelem).

Ezeknek a tényezőknek harmonikusan ki kell egészíteniük az oktatást, melynek a maga részéről is nevelő feladatai vannak.

4. A tanítóképző intézet a tanítói hivatásra előkészítő szakiskola, ezért tantermében minden tárgy a tanítói hivatásra való képzést szolgálja.

A tanítás gerincét a pedagógiai tárgyak alkotják. Ezekkel egyenértékűek a közműveltségi tárgyak, mert ezek adják a tanítók műveltségét.

A pedagógiai tárgyak foglalkoznak a gyerekek testével, lelkével, a nevelés -oktatás céljával és módszereivel, az iskola-intézmények fejlődésével és szervezetével.

5. A tanítóképző szakiskolai jellege az anyagban és a módszerben jut kifejezésre. A tanár az anyagot úgy dolgozza fel, hogy az érzelmi ráhatásokkal elhatározásokra és tettekre serkentsen az ifjúságot.

6. A növendékeknek meg kell ismerniük a módszerek jellegét. „Nem egy bizonyos módszer merev követése, nem is a technikai gyakorlás a lényeg, hanem a módszeres eljárás alap gondolatának megismerése és begyakorlása.”

7. A tanítóképzésben ne legyen ellentét az elméleti pedagógiai tanítása és a gyakorlati nevelés és tanítás között. Ne legyen ellentét az elméleti pedagógia és a gyakorlóiskola munkája között.

8. Mindenkinél szem előtt kell tartani, hogy csak az egész testület egységes munkája biztosítja a tanítóképzés célját.

9. A tanmenetnek a tantervre kell támaszkodnia, s figyelemmel kell lennie a használandó tankönyvekre is. A tanmenetkészítés szempontjait a tanári testület közösen állapítja meg.

10. A tanárnak minden órára fel kell készülnie.

11. Minden lecke a tanár és az osztály közös munkája legyen.

12. A tanulók előadói készségének első feltétele a helyes tanulás, ezért nagy hangsúlyt kell fektetni a gondolkodó tanulásra. Az emlékezetnek és a gondolkodásnak egyesülnie kell.

13. A tanulás helyes módszerrel gazdaságosabbá tehető, ezért minden tanár első kötelessége, hogy tanítványait a tárgyak természetének legjobban megfelelő tanulási módra megtanítsa.

14. A tanulás eredményessége legjobban az ismétlésekkel biztosítható, ezért minden továbbhaladás ismétléssel kezdődik.

15. Nagy jelentősége van a szemléltetésnek. Mindig alkalmazkodjon a tárgy természetéhez. A tanárok tartózkodjanak a

felesleges szemléltetéstől. A szemléltetés formáira, amelyet a tanulók elméletben tanulnak, példát is lássanak.

16. A tanítóképzői tanítás jellegét nem a sok anyag, hanem az ismeretszerzés helyes módszere és az öntevékenység jellemzik.

17. A gyakorlati képzés színtere a gyakorlóiskola, amelynek jó népiskolának kell lennie.

18. A gyakorlati képzés a növendékek hospitálásával kezdődik. A IV. és V. osztály egyenként felváltva 1-1 napig végez megfigyeléseket a pedagógia tanárának és a gyakorlóiskolai tanítónak az utasításai szerint. A gyakorlati képzésre szánt órákon a IV. osztályban a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolai tanító, az V. osztályban plusz még a közműveltségi tárgyak tanára közösen elemzik a mintatanításokat, az arra való előkészülést, és a próbatanítások megbeszélését.

19. Minden intézet állapítsa meg a tanítási órák külső rendjét.

20. A nevelés és oktatás minden kérdésben, a rendtartás, a házi szabályzat, a tanterv és a tanmenet végrehajtásában a tanári értekezlet dönt.

21. Az öntevékenység elősegítésére a szaktanár a tantárgy befejezése után ismertesse meg a tanítójelöltekkel azokat a jelentősebb műveket, segédeszközöket és intézményeket, amelyek a továbbképzést segítik elő.

A tanítóképzés múltjában kevésbé járatos mai pedagógusnak első áttekintésre is feltűnhet ezen régi „Általános utasítás” modernsége és időállósága. A tantárgyi struktúra jól tükrözi a pedagógus mesterségre való felkészítés tudatosságát és fontosságának érvényesítését (lásd: Neveléstudományi tárgyak).

1938-ban az 1938. XIII. tc. szerint a jászberényi tanítóképző-intézet is líceummá alakult át. Az itt tanított tárgyak a következők:

hit- és erkölcsstan, magyar nyelv és irodalom, történelem, földrajz, élő nyelv, természetismeret, gazdaságtan, mennyiségtan, nevelési ismeret, kézimunka, rajz és szépírás, zene, testnevelés.

Ezen tárgyakon kívül osztályzatot kaptak még a tanulók magatartásból és rendszeretéből.

Ha összevetjük az 1925-ös és az 1938-as tantárgyakat, akkor szembeötlő, hogy jóval kevesebb a líceumi tárgyak, mint korábban. A neveléstudományi tárgyak közül egyet sem tanítottak 1938-tól, míg 1925-ben a főszerepet ez játszta.

Jegyzetek

Szabó József ny. bankigazgató és Komáromy József helytörténet-kutató: A jászberényi képző létesítésének eszméje. Közreadja Tóth János = Berényi Kárméntő 1994./2. (8-9.)

Jászberényi Magyar kir. állami elemi népiskolai tanítóképző intézet értesítője 1918-30. Szerk.: Móczár Miklós. A továbbiakban Értesítő 1918-30.

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár. A Jászberényi M. kir. Lyceum és Tanítóképző iratai. Tantestületi jegyzőkönyvek 1918. november 3., 1920. november 2., 1921. november 9. Értesítő 1928/30-as év.

A Jászberény M. kir. állami Lyceum és tanítóképző intézet értesítője 1939. Szerk.: Móczár Miklós 1938/39. év

Jászberényi Tanítóképző Intézet Évkönyve 1959-65. Szerk.: Kopácsy Béla

Jászberényi Tanítóképző Intézet Évkönyve 1968-71. Szerk.: Kopácsi Béla, Fábián Zoltánné, Nagy József.

SZARVÁK TIBOR

ELKÉPZELÉSEK AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMRÓL AZ ÉSZAK-ALFÖLDÖN ÉS A TISZA-VÖLGYÉBEN

A különböző igazgatási szinteken elkészített információs társadalomfejlesztési programoknak általában két fontos eleme figyelhető meg. Egyrészt léteznek kötelező elemek (ide alapvetően az infrastruktúra-fejlesztéseket soroljuk), illetve lokális programok, amelyek a helyi erősségekre és lehetőségekre alapozva alakítják a helyi társadalmi csoportok igényeit, alkalmazkodást segítő cselekvéseit az átmeneti időszakban lévő gazdasági - társadalmi intézményekhez való viszonyban. A jelen tanulmányban a régió dokumentuma mellett a jászberényi kistérséget is érintő, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése elnevezésű, integrált vidékfejlesztési program dokumentumait is elemezzük.

Az Észak-Alföld regionális stratégiájában megfogalmazott jövőkép elfogadja az információs társadalom innovatív hatását, amely „elősegíti a régió gazdasági versenyképességét, valamint az informatikai fejlődés eredményeképpen a jelenleg elmaradt települések is bekapcsolódnak a fejlődési folyamatba és létrejön az e-régió.”¹

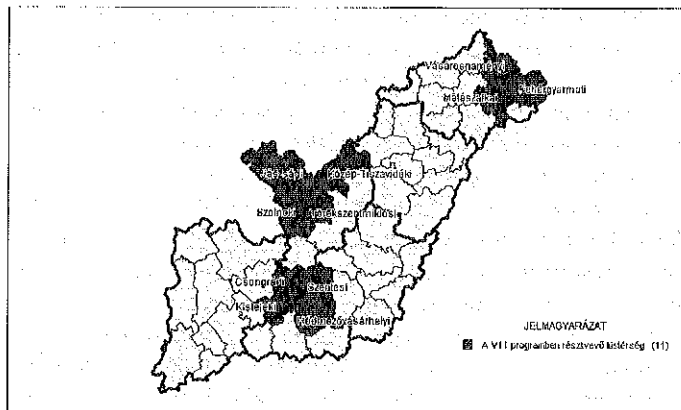
Az anyag a régióról elmondható számos sztereotípiát és társadalmi tény ellenére – az infrastruktúra kiépítettségének hiánya, az alacsony szintű internet- és egyéb info-kommunikációs eszközpenetráció, az átlagos informatikai képzettség és a digitális kultúra hiánya stb. – az e-régió elérését tűzi ki célul. Az e-régió kiépítési programjának alapjait a régióban elérhető és rendelkezésre álló jól képzett és képezhető humán erőforrás, az erős K+F bázis és az e-közigazgatás megvalósításának alapjául szolgáló, szélessávú infrastrukturális fejlesztések képezik. Úgy látjuk azonban, hogy az Észak-Alföld információtársadalom-stratégiája kevésbé talál választ arra, hogy miként vonhatók be a hátrányos helyzetű csoportok az információs társadalomba, az e-régió elérésébe.

Bár az esélyegyenlőség dimenziója a horizontális fejlesztésű területek közé került, a program megjelölt prioritásai (e-infrastruktúra kiépítése, IKT-eszköz ellátottságának emelése, e-kormányzat megvalósítása, e-oktatás megteremtése, e-gazdaság támogatása) és az intézkedések elgondolásunk szerint kevésbé kezelik azt a régiókra jellemző ténytet, hogy a tervezők milyen speciális elképzelésekkel² segítenék az észak-alföldi régióban kiemelkedően magas arányú roma társadalom információs társadalmi integrációját, felzárkózását.

A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT) programozási folyamatban (témavezető: Lányiné Fogarasi Kornélia – VÁTI Kht., Szoboszlai Zsolt – MTA RKK) a Tisza-térség – komplex és a kistérségekre vonatkozó – integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási koncepciójában illetve

programjában a humán fejlesztési irányok (így az információs társadalom építése is) meghatározó utat jelentettek. A programozás során az integrált fejlesztési modellekre és az „alulról jövő” tervezési metodikára építettünk, ezért az intézkedések során az adott kistérség résztársadalmi csoportjainak igényeiből indultunk ki. A nagytérségi programozás során a prioritások között az információs társadalom hívószavait a képzés, a foglalkoztatás, a hagyományok, valamint a hálózatok, illetve a partnerség, a demokratizálás említésekor találhatjuk meg).

1. térkép A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése programban részt vevő kistérségek (fehérgyarmati, mátészalkai, vásárosnaményi, szolnoki, jászsági, törökszentmiklósi, közép-tisza-vidéki, kisteleki, hódmezővásárhelyi, szentesi és csongrádi) az Alföldön

A Tisza-völgy 12 kistérségében (melyből 11 az Alföld területéhez sorolható) elkészített integrált VTT-programdokumentumok már sokkal differenciáltabb információtársadalomképet és fejlesztési irányokat mutatnak. Általában fontosnak tartottuk azt, hogy az információs társadalom kiépítésének sikeressége nemcsak a hálózat- és a berendezés-ellátottságtól függ, hanem a helyi felvilágosító és képzési programok elindulásától, továbbá integrált települési programok, valamint informatikai alkalmazások (pl. elektronikus ügyintézés, távmunka, távdiagnosztika) bevezetésétől is.

Ezért nagyon fontos az, hogy a gazdaság igényét követni tudja a térségi társadalom is. Mindez megköveteli az e-gazdaság társadalmi háttérének megalapozását, a magas színvonalú távközlési és informatikai szolgáltatások, illetve alkalmazások elérését, egyszerűen: az informatikai kultúra társadalmassítását.

Úgy gondoljuk, hogy a XXI. századi Magyarország bármely vidéki kistérségében fontos kitörési pontot jelenthetnek a tágabban értelmezett információtársadalom-programok, amelyeket a fenti meghatározások alapján a küzdés kompetenciái megszerzésének is hívhatunk. A küzdés, amely a létezés és a megújulás egységét jelenti; egyéni és közösségi szintű programok összehangolásából áll.

Ezért tartjuk fontosnak a fenntarthatóság szemszögéből megfogalmazott társadalomfejlesztési célt, amely arról szól,

¹ A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Informatikai Központja (HBMÖ IK) által készített Észak-alföldi Információs Társadalom Stratégia. Debrecen, 2005. június 30. www.eszak-alfold.hu

² Értelmezésünkben a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok életében az elérés fizikai biztosítása automatikus használatot is jelent, ezért az oktatási tartalmak digitalizálását, valamint a távmunkát lehetne idesorolni.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

hogy a differenciálódott társadalmi terekben miként lesz képes az egyén a maga (területi - közösségi) szervezethez úgy megoldani, hogy az kevésbé függjön a korszakok ideológiáitól, nemzeti vagy európai alkalmazkodási játszmáktól.

Támogatható tevékenységeink a kistérségi társadalom szempontjából azért is meghatározóak, mert erősítik a közös együttműködések számát, s ez által megfelelnek a hálózatiság követelményeinek. Egy térség, illetve ezen belül a települések megújuló képességének legfontosabb meghatározói az ismert okok (gazdaság, az infrastruktúra fejlettsége, a lakosság ellátottságának színvonala, a munkahelytelenség és a munkanélküliség nagysága) mellett az értelmiség-megtartó képesség. S ez a komplex, középosztály-fejlesztő problémakör túlmutat a hagyományos fejlesztési irányokon.

Ilyen intézkedés szerintünk például a közösségi és kommunikációs terek humán és infrastrukturális (info-kommunikációs és hagyományos infrastruktúra) fejlesztése, teleházak kialakítása; a kisközösségi rádiózás terjesztése, valamint a tanyás térségekben a speciális egészségmegőrző projektek, a segítség professzionalizációjának támogatása, valamint a lokálpatrióta („Találjuk ki!”) mozgalom katalizálása is.

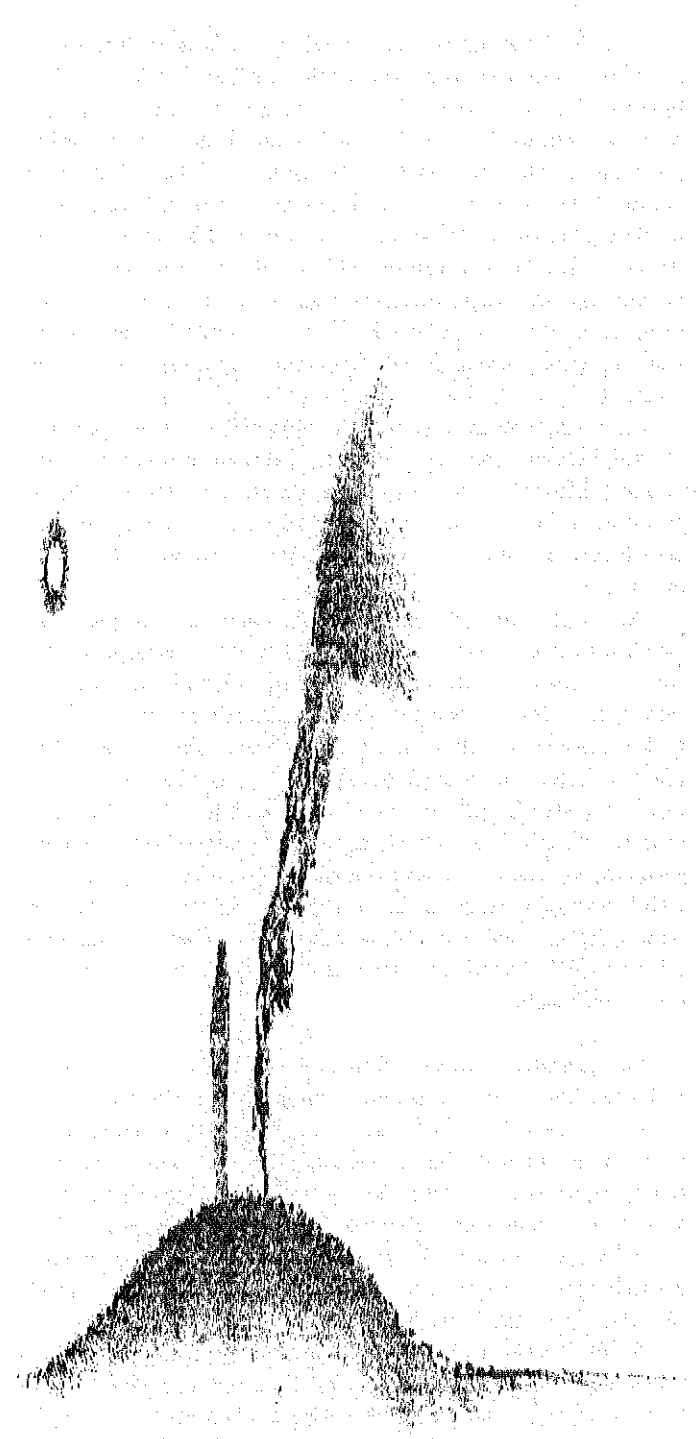
Minden kistérség számára fontosak azok az integrációs törekvések, amelyekkel hosszú távon hathatunk az előítéletek, illetve a társadalmi kirekesztettség csökkentésére, a tudással, a mindennapi életmódunkkal, az egészségünkkel kapcsolatos szemlélet- és mentalitásváltozásra, illetve a tolerancia erősítésére.

Remélhető, hogy ez a folyamat segíti az egyéni és a közösségi aktivitást, amely nagymértékben hozzájárulhat a szociális konfliktushelyzetek individuális megoldásához, a társadalmi mobilitási pályán való elinduláshoz, valamint a térségben lévő humán infrastruktúra megújításához. Mindehhez olyan társadalmi környezetet kell teremteni, amely fontos háttér lehet a kistérségi internetes és hagyományos nyilvánosságfejlesztő programnak, amely intézkedéseiben a sikeres (roma) kezdeményezések, a társadalom számára értékes munkaeredmények és termékek bemutatására, a helyi fogyasztásuk elősegítésére koncentrálnak.

A VTT kistérségi programozási folyamatban a társadalmi fenntarthatóság mellett a humán fejlesztéseknek egyfajta híd szerepet tulajdonítottunk³, ezért az információs fejlesztéseket a társadalom adaptációs és innovációs tevékenységének szemszögéből értelmeztük.

A Tisza-völgyi kistérségeknek összességében mindez az alrendszerek, illetve a táji és épített környezet közötti újjászerveződést jelenti. Ennek az elvnek fontos eleme az identitás, a térségi megtartó képesség erősítése is. Elgondolásunk szerint a VTT keretében megvalósított programozási metodika megfelel a társadalmi - területi és a régiók közötti esélyegyenlőség

elvének, ezzel együtt ez a társadalmi - gazdasági - környezeti kohéziós megközelítés koherensen megjeleníti az Európai Szociális Modell értékeit és elveit, az oktatás, a foglalkoztatás fejlesztését, a társadalmi kohézió (szolidaritás) és a gazdasági fenntarthatóság együttesen értelmezhető prioritásait.

³ „Minél többet foglalkozunk egy megye biztonsági, szociális, leszakadási kérdéseivel, az egészség-megelőzés problémáival, annál inkább egy ponthoz jutunk. Mégpedig ahhoz, hogy mindennek kiindulópontja az oktatás. Ha az oktatás magas színvonalon folyik, akkor sikeres az egészség-megelőzés, a kulturáltság következtében nagyobb a közbiztonság, ha az esélyegyenlőség az oktatáson belül megteremtődik, akkor kisebb a leszakadás.”

Nagy Endre véleménye a <http://www.magyarfelsooktatas.hu/mellek/mfm10.html> internetes címen olvasható és elgondolásunk szerint teljes mértékben kapcsolódik a Tisza mente (így tágabban az egész Alföld) térségének humán erőforrás-fejlesztő elképzeléséhez.

JÁSZJÁKÓHALMI CIVIL SZERVEZŐDÉSEK

A községben nagy hagyományai vannak a civil szerveződéseknek. Amint lehetőség nyílt, nem sokkal az 1867-es kiegyezés után, már tudunk olvasókörről, hat évvel később pedig olyan ifjúsági csoportosulás jött létre, mely újságot adott ki a jákóhalmiak számára; így korábban volt újságunk, mint Szolnoknak, a későbbi megyeszékhelynek.

Balla Ferenc és Wirth István gyűjtötte össze 1991-ben a Jászság egyleteinek, egyesületeinek nevét, közöttük 1893-tól 1950-ig sok szerveződés található Jákóhalmán.¹ Különösen figyelemre méltó, hogy hány olyan polgári egyesület alakult ebben az időben, mely nevében is felvállalta a polgári – iparos, értelmiségi, „parasztpolgári” – értékeket. Ez bizonyítja a jász embernek – a környezetéhez képest – egy századdal korábbi polgárosodását, melyhez Jákóhalmán még az iparosság pecsétje hatása is kapcsolódott.

A harmadik időszak 1950-1989 között volt, amikor a tanácsi rendszerben nem működhetek egyesületek, míg az egyesületi törvény meg nem született, a diktatúra lezárásaként. Ebben az időben is jöttek azonban létre pl. szakkörök a művelődési házon belül, vagy olyan szakmai szervezetek, melyek később egyesületté alakultak át, vagy napjainkig is szakkörökként ténykednek.² Ezek felsorolása nem teljes, hiszen számtalan tisztavirág életű szakkör, ifjúsági klub működött, némelyik többször is megalakult ugyanazon a néven (fotószakkör, rejtvényfejtő klub stb.). Ezek közül csak azt soroltam fel, melynek tevékenysége tartósan bizonyult.

A negyedik időszak a rendszerváltás utáni, amikor az egyesületi törvény megalkotása ismét lehetővé tette a szerveződések bejegyzését. Sok olyan egyesület is megalakult, melynek már volt előzménye 1950 előtt. Voltak olyanok is, melyek korábban is működtek valamilyen formában, de most átalakultak.

I.

1. Már 1868-ból dokumentum van arról, hogy egyesület alakult Jákóhalmán: egy olvasóegylet. Az „...egyletek minden tekintetben üdvösek, s a nép nevelést ösztönzők...” – így vélekedett a község vezetése, mely támogatta az egylet heviségkérel

mét.³ Tudomásunk szerint egyébként több olvasóegylet is alakult a XIX. század utolsó harmadában, de nincs róluk konkrét anyagunk.

2. Jászvidéki Ifjak Köre néven 1873-ban működött egy laza csoportosulás, melyet Pesten és Pozsonyban tanuló diákok alkottak. Ők adták ki falujuk számára a Jász-Kürt című könyvomatós újságot, mely 21 számot ért meg. (lásd 47. szám.)⁴ Benne aktuális hírek, tudományos ismeretek és a községre vonatkozó – a mai helytörténeti kutatásban pótolhatatlan – anyagok találhatóak. Voltak, akik idejétnültnak találták a könyvomatós megoldást, de ők így reagáltak: amikor a mopszli kutya holdvilágos éjszakán belecsett az árokba, szidta – átkozta a Holdat, hogy miért nem világít jobban. A Hold azonban csak mosolygott, és rötta tovább égi pályáját, mintha mi sem történt volna.

II.

3. Az első Önkéntes Tűzoltó Testület 1891-ben alakult, abban az időpontban, amikor országsszerte alakultak a tűzoltóegyesületek. Nem működött folyamatosan, a dokumentumok szerint ez a formáció még abban az évben megszűnt; későbbi bélyegzőjükön az újjáalakulás dátuma – 1922. – szerepel. Az 1922-es újjáalakulásakor az alapító Terjéki Béla, aki az 1990-es években hunyt el. 2004-ben 29 tagja volt az egyesületnek, s az akkori parancsnok, Muhari József, több mint negyed századig állt a szervezet élén.

4. A következő bejegyzett szervezet a Kaszinó, mely 1893-ban alakult. A megyei levéltárban megtaláltam az alapító okiratot.⁵ Későbbi sorsáról nem tudunk semmit, viszont a megalakulása körüli időkből említik a jászsági lapokban, hogy báljainak már régóta látogatói a jászberényiek is. Ezek szerint valószínű, hogy már korábban működött, csak nem volt bejegyezve.

5. A Római Katolikus Olvasókör 1894 karácsonyán alakult, de csak 1895. április 29-én jegyezték be. Az erre a célra készült épület – átalakított formában – ma is megvan mint Időskorúak Napközi Otthona. Az épület belső falán elhelyeztek egy táblát, melyen feltüntették az adományozók nevét és az általuk felajánlott összegeket. Ezt a táblát kb. 30 évvel ezelőtt a tanácsi épület egyik bérlője eltávolította és kidobta az utcára. Egy arra járó jobb érzésű személy – Fehér Tibor asztalos – behozta a helytörténeti gyűjteménybe, ahol több darabban ugyan, de ma is megvan. A kör egy 1948-as BM rendelettel szűnt meg.

6. Iparos Olvasókör alakult 1906. április 30-án, melyet alispáni határozattal szüntettek meg 1949-ben. Jákóhalmán nagy hagyománya van az iparosságnak, így nem véletlen, hogy több egyesület is kapcsolódik hozzá.

7. Ugyancsak ebben az évben, 1906 októberében egy másik olvasókör is alakult: Polgári Olvasókör néven. 1926-ban szűnt meg. Ezekben az évtizedekben több polgári egyesület alakult annak eredményeként, hogy Jákóhalmán erős volt a polgárság és vele együtt a polgári életforma.

¹ Balla Ferenc-Wirth István: Egyletek, egyesületek a Jászságban 1867-1919. HA-III Kft, Jászapáti, 1991. A hézagpótló kiadvány nagy szerepet játszott a jászsági egyesületek megalakulásában, újjászerveződésekben. A HA-III Kft-nek üzeme volt akkor Jákóhalmán is; ők voltak, akik felvállalták ennek a füzetnek a kiadását, és ők jelentették meg kezdetben a Jász Újságot, Jászapáti ma is meglévő újságját, melyben béreltünk jákóhalmi oldalt is. Nem használtam fel a benne szereplő taglétszámadatokat, illetve a tisztségviselők neveit – ezekről ugyanis nem derül ki, hogy mikoraiak. Nem az alapítók neveit közli, a neveken pedig sok az elírás; vélhetően azért, mert a kézzel frott jákóhalmi nevek ismeretlenek voltak a szerzők számára. Mindezek azonban egyáltalán nem csorbítják a kiadvány jelentőségét.

² Kiss Gy. Csaba (Rubicon, 2004./5-6.) megállapítása szerint „...megemlékező még a Hafafias Népfront és a művelődési házak, közgyűjtemények keretében folyó honismereti - nemzeti értéket őrző tevékenység, hiszen ez szintén – ha nem is teljesen függetlenül, de – civil társadalmi formákban folyt. Kisvárosokban, falvakban gyakran csak ezekben a keretekben nyilvánulhatott meg a demokratikus ellenállás.”

³ Jászjácóhalmi képviselő-testületi jegyzőkönyv, 1868. Szolnoki Levéltár.

⁴ A lapot Arató Antal jászberényi könyvtárigazgató fedezte fel az Országos Széchényi Könyvtárban, melynek másolati példánya a szerző tulajdonában is megtalálható. Ebben szerepel a kiadó szervezet neve.

⁵ Egyesületi iratok, 1893. SZL.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

8. A Páduai Szent Antal Temetkezési Társulat 1911. május 27-én alakult. 1950-ben BM határozattal szűnt meg. Ennek a szervezetnek volt a tagja Katkó István, jákóhalmi születésű író (1923-2000.) nagyapja. Az unoka elmesélte, hogy őt azért hívták a Halámadár onokájának, mert nagyapját úgy becézték, mivel ott jelent meg, ahol haláleset történt.

9. A község első gazdaköre 1912. április 15-én alakult, mely BM határozattal szűnt meg 1950-ben. Czertler Jenő 1929-ben – országgyűlési képviselősége idejében – székházat építtetett, melyet az államosításkor kultúrházzá alakítottak. Megemléztendő sikabonyi Gálfi Béla neve, aki egy időben jegyzőjeként is tevékenykedett, majd festőművésznak nevezte magát. Ő festette a színpad két oldalára a Jászkun Kerület címerét és Jászájárási címerét, mely ma is megvan.

10. A Községi Sportegyesület fennállása során számtalan néven szerepelt, attól függően, hogy ki volt a fő szponzora. 1920-ban nem volt bejegyzett egyesület, de a megyei levéltárban ezt az évet találtam a legkorábbinak, ahol megemlíti a sportpályát, tehát valamilyen sporttevékenységnek már mindenképpen kellett folynia.⁶ 1946-ban már egy nagyon sikeres labdarúgócsapatról van szó korabeli lapokban.⁷ Az egyesületnek 40-50 évvel ezelőtt a futball mellett több szakcsoportja (sakk, birkózás, különböző labdajátékok) volt, ma viszont az is nagyon alacsony szinten áll. A leghíresebb labdarúgó Rostás Sándor, aki a '70-es években az első vonalban (Újpest, Debrecen) játszott: egyszeres nemzeti válogatott, tagja volt az olimpiai keretnek.

11. Római Katolikus Dalkör alakult 1921-ben. Megszűnéséről nincs dokumentum, de Váradi Zoltán volt kántortanító visszaemlékezése szerint 17 éven át ő vezette, és sok helyezést érték el nemcsak a jászági dalos versenyeken, hanem távoli nagyvárosokban, pl. Szegeden is. 1938 után még működött más vezetésével.

12. Ipartestület alakult 1924. július 23-án, de csak 1931-ben került bejegyzésre. Ellentétben a gazdakörrel, esetükben a jogfolytonosság fennállhat, mivel az iparosoknak a „létező szocializmus” időszakában is volt KIOSZ néven szervezetük. Azt viszont nem sikerült megfeyteni, hogy miért ilyen későn alakult ipartestület a községben, amikor erre már 1884 óta lehetőség volt. Egyes időszakokban az iparosok száma több százra rúgott.

13. ÉME (= Ébredő Magyarok Egyesülete) csoport alakult 1927. április 10-én. Megszűnéséről nincs adat, de 1938 után már nincs említés róla. A két háború közötti időszakban több olyan egyesület alakult, mely az irredentizmussal (a Trianonban elcsatolt területek visszacsatolásának igényével), és az ezzel kapcsolatos harci cselekmények előkészítésével kapcsolatos. Országos szervezet fiókszervezete volt.

14. Vöröskereszt néven már 1929-ben alakult egy szervezet, mely a ma is működő elődjének tekinthető. Szintén országos szervezet része. Vezetője Tolonich Vilmos községi főjegyző volt.

15. 1930. február 14-én Polgári Lövészegyesület alakult. Megszűnésének idejéről nincs tudomásunk.

16. HADRÖA (= Hadirokkantak Önszegélyező Csoportja) Fiók Egyesület alakult 1930-ban. Megszűnéséről nincs adat.

17. A tanyavilág is megmozdult: két tanyasi iskola épült 1927-ben, melyek a környék kulturális központjává váltak. 1931. július 19-én megalakult a Kapitányréti Római Katolikus Olvasókör, mely 1951-ben szűnt meg.

18. A Stefánia Szövetség Fiókja 1933. február 22-én alakult meg. Megszűnéséről nincs tudomásunk.

19. A tanyavilág másik Klébelsberg-iskolájánál is egyesület alakult 1934. május 12-én Varjas Tanyai Polgári Olvasókör néven, mely 1948-ban szűnt meg.

20. Levente Egyesület alakult 1936. február 16-án. Megszűnéséről nincs adat.

21. Katolikus Agrárfiújsági Legényegylet alakult 1939. február 22-én. Megszűnéséről nincs adat.

22. Egy szakmai egyesület is alakult, Méhészkör néven, 1942. február 9-én. Megszűnéséről nincs adat. Egyik vezéregyénisége volt Szalai Sándor bádigos (plébánosnak nevezte magát, mert ő valóban pléhvel bánik). Fia emlékezete szerint hatalmas, minőségi anyagból készült méztároló edényei voltak.

23. A háború vége előtt alakult utolsó egyesület a Katolikus Leánykörök Szövetsége Helyi Csoportja, mely 1942. november 8-án jött létre. Megszűnéséről nincs adat.

24. A Béke Vadásztársaság már a második világháború után jött létre, 1946-ban. Az 1980-as években fácánkeltetéssel nagy terítékű vadászatokat tudtak rendezni nyugati vendégvadászokkal. A megye egyik legsikeresebb társasága volt. A környéken alakult új vadásztársaságok miatt területe – és ezzel tag-szága is – csökkent.⁸ 2004-ben 38 tagja volt.

III.

25. A Kisiparosok Országos Szabad Szakszervezete 1950-ben alakult meg Jáköhalmán, a megszüntetett Ipartestület helyett. Később KIOSZ-szá alakult (= Kisiparosok Országos Szövetsége), majd az önálló jákóhalmi szervezet megszűnt, és Jászberényhez csatolták. A jászberényi ipartestület létrejötte után kiváltak a jákóhalmiak, és önálló ipartestületet alapítottak (ld.: 35. szám.)⁹

26. A Horváth Péter Honismereti Szakkör 1963. november 14-én alakult, így ma a megye legrégebbi, folyamatosan működő honismereti szakköre. Alapítója Váradi Zoltán, nyugalmazott általános iskolai igazgatóhelyettes és Terjéki János, egy, a történelem iránt érdeklődő cipész. Váradi Zoltán alapító szakkörvezető 1983-ban halt meg. 1966-ban járási tanácsi segítséggel állandó kiállító-helyiséget kapott az általa létrehozott helytörténeti gyűjtemény. Az egyik legsikeresebb közösség, számtalan helyi, megyei és országos kitüntetéssel. Jelenleg 50 tagja van.

27. A Jákö Kertbarát Kör 1972 őszén alakult. Egy időben rendszeres vendége volt a híres Bálint gazda, mivel baráti kapcsolatban volt Vámos Lászlóval, az időközben elhunyt körvezetővel. A viszonylag nagy létszám (50-60 fő) napjainkra 20 fő körülire apadt, melynek az elhalálozások mellett az is oka, hogy személyes sérelmek miatt tagjai a később megalakult gazdakörbe távoztak. Megalakulásakor gazdakörök még nem léteztek.

⁸ Fodor István vadászegyesületi elnök adatai alapján. A szerzőnek személyes ismeretei is vannak, mivel honismereti szakkörvezetőként az 1980-es években hajtóként több alkalommal részt vett fácánvadászaton. Az ezért kapott fácánokból vacsorát rendezett.

⁹ Terjéki Pál ipartestületi alapító elnök (elhunyt 2000-ben) és Muhari József mai elnök visszaemlékezése.

⁶ Jkj, 1920., SZL.

⁷ Mátravidék címmel Gyöngyösön jelent meg egy hetilap 1946-ban, mely rendszeresen közölt jákóhalmi híreket is, személyes jákóhalmi kapcsolatok miatt.

28. A Községi Dalkör – akkor még Röpülj Páva Kör néven – az országos pávaköri mozgalom hatására alakult, szintén 1972 őszén, főleg a tanyáról beköltözött emberek körében. Alapítója, Fodor Dénes, ma is vezetője. Volt egy időszak – 1992-95 között –, amikor nagyrészt szünetelt, majd 1-2 évig Muhari Pálné vezette.¹⁰ A „hőskor” kb. 30 tagja helyett ma feleannyian vannak.

29. A Horgászegyesület létrejöttének alapja az volt, hogy 1975-ben a Tarna szabályozásával a belterület mellett levágták az élő Tarna egy szakaszát, melyben halastavat hoztak létre a még abban az évben megalakult egyesület tagjai. 200 tagja három csoportra oszlik: felnőtt, ifjúsági, gyermek. A nagy létszám természetesen több településről tevődik össze.

30. A Tájak – Korok – Múzeumok klubcsoport 1985-ig tekint vissza. Akkor hárman léptek be a mozgalomba, kikből már csak Fodor István Ferenc vezető él. A rendszerváltozás után a legkisebb településen működő klubcsoporttá alakult, időközben közel 30 főre emelkedett tagságával. Országos központja Budapesten, a Bosnyák téren működik.

IV.

31. A Magyarország Felfedezői Szövetség László Gergely csoportja 1989-ben jött létre honismeretes általános iskolás diákokból, Fodor István Ferenc vezetésével. Alapítói az országos szövetségnek, mely az úttörőszervezetből használható hazafias témák továbbélésére alakult. A jákóhalmi gyerekek is rendszeresen részt vesznek az éves sárospataki táborban, ahol szálláshely van a tulajdonukban. Korosztályi kötődése miatt létszáma igen változó: 20 fő körül van.

32. Az 1991-ben alakult Gubicz András Gazdakörnek volt előzménye 1912-ben. Az 1950-ben megszüntetett gazdakör 41 évig nem működött, de az első adandó alkalommal újrászerveződött, s még voltak olyan tagjai, akik az előzőben is benne voltak. A gazdakör nem jogutódja a korábbinak, mert ennek a jogfolytonosságnak a bejegyzésére nem volt lehetőség. A Lakitelek Alapítványtól kapott 25000,- Ft támogatással indult.¹¹ 1997-ben, 1,- Ft/négyzetméteres, jelképes áron visszavásárolták épületüket az önkormányzattól. 15 alapító tagjával szemben ma több mint 60 tagja van.

33. Az MTTSZ (Magyar Technikai és Tömegsport Egyesületek Szövetsége) Jászkárhalmi Lövészklubja 1991-ben alakult egyesületté. Korábban az MHSZ (Magyar Honvédelmi Szövetség) klubja volt, s hogy ne kelljen leadni az itt elhelyezett puskákat, és az 1970-es években épült lőtér se maradjon funkció nélkül, ezzel a megoldással ma is működőképes.¹² 2004-ben 22 taggal működött.

34. A Polgárörseg 1992-ben alakult. Ebben az időben országsszerte jöttek létre hasonló egyesületek a volt segédrendőri

szolgálat helyetti demokratikus rendvédelmi céllal.¹³ Tagsága 30 fő körül van.

35. A Jászkárhalmi Ipartestület – mely 1994-ben alakult újjá – szintén rendelkezik korábbi gyökerekkel. Már 1924-ben elkezdtek az elődszervezet szervezését, melyet 1931-ben jegyezték be. A diktatúra kezdetén ugyan megszűnt, KIOSZ néven azonban (Kisiparosok Országos Szövetsége) fennállt azokban az évtizedekben is. Mivel eredeti épülete nem maradt fenn, így a gazdákhhoz hasonlóan nem tudta visszakapni azt, viszont szintén 1997-ben az önkormányzat a volt mozi épületét adta el nekik jelképes áron, 1,- Ft/négyzetméterért. 2004-ben 53 tagja volt.

36. A Jáköhalmi Diákokért Alapítvány 1994-ben jött létre, elsőként az alapítványok között. Létrejöttében közreműködött Boros Lajos, a megyegyűlés akkori elnöke is. Kuratóriumi elnök Murza Miklós. Évente főleg az általános iskolás diákok tanszerellátásában nyújt segítséget.

37. A Jászkárhalmi Polgári Kör 1995. október 10-én alakult. Alapító elnöke Gyurkó Lászlóné, aki állatorvos férje halála után beköltözött Berénybe; utóda Nagy Dezsőné. Mint az alakulás időpontjából is látható, ez a polgári kör nem az Orbán Viktor felhívására alakult körök egyike, hanem jóval korábban hozták létre a jákóhalmi polgári értékek őrzésére, dokumentálására. Abban az időben még a Magyar Demokrata Fórum támogatta az ilyen köröket, a Lakitelek Alapítványtól 10000,- Ft-ot kaptak az induláshoz. 1996-ban indult lapja, a Jáköhalmi Szabad Jász Polgár.

38. A Nyugdíjas Klub a közösségi ház szakkörként alakult 1996-ban, Kiss Béláné vezetésével. Taglétszáma folyamatosan félszáz körül van. A korosztályt érdeklő előadásokat tartanak, kirándulásokat szerveznek.

39. A Karitászmozgalom helyi csoportja 1997-ben indult, Lukácsiné Tábori Eleonóra vezetésével, szegények segítése céljából, 10-20 fő közötti tagsággal.

40. Az Iskolánkért, Diákjainkért Alapítvány szintén az általános iskolások segítségét szolgálja. 1998-ban alakult, Muhari Pálné vezetésével. Ő a kuratóriumi elnök.

41. A Ficsek Károly Szociálisan Rászorultakért Alapítvány magánkezdeményszerűen jött létre. László Gizella ajánlott fel egy összeget erre a célra 1998-ban, melyhez az önkormányzat és mások is csatlakoztak. Az év végi ünnepekre pénzdíjazásokkal segíti a rászorultakat. Kuratóriumi elnöke ma: Bárdosné Labáth Anna.

42. A Mozgássérültek Klubja 1999-ban alakult, Csányi Sándorné vezetésével. A szomszédos településekről is vannak tagjai. Minden ősszel megrendezik a mozgássérültek napját, kirándulásokra járnak. Kulturális és érdekközösség.

43. Az Új Élet Katolikus Evangelizációs Egyesület 2000-ben alakult a plébánián, mely ekkor nem rendelkezett saját pappal. Az egyesületet Molnár József, akkori jászalszentszentgyörgyi plébános vezette. 100 körüli tagjából jákóhalmi volt a legkevesebb; még Heves megyéből is jártak ide.¹⁴

¹⁰ A három szakkör tevékenységében nagy szerepe volt a szerzőnek. A honismereti szakkörnek 1966. óta tagja, 1983. óta vezetője. A kertbarát- és dalkör megalakulásakor művelődésház-igazgatóként segítette az alakulást.

¹¹ Alapító elnöke Gyurkó István, akinek lakásán alakult meg a kör. Jelen volt a szerző is, aki alapító tag, majd 1997-től az egyesület elnökeként tevékenykedik.

¹² Korábban a lövészklub mellett működött egy rádiós klub is, mely Tihanyi Károly vezetésével országos és nemzetközi sikereket ért el. Sajnos a rendszerváltozáskor személyi problémák miatt nem tudták megoldani a fennmaradását, így az eszközei visszaszálltak az államra. A lövészklubban felelősebb megoldást sikerült találni.

¹³ A polgárörseg megalakulásánál polgármesterként tevékenykedett a szerző.

¹⁴ Miután 2006-ban plébánost kapott a község, ez az egyesület átköltözött a jászalszentszentgyörgyi kerekudvari kápolnába – ugyanis az addig használt jákóhalmi plébániaépületre szükség volt.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

44. A Rózsafüzér Társulat természetesen az egyház keretében működik. A mozgalmat 2000-ben Nagy Lászlóné hozta létre az akkori plébános felkérésére, és ő is vezette.

45. A Pro Jászfákóhalma Alapítványt az Önkormányzat hozta létre 2001-ben, azonban különböző problémák – törvényváltozás – miatt csak jóval később jegyezték be; holott az eredeti célja szerint a 2002-es jász világtalálkozóra kellett volna támogató összeget gyűjtenie. Kuratóriumi elnöke a községpolitikai változásoknak megfelelően gyakran változott: Csipe János, Bencsik Ferenc, Oláh István, majd Muhari Pál töltötték be ezt a tisztséget.

46. A Szent István Polgári Kör 2002-ben jött létre a FIDESZ elnökének felhívására. A mozgalom vezetője Szaszko Mihály. Laza – bejegyzés nélküli – szervezet.

47. A Jászvidéki Ifjak Köre 10 fővel alakult meg 2003-ban, olyan egyetemista és hasonló fiatalokból, akiket érdekelt a napi politika, a községben zajló, számukra pozitív vagy negatív események. Az alapító elnök Bárdos Bence. Az egyesület sajátossága, hogy tagjai sűrűn változnak, a fiatalokra jellemző életmódváltozás miatt. Nevüket attól, az 1873-ban Jákóhalman létezett, onnan eljáró egyetemistákat tömörítő csapatról kapták, akik akkor újságot is adtak ki községük számára. (lásd 2. szám.)

48. A Halma Budo karateklub 2004-ben alakult gyerekekkel és fiatalokkal. Elnöke ma is Kardos Ignác, alapító edzője Forgács Zoltán volt. Rendszeresen, eredményesen vesznek részt versenyeken, országon belül és kívül (pl. Szlovákiában), és ők is rendeznek ilyeneket. A tornateremben edzenek.

Egyéb csoportosulások:

48. Szinte a másik gazdakörrel egy időben – 1991-ben – Jászfákóhalmi Gazdakör néven létrejött egy másik kör is, mely azonban ténylegesen sohasem működött. Alapítója Tóth Gáspár, aki gazdakör-alapításban „verseny futott” Gyurkó Istvánnal. Eredetileg együtt kezdték a szervezést, de konfrontálódtak. Ez a formáció Tóth Gáspár egyszemélyes gazdaköre néven ismeretes; tényleges tagjai nincsenek, szervezeti életet nem él, semmiféle információ nem szivárog ki róla: akik munkára foghatók voltak közülük, régen átléptek a másik gazdakörbe.

49. 2000. július 15-én Budapesten Magyar Alíz és Czuk Ferenc Hold utca 15. szám alatti lakásán jött létre a JÁKOB – a Jákóhalmiak Baráti Egyesülete 10 fővel; tulajdonképpen az elszármazottak szervezete. Alapító ügyvezetője a Magyar Alíz – Czuk Ferenc házaspár. Díszelnöke Laki Ida festőművésznő, s ugyanezt a tisztséget töltötte be haláláig Szabó Szabolcs rajzfilmrendező. Kezdetben csak máshol élő tagjai voltak, ma már felvesznek itthoni tagokat is. Közel 100 tagjuk van.

50. 2003 májusában Jákóhalman jött létre szakmai grémiumpént a Jászsági Honismereti Egylet – és központja is itt van –, melynek célja, hogy lehetőleg minden jászsági településről legyen tagja; nagyrészt olyan honismeretese, akik évtizedek óta ténykednek. Csatlakozott Besenyszög képviselője is; így a tagok száma 19. Minden negyedévben más településen találkoznak. Vezetője: Fodor István Ferenc.

51. 2005. december végén szintén Jákóhalman alakult meg a Jászságért-díjasok csoportja, a „Vének Tanácsa”. A díjat eddig 17 fő kapta meg, kikből 14 fő él.¹⁵ Vezetőjük a legfiata-

labb: Fodor István Ferenc. A kitüntetettek úgy érzik, hogy nekik is kell valamit nyújtani az elismerés viszonzásaként, ezért évente kétszer összejövve tanácsokat, elképzeléseket fogalmaznak meg a jászok számára. A Jászok Egyesülete aktív támogatását élvezi.

Mint látható, szép számmal létesültek és élnek még ma is egyesületek, különböző civil szerveződések Jákóhalman.

Itt érdemes egy kis visszatekintést tenni. 1993-ban 3 falu közvéleményét hasonlították össze a közelükben lévő főiskolák kutatói: a magyarországi Jászfákóhalma mellett az ausztriai Aigen és a romániai Kalotaszentkirály települését.¹⁶ A már EU-tag Ausztria, az oda készülő Magyarország, és a tagságot még távolabbi célnak tekintő Románia másként viszonyult az egyesületekhez. Aigenben 28 egyesület volt, Jászfákóhalman akkoriban kezdtek újraszerveződni az 1950-es évek végére megszüntetettek, míg Romániában csak néhány ilyen – főleg vallási témájú – létezett. Érdekes volt viszont arra a kérdésre adott válasz, hogy „Milyen egyesülethez, szervezethez fordul Ön, ha valamilyen helyben megoldható problémája van?” Aigenben az idegenforgalmi szövetséghez hatan, a tűzoltó-egyesülethez nyolcan, a zenei egyesülethez öten, a nyugdíjas-egyesülethez négyen, a kertbarátok köréhez ketten fordultak volna, továbbá egy-egy fő jelölte meg a parasztszövetséget, a polgárőrséget, a labdarúgóklubot, a veteránegyesületet, a sportegyesületet. Jászfákóhalman a tűzoltó-egyesület kapott két szavazatot, az ipartestület háromat, a kertbarátok kilencet (ez a szakkör 21 éve működött már akkor), továbbá egyet-egyet a horgászegyesület és a vadásztársaság. Kalotaszentkirályon csak az asszonyklub kapott négy szavazatot, a bibliakör, a Keresztyén Ifjak Köre, a sportegyesület, a legeltetési társulat pedig egyet-egyet. Az is érdekes, hogy Aigenben a tűzoltó-egyesület holtversenyben az első helyen végzett, Jászfákóhalman és Kalotaszentkirályon a képviselő-testület kapta a legtöbb szavazatot. A két utóbbi helyen nagy volt a bizalom az új demokrácia iránt, és a szárnyait éppen bontogató civil szerveződések jócskán lemaradtak. Érdekes lenne ma megismételni – 14 év után a – kérdést: vajon kiből bízunk ma?

Pesszimizmát látom a jövőt, s erre alapos okom van. Ebben a meggyőződésemben erősített meg a nemrég elhunyt Galambos Ferenc Ireneusz atya is, akivel szinte baráti kapcsolatban voltunk; én is jártam többször nála a Várvidéken (Burgenlandban), és ő is járt Jákóhalman. Rendszeresen részt vett az Országos Honismereti Akadémiákon, és gyakran megjegyezte, hogy irigylit a magyar honismereteseket. Náluk az embereket csak a pénz érdekli, és abban vesznek részt, amiből anyagi hasznuk van. Már akkor is sejtettük, hogy mi is arrafelé haladunk; azóta viszont már érezzük is. Templomba is a Rákosi-korban jártak az emberek legbuzgóbban, amikor tiltották, hiszen „teher alatt nő a pálma”. Ma elközömbösödnek, és a még létező csoportok is sokkal kisebb létszámmal működnek, mint korábban.

Biztos vagyok abban, hogy ha 10 év múlva ismét összeírják a jákóhalmi egyesületeket, jóval kevesebben lesznek; vagy megszűnnek, vagy összeolvadnak kevesebb egyesületté.

¹⁵ Lapzártakor hunyt el a legidősebb élő tagunk, a 92 éves Faragó Jánosné Anci néni Jászárokszállásról, így a ma élő tagok száma 13-ra csökkent.

¹⁶ Aki részletesebben érdeklődik a téma iránt, megtalálja a vizsgálatról írt tanulmányt a Jászsági Évkönyv 1994. (Jászberény, 1994.) számában Három falu közvéleménye címmel, Pethő László tollából.

DÁNÉ TIBOR KÁLMÁN

BESZÁMOLÓ A XII. KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR KULTURÁLIS NAPOKRÓL

Szeptember 20-23. között, tizenkettedik alkalommal rendeztük meg a Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokat, ezúttal Kolozsváron és környékén. A kezdetek a budai Várba, a Szentháromság térre nyúlnak vissza. Itt, a Magyar Kultúra Alapítvány támogatásával, a határon túl tevékenykedő közművelődési ernyőszervezetek augusztus 20-a körül rendezték meg a Magyarországon kívüli történelmi régiókból érkezett hagyományörző csoportok különböző kulturális programjainak sereg-szemléjét. Aztán négy évvel ezelőtt úgy döntöttek a szervezők, hogy a rangos rendezvényt a továbbiakban az anyaországon kívülre szakadt Kárpát-medencei régiókban rendezik meg. Ekkor lépett színre anyaországi támogató egyesületként A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága - Anyanyelvi Konferencia. Az egyes régiók kulturális termésének legjavát 2004-ben a felvidéki Komáromba, 2005-ben a vajdasági Szabadkára, 2006-ban a muravidéki Lendvára, idén pedig az erdélyi Kolozsvárra hozták el a közművelődési szakemberek.

A seregszemle rendkívül színes és értékes kínálatot tár a mindenkori helyi és Kárpát-medencei közönség elé: képzőművészeti és hagyományörző/népművészeti kiállítások, néptánc, népzene, pódiumi műfajok, film, tanácskozások társadalmi/nemzeti kérdésekről stb. A rendezvénysorozat a mindenkori helyi közönség kulturális identitását az élményszerűséggel, az összetartozás tudatának hangsúlyozásával erősíti, és a Kárpát-medenceiből érkező alkotók, művészek, előadók, műkedvelők tevékenységét kedvét növeli. Az cseményeknek erős a médiaértéke is. Eddig minden ország kormányszak/kisebbségi önkormányzata vállalta anyagi és erkölcsi támogatását (Szlovákiában Csáky Pál, akkori miniszterelnök-helyettes, Szerbiában a tartományi főnök, Muravidéken a kisebbségi önkormányzat, most Kolozsváron pedig Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke tisztelte meg jelenlétével a Magyar Operában megrendezett gálaműsort, és Kolozsvár városi tanácsa is jelentős anyagi támogatásban részesítette a rendezvényt).

A Kárpát-medencei kulturális találkozók tizenkét évről elmondható, hogy a rendezvényeken jelen vannak egyrészt a hivatásos, másrészt az amatőr előadó- és képzőművészet képviselői, a többnapos program javát azonban a különböző kulturális műfajokban megjelenő hagyományörző csoportok teszik ki. A rendezvény keretében szakmai tanácskozásokra is sor kerül a kisebbségi kulturális élet különböző témaköreiből, a hagyományos Identitás Klub keretében. Szerkezetét tekintve a kulturális esemény úgynevezett panelprogramok mentén rendeződik, vagyis a különböző típusú programok gyakran más-más színhelyen, egy időben futnak, egyértelműen a szerint, hogy milyen célcsoportnak szólnak.

A kolozsvári rendezvény több változást is hozott. Ebben az évben az anyaország részéről a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus (MMIKL) vette át a mentor szerepet. Ennek következtében ezen a seregszemlén történt meg először az, hogy a magyarországi közművelődési élet is megjelent a programkínálatban.

Az alábbiakban bemutatjuk a tizenkettedik Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok kolozsvári programját, majd azt követően néhány, a rendezéssel kapcsolatos elgondolást is ismertetnénk. Beszámolunk az egyes helyszíneken zajló kulturális eseményekről, és idézünk a gazdag sajtóvisszhangból is (főleg a Kolozsváron megjelenő Szabadság című napilap beszámolóiból tallózva).

A kolozsvári szervezést az EMKE égisze alatt azzal kezdtük, hogy a kincses városban leltárba vettük mindazokat a kulturális színtereket, amelyek egy ilyen rendezvényen alkalmasak lehetnek az egyes programok lebonyolítására. Fontos szempontként érvényesítettük azt, hogy ezek a kulturális központok a helybéli magyar közösség által működtetett intézményekéi legyenek, ha lehet civil szervezet tulajdonában, no meg hogy a város központjában, egymáshoz közel legyenek. Egyértelmű volt, hogy a hagyományos gálacstet a Kolozsvári Magyar Operában kell megtartani. Végül a határon túli partnerszervezetek által elküldött programok alapján a kiválasztott helyszínek a következők lettek:

Tranzit Ház: a hasonló nevű alapítvány által, a hajdani Kolozsvár egyik – ma már sajnos a város zsidó közösségének nagyon kis létszáma miatt nem rituális célra használt – zsinagógájában működtetett, főleg multikulturális intézmény, amelynek nagyon jók az adottságai a filmvetítésre.

Az ugyancsak fiatal, néhány éve alakult *Kolozsvár Társaság* galériája a város Fő terén. Itt máris adva volt számunkra egy állandó képzőművészeti kiállítás, a Romániából elszármazott, s jelenleg Németországban élő képzőművész, Paulovics László Erdélyi íróportrék című tárlata. Ezekhez már csak hozzá kellett csatolnunk azokat a tárlatokat, amelyeket a határon túli régiókból érkező kollégák magukkal hoztak

Az *EMKE Györfös Mátyi Albert Emlékháza*, mely év közben kisebb méretű házikonzertek, könyvbemutatók, népfőiskolai rendezvények színtere, egyértelműen alkalmasnak bizonyult irodalmi találkozók lebonyolítására.

A Kolozsvári *Magyar Opera* előcsarnoka, melyet most is, akár év közben, kiállítási célra használhattunk.

Az *Erdélyi Református Egyházkerület Bethlen Kata Diakónia Intézete*, mely remek szálláslehetőséget biztosított a vendégek számára, egyszersmind teret adott a hagyományos kerekasztal-megbeszélésnek, az Identitás Klubnak is.

És persze szólnunk kell a három vidéki helyszínről, ahova ellátogattak és fel is léptek a határon túlról érkezett előadók: Tordaszentlászló, Méra, valamint a választói Kallós Zoltán Alapítvány, amelyet a mediatisztált programban fel sem tüntettünk, hisz csak a vendégek számára rendezett záróbankett színhelyeként szerepelt. Tordaszentlászló polgárosult jellegű falu, 23 kilométerre Kolozsvártól, míg Méra 14 kilométerre a várostól, a Nádas menti Cifraidék gyönyörű népviseletű falvainak egyike, hagyományos faluközösség. Mindkettő Kalotaszeghez tartozik.

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

A Bethlen Kata Dikóniai Intézetben tartott megnyitó ünnepségen – melyen szép számban jelentek meg a kolozsvári magyar kulturális civil szervezetek képviselői is –, Dr. Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke azt hangsúlyozta beszédében, hogy a hit és a hűség közös töről fakad. „Amikor a Kárpát-medencei testvérek ilyen jelentős eseményen találkoznak, hittel és hűséggel kell hogy viseltessenek Isten és egymás iránt.” – mondta. Kálóczy Katalin, a magyarországi Oktatási és Kulturális Minisztérium vezető főtanácsosa arra emlékeztetett, hogy „a népi kulturális értékek művelői egyszerre értékmegőrzők és értékteremtők is”. Boros János, Kolozsvár alpolgármestere arról szólt, hogy az elmúlt három évben a kincses város hatalmas fejlődésnek indult, s a városvezetés a magyar kulturális életre is odafigyel, hisz az Erdélyben megrendezett Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok egyik fő támogatója éppen a városi tanács. Borbáth Erika, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus főigazgatója nyelvünk kultúrát közvetítő és továbbító szerepéről beszélt. A határon túlról érkezett közművelődési csoportok vezetői közül a vajdasági Siflis Zoltán arról szólt, hogy bár hazáját a balkáni háború feldúlta, de ennek ellenére az ott élő magyarság alkotókedve nem lankadt, míg Göncz László, a muravidékiek vezetője „a magyar lelkekben fellelhető közös eszmei haza éltetését” tartotta fontos célnak. Végül, a házigazda - szervező intézmény, az EMKE nevében, Kötő József elnök köszöntötte a vendégeket. Szerinte mint egy nagy család jövünk össze minden évben, s a tizenkét évben megrendezett minden találkozóznak a legfőbb üzenete az együvé tartozás. Az EMKE elnöke hangsúlyozta, hogy globalizálódó világunkban a nemzetek erejét már nem a haditechnika, hanem szellemi hatalmuk szerint ítélik meg.

Programok

Kisebbségi kulturális kerekasztal az Identitás Klub keretében

A kulturális napokon részt vevő küldöttségek képviselői, valamint az erdélyi országos hatókörű szakmai civil szervezetek vezetőinek tanácskozására is sor került. Magyarországról képviseltette magát: az Oktatási és Kulturális Minisztérium, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus; a határon túli régiókból a Csemadok Országos Választmánya, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, a Magyar Értelmségiek Kárpátaljai Közössége és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet; hazai részről pedig az EMKE Országos Elnöksége, az RMDSZ Művelődési és Egyházügyi Főosztálya, a Kríza János Néprajzi Társaság, a Barabás Miklós Céh, az Erdélyi Kárpát Egyesület, a Romániai Magyar Dalosszövetség, a Romániai Magyar Könyvtárosok Szövetsége, a Romániai Magyar Táncszövetség, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, az Erdélyi Magyar Írók Ligája, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, a Kallós Zoltán Alapítvány, a Heltai Alapítvány, a szamosújvári Téka Alapítvány.

Kisebbségi Magyar Filmnapok

A Tranzit Házban vajdasági, muravidéki, kárpátaljai, magyarországi és természetesen erdélyi filmesek munkáit mutatták be. A Siflis Zoltán filmrendező vezette vajdasági csoportnak a filmbemutató volt a Kolozsvárra hozott legjelentősebb programja. De gazdag programmal szerepeltek a fiatal erdélyi filmek is. Bebizonyították, hogy a kincses város nemcsak a filmgyártás hőskorában, még az első világháború előtt volt ismert az akkor éppen világviszonylatban is csak kibontakozóban lévő

művészeti ágazatról, hanem most is jelentős filmes élet folyik Kolozsváron. Hisz itt szerkesztik immár hetedik esztendeje a szakmai körökben elismert folyóiratot, a Filmtettet, a Sapia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen magyar filmes szakemberek képzése folyik, és sorra születnek a jobbnál jobb erdélyi alkotások. A Filmnapokat Zágoni Balázs, a Filmtett filmes folyóirat főszerkesztője nyitotta meg, aki elmondta: „amikor hét évvel ezelőtt a lap indítására vállalkoztak, úgy néztek rájuk, mintha legalábbis az erdélyi magyar banántermesztést akarták volna meghonosítani, azóta azonban nemzetközi filmes fesztiválja is van Kolozsvárnak.”

A filmnapokat a délvidéki filmesek indították. Siflis Zoltán filmrendező röviden vázolta a vajdasági filmkészítés történetét, elmondva, hogy a 60-as évek közepétől létezik náluk magyar filmgyártás. Így a 90-es évek elejéig Újvidéken néhány filmes szakember szinte folyamatosan alkotott, több száz dokumentumfilm, számtalan tévédráma, 14 nagyjátékfilm született, melyek főleg az ottani kisebbségi magyar népcsoport életéről szóltak. Majd az elmúlt évtized derekán a Balkánon folyó háborúk kettőbe törték a vajdasági magyar filmgyártást, a drámai események és természetesen az általános pénzhiány a művelődési életben leginkább ezt a kulturális ágazatot sújtotta. De az alkotók nem adták fel, s tíz éves kiesést követően magyarországi forrásokból újakezdtek a munkát.

A muravidéki filmbemutatót Göncz László, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatója nyitotta meg, elmondva, hogy a 2006-ban készült Lakodalom lesz a mi utcánkban – egy letűnt kor muravidéki magyar lakodalma című népi ihletésű dokumentum-játékfilm nemcsak odahaza váltott ki nagy érdeklődést, de az anyaországban is, hisz egy olyan Kárpát-medencei magyar közösség hagyományait mutatja be, mely eddig kevésbé volt ismert. Ezt a kolozsvári filmbemutatót az tette színesebbé, hogy a film két szereplője – két falusi pletykás menyecske – „életre keltek” a nézők előtt, bemutatva egy rövid falusi tereferét, természetesen muravidéki népi tájszólásban. Kárpátalja inkább csak felvillantotta filmgyártásának néhány darabját, rövid dokumentumfilmek kerültek a nézők elé a vászonra, Shterr Attila kommentárjaival.

A második napon délelőtt mutatták be a magyarországi és az erdélyi filmműhelyek alkotásait. Augusztus 21-26. között Budapesten, 14. alkalommal rendezték meg a diákfilm- és videoszemlét, vagyis az általános, középiskolások és fiatal filmesek legrangosabb magyarországi fesztiválját. Ennek fődíját a fiatal, tizenöt éves Ferge Roland – a Makói Video- és Művészeti Műhely alkotója – kapta meg Cigája című dokumentumfilmjével.

Levetítették még a Polifilm Műhelyes Gábel Tamás rendezte Szexárdi Balladák című kisjátékfilmét. Ez utóbbi érdekes folytatása volt az előző napi délvidéki, Csáth Géza műveiből fródott Tűzút című filmnek, hisz a Szexárdi balladák szintén Csáth munkáit dolgozza fel, más szemszögből, ugyancsak sajátos módon. Az anyaországban készült fiatal filmesek alkotásait Merza Gábor, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus munkatársa, a Diákfilmszemle egyik főrendezője ajánlotta a közönség figyelmébe.

„Az erdélyi filmes program” – olvashatjuk a Szabadság című napilap szeptember 24-ei beszámolóját – „Zágoni Balázs: Kertész, Korda, Janovics – a kolozsvári filmgyár az 1910-es években című előadásával indult, amelyből számos érdekességet tudhattunk meg. Az erdélyi magyar filmgyártás legtermékenyebb időszaka 1913-1918. között volt, a kolozsvári filmstúdióban 7 film készült. 1915-1916-ra nyaranta annyi filmet forgat-

tak (azért nyáron, hogy a színészek szabadok legyenek), hogy Szászfenesre is ki kellett terjeszteni a forgatási helyszíneket, amit akkor »mozifalvának« is neveztek. A kolozsvári filmstúdió elindításában Janovics Jenő színházigazgatónak volt nagy szerepe, aki érdeklődést mutatott az új művészet iránt – bár akkor még nem tartották annak a filmet. Az első filmet részben a franciák gyártották, ők adták hozzá a technikát, »egzotikus« magyar filmet készültek forgatni, így született meg 1913-ban *A sárga csikó*, Csepreghy Ferenc népszínművéből. 1914-ben Janovics saját felszerelést vásárolt, folyamatosan forgatott, a legtöbb film azonban sajnos nem maradt fenn, korabeli kritikákból, illetve a plakátokból »rekonstruálhatók« csupán.” Majd Zágoni Balázs a *Filmtett* című mozgóképes havi lapot, valamint a lap szervezte filmfesztivált és alkotótábor mutatta be. A filmfesztiválra idén októberben kerül sor, és szintén ebben az évben rendezik meg az erdélyi némafilm napját is, amelynek keretében levetítenek minden megtalált és restaurált némafilmet, stílszerűen zongorakísérettel. Majd levetítették a *Filmtett* Duna Műhely alkotótábor néhány filmjét és a Sapia EMTE fotó-, filmművészet, média szakos hallgatóinak egy pár munkáját. Sajnos az erdélyi program nem úgy végződött, mint ahogyan azt a szervezők eltervezték, hisz Lakatos Róbert rendező nem lehetett jelen az összejövetelen, s ezért a *Csendország* című dokumentumfilm és a tervezett beszélgetés helyett a közönség a rendező *Ördögtérge* című filmjét nézhetette meg.

Képzőművészeti- és fotókiállítás

A Kolozsvár Társaság által működtetett Kolozsvár Galériában Horváth Andor, a társaság alelnöke köszöntötte a vendégeket és a kiállításra kíváncsi kolozsvári közönséget. Három vendégtárlatra került sor, amelyekhez a galéria egyik állandó kiállítása társult: Paulovics László *Erdélyi íróportrék* címet viselő grafikai gyűjteménye.

Kepe Lili, a lendvai intézet igazgatóhelyettese, a *Muravidéki reprezentatív képzőművészeti* körkép elnevezéssel bemutatott munkák kapcsán elmondta, hogy ők a Kárpát-medence legtavolabbi sarkából érkeztek, Zala György szülővárosából, akinek csodálatos Szabadság c. szobra néhány éve végre újból „szabadon” ott állhat a vértanúk városában, Aradon. A kiállított festményeket csak ízelítőnek szánták a Lendván és környékén élő magyar alkotók munkáiból. Kifejezte azt a reményét, hogy a kis tárlat talán kezdete lehet egy Erdély és Muravidék között kialakuló képzőművészeti cserekapcsolatnak.

A *Kárpát-medence képekben* című, 22 képet tartalmazó fotókiállítást Győri Lajos, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, illetve a Magyar Fotóművészek Egyesületének nevében mutatta be. Ezek az alkotások azon a nagy nemzetközi magyar fotóművészeti kiállításon is részt vesznek – tájékoztatta a hallgatókat –, amely immár hetedik alkalommal fog a közeljövőben megnyílni Budapesten, s aztán a tárlatot a magyar főváros után Felvidéken, majd jövő év tavaszán Erdélyben is bemutatják. A kiállítás anyaga igyekszik mindig körképet adni a magyar fotóművészet legjobbairól, ezért minden alkalommal Erdély is gazdagon képviselteti magát ezeken a tárlatokon.

A Kolozsvár Galériában bemutatott harmadik vendékiállítás a *Kárpátalja ezredéves népi kincsei* címet viselte, s a fotókat alkotójuk, Zubanics László mutatta be. A tárlat arra szeretne volna felhívni a figyelmet, hogy Kárpátalja számos kulturális öröksége nemcsak helyi érték, hanem a Kárpát-medencében egyedülálló kincsként közös örökségünk is.

Németh Júlia műkritikus, a Barabás Miklós Céh alelnöke mutatta be a Paulovics László munkáit, az *Erdélyi íróportrék* című grafikai tárlatot. A művész az 50-es években grafikusként kezdte a pályafutását, de szinte minden képzőművészeti műfajban alkotott. 1985-ben – egyrészt a diktatúra elől menekülve, másrészt a megmértetés vágyától hajtva – Németországba telepedett át. De sohasem felejtette el a szülőföldjét. Íróportréinak sora az egykori Utunk c. irodalmi lap felkérésére készült, Kós Károly portréval indult, majd harminc év alatt közel félszáz erdélyi tollforgató képmását rajzolta meg. A művész mindig nagy műgonddal látott egy-egy íróportré megrajzolásának, előbb alaposan tájékozódott, hogy az elkészült grafikák ne csak az írók arcvonásait tükrözzék, hanem annak teljes személyiségét, szellemiségét is.

Új Intermix-könyvek bemutatója

Az Ukrajnában élő magyar közösség könyvkiadójáról és annak könyvterméséről Dupka György igazgató, a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) elnöke szövegezte az EMKE égisze alatt működő Györkösi Mátyás Albert emlékházban a szép számban összegyűlt közönségnek. Dupka elmondta: a szovjet hatalom éveiben egyetlen magyar könyvkiadó működött Kárpátalján, az is összesen 30 könyvet jelentetett meg, 1992-ben pedig anyagi gondok miatt megszűnt. „Ezután érkezett a Magyarországon élő barátaink ötlete” – mondta az előadó, hogy „hozzanak létre a privát szférában könyvkiadót, ők adták az induló tőkét, és a névadás is tőlük származik. Kitaláltuk a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatot, közben pedig, az EMKE mintájára megalakítottuk a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közösségét. Létrehoztunk egy szerkesztőbizottságot és meghirdettük a teljes szerzői szabadságot. 1992-től napjainkig 200 könyvet adtunk ki. A kiadó 1996-ig működött ebben a formában, ettől kezdve magyarországi barátaink »clengedtek« bennünket, azóta csak a sorozatot működtetjük, s mondhatni hobbiból, szeretetből jelentetünk meg könyveket.” A kárpátaljai magyar könyvtárak, tanintézmények és civil szervezetek térítésmentesen kapnak az Intermix-könyvekből. Ugyancsak a MÉKK gondozásában jelenik meg az *Együtt* című kiadvány, a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának a folyóirata.

Operagála és népművészeti kiállítás

A XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok programsorozatának záróakkordjára a Kolozsvári Magyar Operában került sor. Először az operaház emeleti előcsarnokában egy kisebb, de reprezentatív, Kárpát-medencei kitekintésű népművészeti kiállítást nézhettünk meg. Muravidékről hetési hímezéseket, Kárpátaljáról beregi szőtteket, Erdélyből kalotaszegi festett, faragott háztartási eszközöket, varrottasokat, gyöngyből fűzött ékszereket állítottak ki. A kiállítást Borbáth Erika, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus főigazgatója nyitotta meg, beszédében kiemelve a magyar folklór jelentőségét a Kárpát-medencei magyarság összefogásában, hisz közös „mélykultúránk” az együvé tartozásunk legősibb szimbóluma. Göncz László a muravidéki, Mester Andrea népművész a kárpátaljai és Kovács Pali Ferenc, mákói bútorfestő mester a kalotaszegi kiállítási anyagokat mutatta be.

A gálaműsor keretében ünnepi köszöntőt mondott Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke, Dupka György, a Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke, Göncz László, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatója,

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

Rubik Béla, a Csemadok Országos Választmányának elnöke és Siflis Zoltán, a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács Intézőbizottságának tagja. Markó Béla beszédében hangsúlyozta: „a magyar nyelv egységes, s bár a történelem számtalanszor szétszakított bennünket, külön-külön sorsra ítelt, csodák csodája, sem az utóbbi nyolcvan éven át, sem azelőtt a mi nyelvünket szétdarabolni nem lehetett. Talán másként ejtünk egy-egy szót, de megértjük egymást. Csodálatos tulajdonsága ez a magyar nyelvnek, néha arra kell gondolnom, hogy tulajdonképpen ez tartott meg minket, ez a csodálatos ereje a nyelvnek és kultúrának, amelyet sem török, sem tatár, sem Trianon után a szomszéd népek elfojtani, eltiporni nem tudtak.”

Vidéki helyszínek

A háromnapos programsorozat második napjának délutánját - estéjét két csoportban, Tordaszentlászlón és Mérában töltötték a határon túlról érkezettek. A két helyszín két különböző jellegű települése ugyanannak az erdélyi tájegységnek, Kalotaszegnek. Tordaszentlászló egy „polgárosult” faluközösséget mutat, kistérségi (község) központ, kultúrháza a kommunista rendszerben épült, a célnak ugyancsak megfelelően. Érdekes megjegyezni, hogy amikor a Kolozsvári Magyar Színház és Opera nézőterének a székeit a 70-es években kicserélték, akkor azok a tordaszentlászlói művelődési házba kerültek. Itt tehát színpadon, „színházias” körülmények között léptek fel a határon túlról érkezett hagyományörző csoportok, együtt a helybéli kórossal. Mérában a falu tájházának az udvarán álló színen, amolyan csúrszínház jellegű műsorra került sor, együtt az ottani hagyományörző csoport tagjaival: az egyházi kórossal és a kis- és nagycsoportos néptáncosokkal. A korán este beköszöntött hideg sem tudta elvenni a résztvevők jókedvét, igaz, a remek forró gulyás, amelyet a tájház udvarán bográcsban főztek vacsorára, meg az utána következő későig tartó táncház ugyancsak fölmelegítette a hangulatot.

A záróbankettre a Kolozsvártól 23 kilométerre fekvő Válaszúton, Wass Albert szülőfalujában, a Kallós Alapítvány által működtetett szórványkollégiumban került sor. A határon túlról érkezett vendégek nemcsak a szórványban élő gyerekek számára kialakított európai színvonalú bentlakást¹ tekinthették meg, de meglátogathatták Kallós Zoltán hatalmas néprajzi gyűjteményét is, mely a Mezőség, Csángóföld és Kalotaszeg tárgyi emlékeit őrzi. És persze megízlelhették a híres Kallós-cseppket, az alapítvány termő szilvafáinak gyümölcsparlátát.

A Mátyás-szoborcsoport megkoszorúzása

A XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok a Kolozsvár főterén álló Mátyás-szoborcsoport megkoszorúzásával fejeződtek be. A házigazdák nevében Dáné Tibor Kálmán, az EMKE ügyvezető elnöke búcsúztatta a vendégeket. Szimbolikus volt ez a pillanat: hisz szétszóratásunk jelként fölkerültek a közös koszorúra azoknak az országoknak a zászlószalagjai, ahonnan a határon túlról jött magyar csoportok érkeztek, hisz Mátyás valamikor ezeknek a területeknek volt magyar királya. Fel szeretnénk hívni a figyelmet a szoborcsoport válságos állapotára is: mennyire fontos, hogy Fadrusz János halhatatlan monumentális remekművét a két ország, Románia és Magyarország, közös anyagi erőfeszítéssel – no meg a helyi tanács hozzá-

járulásával – előreláthatóan a jövő év folyamán restauráltatja. No meg arra is emlékeztetni szeretnénk volna, hogy jövőre lesz Mátyás király trónra lépésének 550. évfordulója, ezért Renszánsz Emlékévknek hirdette meg a magyar kulturális szaktárca. Búcsúzáskor a szoborcsoport előtt beszédet mondott László Attila városi önkormányzati képviselő, a Kolozs-megyei RMDSZ elnöke, aki igazságunk legmegfelelőbb szimbólumának nevezte Fadrusz alkotását, amelyet az elmúlt évszázad történelme során többször, erőszakkal akartak eltávolítani. De napjainkban kezd beérni az az egészséges kompromisszum, amelyet a város önkormányzatával kezd kiépíteni a helybéli magyar közösség.

A koszorúzást és egyben az Erdélyben megrendezett XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokat a Fő téri Szent Mihály templom tornyában megkonduló harang zúgása és a Hímnusz zárta.

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR KULTURÁLIS NAPOK

Kolozsvár, 2007. szeptember 20-23.

PROGRAM

Szeptember 20., csütörtök

19.00-20.00: Ünneplés megnyitó
(Helyszín: az Erdélyi Református Egyházkerület Bethlen Kata Diakóniai Intézet Csiha Emese terme, Ponorului u. 1. sz.)

Köszöntők:

- Dr. Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke
- Kálóczy Katalin, a magyarországi Oktatási és Kulturális Minisztérium köznevelődési referense
- Dr. Kötő József, az EMKE elnöke
- Boros János, Kolozsvár alpolgármestere
- A Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokon részt vevő küldöttségek vezetői

Közreműködnek:

- Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző, muzikus (Vajdaság)
- Dobronaki Nótázók (Muravidék)
- Érsek Csaba Sándor csángó népdalénekes (Erdély)

Szeptember 21., péntek

09.30-12.00: A kulturális napokon részt vevő küldöttségek képviselőinek, valamint az országos hatókörű erdélyi szakmai civil szervezetek vezetőinek tanácskozása
(Helyszín: Bethlen Kata Diakóniai Intézet, Ponorului u. 1. sz.)

Mediátor: Kötő József, az EMKE elnöke.

10.00-13.00: Kisebbségi magyar filmdnapok I.
(Helyszín: Tranzit Ház, Malom)

Megnyitó beszédet mond Zágonyi Balázs, a Filmtett mozgóképes havilap főszerkesztője.

¹ kollégiumot

Bevezetőt mond: Siflis Zoltán filmrendező.

Vendégek: Iván Attila filmrendező, Csubriló Zoltán operatőr, Verebes Ernő zeneszerző, költő.

Közreműködik: Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző, muzsikus.

A beszélgetéshez alkalmi könyv-, fotó- és plakátkiállítás társul.

– *Alföldi opus* (2003.) – lírai portréfilm Nagy Józsefről (rendező: Iván Attila és Bicskei Zoltán)

– *Verebes Ernő zeneszerző zenés intermezzója* – részletek a *Liberté '56* című film zenéjéből

– *Tűzút* (2005.) – kisjátékfilm (rendező: Iván Attila)

– *Nagyapáti Kukac Péter mennybemenetele* (1999.) – magyar – jugoszláv - francia filmdráma (rendező: Bicskei Zoltán)

15.30: Képzőművészeti és fotókiállítás

(Helyszín: Kolozsvár Galéria, Kolozsvár Társaság székhelye, Fő tér 22. sz. II. em.)

Megnyitja: Horváth Andor, a Kolozsvár Társaság alelnöke.

Közreműködik: Filep Anita verséneklő (Kárpátalja).

Régiók bemutatkozása:

– Muravidéki reprezentatív képzőművészeti körkép

– Kárpátalja ezredéves népi kincsei – Zubánics László fotókiállítás

– A Kárpát-medence képekben – a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus kiállítása; bemutatja: Győri Lajos, az intézet munkatársa

– Erdélyi íróportrék – Paulovics László grafikai kiállítása; bemutatja: Németh Júlia, a Barabás Miklós Céh alelnöke

16.00-18.00: Kisebbségi magyar filmnapok II.

(Helyszín: Tranzit Ház, Malom/Barițiu u. 16. sz.)

Lakodalom lesz a mi utcánkban – *Egy letűnt kor muravidéki magyar lakodalma* (2006., rendező: Varga Zs. Csaba)

Kárpátaljai magyar dokumentumfilmek

Bevezetőt mond: Kulin Zoltán filmrendező.

Magyarok a végeken sorozatban:

– *Húsvéti szokások Kárpátalján*

– *Az ungvári Manajló Múzeum*

– *Révész Imre Társaság*

– *Vári Fábán László József Attila-díjas költő portréja*

– *Kárpátalja fatemplomai*

– *II. Rákóczi-emlékhelyek Kárpátalján*

Kárpát-medencei kulturális műsorok Tordaszentlászlón és Mérán

Tordaszentlászló

17.00: Találkozás a helybéli hagyományörző csoportokkal

18.00: Kulturális műsor a helyi művelődési házban:

– Fülöp Anita verséneklő (Kárpátalja)

– Válogatás Arany János balladáiból – Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző műsora (Vajdaság)

– Dobronaki Nótázók (Muravidék)

– Nyíri Katalin népdalénekes (Kárpátalja)

– Tordaszentlászlói Énekkar (Erdély)

Méra

17.00: Találkozás a helybéli hagyományörző csoporttal

18.00: Kulturális műsor a mérai tájház udvarán:

– Kisgéresi Népdalkör (Felvidék)

– Tóth Zsóka és Tóth Zsuzsanna előadóművészek pódiumműsora (Magyarország)

– Érsek Csaba Sándor csángó népdalénekes (Erdély)

– Faboto Citerazenekar (Felvidék)

Szeptember 22., szombat

09.30-12.30: Kisebbségi magyar filmnapok III.

(Helyszín: Tranzit Ház, Malom/Barițiu u. 16. sz.)

Diákfilmszemle – magyarországi diákfilmek produkciói
Ismeretetőt mond: Merza Gábor, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus munkatársa.

Erdélyi filmes program

Kertész, Korda, Janovics – a kolozsvári filmgyár az 1910-es években – Zágoni Bálint előadása

A Filmtett mozgóképes havilapot bemutatja Zágoni Balázs főszerkesztő.

Válogatás a Filmtett – Duna Műhely alkotótábor filmjeiből:
– *Bisztrókirálynő* – kisjátékfilm, 2002. (Csillag Márton alkotása)

– *Hajza* – animáció, 2002. (Bertóti Attila alkotása)

– *Vilmos és Arthúr* – animáció, 2005. (Tóth Szabolcs alkotása)

– *Szivarfüst* – kisjátékfilm, 2005. (Csuja László alkotása)

– *Easy life* – animáció, 2007. (Török Tihamér alkotása)

Válogatás a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem fotó-, filmművészet, média szakos hallgatóinak munkáiból:

– *A bárányok meghalása* – animáció, 2005. (Felméri Cecília alkotása)

– *Kelj fel anyám* – dokumentumfilm, 2005. (Székely Róbert alkotása)

– *Örkény-egypercesek* – animáció, 2006. (Felméri Cecília alkotása)

– *Leltár* – kísérleti kisjátékfilm, 2007. (Tóth Orsolya alkotása)

– *Caffe Amor* – kisjátékfilm, 2006. (Zágoni Bálint alkotása)

– *Reklámok* – 2006. (Oláh-Badi Levente alkotása)

– *Dédi* – kisjátékfilm, 2006. (Patrubby Csilla alkotása)

Csendország – dokumentumfilm, 2001. (rendező: Lakatos Róbert)

A filmvetítés után beszélgetésre kerül sor az alkotóval.

10.00: Új *Intermix*-könyvek bemutatója

(Helyszín: az EMKE Györkös Mátyás Albert emlékháza, Majális/Republicii u. 5./1. sz.)

– Kovács Vilmos: *Holnap is élünk*

– Vári Fábán László: *Kárpátaljai magyar népballadák*

– *Együtt c. folyóirat*

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

A köteteket bemutatja Dupka György, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke

17.00: Népművészeti kiállítás

(Helyszín: a Kolozsvári Magyar Opera emeleti előcsarnoka)

Megnyitja: *Borbáth Erika*, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus főigazgatója.

Közreműködik: *Érsek Csaba Sándor* csángó népdalénekes (Erdély).

Bemutatásra kerülnek:

- hetési hímezések (Muravidék)
- beregi szöttek (Kárpátalja)
- kalotaszegi fafaragások (Erdély)

18.00: Kárpát-medencei kulturális műsor a Kolozsvári Magyar Operában

Ünnepi köszöntőt mond:

Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke.

Köszöntők:

Dupka György, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke

Göncz László, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatója

Rubik Béla, a Csemadok Országos Választmányának elnöke

Siflis Zoltán, a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács Intézőbizottságának tagja

Műsoron:

- Tordaszentlászlói Énekkar (Erdély)
- Parlagmagány – Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző, muzsikus verses - zenés műsora (Vajdaság)
- Dobronaki Nótázók (Muravidék)
- Filep Anita verséneklő (Kárpátalja)
- Bogács Néptáncgyűttes (Erdély)
- Kisgéresi Népdalkör (Felvidék)
- Tóth Zsóka és Tóth Zsuzsanna előadóművészek pódiumműsora (Magyarország)

- Nyíri Katalin népdalénekes (Kárpátalja)
  - Faboto Citerazenekar (Felvidék)
  - Érsek Csaba Sándor csángó népdalénekes (Erdély)
  - Zurboló Néptáncgyűttes (Erdély)
- Műsorvezető: Sebesi Karen Attila színművész

Szeptember 23., vasárnap

11.00: a Mátyás-szoborcsoport megkoszorúzása Kolozsvár főterén

Beszédet mond: László Attila, városi önkormányzati képviselő, az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének elnöke.

A rendezvény fő szervezője:

az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE)

Tátsszervezők:

Csemadok Országos Választmánya

Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Budapest

A rendezvény támogatói:

Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Helyi Tanácsa

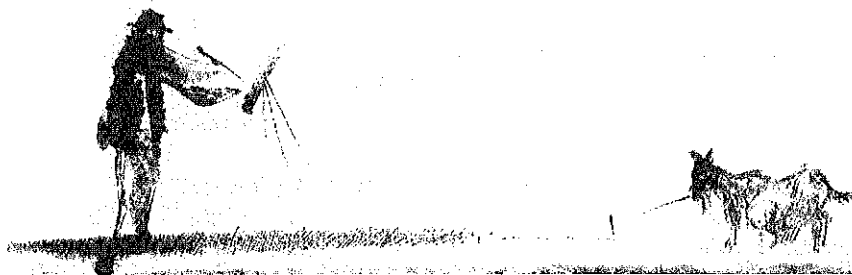
Nemzeti Kulturális Alap

Oktatási és Kulturális Minisztérium

További támogatók: Romániai Magyar Dalosszövetség, Bethlen Kata Diakóniai Intézet, Kolozsvári Magyar Opera, Tranzit Ház, Kolozsvár Társaság, Kallós Zoltán Alapítvány, Bokréta Kulturális Egyesület, RMDSZ Kolozs megyei szervezete

Médiatámogatók:

Szabadság napilap (Kolozsvár), Kolozsvári Rádió, Paprika Rádió

DEÁK PÉTER

A FANTASY ÉS A SCIENCE-FICTION IRODALOM KAPCSOLATA

Legutóbb a fantasy és a szerepjáték kapcsolatáról beszéltem. Ez alkalommal is lássunk egy kapcsolati példát! Bár Brian W. Aldiss A trillió évezredes dáridó című könyvében egészen biztosan kielégítőbb választ tud adni nálam, összeszedtem minden tudásomat vele kapcsolatban, hogy föltárhassam a téma igazságát. Hogy vajon társa vagy riválisa-e egymásnak az irodalomban a fantasy és a sci-fi?

Régebben magam is megpróbálkoztam sci-fi műfajú novellák írásával, ám a törekvéseim kudarcba fulladtak. Rá kellett jönnöm, hogy bármennyire szeretem a Csillagok háborúját, az én helyem inkább a fantasy mellett van. Első hallásra talán akárki ember fia mondhatná azt, hogy e két műfaj teljességgel különbözik egymástól, ám a helyzet korántsem ilyen egyszerű. Elég csak egy kicsit megvizsgálnunk őket közelebbről. Ugyanis testvérekről beszélünk. Vannak, amiben elütnek egymástól, ám közös vonásaik is vannak: több mint azt el tudnánk gondolni. Azon túl persze, hogy mindkettőnek megvannak a nagy írói: a fantasy esetében mindenkinek Tolkien neve ugrik be elsőre, a sci-fi esetében pedig biztosra veszem, hogy az olyan nevek, mint Stanislaw Lem, Isaac Asimov, Ian Watson, Arthur C. Clark.

A sci-fi a fantasyből indult ki, éppen ezért nehéz különbséget tenni. Főleg, ha figyelembe vesszük a science-fantasy alfajt, amely a kettőnek a keveréke. Ha a különbség lényegét szeretnénk megragadni, legcélszerűbb, ha a sci-fi legjellemzőbb sajátosságára mutatunk rá: a tudományos szemléletre. Ezután már könnyebb dolgunk lesz. Elmondhatjuk, hogy a gyökereknél minden sci-fi fantasy, de nem minden fantasy sci-fi. Míg a fantasy olyan dolgokat tár elénk, amelyekben hajlamosak vagyunk kételkedni, addig a sci-fi a jól behatárolható tudományosságával könnyebben meggyőzhet bennünket arról, hogy egyszer a jövőben az abban leírtakat meg fogjuk élni. Mindkét stílus lehetőséget ad számunkra egyfajta szellemi repülésre, amelynek révén elkalandozhatunk az általunk nem látott világba, ám egy fantasy esetében a magyarázatra sokszor sincsen szükség. Cinkusabb embereknél talán gyakorta felmerül a kérdés, hogy vajon egy biológiailag hiteles sárkány hogyan nézhet ki, képes lehet-e arra, amit a könyvben leírtak róla? Adhat-e a tudomány választ a mágiára? A sci-fi esetében azonban ritkábban merülnek fel a kérdések. A sci-fiben, ha idegen fajról beszélünk, azok általában egy másik bolygóról származó lények, ám az is lehet, hogy egy furcsa kór változtatott át embereket olyanokká, amilyenek az adott műben szerepelnek. A betegségeket mindannyian ismerjük. Így azt mondjuk magunkban: „Igen... Elvégre a betegségek baktériumai mutálódhatnak, keveredhetnek egymással, ha erős érintkezésbe lépnek, vagy ha például tudósok kidolgoznak egyet. Miért ne létezhetne majd egy olyan betegség, amely ilyen hatással van az emberre? Személyes véleményem tehát, hogy a sci-fi azért elfogadhatóbb, mint a fantasy, mert közelebb áll hozzánk. A mai ember éppúgy függ az őt körülvevő technológiától, illetve a fejlettségtől, akárcsak a sci-fi történetek hősei. Könnyebb elfogadnunk azt, amelynek a magyarázatára magunk is rájöhetünk előbb vagy utóbb. Lelhetetlen nem észrevenni, hogy a sci-fi, hacsak nem steampunkról beszélünk, az esetek többségében a jövőben játszódik. Míg ha fantasyt látunk, az az érzésünk, mintha a középkorba csöppennénk. Tény, hogy ez az időszak a legtöbb fantasy világ alapja.

Ha nem teljességgel, akkor talán a jelen időből jut oda valaki. Ezzel is azt akarhatják lefesteni az írók, hogy az ilyen fejlődést, a tudományos áttörések vívmányait az ember folyamatosan kergeti, mindig új meg új célok és találmányok felé futva, előre, egészen a szép vagy szomorú jövőig. A magam részéről én még mindig a fantasyt szeretem jobban, hiszen az éppen a tudományos felfogáson túli képzelőerőnek ad nagyobb teret. Nem mintha a fejlődést nem egy feltaláló képzelőereje generálná – és itt felderítettünk egy, a rokonságot bizonyító, nagyon fontos és erős kapcsolatot a két műfaj között. Hogy melyik is az első és igazi sci-fi történet, arról sokat lehetne vitatkozni. Elvégre Verne Némó kapitányról szóló történetében a Nautilus és a teljes felszerelése is egyaránt messze meghaladja korának technológiáját, fejlettségét. De lehet akár Mary Shelly Frankenstein története is, hiszen doktor Frankenstein nem mindennapi módszerrel kelti életre a halottak testrészeiből összetakolt húsgólemet az elektronika segítségével, amely lény azután felfedezi saját magát, s elkezd tanulni. Ám Wells is viaskodhat az első helyért.

A sci-fi egyedülége abban áll, hogy nagy súlyt fektet a tudományra, a technikai fejlődésre, s a sci-fi világok – hacsak nem a földet helyezte valaki történetei színterévé –, középpontjává is ez válik. A tudomány és a technika gyakran nagyon gyors iramban elkezdhet fejlődni. Ha siettetik, akkor megeshet, hogy tervezői azon kapják magukat: nem képesek már lépést tartani a saját munkájuk fejlődésével. Az ilyen gyenge pontok is komoly kérdésként vetődnek fel a sci-fi történetekben, mikor a helyszín egy, a technológiai apokaliptiszt követő világ. Ezt nevezzük cyberpunknak, ami a sci-fi egy alfaja. Technológiai vagy biológiai katasztrófák után az élet igencsak nehezzé válik az ember vagy más intelligens faj számára, a többség nyomorúságosan él, folyamatosan betegségektől gyötörve, a lepusztult környékről már nem is beszélve. A technológiai fejlettség ilyen helyeken a felső tízezer osztályrésze, akiknek lehetősége volt idejében elég tőkét befektetni túlélésük érdekében. Ezekben a világokban a nagy céges üvegaloták mellett emberi és gépi roncsstelepek nyugszanak, illetőleg az árnyékban ott lapulnak a kiber-testrészekkel rendelkező zsoldosok. A leghíresebb ilyen környezetű szerepjáték címe Shadowrun, amit magam is játszottam, ám ezt a fajtát fellelhetjük olyan filmek formájában is, mint például a Szabad préda (Freejack) vagy a kultikus Zöld szőja. Bár elméletileg, véleményem szerint ide tartozik A majmok bolygója is. Elvégre ott is a tudomány s a majmokkal elindult evolúció okozta az emberek bukását. Kísértetiesen hasonló képeket fedezhetünk fel ebben a low, a dark vagy éppen a horror fantasy világokban megjelenőkhöz. Ott is gyakori a társadalmi kettéoszlás, ahol az alsó réteg – akik többen vannak – már eleve pusztulásra van ítélve a mocsok okozta betegségek, az éhezés miatt. Ám a genetikával foglalkozó mamut-cégek emberkísérleteket végző tudóscsoportjai helyett közbeavatkozhatnak ez esetben még a gonosz varázsló nemesek is, nyilvánvalóan ugyanazon cél által vezérelve.

De nem kell minden esetben cyberpunkos berkekbe mennünk. Ennél jóval népszerűbb a sci-finek egy olyan fajtája, ahol a világ lakói urai a technológiának és a fejlődésnek. Itt is központi szerepet játszik a tudományos fejlettség, sőt itt játszik

csak igazán nagy szerepet. Fejlett fegyverek, járművek, űrkolóniák, droidok és lehetne még sorolni. Az ember itt is a technológiai és egyéb tudására, illetve azoknak a termékeire támaszkodva maradt életben. És folytatja is az életét, vagy egy másik, békés bolygóra telepített városban él, melyet egy mérnökcsapat vagy az űrflottának az egyik tisztje már alkalmassá tett arra, hogy lakóhelyeket építhessenek rajta. Ennek a fajta erős technikai környezetű sci-finek elengedhetetlen része az űrhajós flotta. Kicsit és nagyot egyaránt elbűvöl a kis vadászgépek és a nagy rombolók együttes látványa, elég csak az olyan filmekre gondolnunk, mint A csillagok háborúja, a Star Trek, az Űrodüsszeia vagy a Babylon 5. A sci-fi űrvárosai gyakorta nagyon mások, mint azok, amelyeket saját világunkban megszoktunk. Létezhetnek új kormányzati fajták is, amelyekben elcsodálkozhatunk. Így például a klasszikus Frank Herbert Dűne című regényében nemesi házak tűnnek fel ismételtelen, nevezetesen az egymás ellen és a fűszernövény-lelőhelyként szolgáló bányászobolygóért harcot folytató Atreides és Harkonnen házak. Ebből is láthatjuk, hogy a komolyabb sci-finek elengedhetetlen része a világűr. Amelyet az ember olyannyira meg akar ismerni.

Új területekre terjeszkedik az ember, új kolóniák születnek, új fajokkal ismerkedik meg a már mindenfelé járt emberi civilizáció, s ezekből a kapcsolatokból csillagszövetségek, galaktikus társaságok szülehetnek. A sci-fi űrlényei nem feltétlenül a kis zöld emberkék. Bár ami azt illeti, H.G. Wells még rájuk esküdött A világok harca című rádiójátékában, amelyet nemrég filmre vittek. Mulatságos történet kapcsolódik Wells eme irományához, ugyanis a hatvanas évek Amerikájában történt, hogy megszakították a rádióadást, és elkezdtek híradószerűen beolvasni a marslakók támadását. Többen úgy megjedtek, hogy elhagyták Washington államot, ahol a hír szerint a támadás elkezdődött. A világok harcat nevezhetjük talán a legjobban sikerült sci-finek, filmben és videojátékban egyaránt feldolgozták.

Ha már Wells szóba jött, ejtsünk szót Időgép című művéről, mert remek példája egy másik sci-fi stílusnak, amelyet a magam részéről nagyon kedvelek. A fantasy alfajairól szóló cikkemben már meséltem róla, úgy hívják, hogy Steampunk. A Cyberpunk elődjének is nevezik, hiszen a cyberpunk körülményeit egy régebbi korba helyezi át, rendszerint a viktoriánus Angliába, az ipari forradalom idejére. A steampunkot a gőzgépek, óraművek, fogaskerekek jellemzik. Ez esetben semmiféle katasztrófa nem történik, csupán egy nagyobb technológiai fejlődés: ez a legtalálóbb szó az ipari forradalomra. Megjelennek az újfajta gépek, de ismerjük el, hogy Európa népessége nem alkalmazkodott azon nyomban a dolgokhoz. Nem kapott minden szövőmester azonnal Eli Whitney gépéből egy példányt. A steampunkban azok az emberek játsszák a szegényeket, akik kimaradtak a gépek birtoklásából, vagy ami még jobb: nem kérnek belőle. Sokan esküdtek akkor is arra, hogy a régi módszer jobb, mint bármiféle új masina. Szól erről egy amerikai legenda: amikor a vadonatúj gőzhajtású cövekelő gépet elhozták a vasútvonalhoz, egy fekete férfi, John Henry gyorsasági versenyre állt ki vele, hogy eldöntsék, a gép felülmúlhatja-e az emberi erőt. Sok sci-fi történetben igen. A steampunk kedvelt fajtája a sci-finek, sok a történet, és a számítógépes játékokban feltűnik a csodás gőzgépekkel tarkított világ. Számomra talán a legélvezetesebb az Arcanum című játék volt, ahol is egy fantasy világban kezdődött el a technikai fellendülés. Pontosabban az emberek hozták el azt. A természethez közel élő elfek helytelenítették az ősi

utak elhagyását, a mágia semmibe vételét, a törpéknek sem tett a dolog, ám más okból. A technológia elsősorban az ő eszközük volt, ám sokkal jobban megértették a részleteit, a körülményeit az embereknél. Ők előre tudták, hogy nem jó a fejlődést siettetni.

Ez a játék elvezethet egy másik sci-fi alfajhoz, ahol a fantasyval már láthatóan összeolvad, nemcsak mondanivaló hasonlatosságot tekintve. Itt fedezhetjük fel, hogy valóban mennyi hasonlóság van a kettő között. Mennyire jól képes a két műfaj együttesen dolgozni egyazon történeten belül. Úgy hívják: science fantasy, amikor is tudomány és a fantasztikum egybeolvad. Bár sokan szokták mondani, hogy az efféle hibridek nem kimondottan életképesek, mégis e kettő esetében sok lehetőséget ki lehet használni, amelyek megakadályozzák e stílus idő előtti eltűnését. Egy helyre rakhatjuk a fantasy és a sci-fi teremtményeit. A fentebb említett Shadowrun például a cyberpunkon túl ilyen elemeket is magában foglal. Azon a jövőbeli földön születnek már a tündék és a törpék is, léteznek a sárkányok, ugyanakkor az orkok és a trollok egy goblinizáció nevű mutációs betegség áldozatai. Léteznek sárkányok, és ezek közül az egyik, a Lofwyr nevezetű, a hatalmas manutcégek egyikének az elnöke. Számatalan lehetőséget lehet elsűtni a science fantasyban, ötvözve képzeletet és technológiát. Megeshet, hogy a mágikus energiát létre lehet hozni generátorok segítségével, vagy akár ennek a fordítottjával is bűvészkedhetünk: lehetséges, hogy a gépeket ugyanaz az erő működteti, amit a világ varázslói a mágiahoz használnak. A tündék lehetnek a túlzott technológiahasználat elleni zendülők, a törpék ezermesterségüket technikusokként és gépszerelekként kamatoztathatják.

Megírva ezt az összefoglalást, úgy érzem, hogy újra felfedeztem a sci-fi iránt érdeklődő régebbi önmagammat. Jóllehet még mindig a fantasztikus részesítem előnyben, sikerült rájónnom arra, hogy a kettő nem is áll annyira távol egymástól, mint azt gondoltam volna. Úgy látom, hogy a kettő nem rivalizál egymással, hanem ahogy az egyik újabb ágazatokkal gazdagodik, úgy hat valamilyen módon a másikra is. Akár össze is fonódhat újra a két ág. Én így látom, és kíváncsian várok mindenféle újat, amit a sci-fi, illetőleg a fantasy irodalom hozhat a számunkra. Ki tudja, egyszer talán majd tapasztalni fogjuk azt, amit „egykor” csak olvastunk.

APROPÓ – SZÍNJÁT SZÁS...(2.)

Kérdések, válaszfélek, információk – a gyakorlat szemszögéből...

Az amatőr csoportokról

Sarkalatos pontja a kérdésnek, hogy ma már szinte senki sem akar az „amatőr” kategóriába tartozni – számos más elnevezést kóstolgatnak a tevékenységben részt vevők; van már szabad színház, nem hivatásos színház, műkedvelő színjátszó kör, öntevékeny csoport, színházi önművelő közösség stb., s a legdivatosabb – ha lehet ezt mondani – az alternatív színház. Holott egyáltalán nem biztos, hogy az elnevezés mögött valódi alternatívitás van. (Ez utóbbi alatt – véleményem szerint – a kőszínházi rendszeren kívül, de annak közvetlen közelében, meglehetősen állandó pályázati forrásokra támaszkodó, folyamatos műhelymunkát végző, színházszerűen működő, a színházi formanyelvvel kísérletező csoportokat értjük.)

Az „amatőr” lényege általában ugyanaz: olyan emberek, akik szakmai tudásukat nem színházi képzésben szerezték; akik nem hivatásszerűen, hanem (elsősorban) saját örömeikre – saját szabadidejük és nem ritkán saját költségük terhére – színházat csinálnak. Ez sokszor alig jut igazi (idegenekből álló) közönség elé, de mindenképpen közösségteremtő erővel rendelkezik, s ha a tágabb közösségben (lakóhelyen) támogatókra talál, a helyi identitás növeléséhez is erősen hozzájárul. Ahhoz, hogy valaki egy kicsit is elmélyülhessen a színházban, bizonyos önismeretre van szüksége. A színjátszás végső soron a világ- és az önmegismerés egyik legjobb iskolája. Kibontja a játékok kreativitását, hozzájárul a csoport tagjainak jobb kommunikációs fellépéséhez, a közösségi lét javítja a tagok közérzetét, mentálhigiénés hatása pedig kiváló. Nagyon sokszor segítséget jelent a szociális problémák kezelésében, mint ahogy szerepet játszhat a drogproblémák megelőzésében, vagy éppen az öregkori életminőség-javításban. Természetesen gyógyászati szempontból is hasznos a tevékenység, például a feszültségek oldásában, vagy éppen a rehabilitációs munkában – de ez a szempont most kívül esik vizsgálatunk tárgyán.

Sokfélesége miatt nehéz általánosságban érvényesen szólni az amatőr csoportokról. Ahol nyílik rá mód, a művelődési házak még mindig támogatólag veszik körül őket – de ez az inkubátor jelleg egyre kevésbé általános. Sajnos. Ezért nem könnyű manapság létezniük, mert helyre, időre, támogatásra és némi elszántságra mindenképpen szükségük van. Az iskolai oktatásban felbecsülhetetlen a színjáték értéke; nemcsak a művészeti nevelésben, az általános műveltség megszerzése során, de szélesebb értelemben a leendő színházi közönség kiművelésében is. Ha a játékok kellő támogatást, segítséget és megfelelő képzést kapnak, nagyobb közösségeknek is megtartó pilléreivé válnak. Fontos szerepük lehet értékek átörökítésében, hagyományok fenntartásában is. Ugyanakkor – dacára az egyéni ambícióknak és a közös akarásnak – tapasztalatok mutatják, hogy egy-egy fejlődni képes színjátszó csoport mindig addig él, amíg egy-egy megszállott személyiség összetartó ereje életben tartja.

Hol kapnak bemutatkozási lehetőséget az amatőrök?

Szerencsére ma már nagyon széles a skála. A csoportok nagy részét éppen a találkozások, a megmértetés, a megmutatkozás izgalma, lehetősége tartja életben. (Sőt: hozza létre azokat.) A helyi bemutatkozásokon túl fesztiválokat is szerveznek,

különböző szinteken és társadalmi rétegenként is. Vagyis van felmenő rendszerű gyermek- és diákszínjátszó fesztivál, falusi színjátszó fesztivál, nyugdíjas színjátszó találkozó, vagy ott vannak a tematikus találkozók; vidám művek, magyar művek, kamarajátékok, zenés színpadok fesztiválja stb. Akad köztük olyan – például a Globe –, amely diákszínjátszónak indult, de ma már vegyes képet mutat.

Ezek közül némelyeket évi rendszerességgel, másokat kétfévente, megint másokat alkalmanként szerveznek meg. A legfontosabb színjátszó fesztiválok, a teljesség igénye nélkül:

Weöres Sándor Gyermekszínjátszó Találkozó (inf.: www.drama.hu): felmenő rendszerű gyermekszínjátszó találkozó. Évente, tavasszal szervezi a Magyar Drámapedagógiai Társaság.

ODE Fesztivál (inf.: www.szinhas.hu/ode): a diákszínjátszók évenkénti, felmenő rendszerű találkozója. Évente, tavasszal szervezi az Országos Diákszínjátszó Egyesület.

Madách Imre ISzN, Balassagyarmat (inf.: www.mmi.hu/muveszetek): a kamarajátékok fesztiválja. Páros évek januárjában szervezi a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ és az MMIKL.

iffj. Horváth István Nemzetközi Színjátszó Fesztivál, Kazincbarcika (inf.: www.mmi.hu/muveszetek): Páros években, június végén - július elején szervezi az Egressy Béni Művelődési Központ és az MMIKL (2008-ban aita/iata Nemzetközi Amatőrszínházi Szövetség védnökséggel).

Falusi színjátszók országos találkozója, Adács (inf.: www.mmi.hu/muveszetek): évente, november szervezi a Bartakovics Béla Művelődési Központ (Eger), a Zéta Kulturális Egyesület (Adács) és az MMIKL.

Scherzo zenés ifjúsági színpadok találkozója, Békéscsaba/Pápa: évente felváltva szervezi a békéscsabai Ifjúsági Ház és a pápai Jókai Mór Művelődési Központ.

Globe fesztivál (inf.: www.ank.hu): évente, október elején szervezi a szolnoki Aba-Novák Kulturális Központ, az ODE és az MSz-JSz közreműködésével.

Magyar Művek fesztiválja – Uray György emlékére (inf.: www.szinpad.gportal.hu): általában kétfévente szervezi a Magyar Szín-Játékos Szövetség (időnként a Magyar Versmondók Egyesületével közösen).

Vidám Művek Fesztiválja (inf.: www.szinpad.gportal.hu): általában kétfévente szervezi a Magyar Szín-Játékos Szövetség (időnként a Magyar Versmondók Egyesületével közösen).

Aranydeszka Színjátszó Fesztivál (inf.: www.vasze.hu): évente, tavasszal szervezi a Veszprém Megyei Amatőr Színjátszók Egyesülete.

Moson Megye Színjátszó Fesztivál (inf.: www.movarkultegy.hu): évente, tavasszal szervezi a Mosonmagyaróvári Kulturális Egyesület.

Vasvári Színjátszó Fesztivál (inf.: www.vasimuv.hu): évente, tavasszal szervezi a Vasvári Művelődési Ház.

Mátészalkai Amatőr Színjátszó Találkozó (inf.: <http://vmkmsz.atw.hu>): évente, november végén szervezi a Mátészalkai Városi Művelődési Központ.

Soltis Lajos Színjátszó Fesztivál kétfévente, tavasszal szer-

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

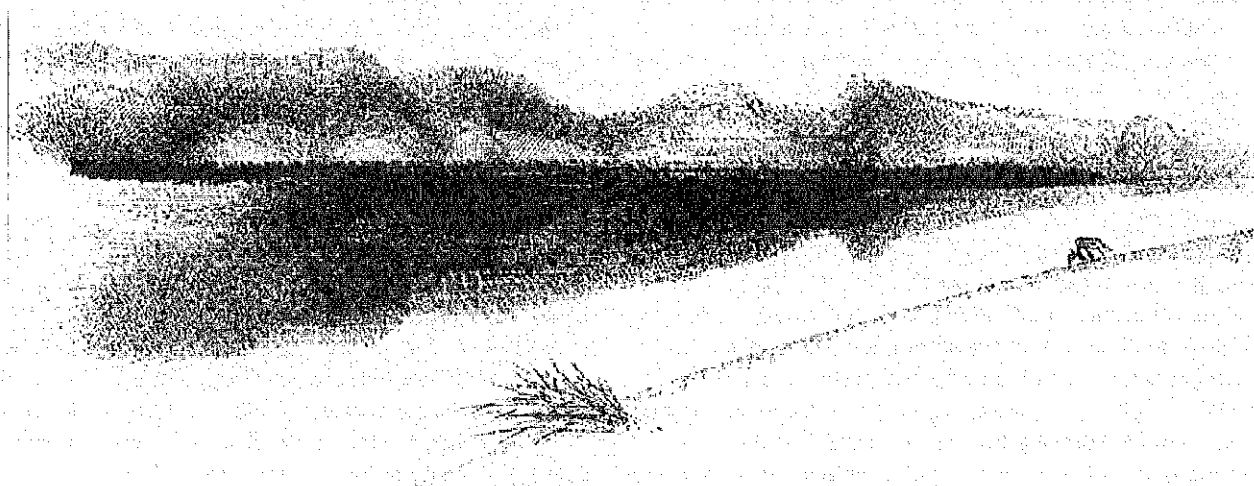
vezi a celldömölki Soltis Lajos Színház
... és sorolhatnánk tovább.

A szervezők a legtöbb felnőtt fesztiválon együttműködnek a Magyar Szín-Játékos Szövetséggel, s ily módon a találkozók egyben **minősítési** alkalmakként is funkcionálnak. A minősítési kritériumokról a szövetség honlapján olvashatunk, kidolgozásában részt vettek az MMIKL szakmai munkatársai is.

A felnőtt amatőr színjátszók, színjátszó rendezők továbbképzése nincs kielégítően megoldva. Vannak ugyan akkreditált

képzések, de ezeket szinte lehetetlen megfelelő létszámban elindítani. Maradnak a táborok (ezekről az ismert honlapokon tájékozódhatunk) mint a képzés intenzív formái, vagy a fesztiválokhoz kapcsolódó workshopok, műhelyfoglalkozások, szakmai beszélgetések.

A gyerekszínjátszók számára az MDT szervez képzéseket, és meglehetősen sokféle tehetséggondozó tábor működik a szünidőben. A képzésekről, kiadványokról majd egy következő alkalommal számolunk be.

KEMSEI ISTVÁN

JAKAB APOSTOL: AZ IGAZSÁG ÉS TÉVEDÉS

„Ezenképpen a nyelv is kicsiny tag és nagy dolgokkal hán-
ja magát. Ímé csekély tűz mily nagy erdőt felgyújt! A nyelv is
tűz, a gonoszságnak összessége. Úgy van a nyelv a mi tagjaink
között, hogy megszeplősíti az egész testet, és lángba borítja éle-
tünk folyását, maga is lángba boríttatván a gyehennától. Mert
minden természet, vadállatoké, madaraké, csúszómászóké és ví-
zicé megszelídíthető, és meg is szelídíttetett az emberi termé-
szet által, de a nyelvet az emberek közül senki sem szelídítheti
meg; fékezhetetlen gonosz az, halálos méreggel teljes. Ezzel áld-
juk az Istent és Atyát, és ezzel átkozzuk az embereket, akik az
Isten hasonlatosságára teremtettek. Ugyanabból a szájból jó ki
áldás és átok. Atyámfiai, nem kellene ezeknek így lenni!” (Ja-
kab apostolnak közönséges levele 3.)

Aki a nyelvről, annak természetéről ezeket a mondatokat
képes volt végiggondolni és kifejtetni, nem lehetett akárki.
Hogy személyiségéhez közelebb kerülhessünk, a legjobb, ha el-
képzelünk magunknak egy görögös műveltségű – vagy ahogy a
Legenda aurea írja: „*Alphaeus fiának hívják tehát, mert a tuda-
mány kinyilatkoztatása által tanult volt.*” –, a róla fennmaradt
életrajzi adalékok szerint valószínűleg előkelőbb családból
származó jeruzsálemi férfiút, az apostolok egyikét, akit Jézus
testvérének is mondtak később, már annak okán is, hogy állí-
tólag a megréveztségig hasonlított a Megváltóra. A legenda ta-
núnak hozza erre a hasonlóságra Júdást, akinek meg kellett
csókolnia a letartóztatás előtt álló Jézust, hogy a rá vadászó ha-
tóság még véletlenül se téveszthesse össze Jakabbal. Persze, más
források arról tanúskodnak, hogy Jézus és Jakab csupán unoka-
testvérek voltak, s közülük a fiatalabb, Jakab volt a tanítvány.
A legendáknak azonban megvan az a tulajdonsága, hogy foly-
tonosan, különböző érdekek által irányítva formálódnak az
időben, más és más alakot öltenek, s ember legyen a talpán, aki
annyi évszázad elteltével belőlük az igazságot kihámozza.

Jakabról szólva egyébként is az a legjobb, ha nem tartjuk
egészen hitelesnek a Jeruzsálem lerombolása után kétszáz évvel
született, és a bizánci egyházpolitikát híven kiszolgáló Euszebi-
osz megállapítását, aki így írt róla: „*Anyja méhétől fogva szent
volt, bort és részegítő italt nem ivott, húst nem evett, borotva nem
érintette fejét, nem kente testét olajjal és nem fürdött.*” Jakab sem-
miképpen nem lehetett ilyen ember, mert amellet, hogy hitt
Krisztus isteni származásában, mellesleg híthű zsidó is volt.
Euszebiosz maga írja, mintegy önmagát is cáfolva némiképp,
hogy Jakab „*beléphetett a Szentélybe*”. „A” Szentély pedig akko-
riban csak egy volt Jeruzsálemben: az, amelynek ormáról Jaka-
bot is letaszították. Oda viszont csak olyan személy juthatott
be, aki elvégezte a napi kétszeri rituális mosdást. Mocskos em-
ber nem léphette át a Templom küszöbét.

Hoggy milyen élet folyhatott akkor a Templomban, mai
eszünkkel felfogni sem tudjuk. Azt meg főként nem, hogyan
képviselhette magát egyetlen szentélyen belül, sőt egyidőben
minden zsidó „filozófiai irányzat” – ahogy a felekezeteket
Josephus nevezte. Olyan volt ez a vallástörténeti kavalkád,
mintha ma egy templomban, közösen tartanák a katolikus, re-
formátus és evangélikus istentiszteletket. Ám ami tolerancia
az egyházak között ma szinte elképzelhetetlen, az akkor a min-
dennapi gyakorlatot képezte. Nyilván azért történhetett meg

ez, mert az irányzatok között jóval több volt a hasonlóság, mint
az elválasztó különbözőség. Az Úr ugyanis személyében és
uralmában ugyanaz. Még Jézus követőinek számára is. És ez na-
gyon lényegbevágó azonosság. Jakab is azért lehetett a Temp-
lom egyik főpapja (nem püspök, kedves Euszebiosz, hol volt
akkor még a püspök?), ezért beszélhetett Kajafásnak és a többi
papnak – politikai ellenfelcinek – Jézus tanairól, ezért engedték
meg neki, hogy saját híveket szervezzen.

A görögös műveltség – amellyel Jakab is rendelkezett – Je-
ruszálemben (s mindenütt, az egész, korabeli, „művelt” világon,
ami nagyjából a Földközi-tenger partvidékének városait jelen-
tette akkor), korántsem volt a véletlen következménye. Az első
évszázadban ugyanis, még minden görög volt. Talán csak a val-
lásokat kivéve. Görögül írtak, görögül gondolkodtak, még ma-
gában, Jeruzsálemben is, hiszen köztudottan a teljes Újszövet-
séget is görög nyelven alkották meg az apostolok, ez a többnyire
művelt emberek társasága, ez a kiscsoportos, javarészt értel-
miségeiből összeállt korabeli ellenzéki kör. A művelt Jakabon
kívül Lukács apostol például orvos volt, Máté adószedő, Pál
pedig előkelő farizeus család szülötte, aki természetesen görögös
műveltséget is kapott iskolázása folyamán. Máig nyitott a kér-
dés, hogy vajon, minek okán tömörödött több évszázadon ke-
resztül egyetlen nyelv ernyője alá az egész korabeli európai és
közel-keleti civilizáció?

Minél jobban közelítettünk a tengerparthoz, annál görö-
gebben virágzott ezen a tájon minden. Egy-egy görög, szír, zsidó
város sorakozott egymás mellett, szép egyetértésben. Nem be-
szélve a júdeai területekbe beékelődve élő, asszír származék
szamaritanusokról. A Jeruzsálemhez közeli Gáza például szintén
görög volt. De sok görög élt Jeruzsálemben is, épp úgy, ahogyan
sok zsidó a római fennhatóságon kívüli, parthus Babilonban
vagy akár magában Rómában. Ám a legjobb példának talán a
soknemzetiségű Alexandriát vehetjük, amely legalább annyira
számított görög, szír, mint zsidó és még többféle nemzet város-
ának is egyszerre. Még mindig virágzott a görög filozófia, pedig
hol volt már Athén! Egyelőre fölöslegesen csörömpöltek pán-
célzatukban, pajzsokkal, széles, rövid kardjukkal hadonászva
Földközi-tenger szerte a hódító római cohorsok. Kezdetben
mindenestül barbár, minden értéken átgázoló sereg volt ez
procuratorostul a görögökhöz, szíriaiakhoz, zsidókhöz képest.
Az évezredes, önnön dekadenciájába fordult, passzív, csak ha-
gyományaival és belvillongásaival törődő jeruzsálemi kultúra rá
sem hederített eleinte ezekre a hadakra, hiszen a rómaiak sze-
repe és feladata evvel a magatartással szemben pusztán a testi
hódítás lehetett, a legyilkolászás, a tömeges terror számtalan és
jól bevált eszköztára, ami tetteknek a szellemhez, „magasztos”
műveltségtartományhoz, szokásrendhez semmi köze. A rómaiak
hatalma egyelőre abban nyilvánult meg, hogy időnként ledö-
dtek egy-kétezer, fegyvertelen, ellenálló embert, akik testük-
kel, lemeztelenített nyakukkal védték a Templomot az idegen
diktatúra jelképeivel szemben. No és a politikacsinalás gyakor-
latában: az örökös viszálykeltésben a különböző vallási-
filozófiai irányok között. Ez volt valójában a római, mert ha
Rómában minden utáncat volt is, a szobrászattól kezdve az is-
tenvilágig, a hatalommal folytatott manipuláció istenigazából

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

saját találmánynak könyvelhető el. S a politikával együtt a meghódított terület kultúrájának lassú, következetes felőrlési technikája is mindenestül római lelemény.

Am hiába volt már háromszáz éve halott Theokritosz, s majdnem háromszázötven éve Arisztotelész. A görög filozófiai gondolkodás – legalábbis az első század hatvanas éveig, tehát nagyjából Jakab haláláig – tovább élte egyre halványuló világát, sőt szervesen be is épült például a zsidó kultúrába, de nyilvánvalóan a többibe is. Am a rómaiaknak éppoly kevés köze volt mindehhez, mint a korai kereszténységhez, amiről persze Flavius Josephus is csak mint egy új, eddig ismeretlen, és a többihez egyáltalán nem hasonlítható irányzatról emlékezik meg. Annak nehéz születéséhez, lassú kibontakozásához sem volt sok köze. Azt is csak elszenveték később, majd kényszerűen államvallássá tették, mint ahogyan majd az Erzsébet-kori Anglia a protestantizmust.

A Közel-Kelet „benszüllöttjeinél” ezekben a mélyebb emberi tartományokban mintha megállt volna az idő, ahogyan ma mondanánk. Dehogy is állt meg, csak ráérősebb volt. Nem rohant az első évszázad első felének embere föl-alá információért. Nem keresett újabb s újabb izgalmakat. Amúgy is gondoskodtak erről a rómaiak, akiknek egyébként nem volt sürgős egy távoli provincia teljes meghódítása. Jeruzsálemben egyelőre megvolt minden, ami az élethez kellett. A Törvény még működött, a kultúra pedig dolgozott, ahogyan tudott, mint bármilyen zsarnokság alatt: alig zavartatva, de inkább távolabbra húzódva a fegyverektől. Egyre gyorsabban bomladozva is megpróbálta magát fenntartani egészen addig, amíg 70-ben Titus meg nem találta ezekre a problémákra a véres megoldást. „*Ne zavard köreimet*” – mondta hat évszázaddal azelőtt Thalész a rátörő katonának. S neki volt igaza. A barbár kardja ugyanis aligha dönt el valamit a gondolkodásban, legföljebb a test működését szünteti meg. A szellem, minden erőszak ellenére fennmarad.

A szírt, a görögöt, számtalan, e tájon megforduló népeket például hosszú ideig nem zavarta a jeruzsálemi Templom létezése. Mint ahogy zsidókat se más istenhit szokásrendszere. Mindenki élt, áldozott a saját isteneinek. Mélyen, a tudatuk alatt elraktározták, hogy Isten közös, akárhol, akármilyen név alatt imádkoznak is hozzá. És itt léptek közbe a rómaiak. Legelőször Caligula. Nála némiképp szelídebben, tétovábban, de olykor kegyetlenebbül is Pontius Pilátus. Elegük volt ebből a toleráns dekadenciából. Őket nem érdekelte más, csak mindenáron uralkodni akartak a térség fölött. *Divide et impera*. Avagy: veszi össze az alexandriai görögöt a zsidóval, a zsidót a szírral, a babilóniai parthust a zsidóval. S végül: a zsidót a zsidóval: a farizeust (szegény farizeusok: nekik jutott az utókorban a leghíradatlanabb szerep, pedig nem érdemelték meg!) a saddeuceussal, a Jeruzsálemben zárandokló galileait a samaritánussal. S ha még ez sem elég: küldj rájuk rablókat, a samaritánusokra Eleazárt, a zsidót, a zsidókra a sikariosokat, ezeket a lesből ölő, késes gyilkosokat. Josephus leírása ezekről a dolgokról pedig csakis halomásra alapuló vázlata lehet a valós történeteknek. Ennek a dekadensen toleráns, vagy toleránsan dekadens kultúrának összeomlása ugyanis több mint tragikus folyamat, és igen gyorsnak tűnik. Alig több mint harminc év alatt végez Jeruzsálemmel és a Templommal. Közben éhínség tizedeli a népeket, tízszérvél hullanak el a fegyvertelen ártatlanok, akiknek egyetlen bűne az, hogy ragaszkodnak hagyományaikhoz, ezalatt legendákba vész egy történelem. Egy ókori világváros ezer éve. Amit ebből később a sötétség korszakának egyházatyái földol-

goznak majd, és kanonizálnak, az végső kimenetelében maga a merő, erősen németes középkori katyvasz, amely majd jászlat képzelt oda, ahol sohasem volt jászol, s istállót oda, ahol ilyet sohasem építettek. De ez már egy újabb sok századdal későbbi politika hitelesítésének rítusa.

Jézus keresztthalála után azonban mintha mégis felgyorsultak volna az addigi egység bomlásának folyamatai. A megosztáson alapuló birodalmi politika gyümölcsei szinte maguktól kezdtek beérni. Róma ugyanis a felszínre a leigázott népek közötti békét pártolta, am azok mintegy véletlenül nem támogatták ebbéli törekvéseiben. Hol itt, hol ott lángoltak fel a kisebb-nagyobb csetepaték, az egyes népek küldöttségei egymásnak adták a kilincset a császárnál, aki hol ennek, hol annak adott igazat. Hogy ennek következtében-e, de a világtörténelem első ismert közel-keleti háborúja a hatvanas évektől kezdve sikeresen állandósult az egész térségben.

Ebben a légkörben kellett dolgoznia Jakabnak. Feladata a keresztény gondolat elterjesztése volt a város lakói között, vétké pedig nem más, mint az, hogy abba a korbá született. Mert azt, hogy Jézus rokona és tanítványa volt, nyilvánvalóan régen megbocsátották és elfelejtették már neki. Jeruzsálemben egy szektával több vagy kevesebb pedig aligha számított. Megölésének oka nyilvánvalóan politikai volt, nem pedig vallási. Hogy működésével milyen politikai érdekeket sértett meg Jakab, az ma már minden bizonnyal kibogozhatatlan.

(Egyébként is: miféle kivégzési formának számított akkoriban a keresztre feszítés? Körülbelül olyanforma elbírálás alá eshetett, mint a zsidóknál a megkövezés. Ma már – persze, túl a szakrális jelentésén – aligha kellene neki nagyobb figyelmet szentelnünk annál, amennyit a lefejezésnek, karóba húzásnak, kerékbe törésnek, vagy az autodafének juttatunk. Napi népszórákoztatás is volt az, és mellesleg az elrettentés igen felszínes, kevés haszonnal járó látszata. Csakhogy ez igencsak derék római lelemény, ennél fogva ráadásul a hatalom testgyakorlatának számíthatott. Valójában azonban hétköznapi esemény lehetett. Aki akarta, kiment a kivégzőhelyre, és megnézte. Ha véletlenül nem ért rá, otthon maradt. A keresztre feszítés végeredményét úgyis tudta mindenki. Naponta újak és újak függtek a kereszten, naponta új és új áldozatoknak vájták ki a hollók a szemét. Hogy kik is voltak ők, valójában senkit sem érdekelt. Nevük a feledésbe zuhant.)

Jakab valószínűleg nem ült a porba, nem szaggatta meg a ruháit, nem szórt hamut a fejére akkor, amikor Caligula kiadta a parancsot, miszerint őcsászárságának isteni szobrát és a Birodalom „faragott” jelképeit igenis be kell fogadniuk a zsidóknak a városba és a Templomba. Más dolga volt, a figyelem: hogyan is működik ez az egész, a napi politika erőszak-gyakorlatának nevezett szörnyűség. S mivel igen művelt és a feltételezések szerint zseniális elme is volt, rájött valamire, ami korszakalkotó, amire a nyelvész Arisztotelésznek még ilyen értelemben nem terjedhetett ki a figyelme: minden politikai kommunikációnak az elsődleges alapja a nyelv, a kellőképpen és célzatosan formált szöveg, „*a gonoszságnak összessége*”. A nyelven, a nyelvről szerzett ismeretein keresztül lehet behúzni a csőbe mindenkit. Jakab görögös iskolázottságánál fogva egészen biztosan tanulta és olvasta Arisztotelész műveit. Arisztotelész pedig ezt írja a *Hermeneutikában*: „*Az igazság és a tévedés az összekapcsoláson és szétválasztáson múlik*”.

Amikor egy kultúra az összeomlás szélére kerül, „*elkezdenek önféjűsködni a szavak*” – hogy Bratka László zseniális mondatát

idézem. Csakhogy korántsem önmagától kezdődik el ez az önfejlődés. Valakiknek el kell indítaniuk ezt a folyamatot, közkeletű szólással: „meg kell cölözni” a befogadói-elfogadói réteget. Ehhez gondos manipulációval fel kell építeni a nyelvet csupán kisgyermeki szinten ismerők széles tömegét. Látszatra legalábbis: némi hatalmat vagy akár betevő javakat kell adni a kezükbe. Ettől ugyan először a felszínen a gondolkodás nem változik meg gyökeresen, hanem metaforizálódás hatására csupán megcsúszik az idegen szöveggörnyezetben a szójelentés. Ez azonban a köznapi nyelvhasználatban azt a kétségbeesítő helyzetet hozza létre, hogy lassan, fokozatosan megszűnik a képi és fogalmi gondolkodás közötti, Arisztotelész által nagyon fontosnak tartott különbségtevés, betemetődik az arisztotelészi „igazság és a tévedés” között tátongó, mindaddig áthidalhatatlannak gondolt félelmetes szakadék. Ennek pedig az a következménye, hogy a befogadó egy idő múlva azon kapja magát, hogy nem érti pontosan az elhangzott mondatokat. Külön-külön minden szó ismerős, a szavak, szerkezetek összekapcsolása mégsem a megszokott jelentéstartományt eredményezi. A konkrét jelek helyét ugyanis, először elbitorolják a metaforák, aztán – mivel abszolút ikonikus, jeltárgy nélküli gondolkodás lehetetlen – a jeltárgy és a jel közötti kapcsolat elhomályosulása következtében megbillen maga a nyelvi gondolkodás is. Az ember jót hall, és közben gonosz történik. Várja a rosszra a jót, viszont az nagy biztonsággal nem következik be. Csak a még rosszabb, pedig a jóról beszélnek görögül is, arámiul is s a többi nyelven. Ezek után már nem lehet semmit a helyére tenni, a folyamat, ha megindult, megállíthatatlan. Elérkezik az az idő, amikor már a Törvény is külön magyarázatra szorul. Ezt az új Babel tornyát építette fel sikeresen Jeruzsálemben Róma. Ekkor válik igazán sajátjává a térség. El lehetett kezdeni a Templom lerombolását, egy nagy, egyetemes kultúra szétverését.

Részt vett-e Jakab a rómaiakkal folytatott tárgyalásokon? Főpap léte, minden bizonnyal. Hallgathatta a rómaiak csúrt-csavart magyarázatait. Bőven volt tehát alkalma arra, hogy a mondatok megváltozott jelentéstartalmára s ugyanakkor a gyökerestül kifordult valóságra, mint kontrasztra odafigyeljen. Elképzelhető, mennyire hathatott rá az addig ismerős „szabadság” vagy a „függetlenség”, „igazság” szavak jelentésvesztése. Az igazság és a tévedés egymásba mosásának manipulatív aktuusa. Hogy a Törvény aligha törvény többé, mert lassan átértelmeződik a nyelv, amelyen keresztül érvényesülni képes. Képzeljük el: ül Jakab a valamiféle tárgyaláson vagy tanácsban, és az eredeti jelentésüktől messze kóborolt, elmetaforizált szavakon gondolkodik. Talán ez volt az az időszak, amely a nyelvről, mint megszelídíthetetlen gonoszról szóló mondatokat szülte.

Amikor Jakabot 62-ben (63-ban?) letaszították a Templom oromatáráról, hogy aztán a lezuhant szentéletű férfiút megkövezzék, s doronggal agyonverjék, Jeruzsálemben már csak a haloklás nyolc (hét?) esztendeje volt hátra. Ezek is milyen esztendő! Keveredett itt már minden: hősiesség és szabadságharc és testvérháború. A Törvény elkeseredett védelme és az elszabadult büntetés. Mérheterlen gazdagság és éhezés. Mindenben a római politika hizlalta nagyra magát. A rómaiaknak ekkor már semmi nem volt sürgős. Vespasianus még azt a luxust is megengedhette magának, hogy Titusra hagyja Jeruzsálem elpusztításának feladatát. Titus sem sietett. A városfalakon belül a védők az ő közreműködése nélkül is halomra gyilkolták egymást. Tarolt az éhhalál. Pedig talán nem volt ember az ostromlott Jeruzsálemben, aki ne akarta volna megvédeni a rómaiaktól a várost. A „védelem” szót azonban már mindenki másképpen értelmezte, de talán

olyanok is voltak, akik „túlélés” jelentésben használták. A közös szándékból így támadt az önpusztító zűrzavar. A „halálos méreggel teljes” nyelv elvégezte dicstelen feladatát.

És most idézzünk fel egy, a Jakabé után majd kétezer esztendővel keletkezett szöveget: „A gesztenyefa gyökere éppen az alatt a pad alatt mélyedt a földbe, amelyiken ültem. De már nem emlékeztem rá, hogy gyökér. A szavak szétfoszlottak, s a szavakkal együtt a dolgok jelentése is... szavak nélkül gondolkoztam, a dolgokról, magukkal a dolgokkal... Fekete? Az a gyökér nem volt fekete, nem, nem feketeség volt az, amit ezen a fadarabon láttam, hanem... Ez a feketeség, ez az alaktalan és petyhüdt létezés túlcserélt, jóval túlcserélt a látás, szaglás, ízlelés határain. De gazdagsága zűrzavarrá vált, s a végén éppen, mert túl sok volt, nem volt semmi sem.” Az idézet Jean-Paul Sartre egyik novellájából való, s nagyjából ugyanarról szól, mint a Jakab apostolnak közönséges levele. Az emberi létezés és a nyelv különös viszonyáról.

Sartrenál a létezés alaktalan és petyhüdt. Hogy közelítsünk középponti figuránkhöz, Jakabhoz, régi szóval azt is mondhatnánk: a létezés (és annak kifejezése) a (még) egzisztencialista Sartre szemlélete szerint túl van a dekadencián, s már elindult a fogalmi megfogalmazhatatlanság felé. Az utolsó pillanatban vagyunk, amikor még megkísérelhetünk megragadni valamit ebből a világból. Amikor a nyelvnek még megvan a lehetősége arra, hogy az igazság tükre lehessen. Sartre is ezen gondolkodott. Az idézet kipontozott részeiben az elbeszélő néhány kétségbeesett kísérletet tett arra, hogy a jelét vesztett „gyökér” jeltárgyat legalább metaforikus módszerrel meghatározza, s ezáltal valamiképpen mégis valóságossá tegye, azaz a kerti padon ülve megmentse a nyelvet a pusztulástól, ám cvvel a kísérlettel mégis kudarcot vallott. Hiszen a metafora egyetlen jeltárgy megnevezéséhez valóban túl sok. Azonban a létezés zűrzavarában elvesztette funkcióját és fontosságát a nyelv, önmagát a szó. Vagyis nincs többé sem igazság, sem tévedés. A semmi van, ez a kísérteties oximoronja az ember valóságának.

A huszadik-huszonegyedik század embere kétségbevonhatatlan előnnyel bír ókori társával szemben. Olyan kincse volt (és van), amivel a másik nem rendelkezhetett (rendelkezik): már nem hisz Istent, nem hiszi a Törvényt, mint Jakab tette volt. Mi más ez, ha nem a szabadság (a megszabadultság)? Rájött, hogy mivel a saját jelrendszerrel megnevezhető valóság számára a továbbiakban megközelíthetetlené lett, nem is érdemes vele foglalkozni. A kaotikussá összeomlott kozmosz felcserélendő. Lehet úgy is dolgozni, enni, inni, szeretkezni, élettünket végigélni, mintha álomban tennénk. Korunk emberének új valósága a virtuális. Ez a valóság nem igaz, de a megszólalásig olyan, mintha az lenne. Babel tornya a semmiben lebeg, emiatt minden megfoghatónál vonzóbb, mert rajta van egy képen, amit viszont bármikor le lehet törölni, ki lehet kapcsolni. És ennek megvan a maga kétségbevonhatatlan haszna is: mivel az élet egy nagy szimulátor, nekünk nem kell mást tennünk, mint ülni egy székben, és eljátszani vagy elnézegetni ezt a valóságot. Nem okoz ugyan valami nagy örömet, viszont a kudarcot tökéletesen kizárja. Közben ki lehet iktatni a szükségtelenné vált nyelvet. Nincs többé igazság és tévedés, csak a kettőből összegyúrt, üres metafora, két olyan jel viszonya, amely két jelet egyetlen közös elem sem kapcsol össze. A virtuális ikon.

Idézzük csak fel, mit írt Szent Jakab: „Atyámfiak, nem kellene ezeknek így lenni!”

SZERZŐINK

Antal György 1952-ben született Jászberényben. Filozófus, mérnök-tanár, számítógépes rendszerszervező. Munkahelye: SZIE Alkalmazott Bölcsészeti Kar Jászberény – főiskolai oktató. Társadalomkutatással foglalkozik, a filozófia mellett a kulturális antropológia a kutatási területe.

Beke Pál 1943-ban született Budapesten. A Szombathelyi Felsőfokú Tanítóképző második népművelő - könyvtáros évfolyamán tanult. 1966-ban Pécsen a városi művelődési ház munkatársa, 1968-tól a budapesti józsefvárosi intézmény igazgatója, 1974-től a Nemzeti Múzeum közművelődési osztályvezetője. 1975-től a Népművelési Intézetben és utódszervezeteiben a művelődési otthonok tevékenységének fejlesztése, majd társadalmiasítása érdekében dolgozott. Ifjúsági, ifjúságsegítő témával 1992-től foglalkozik. Több országos egyesület tisztségviselője, ill. önkéntese. (www.bekepal.hu)

Bordás István 1965-ben Miskolcon született. Történelem és informatika szakos tanár, népművelő. Bodrogkeresztúron vezette a Faluházat, a Sárospataki Képtárban népművelő, muzeológus, informatikus volt. Igazgatta a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézetet, s jelenleg a Sárospataki Képtár vezetője.

Cseke Péter 1945-ben született Recsenyén. Irodalomtörténész, szerkesztő. Egyetemi tanár a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen.

Dáné Tibor Kálmán az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) ügyvezető elnöke, a Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke, a Magyar Népfőiskolai Társaság elnökségi tagja, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága tagja, az Erdélyi Múzeum Egyesület tagja, az Illyés Közalapítvány romániai művelődési szaktestületének tagja és az Oktatási és Kulturális Minisztérium (volt NKÖM) mellett működő Határon Túli Magyarok Közművelődési Tanácsának erdélyi tagja.

Deák Péter 1986-ban született Budapesten. Amatőr író és rajzoló.

Fodor István Ferenc 1949-ben született Jászapátin. Népművelő-könyvtáros, szociológus. Nyugalmazott jászjárdóhalmi polgármester. Több könyv és egyéb publikáció szerzője. „A Jászságért díj” kitüntettetje.

G. Furulyás Katalin 1967-ben született Budapesten. Szociológus, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus tudományos kutatója.

Kálóczy Katalin 1954-ben született Budapesten. Magyar nyelv- és irodalomtanár, népművelő, informatikus könyvtáros. Köztisztviselő az Oktatási és Kulturális Minisztériumban. Szakterülete a határon túli magyar közművelődés és könyvtárgy.

Kemsei István 1944-ben született Kaposváron. Költő, esszéíró, kritikus. Eddig tíz kötete jelent meg. Legutóbbi műve: Róka a fűzfán (2007., esszék). József Attila-díjas.

Mátyus Aliz 1948-ban született Zalalövön. Falukutató, népművelő, író, szociológus. Erdei Ferenc-díjas (1982.) és Wlassics-díjas (2004.). A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Szín – Közösségi Művelődés című szakmai folyóiratának fő-

szerkesztője. Önálló kötetei egy részében a magyar szociográfiai örökség folytatója, témája a magyar falu. Szépróként a kispróza művelője, novellista.

Mók Ildikó 1959-ben született Csomán, népművelő, tréner - tanács-adó, projektmenedzser. Lentiben, Tatabányán és Szombathelyen dolgozott népművelőként, nyomdai, reklám és marketing területen pedig vállalkozóként. A Közép-dunántúli Regionális Kulturális Koordinációs Iroda vezetője.

Németh János István dr. népművelő, pedagógus, közművelődési szakértő. Az 1980-as évek kezdetétől folyamatosan részt vesz a hazai kultúraelméleti kutatás műhelymunkájában. Munkáit folyamatosan publikálja. Kultúraelmélet előadóként több mint két évtizede jelen van a népművelőképzés különböző intézményeiben. Jelenleg az OKM vezető főtanácsosa, s e munkakörben koordinálta a Közművelődési stratégia létrejöttét, valamint az Új Magyarország Fejlesztési Terv Operatív Programok tervezési munkájában a közművelődés szakmai tartalmainak felelőse.

Péterfi Ferenc 1951-ben született Budapesten. Népművelő. A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus közösségfejlesztési osztályának vezetője. A Közösségfejlesztők Egyesületének titkára. A Civil Rádió Kuratóriumának elnöke.

Pordány Sarolta közművelődési és felnőttképzési szakértő, magyar szakos tanár. Budapesti kulturális és ifjúsági intézményekben dolgozott 1989-ig. Alapító tagja és tíz évig ügyvezető elnöke volt a Nyitott Képzések Egyesület elnevezésű civil szervezetnek. Köztisztviselőként a közművelődés stratégiai kérdéseivel foglalkozott, továbbá a kulturális statisztikai adatgyűjtés területén szerzett tapasztalatokat. Jelenleg kutatói, szakértői feladatokat lát el saját tanácsadó vállalkozásában, és aktívan részt vesz a Felnőttképzés Fejlesztéséért Egyesület munkájában, melynek képviselője és ügyvezető elnöke.

Szarvák Tibor 1971-ben született Szolnokon. Szociológus - szociálpolitikus, főiskolai docens, tanszékvezető a Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Karának Szociálpedagógia Tanszékén. Az MTA Regionális Kutatások Központja Szolnoki Társadalomkutató Osztályának tudományos munkatársa.

Tóth Zsuzsanna a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus művészeti programok főosztályának főosztályvezetője.

Török József 2007. júliustól a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Dél-alföldi Regionális Kulturális Koordinációs Iroda vezetője. Előtte 8 évig a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ munkatársaként szervezte a Közművelődési Nyári Egyetemet. Kitüntetései: Csongrád Megye Közművelődéséért díj (2002.), Bessenyei György-díj (2004.).

Wirth István 1953-ban született Nagyatádon. Jászberényben tanít a főiskolán, docens. Publikációi művelődéstörténeti témakörben jelentek meg. A népfőiskolai mozgalomban 1990. óta dolgozik.

A SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS TEMATIKUS SZÁMAI

10/1 (2005. február) A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

10/2 (2005. április) A VERS ÉVE

10/3 (2005. június) VIDÉKFEJLESZTÉS, REGIONÁLIS IRODÁK, KISTÉRSÉGEK

10/4-5 (2005. november) 10 ÉVES A SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

Külön melléklete: TARTALOMJEGYZÉK ÉS NÉVMUTATÓ 1–10 ÉVFOLYAM. 1996-2005.

10/6 (2005. december) A KÖZMŰVELŐDÉS SZERVEZETRENDSZERE

11/1 (2006. február) AMATŐR MŰVÉSZETEK

11/2 (2006. április) AZ EGÉSZ ÉLETEN ÁT TARTÓ TANULÁS

11/3 (2006. június) A KÖZMŰVELŐDÉS JOGI HÁTTERE ÉS ÉRDEKVÉDELME

11/4 (2006. augusztus) KÖZMŰVELŐDÉS – FELNŐTTKÉPZÉS – EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

11/5 (2006. október) I. DURKÓ MÁTYÁS KONFERENCIA ÉS JUBILEUMI SZAKMAI TALÁLKOZÓ

11/6 (2006. december) HELYI MECENATÚRA – HELYI MECÉNÁSOK

12/1 (2007. február) TUDÁS – KREATIVITÁS – FEJLESZTÉS

12/2-3 (2007. június) KULTURÁLIS STRATÉGIA – KÖZMŰVELŐDÉS-TERVEZÉS

12/4 (2007. szeptember) KÖZMŰVELŐDÉSI STRATÉGIA

12/5 (2007. október) INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG